

**АКАДЕМИЯИ ИДОРАКУНИИ ДАВЛАТИИ
НАЗДИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

Бо ҳуқуқи дастнавис

УДК: 338.467 (575.3)

ББК: 65.9 (2 тоҷик)

Ш: 53

ИСМАТУЛЛОИ ШЕРХОН

**ТАКМИЛИ МЕХАНИЗМИ ХИЗМАТРАСОНИИ МАИШӢ БА АҲОЛӢ
ДАР ШАРОИТИ РАҚАМИКУНОНИИ ИҚТИСОДИЁТ**

ДИССЕРТАТСИЯ

барои дарёфти дараҷаи илмӣи номзоди илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси
08.00.05 - Иқтисодиёти соҳаҳои хизматрасонӣ (08.00.05.01 - Савдо,
хизматрасониҳои тиҷоратӣ ва маишӣ)

Роҳбари илмӣ: номзоди илмҳои иқтисодӣ,
дотсент Қурбонов Маҳмарасул
Абдуқодирович

ДУШАНБЕ-2025

МУНДАРИҶА

РЀЙХАТИ ИХТИСОРОТИ ИСТИФОДАШУДА	3
МУҚАДДИМА	4
БОБИ I. АСОСҲОИ НАЗАРИЯВӢ-МЕТОДИИ ХИЗМАТРАСОНИИ МАИШӢ ДАР ШАРОИТИ ГУЗАРИШ БА ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ	
1.1. Асосҳои назариявӣ ва методии хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар шароити гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ	20
1.2. Хусусиятҳои хоси хизматрасонии маишӣ ба аҳоли ва мушкилоти он ..	32
1.3. Таҷрибаи хориҷии хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар шароити рақамикунонии иқтисодӣ	42
БОБИ II. БАҲОДИҲИИ ВАЗӢИ МУОСИРИ ХИЗМАТРАСОНИИ МАИШӢ БА АҲОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН	
2.1. Таҳлил ва баҳодиҳии вазъи муосири хизматрасонии маишӣ ба аҳоли ..	55
2.2. Омилҳои ба хизматрасонии маишии аҳоли таъсиррасон	69
2.3. Баҳодиҳии сифати хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар шароити иқтисодиёти рақамӣ	87
БОБИ III. РОҲҲОИ ТАКМИЛИ МЕХАНИЗМИ ХИЗМАТРАСОНИИ МАИШӢ БА АҲОЛӢ ДАР ШАРОИТИ РАҚАМИКУНОНӢ	
3.1. Танзим ва дастгирии давлатии хизматрасонии маишӣ ба аҳоли.	105
3.2. Самтҳои такмилдиҳии механизми хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт	119
3.3. Амсиласозии иқтисодӣ-математикии маҷмуи маҳсулоти дохилӣ вобаста ба рушди соҳаи хизматрасонии маишӣ ба аҳоли.	134
ХУЛОСА ВА ТАВСИЯҲО.....	147
РӀЙХАТИ АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА.....	154
ЗАМИМАҲО	176

РҶҶҲАТИ ИҲТИСОРОТИ ИСТИФОДАШУДА

БМТ – Базаи моддию техникӣ;

БФ – Банди фоизӣ;

БХМ – Бозори хизматрасонии маишӣ;

ВАО – Вастоити ахбори омма;

ВМКБ – Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон;

ИМА – Иёлоти Муттаҳидаи Амрико;

ИР – Иқтисодиёти рақамӣ;

КИТТ – Корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ва таҳрезӣ;

ММД – Маҷмуи маҳсулоти дохилӣ;

МММ – Маҷмуи маҳсулоти минтақавӣ;

НТЧ – Нохияҳои тобеи ҷумҳурӣ;

ПИТ – Прогресси илмию техникӣ;

СМР – Стратегияи миллии рушд;

СХМ – Соҳаи хизматрасонии маишӣ;

СҲИР – Созмони ҳамкории иқтисодӣ ва рушд;

ТИ – Технологияи иттилоотӣ;

ТИК – Технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ;

ТХ – Ташкилотҳои худтанзимкунанда;

ФИХ – Фаъолияти иқтисодии хориҷӣ;

ХМ – Хизматрасонии маишӣ;

ХМА – Хизматрасонии маишӣ ба аҳоли;

ЧДММ – Ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд;

ЧСП – Ҷамъияти саҳомии шакли пӯшида;

ШҶИ – Шохиси (индекси) ҷаҳонии инноватсионӣ;

BCG – (“The Boston Consulting Group”) - Гурӯҳи машваратии Бостон;

BCS – (“British Computer Society”) - Ҷамъияти компютери Британияи Кабир;

PEST – Political Economic Social Technological (сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва технологӣ).

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Дар шароити муосири шиддатёбии рақобати иқтисодӣ, истифодаи густурдаи дастовардҳои илмӣ ва технологияҳои рақамӣ дар соҳаи истеҳсолот на танҳо ба сифати омили калидӣ барои таҳкими рақобатпазирии иқтисодиёт арзёбӣ мегардад, балки ҳамчун заминаи муҳимми таъмини рушди устувор ва пешбурди равандҳои тараққиёти миллӣ хизмат мекунад. Мавҷудияти чунин раванд дар таҷрибаи кишварҳои пешрафтаи ҷаҳон, ки нақши муассири худро дар ташаккул ва инкишофи технологияҳои рақамӣ дар сатҳи муносибатҳои байналмилалӣ исбот намудаанд, равшан мушоҳида мегардад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун субъекти мустақили муносибатҳои байналмилалӣ зери таъсири равандҳои ҷаҳонишавии инноватсионӣ ва омилҳои марбут ба он қарор дорад. Дар шароити имрӯзаи иқтисодӣ, зарурати истифодаи самараноки захираҳои мавҷуда ва таваҷҷуҳи афзоянда ба воридсозии технологияҳои рақамӣ ба бахшҳои истеҳсолӣ муҳим арзёбӣ мегардад. Бо мақсади таъмини рушди устувори иқтисоди миллӣ, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон “Консепсияи иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” аз 30 декабри соли 2019, №642 ва “Барномаи миёнамуҳлати рушди иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025”-ро аз 26 октябри соли 2021, №460 қабул намуд.

Мақсад ва вазифаҳои асосии татбиқи ин ҳуҷҷатҳо аз таҳкими асосҳои институтсионалии иқтисоди рақамӣ, рушди инфрасохтори технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ дар минтақаҳо, рақамикунонии соҳаҳои иқтисоди миллӣ, густариши ҳукумати электронӣ, ҷалби сармоягузорӣ, истифодаи самараноки захираҳои инсонии соҳавӣ, ташкил ва рушди экосистемаи инноватсионӣ, стартапҳо ва таъмини ҳамоҳангии сиёсати давлатӣ дар бахшҳои гуногуни иқтисоди рақамӣ иборат аст. Яке аз соҳаи афзалиятноки иқтисодиёти миллӣ хизматрасонии маишӣ ба ҳисоб рафта, он дар заминаи мавҷуд будани шароити хуби инфрасохторӣ ва низоми дурусти пешбурди корӣ дар ин самт метавонад фаъолияти пурмахсул дошта бошад. Технологияи

иттилоотӣ дар шароити имрӯза ягона воситаи пурсамари идоракунии раванди хизматрасонӣ ба аҳоли буда, дар навбати худ, истифодаи васеи он дониш, малака ва таҷрибаро тақозо менамояд.

Раванди истифодаи технологияҳои рақамӣ дар соҳаи хизматрасонии маишии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар марҳилаи ташаккул ва инкишоф қарор дорад. Дар солҳои охир, бо дарназардошти таъсири амиқи рушди босуръати дастовардҳои илмию техникии ҷаҳонӣ ба низоми иқтисодии кишвар, соҳаи хизматрасонии маишӣ ба тағйироти муҳими сохторӣ ва функционалӣ рӯ ба рӯ шудааст. Ин раванд на танҳо ба баланд гардидани сифати хизматрасониҳо мусоидат намуд, балки талаботи ҷомеаро ба навовариҳои технологӣ бештар гардонид. Пешрафти рақамисозӣ ва воридшавии технологияҳои муосир ба ин соҳа шароит фароҳам овард, ки хизматрасониҳо самараноктар ва дастрастар гарданд. Марҳила ба марҳила раванди автоматикунонӣ, иттилоотикунонӣ ва рақамикунонии соҳаи мазкур фаъл гардида истодааст, ки натиҷаи фаъолияти пурсамари Ҳукумати кишвар ба ҳисоб меравад.

Раванди босуръати рушди бозори хизматрасониҳои маишӣ зарурати ҷорӣ намудани механизмҳои муосири иқтисодӣ, танзими муассири фаъолияти субъектҳои бозор, тақмили роҳҳои танзими давлатии ин бахш ва таҳияи стратегияҳо барномаҳои марбут ба давлатиро тақозо мекунад. Дар ин замина, муҳим он аст, ки банақшагирии барномавии хизматрасониҳои маишӣ ба аҳоли бо таъя ба таҳлили ҳамаҷонибаи равандҳо ва дурнамои рушди соҳа сурат гирад.

Новобаста аз он ки раванди рақамикунонии иқтисодиёт дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳанӯз дар марҳилаи ибтидоӣ қарор дорад, истифодаи самараноки технологияҳои иттилоотӣ дар соҳаи хизматрасониҳои маишӣ ҳамчун омили муҳимми замонавӣ баромад мекунад ва ниёз ба таваҷҷуҳи афзалиятнокро ба миён мегузорад. Дар баробари азхудкунии донишҳои касбӣ дар ин самт ҳамчунин зарур аст, ки оид ба инкишофи салоҳиятҳои рақамии кормандони соҳаи хизматрасонии маишӣ корҳои назаррас анҷом дода шаванд.

Умуман, имрӯзҳо гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ раванди объективӣ ва тақозои замон буда, ҳамчун муҳаррики пешбарандаи иқтисодиёт эътироф

гардидааст. Илова бар ин, дар чаҳони муосир иттилоот на танҳо як василаи пешбурди фаъолияти хоҷагидорӣ маҳсуб меёбад, балки ба омили муҳимми ташаккули рақобатпазирии иқтисодӣ табдил ёфтааст. Дар ин замина, баланд бардоштани сатҳи фарҳанги истифодаи технологияҳои рақамӣ ва таъмини беҳатари онҳо барои ҳаёт ва саломатии инсонҳо аҳаммияти хоса пайдо мекунад.

Таҳлили таҷрибаи кишварҳои пешрафта нишон медиҳад, ки рушди устувори иқтисодиёти бахши хизматрасонӣ дар сатҳи миллӣ ба сатҳи ҳамоҳангсозии фаъолияти ҳамаи субъектҳои соҳа, аз ҷумла истеҳсолкунандагону истеъмолкунандагон, пайванди мустақим дорад. Бо дарназардошти ин, чиҳати таъмин намудани рушди пайвастаи соҳа, зарур аст, ки механизмҳои бозорӣ бо дарназардошти талаботи муосир такмил дода шуда, низоми танзими давлатии он бо самаранокии бештар амалӣ гардад. Танҳо бо чунин муносибати ҳамоҳангшуда метавон ба болоравии сифати хизматрасонӣ, ҳифзи ҳуқуқи истеъмолкунандагон ва ташаккули фазои рақобати солим ноил гардид. Ҳалли ин масъала тақозо менамояд, ки равишҳои гуногуни илмӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шаванд ва усуле интихоб карда шавад, ки истифодаи он дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон имконпазир бошад.

Аз нигоҳи мо, истифодаи равиши классикӣ дар шароити Тоҷикистон метавонад аҳаммияти илмӣ - амалӣ дошта бошад. Мувофиқи таҷрибаи давлатҳои рушдёфта, рушди устувори иқтисодиёти соҳаи хизматрасонӣ ба сатҳи ҳамкориҳои муассири тамоми субъектҳои марбута, аз ҷумла истеҳсолкунандагону истеъмолкунандагон, вобастагии амиқ дорад. Дар ин замина, чиҳати таҳкими рушди мунтазами соҳа, тақвияти механизмҳои бозорӣ мутобиқ ба воқеиятҳои замони муосир ва татбиқи самаранокии василаҳои танзими давлатӣ аҳаммияти хоса касб менамояд. Дар доираи рисолаи мазкур кӯшиш карда шудааст, ки масъалаи рушди бозори хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар асоси истифодаи васеи технологияҳои рақамӣ ҳалли худро пайдо намоянд. Яке аз ин мушкилот - таъмини баробарҳуқуқии шаҳрвандони кишвар ба хизматрасонии босифати маишӣ мебошад. Табиист, ки айни замон

минтақаҳои кишвар аз рӯйи шароити инфрасохтори маишӣ ва фарогирии шабакаи интернетӣ аз ҳам тафовут дошта, чунин ҳолат ба нобаробарии рушди хизматрасонии маишӣ ба аҳоли мусоидат намудааст.

Шароитҳои мавҷуда тақозо менамоянд, ки низоми хизматрасониҳои маишӣ дар кишвар дар асоси принципҳои кафолати иҷтимоӣ ва фарогирии умумичамбиятӣ роҳандозӣ гардад, то ҳамаи гурӯҳҳои аҳоли, новобаста аз ҷойи зист ё дигар хусусиятҳои ҷуғрофӣ, ба ин намуди хизматрасонӣ дастрасии баробар дошта бошанд. Иҷрои ин талабот ба таҳкими баробарии иҷтимоӣ дар заминаи истифодаи хизматрасониҳои маишӣ мусоидат хоҳад кард.

Бояд таъкид намуд, ки дар солҳои аввали соҳибистиклолӣ, бар асари авҷи низоъҳои сиёсӣ, соҳаи хизматрасониҳои маишӣ, ба монанди дигар бахшҳои иқтисодиёти миллӣ, бо мушкилоти ҷиддӣ рӯ ба рӯ гардида, фаъолияти он то ҳадде коҳиш ёфта буд. Дар натиҷа ҳосилнокии меҳнат поён рафта, ба қафомонии мамлакат аз дигар кишварҳои минтақа ва ҷаҳон мусоидат намуд.

Хушбахтона, дар солҳои охир Ҷумҳурии Тоҷикистон бо татбиқи ислоҳоти иқтисодӣ ба натиҷаҳои назарраси макроиқтисодӣ ноил гардид. Кишвар тавонист мушкилоти вобаста ба бунбасти нақлиётӣ ва коммуникатсиониро паси сар намуда, амнияти озуқавориро пурра таъмин намояд. Бо вучуди ин пешрафтҳо, барои таъмини рушди устувори иқтисоди миллӣ, истифодаи васеи технологияҳои рақамӣ нақши калидӣ дорад. Татбиқи ин технологияҳо на танҳо самаранокии идоракунии иқтисодиро боло мебарад, балки рақобатпазирии кишварро дар бозори ҷаҳонӣ тақвият мебахшад. Аз ин рӯ, тақмили инфрасохтори рақамӣ ва баланд бардоштани сатҳи саводнокии рақамии аҳоли бояд аз самтҳои афзалиятноки сиёсати иқтисодии давлат бошанд.

Бинобар ин, дар марҳилаи кунунии рушди иҷтимоӣ иқтисодии кишвар зарур аст, ки ба масъалаи рақамикунонии иқтисодиёти миллӣ ва соҳаҳои он диққати махсус зоҳир карда шавад. Рақамикунонии иқтисодиёти миллӣ ба ҳалли масъалаҳои зерин зич вобаста мебошад, ки мо онҳоро дар доираи мавзӯи таҳқиқоти рисолаи илмӣ дида мебароем:

– дар шароити бунёди ҷомеаи демократӣ ва интиҳоби роҳи иҷтимоии рушди кишвар, муҳимтарин вазифаи давлат баланд бардоштани нишондиҳандаҳои заминавии сатҳи зиндагӣ ва сифати сармояи инсонӣ ба ҳисоб меравад. Дар робита ба ин, инкишофи бозори хизматрасонии маишӣ пеш аз ҳама, бояд ба баланд гардидани сатҳи зиндагонии аҳолии мамлакат мусоидат намояд. Дар ин раванд, субъектҳои фаъолияти иқтисодии соҳаи мазкур метавонанд нақши калидӣ дошта бошанд;

– корхонаҳо, ташкилотҳо ва соҳибкорони инфиродӣ, ки ба аҳоли хизматрасонии маишӣ мерасонанд, пайваста ба дастгирии давлатӣ ниёз доранд, аз он ҷумла қарзҳои имтиёзноки давлатӣ, субсидияҳо, грантҳо ва ҳоказо;

– барои қабули қарорҳои дурусти идоракунии дар танзими самараноки бозори хизматрасониҳои маишӣ ба аҳоли муҳим аст, ки аз маълумоти дақиқи омӯри дар бораи вазъи воқеии ин соҳа истифода шавад. Ин шароит фароҳам меорад, ки тамоюлҳои рушди бозори хизматрасониҳои маишӣ ва омилҳои эҳтимолии таъсиррасон ба он муайян гарданд;

– алҳол дар ҷумҳурии амсилаи илман асоснокшуда вобаста ба рушди ХМА бо дарназардошти ошкоргардонӣ ва баҳодиҳии таъсири омилҳо ба талаботи аҳоли, хизмати маишӣ, инчунин, ташаккули механизми танзими давлатии хизматрасонии маишӣ ба аҳоли мавҷуд нест. Дар доираи рисолаи мазкур чунин амсила таҳия ва пешниҳод карда мешавад.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Натиҷаи таҳлил нишон дод, ки дар баробари олимони хориҷӣ, ҳамчунин, нақши муҳаққиқони ватанӣ низ дар самти омӯзиши масъалаҳои рушди бозори хизматрасонӣ, аз он ҷумла, соҳаи хизматрасонии маишӣ ба аҳоли хело назаррас мебошад, ки мо онҳоро чунин тасниф намудаем: Иванов Д.В. [114], Иванова В. [24], Исакова Т.А. [136], Артюшина Е.В. [47], Жилыева И.А. [67, 68], Родионов Д.Г. [64; 68], Попов В.Г. [146], Галушко Н.А. [129], Восколович Н.А. [55], Галиуллин И.Р. [56], Грибанов Ю.И. [21], Гурова Л.Г. [108], Левитина И.Ю. [116], Медведева Т.В. [79], Герасимова Б.И. [20; 57], Гордиенко А.В. [58], Заяс Е.Ю. [70; 71; 113; 72], Домнин А.Д. [63; 61; 62; 109; 64; 110], Дорошев В.И. [65], Жиганова Н.В. [66],

Ключкин А.И. [75], Астафев С. [49], Руденко, О.Н. [58; 21], Конников Е.А. [64; 69], Молчанова, Е.Ю. [80] ва дар асарҳои олимони ватанӣ низ дида мешавад, аз ҷумла: Фақеров Ҳ.Н. [36], Шаропов Ф.Р. [123], Нидоев Н.Ф. [82], Раҷабов Р.К. [85; 35; 36], Бобочонов Р.М. [52], Рауфи А. [117], Комилов С.Ҷ. [76], Бабаева П.М. [106; 50], Исмоилова Д.М. [115], Машокиров Ҷ.Н. [31], Саидова М.Ҳ. [88; 89; 90], Саломова У.Т. [92; 93; 119; 94], Умаров Х. [99], Фозилханов Д.О. [101; 120], Хоҷаев П.Д. [85], Хабибова С.С. [121].

Масъалаи рақамикунонии соҳаи хизматрасонӣ дар асарҳои олимони хориҷӣ ва ватанӣ аз ҷумла: Дудин М.Н. [111], Евневич М.А. [112], Бринсев А.Н. [107], Лapidус Л.В. [29], Агафонова А.Н. [105], Азаренко Н.Ю. [45], Бондаренко В.М. [53], Домнин А.Д. [60], Паншин Б.Н. [83; 84], Фастовский Е.Г. [100], Сичев А.В. [158], Столлингс В. [175], Трояновский В.М. [41], Стародубсева Е.Б. [97], Канг Д.Д. [74], Мухамеджанова О.Г. [81] ва дар асарҳои олимони ватанӣ, аз ҷумла: Раҷабов Р.К. [86], Аминов И.А. [46], Юнусов Б.Д. [44], Сиддиқ Б. [153], Асанов Р.К. [48], Курбонов М.А. [27; 77], Исмоилов Ш.М. [73], Тулиев М.С. [98], Солиев А.А. [96], Ашурова Т.А. [127], Холматов М. [164] дарҷ шудааст.

Аммо, дар шароити имрӯза як қатор масъалаҳои мавзуи таҳқиқшаванда ҳануз норавшан боқӣ монда, таҳқиқоти махсусро талаб менамояд.

Мавзуи рисолаи диссертатсионӣ бо дарназардошти ҳадафҳои “Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030” аз 1 декабри соли 2016, №636, “Концепсияи иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” аз 30 декабри соли 2019, №642 ва “Барномаи миёнамуҳлати рушди иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025” аз 26 октябри соли 2021, №460 муҳим ва саривақтӣ арзёбӣ гардида, аҳаммияти бузурги назариявӣю амалӣ дорад. Аҳаммияти кори мазкур дар он аст, ки мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ ва худидоракуни шаҳрак ва деҳот ҷиҳати баланд бардоштани сифат ва дараҷаи некуаҳволии аҳоли дар асоси коркард ва баамалбарории усулҳои илман асоснок, ки ба қабули қарорҳои оқилонаи идоракуни дар соҳаи хизматрасонии маишӣ мусоидат меkunанд, манфиатдор

мебошанд. Омӯзиши ҳамаҷонибаи ин нуктаҳои муҳим имкон медиҳанд, ки мақсад ва вазифаҳои кори диссертатсияро дақиқ муайян намоем.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ

Натиҷаҳои диссертатсия барои дар амал татбиқ намудани Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи стратегияи давлатии технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ барои рушди Тоҷикистон” аз 5 ноябри соли 2003, №1174, Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи концепсияи ташаккули ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” аз 30 декабри соли 2011, №643, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ” 28 декабри соли 2012, №907, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи савдо ва хизматрасонии маишӣ”, Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунароҳои мардумӣ эълон намудани соли 2018” аз 29 декабри соли 2017, №977, Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 аз 1 декабри соли 2016, №636, Стратегияи рушди сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 аз 1 августи соли 2018, №372, Концепсияи иқтисодиёти рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2019, №642, Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи тадбирҳои вусъат додани ҳисоббаробаркунии ғайринақдӣ” аз 22 июни соли 2023, №586, Лоиҳаи “Барномаи миёнамуҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025” аз 30 апрели соли 2021, №168 ва Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи “Солҳои рушди иқтисоди рақамӣ ва инноватсия” эълон намудани солҳои 2025-2030” аз 8 январи соли 2025, №911 равона карда мешавад.

Таҳқиқоти илмӣ дар шароити афзоиши суръати раванди ҷаҳонишавӣ ва пайдо гардидани моделҳои нави идоракунии иқтисодиёт, аз он ҷумла, истифодаи технологияҳои рақамӣ дар раванди баланд бардоштани сифати рушди иқтисодӣ ва самаранокии бахши воқеии иқтисодиёт, ки дар “Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030” ҳамчун самти афзалиятнок эътироф гардидааст, метавонад нақши калидӣ дошта бошад.

Тавсифи умумии таҳқиқот

Мақсади таҳқиқот аз ҷиҳати назариявӣ асоснок намудан ва коркарди самтҳои асосии тақмили механизми хизматрасонии маишӣ ба аҳоли ва баланд бардоштани сифати онҳо дар шароити ташаккули иқтисодӣ рақамии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқот дар робита бо ҳадафи воғузошташуда инҳоянд:

- таҳқиқи асосҳои назариявӣ-методии хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар шароити гузариш ба иқтисодӣ рақамӣ, инчунин, хусусиятҳо ва мушкилоти хизматрасонии маишӣ ба аҳоли;
- омӯзиши таҷрибаи хориҷии хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар шароити рақамикунонии иқтисодӣ;
- гузаронидани таҳлилу баҳодиҳии вазъи муносири хизматрасонии маишӣ ба аҳоли, омӯзиши омилҳои ба хизматрасонии маишӣ ва беҳтарнамоии сифати он таъсиррасон;
- ба амал баровардани амсиласозии иқтисодӣ-математикии маҷмуи маҳсулоти дохилӣ вобаста ба рушди соҳаи хизматрасонии маишӣ ба аҳоли;
- баҳодиҳии сифат ва танзими давлатии хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар шароити гузариш ба иқтисодӣ рақамӣ;
- асосноккунӣ ва коркарди самти тақмили механизми хизматрасонии маишӣ ба аҳоли (дар шароити рақамикунонии иқтисодӣ).

Объекти таҳқиқот бозори хизматрасониҳои маишӣ дар шароити рақамикунонии иқтисодӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Мавзӯи (предмет) таҳқиқот маҷмуи муносибатҳои ташкилию иқтисодӣ мебошад, ки дар раванди тақмили идоракунии механизми хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар шароити гузариш ба иқтисодӣ рақамӣ зоҳир мегардад.

Фарзияи таҳқиқот давраи ташаккули муносибатҳои бозорӣ ва рушди онро дар бозори соҳаи хизматрасониҳои маишӣ, инчунин, баргариши асосии нишондиҳандаҳоро дар бар мегирад. Пешбинӣ мешавад, ки яке аз роҳҳои афзалиятноки расидан ба тақмили механизми хизматрасонии маишӣ ба аҳоли

дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт ин рушди инфрасохтори рақамӣ ва таъмини мутахассисони баландихтисоси соҳа мебошад.

Асосҳои назариявӣю методологии таҳқиқотро асарҳои олимони ватанӣ ва хориҷӣ, ки ба омӯзиши масъалаҳои марбут ба иқтисодиёти соҳаи хизматрасонӣ, менечмент ва идоракунии давлатӣ бахшида шудаанд, ташкил медиҳад. Инчунин, дар доираи кори мазкур аз санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқие, ки соҳаи хизматрасонии маиширо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба танзим медароранд, васеъ истифода гардидааст.

Сарчашмаҳои маълумоти диссертатсионӣ аз маводҳои Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Маркази тадқиқоти стратегияи назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ташкилотҳое, ки ба омӯзиши масъалаҳои марбут ба бозори хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар кишвар машғуланд, инчунин, усулҳои таҳлили муқоисавӣ, баҳодиҳии эксперти, усулҳои таҳлил ва синтези миқдорӣ, таҳлили коррелятсионӣ-регрессионӣ, равишҳои тартибӣ ва барномавӣ иборат мебошад.

Рисола бо дарназардошти ҳуҷҷатҳои дастурӣ оид ба масоили идоракунии ва рушди бозори хизматрасонии маишӣ, таҳкими иқтисодиёти бозорӣ, аз ҷумла, қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия гардидааст. Маводи дар маҷаллаҳои “Роҳнамо” нашргардида, инчунин, маълумотҳои дар ҳисоботи солонаи молиявӣ интишоркардаи субъектҳои иқтисодии бозори хизмати маишӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода шудаанд.

Пойгоҳи таҳқиқот. Рисолаи диссертатсионӣ дар давоми солҳои 2019-2023 иҷро шуда, макони таҳқиқот соҳаҳои хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар шароити рақамикунонии иқтисодиётро фаро гирифтааст.

Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар назди кафедраи идоракунии молияи давлатӣ ва иқтисоди рақамии Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида шудааст.

Навгони илмий таҳқиқот дар ташаккули нуқтаи назари мо нисбат ба такмили механизми хизматрасониҳои маишӣ ифода меёбад, ки он ба таҳияи платформаи иттилоотӣ-коммуникатсионӣ барои истеҳсолкунандагони хизматрасониҳо дар формати вақти воқеӣ равона шудааст. Ин иқдом ба баланд бардоштани сатҳи рақобатпазирии корхонаҳои соҳаи хизматрасониҳои маишӣ дар муҳити иқтисодӣ рақамӣ мусоидат менамояд.

Натиҷаҳои муҳимтарини таҳқиқот, ки аз бандҳои зерин иборат мебошад, аз навгони илмий таҳқиқот ба ҳисоб мераванд:

– асосҳои иқтисодӣ-ташкилии фаъолият ва рушди соҳаи хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар сохтори иқтисоди бозорӣ дар марҳилаҳои муосир вусъат ёфта, хусусиятҳо ва мушкилоти тараққиёти бозори хизматрасонии маишӣ, инчунин, таҷрибаи хориҷӣ, мутобиксозӣ ва истифодаи он ҳангоми таъмини хизматрасониҳои маишӣ ба аҳоли дар шароити рақамикунони иқтисодиёт, мавриди омӯзиш қарор гирифтааст;

– дар заминаи таҳлили вазъи муосир ва тараққиёти бозори хизматрасонии маишӣ ба аҳоли, муайян карда шудааст, ки ба рушди механизми хизматрасонии маишӣ ба аҳоли ва беҳтаргардонии сифати онҳо, омилҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, демографӣ, техникӣ, технологӣ, ҳудудӣ, омилҳои вақт, тағйироти мунтаззами муҳити рақобатнокӣ ва фаъолияти молиявӣ-хоҷагидории субъектҳои хоҷагидорӣ дар бозори хизматрасонии маишӣ таъсир расонида, дар навбати худ онҳо метавонанд монеа эҷод намоянд;

– барои таҳқиқи таъсири омилҳои гуногун, ки ба талаботи аҳоли ба хизматрасонии маишӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсир мерасонанд, пурсиши иҷтимоии аҳоли бо истифода аз усулҳои эксперти ва таҳлилий гузаронида шуд;

– амсилаи иқтисодӣ-математикӣ барои таҳлили таъсири рушди соҳаи хизматрасонии маишӣ ба маҷмуи маҳсулоти дохилӣ таҳия гардид;

– механизми танзими давлатии хизматрасониҳои маишӣ бо мақсади беҳтар кардани сифати онҳо ва самаранокии идоракунӣ дар сатҳи маҳаллӣ тақмил дода шудааст. Ҳадафи асосӣ ташкили ҷойгоҳҳои дурусти корхонаҳои хизматрасонии маишӣ, тақвияти нақши мақомоти маҳаллии ҳокимият ва

интиқоли функцияҳои идоракунии ба сатҳи маҳаллӣ мебошад. Ин ҳама, инчунин, барои дастгирии субъектҳои соҳибкории хурд, бахусус дар соҳаи хизматрасониҳои маишӣ дар шаҳру вилоятҳо равона гардидааст;

– самтҳои асосии такмилёбии механизми хизматрасонии маишӣ ба аҳолии ҷумҳурӣ бо дарназардошти хусусиятҳои рушди соҳаи хизмати маишӣ дар раванди татбиқи “Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030” аз 1 декабри соли 2016, №636 муайян ва асоснок карда шудаанд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда. Натиҷаҳои муҳимтарини илмие, ки барои ҳимоя пешниҳод гардидаанд, инҳоянд:

– мавқеъ, нақш ва аҳаммияти бозори хизматрасонии маишӣ дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт муайян гардидаанд;

– хусусиятҳо, мушкилоти рушд ва тараққиёти бозори хизматрасонии маишӣ дар шароити муҳити рақобатнокӣ муайян карда шуданд;

– таҷрибаи кишварҳои хориҷӣ дар самти хизматрасониҳои маишӣ ба аҳоли таҳлил гардида, имконияти татбиқи он дар шароити рақамикунонии иқтисодиёти миллии мавриди омӯзиш қарор дода шудааст;

– нишондиҳандаҳои рушди бозори хизматрасониҳои маишӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон арзёбӣ гардида, омилҳои таъсиррасон ба талаботи аҳоли, аз ҷумла унсурҳои дохилӣ ва хориҷӣ, муайян шудаанд. Дар асоси ин таҳлил, модели иқтисодӣ-математикӣ барои муайян намудани вобастагии маҷмуи маҳсулоти дохилӣ аз рушди соҳаи хизматрасониҳои маишӣ таҳия ва пешниҳод гардидааст;

– механизми баҳодиҳии сифат ва танзими давлатии хизматрасониҳои маишӣ такмил ёфта, ҳалли масъалаҳои ҷойгиркунии оқилонаи корхонаҳои хизматрасонӣ бо дарназардошти таҳкими нақши мақомоти маҳаллӣ, истифодаи самараноки захираҳои мавҷуда ва рушди соҳибкории хурду миёна, инчунин, татбиқи сиёсати дастгирии онҳо, фароҳам оварда шудааст;

– самтҳои тақмилёбии механизми хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт дар Ҷумҳурии Тоҷикистон асоснок ва таҳия карда шудаанд.

Аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Коркардҳои назариявии дар рафти таҳқиқоти диссертатсионӣ бадастовардашуда, чиҳати таъмини идоракунии рушди соҳаи хизматрасонии маишӣ дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт дар заминаи сохти механизми комилан мувофиқ ва асосноки иқтисодии татбиқи хизматҳои мазкур шароит фароҳам меорад. Натиҷаҳои бадастомада ва хулосаҳои собитгардида, муқаррароти назариявии мавҷударо дар доираи ташкил ва таъмини хизматҳои маишии соҳаи иҷтимоӣ мукаммал намуда, ба ташаккулёбии асосҳои илмӣ рушди ба мизочон нигаронидашудаи истеҳсолкунандагони хизмат нисбат ба ташкилотҳои хизматрасонии маишии ватанӣ мусоидат мекунанд. Инчунин, чиҳати муносибгардонии маҷмуи қарорҳои системавӣ, ки барои таъмин намудани аҳоли бо хизмати босифати маишӣ нигаронида шудаанд, як қатор имкониятҳоро фароҳам меорад.

Дар раванди омӯзиши ташаккул ва рушди бозори хизмати маишӣ, усулҳои таҳлили муқоисавӣ ва коррелятсионӣ-регрессионӣ, таълифи таснифҳо ва ҷадвалҳои таҳлилӣ, гурӯҳбандӣ ва баҳодиҳии эксперти ва ғайра истифода гардидаанд. Ғайр аз ин, дар раванди иҷроиши диссертатсия, истифодаи усулҳои таҳлили омилӣ ва PEST-таҳлил, баҳодиҳии иқтисодӣ-оморӣ ба роҳ монда шудаанд.

Аҳаммияти амалии кор бо бартарии васеъгардонии амсилаи таҳияшудаи механизми идоракунии рушди соҳаи хизматрасонии маишӣ дар шароити рақамикунонӣ, ки сифати қарорҳои идоракунии роҳбарони ташкилотҳои маишӣ ва мақомоти танзимкунандаро беҳтар менамоянд, муайян мегарданд. Инчунин, механизми мазкур чиҳати қонеъгардонии мушахасси талаботи гурӯҳҳои гуногуни манфиатдори тарафҳо - мизочон, давлат, истеҳсолкунандагон ва кормандони соҳаи маишӣ дар шароити гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ кумак мерасонад.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот тавассути таҷрибаҳо, эътиборнокии маълумотҳо, миқдори кофии маводи таҳқиқотӣ, коркарди омории натиҷаҳои таҳқиқот ва корҳои нашршуда тасдиқ мегарданд. Хулоса, ва тавсияҳо дар заминаи таҳлили илмӣ натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ таҷрибавӣ асос ёфтаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Рисолаи диссертатсионӣ, хусусан, ба қисматҳои зерин: 2. Тамоили муносири рушди шаклҳои ташкилӣ-ҳуқуқии хоҷагидорӣ дар соҳаи савдо, хизматрасониҳои тиҷоратӣ ва маишӣ; 3. Ташаккул ва рушди бозори савдо, хизматрасониҳои тиҷоратӣ ва маишӣ; 17. Механизми иқтисодиё ташкилии рушди инноватсионии савдо, хизматрасониҳои тиҷоратӣ ва маишӣ; 26. Таҳияи низоми тадбирҳо оид ба танзими давлатии савдо, хизматрасониҳои тиҷоратӣ ва маишӣ; 29. Таъмини сифати хизматрасонӣ дар субъектҳои савдо, хизматрасониҳои тиҷоратӣ ва маишӣ; 33. Такмили ташкил ва идоракунии самтҳои гуногуни фаъолияти субъектҳои савдо, субъектҳои савдо, хизматрасониҳои тиҷоратӣ ва маишӣ аз рӯйи шиносномаи ихтисоси 08.00.05-Иқтисодиёти соҳаҳои хизматрасонӣ (08.00.05.01-Савдо, хизматрасониҳои тиҷоратӣ ва маишӣ)-и Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқат менамояд.

Саҳми шахсии доктараби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Дар омӯзиш, асосноккунии назариявӣ, амалӣ ва таҷрибавӣ, коркарди амсилаҳои иқтисодӣ-математикӣ, истифодаи усулҳои таҳлили омилӣ ва PEST-таҳлил, таҳлили коррелятсионӣ-регрессионӣ, баҳодиҳии иқтисодӣ-оморӣ, муайянкунии самтҳои афзалиятноки рушди минбаъдаи соҳа бо иштироки бевоситаи муаллиф гузаронида шудаанд. Бо таҳқиқоти мазкур муаллиф дар коркарди такмили механизми хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт, пешгӯии нишондиҳандаҳои асосии бозори хизматрасонии маишӣ, муайянсозии мушкилоти мавҷуда ва роҳҳои ҳалли онҳо саҳми муайян гузоштааст. Натиҷаҳо ва муҳтавои асосии нашршудаи диссертатсия, ки ба ҳимоя пешниҳод гардидаанд, саҳми шахсии муаллифро муаррифӣ менамоянд.

Хулоса ва тавсияҳое, ки дар кори диссертатсионӣ таҳия гардидаанд, маҳсули афкори шахсии муаллиф мебошанд.

Тавсиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Раванди санҷиш ва татбиқи натиҷаҳои диссертатсионӣ амалан дар тамоми марҳилаҳои таҳқиқот (солҳои 2019–2023) гузаронида шудааст. Натиҷаҳои асосии таҳқиқот дар шакли маърузаҳои илмӣ дар семинарҳои Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон (АИДнПҚТ), конференсияҳои илмӣ ҳарсолаи Академиявии ҳайати профессорону омӯзгорон ва донишҷӯёни АИДнПҚТ, конференсияи VIII илмию амалии байналмилалӣ дар мавзӯи “Тоҷикистон ва ҷаҳони муосир: масоили мубрами рушди иқтисодиёти инноватсионӣ” 25-26 сентябри соли 2020 (Душанбе, ДДТТ, 2020), конференсияи байналмилалии илмӣ-амалии “Масъалаҳои муҳимми идоракунии давлатӣ ва худидоракунии маҳаллӣ дар шароити татбиқи ҳукумати электронӣ” 23-24 октябри соли 2020 (Душанбе, АИДнПҚТ, 2020), конференсияи байналмилалии илмӣ-амалии “Идоракунии зиддибухронӣ: таҳлил, баррасӣ ва ҷустуҷӯи механизмҳои бартарафсозии он” 25-26 ноябри соли 2021 (Душанбе, АИДнПҚТ, 2021), конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи “Технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ - омили муҳимми рушд дар ҷаҳони муосир”-и Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ ва соҳибқории Тоҷикистон (Душанбе, 2022) нашр гардидааст.

Коркардҳои илмӣ-методии муаллифро метавон ба таври васеъ дар Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ҳангоми омоданамоеи мутахассисон аз рӯйи ихтисосҳои “Идораи давлатӣ”, “Идораи давлатӣ ва иқтисодиёт”, “Идораи ҳайати кадрӣ”, “Менеджменти молиявӣ”, “Иқтисодиёти ҷаҳон”, “Танзими давлатии иқтисодиёти миллӣ”, “Иқтисодиёти бизнеси электронӣ”, “Системаҳои иттилоотӣ дар иқтисодиёт”, “Иқтисодиёти рақамӣ” ва “Тиҷорати электронӣ” татбиқ намуд.

Натиҷаҳои асосии назариявии диссертатсия дар ҷараёни таълим ва хизматрасониҳои Парки технологияи Академияи идоракунии давлатии назди

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон (санади татбиқ аз 30.12.2023) ва Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон (санади татбиқ аз 28.03.2024, №09/2-122) истифода шудааст.

Ҳамин тариқ, татбиқи самтҳои мазкур ва натиҷаҳои таҳқиқоти илмӣ, ки бо мақсади татбиқи Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 хусусиятҳои рушди соҳаи хизматрасонии маиширо ба роҳ монда, ҷиҳати таъсиси иқтисодиёти рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, беҳтар намудани сифати хизматрасонии маишӣ ба аҳоли, инчунин, ҷиҳати такмилёбии механизми хизматрасонии маишӣ ба аҳолии кишвар имконият фароҳам месозад.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Муқаррароти асосии рисола ва натиҷаҳои таҳқиқот дар 11 асарҳои нашршуда бо ҳаҷми умумии 27,21 ҷ.ҷ. (муаллифӣ – 13,605 ҷ.ҷ.) ва дар нашрияҳои илмӣ тақризшаванда 7 мақолаҳое, ки ҳаҷми умумии 9,15 ҷ.ҷ. (муаллифӣ – 5,89 ҷ.ҷ.) ба ҷоп расидааст.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Кори диссертатсионӣ аз рӯйи мақсад, вазифаҳо ва мантиқи таҳқиқот муайян карда мешавад. Диссертатсия аз муқаддима, 3 боб, 6 зербоб, хулоса, рӯйхати адабиёти истифодашуда аз 175 номгӯй ва 8 замима иборат аст. Матни диссертатсия дар ҳаҷми 180 саҳифа пешниҳод шуда, 46 ҷадвал ва 28 расмро дар бар мегирад.

МАЗМУНИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Дар муқаддима мубрамияти мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ, сатҳи илмӣ омӯзиши он асоснок карда шуда, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, объект, предмет ва методҳои таҳқиқот муайян гардида, наwgониҳои илмӣ, аҳаммияти назариявӣю амалии диссертатсия ва саҳми шахсии довталаб дар таҳқиқот ифода шудаанд.

Дар боби аввал **“Асосҳои назариявӣ-методии хизматрасонии маишӣ дар шароити гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ”** ҷанбаҳои назариявӣ ва методии ташкили хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар шароити гузариш ба иқтисодиёти инноватсионӣ, муайянсозии хусусиятҳои хоси хизматрасонии

маишӣ ба аҳоли ва мушкилоти он бо таъба арзёбии таҷрибаи хориҷии хизматрасонии маишӣ ба аҳоли таҳқиқ гардидаанд.

Дар боби дуюми диссертатсия **“Баҳодиҳии вазъи муосири хизматрасонии маишӣ ба аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон”** таҳлил ва баҳодиҳии вазъи муосири хизматрасонии маишӣ ба аҳоли бо дарназардошти омилҳои ба он таъсиррасон ва сифати хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар шароити иқтисодиёти рақамӣ таҳқиқот анҷом дода шудааст.

Дар боби сеюми рисолаи диссертатсионӣ **“Роҳҳои тақмили механизми хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар шароити рақамикунӣ”**, масъалаи вобаста ба танзим ва дастгирии давлатии хизматрасонии маишӣ ба аҳоли, самтҳои тақмилдиҳии он ва имконияти истифода амсилаи иқтисодӣ — математикии маҷмуи маҳсулоти дохилӣ вобаста ба рушди соҳаи мазкур дида баромада шудааст.

Дар хулоса ва тавсияҳо ҷамъбасти натиҷаҳои асосии мавзӯи таҳқиқот оварда шуда, инчунин, аз тарафи муаллиф оид ба тақмили механизми хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар шароити рақамикунӣ иқтисодиёт якҷанд пешниҳодҳои мушаххас тавсия гардидааст.

БОБИ 1. АСОСҲОИ НАЗАРИЯВӢ-МЕТОДИИ ХИЗМАТРАСОНИИ МАИШӢ ДАР ШАРОИТИ ГУЗАРИШ БА ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ

1.1. Асосҳои назариявӣ ва методии хизматрасониӣ маишӣ ба аҳоли дар шароити гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ

Яке аз омили асосии истифодаи васеи технологияҳои иттилоотию инноватсионӣ дар бозори хизматрасониӣ маишӣ (БХМ) фарҳанг ва салоҳияти баланди рақамии аҳоли ба ҳисоб меравад. Ин масъала ҳанӯз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо сабабҳои объективӣ ҳалли худро пайдо накардааст.

Вазъи мавҷуда зарурати таҳлили илмӣ мушкilotи ақибмонии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти хизматрасониҳои маишӣ ба аҳоли ва сатҳи истифодабарии технологияҳои рақамӣ дар ин соҳаро ба миён меорад. Бар асоси нишондиҳандаҳои рушди соҳа, бояд баҳогузори амиқ ва дақиқи илмӣ анҷом дода шуда, қарорҳои муфид ва дурусти идоракунӣ барои рушди минбаъдаи он қабул карда шаванд.

Дар навбати аввал зарур аст, ки мазмун ва моҳияти “Хизматрасониӣ маишӣ” аз мавқеи дастовардҳои илмӣ дар ин самт мавриди омӯзиш қарор гирад.

Ҳануз дар байни олимони оид ба мазмуни “Хизматрасониӣ маишӣ” фикри ягона ташаккул наёфтааст. Ҳар як муаллиф ҷонибдори андешаи худ буда, онҳо қобили дастгирӣ низ мебошанд. Нуктаи назари олимони ватанӣ дар ҷадвали 1.1.1. пешниҳод гардидааст.

Ҷадвали 1.1.1. Нуктаи назари олимони ватанӣ оид ба мафҳуми “Хизматрасониӣ маишӣ”

Муаллиф	Тавсифнома
Исмоилова Д.М.	“Хизматрасониӣ маишӣ меҳнатест, ки вобаста ба ин ё он арзиши истеъмоли ба амал омада, метавонад ниёзҳои шахсии инсонро таъмин намояд” [115, с.14].
Фозилханов Д.О.	“Хизматрасониӣ маишӣ натиҷаи фаъолияти субъектҳоро бо роҳи хизматрасонӣ дар шакли моддӣ ва ғайримоддӣ, ҷиҳати таъмини талаботҳои ҷомеа бо мақсади баланд бардоштани сатҳи некӯаҳволии ҷомеа ифода мекунад” [120, с.11].
Саломова У.Т.	“Хизматрасониӣ маишӣ ба болоравии самаранокии меҳнати коргарон, ки хизматрасониҳои иҷтимоӣ-маиширо беҳтар менамоянд, таъсир мерасонад” [92, с.428].
Бабаева П.М.	“Хизматрасониӣ маишӣ натиҷаи фаъолияти агентҳои иқтисодӣ, ки ҷиҳати амалиёти хизматрасониҳои коллективӣ ва индивидуалӣ, ҷиҳати шакли моддӣ ва ғайримоддӣ, бо мақсади ба даст овардани даромад ва таъмини ниёзҳои шахсӣ ҷамъияти равона гаштаанд” [106, с.28].

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси адабиёти истифодашуда.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи савдо ва хизматрасонии маишӣ” мафҳум ва моҳияти хизматрасонии маиширо чунин маънидод кардааст: “Хизматрасонии маишӣ-фаъолияти шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибқорони инфиродӣ оид ба иҷрои қору хизматрасонии пулакӣ барои қонёгардонии эҳтиёҷоти маишӣ ё дигар эҳтиёҷоти шахсии истеъмолкунандагон мутобиқи номгӯи хизматрасонӣ (ба истиснои гаравхона (ломбард)) тибқи шартномаи хизматрасонии маишӣ” [9].

Ба андешаи мо, хизмати маишӣ маҷмуи намудҳои мақсадноки фаъолиятест, ки мақсади вазифавии низоми истеъмолии шахсии он дар таъмин ва фуруши хизматҳои пулакӣ ба аҳолии ифодагардида, аз ҷиҳати ҷисмонӣ, моддӣ, интеллектуалӣ, ҷамъиятӣ ва дигар эҳтиёҷотро қонё мегардонанд.

Дар шароити имрӯза ба истеъмолкунандагони соҳаи хизматрасонии маишӣ (СХМ), сокинони дорони даромади баланд ва ё миёна дохил мешаванд. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, таҳлили фаъолияти СХМ муайян намуд, ки сатҳи зиндагии аҳолии кишвар қонёкунанда ба назар намерасад. Илова бар ин, минтақаҳои кишвар аз рӯи нишондиҳандаҳои сатҳи зиндагӣ ва рушди нерӯи инсонӣ аз ҳам тафовути ҷиддӣ дошта, чунин ҳолат ба рушди номутавозинии бозори хизматрасонии ватанӣ мусоидат намудааст.

Новобаста ба ин, ба аҳолии зарур аст, ки сатҳи зиндагии худро дар шароити имрӯза беҳтару хубтар намоянд. Давлат низ ҳамасола ҷиҳати беҳтар намудани шароити зисту зиндагонии аҳолии қорҳои назаррасро анҷом дода истодааст.

Тибқи маълумоти омори расмӣ, айни замон сокинон қисми бештари даромади худро барои ба даст овардани маҳсулоти озӯқаворӣ харҷ менамоянд. Новобаста ба ин, тамоюли дар кишвар тамоюли болоравии хароҷоти аҳолии ба хариди хизматрасониҳои маишӣ ба ҷашм мерасад. Ҳолати мазкур ошқор намуд, ки дар кишвар БХМ натавонӣ дар ҳолати ташаккулёбӣ қарор дорад, балки сифати қори субъектони иқтисодии соҳаи мазкур низ сол аз сол беҳтар мегардад.

Бояд таъкид намуд, ки бозори хизматрасонии маишӣ аз маҷмуи хизматрасониҳо таркиб ёфтааст, ки онҳо хусусиятҳои ба худ хос доранд. Муҳаққиқ К. Лавлок хусусиятҳои хизматрасониро чунин тавсиф намудааст (ҷадвали 1.1.2.).

Ҷадвали 1.1.2. Хусусиятҳои хизматрасонӣ

№	Кластерҳои асосии хизматрасониҳо	Соҳаҳои хизматрасонӣ
1.	Фаъолиятҳои ламсшавандаи (моддӣ) ба ҷисми инсон раваншуда	Тандурустӣ, нақлиёти мусофиркашонӣ, толори ороиши занона ва сартарошхонаҳо, толорҳои варзишӣ, тарабхонаҳо ва қаҳвахонаҳо
2.	Фаъолиятҳои ламсшавандаи ба мол ва ё дигар объектҳои ҷисмонӣ раванагашта	Нақлиётҳои боркаш, таъмир ва нигоҳдории таҷҳизотҳо, муҳофиз, тозагӣ ва тартибот, ҷомашӯйхона, хушкшӯй ва хизматрасониҳои бойторӣ (ветеренарӣ)
3.	Фаъолиятҳои ламснашавандаи (ғайримоддӣ) ба шуури инсон раванагашта	Таҳсилот, пахши радио ва телевизионӣ, хизматрасониҳои иттилоотӣ, театрҳо, музейҳо
4.	Фаъолиятҳои ламснашаванда бо дороиҳои ғайримоддӣ	Хизматрасониҳои бонкӣ, машваратӣ ва ҳуқуқӣ, суғурта, амалиётҳо бо қоғазҳои қимматнок

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси таҳқиқотҳои Лавлок К. [78] ва Саломова У.Т. [92].

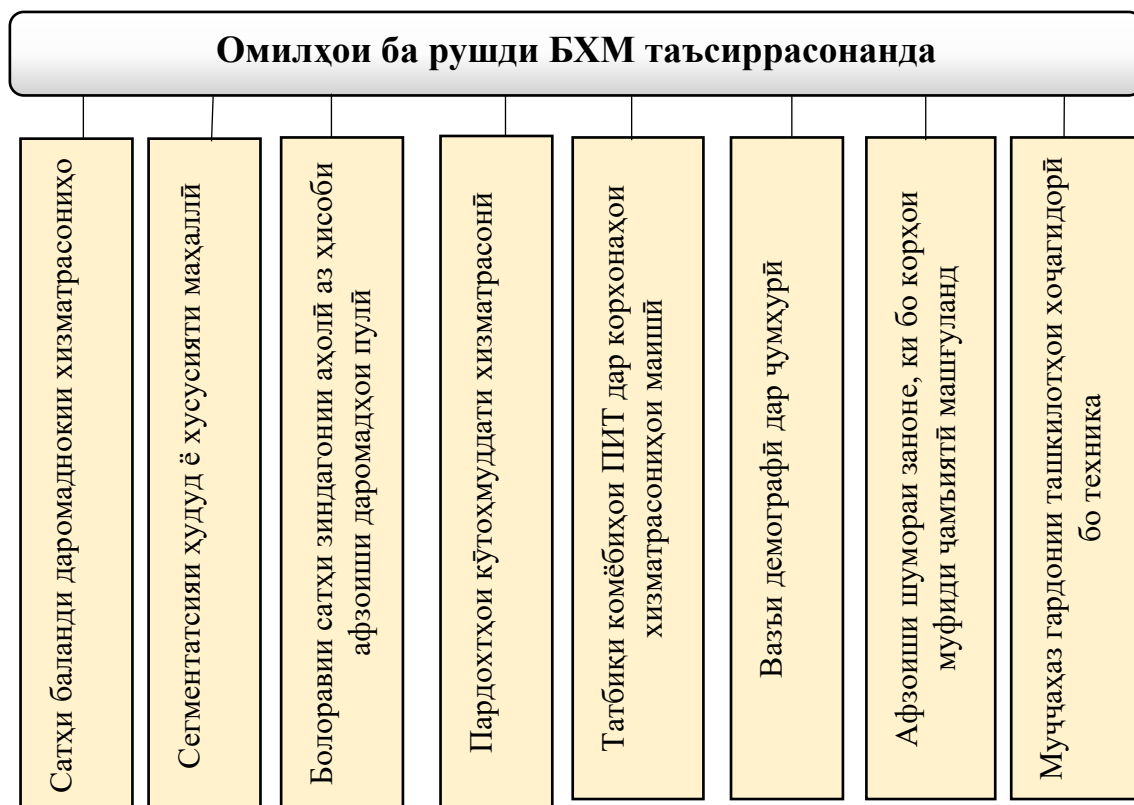
Аз таснифоти додашудаи К. Лавлок хулоса кардан мумкин аст, ки хизматрасонӣ дорои якчанд хусусият буда, он аслан дидашаванда намебошад. Танҳо баъди иҷрои хизматрасонӣ асари он дар касе ва ё ҷизе зоҳир мегардад, ки аз рӯйи он сифати хизматрасонӣ муайян карда мешавад.

Бояд таъкид дошт, ки хизматрасонӣ соҳаи маҳдуди фаъолияти иқтисодӣ набуда, маҷмуи ҳама намуди фаъолияти иқтисодии хориҷӣ (ФИХ) ба соҳаи хизматрасониҳо дохил мешаванд (қисмати хизматрасониҳои маишӣ). Дар ҳар лаҳзаи муайян, бозори хизматрасонии маишӣ аз омилҳои гуногун, хоҳ зич будани қонунҳои давлатӣ, устувории қурби миллӣ, тасдиқи асъор ва ғайра, таъсир хоҳад дошт.

Барои иҷрои ин вазифа, муҳим аст, ки на танҳо омилҳои дохилӣ, балки омилҳои берунӣ низ, ки ба тағйироти иҷтимоиву иқтисодӣ ва фарҳангии ҷомеа вобаста мебошанд, таҳлил шаванд. Технологияҳои инноватсионӣ дар соҳаи хизматрасониҳои маишӣ на танҳо ба самаранокии фаъолияти хизматрасонӣ

таъсир мерасонанд, балки метавонанд рафтори истеъмолагаронро низ ба таври назаррас тағйир диҳанд. Аз ин рӯ, омӯхтани омилҳо дар ду ҷабҳаи муҳити дохилӣ ва беруна, инчунин хусусиятҳои рафтори истеъмолагарон, барои таҳия ва қабул кардани қарорҳои дуруст ва муассир дар ин соҳа аҳамияти ҳалқунанда дорад. Ҳамин тариқ, дурнамои рушди БХМ аз маҷмуи омилҳое вобаста мебошад, ки онҳо ба фаъолияти субъектони иқтисодии он агар аз як ҷониб таъсири бевосита расонанд, аз ҷониби дигар ғайри мустақим метавонанд вазъро дар бозори мазкур куллан дигаргун намоянд. Дар доираи диссертатсияи мазкур мо омилҳои мазкурро баъди таҳқиқи ҳамаҷониба муайян ва пешниҳод намудем (расми 1.1.1).

Расми 1.1.1. Омилҳои рушди бозори хизматрасониҳои маишӣ

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси сарчашмаҳои илмӣ.

Ҳамчунин, дар баробари омилҳои зикргардида, зарур аст, ки чунин хусусиятҳои рушди бозори хизматрасонии маишӣ аз нигоҳи қонеъ гардонидани талаботи аҳоли ба инобат гирифта шавад:

- номуайянии дараҷаи сифати хизматрасонӣ пеш аз истеъмоли он;

– муайян намудани арзиши хизматрасонӣ на ҳама вақт имконпазир аст, ки робитаи иловагӣ бо истеъмолкунандаи хизматрасониҳо талаб менамояд;

– бозори хизматрасонии маишӣ ҷиҳати аломатҳои мавсимии назарас талабот доранд.

Дар БХМ хизматрасониҳои назаррасро асосан соҳибкорони инфиродӣ иҷро менамоянд, ки бо сабабҳои зарурияти пардохти иҷораи бино ва ба даст овардани қарзҳои бонкӣ маҷбуранд, пардохти тарифиро зиёд кунанд. Вобаста ба ин масъалаҳо, онҳоро зарур меояд, ки захираҳои молиявии худро сарфа намоянд ва ин ҳама ба сатҳу сифати хизматрасониҳо таъсир мерасонад.

Омӯзиши соҳа муайян намуд, ки дар ҷумҳурӣ суръати афзоиши соҳаи хизматрасонӣ нисбат ба дигар соҳаҳои иқтисодиёт баланд мебошад. Аммо, тайи солҳои 2019-2023 дар ин соҳа тағйироти начандон назаррас ба ҷашм расида, ҳатто ҳиссаи хизматрасониҳои маишӣ дар маҷмуи маҳсулоти дохилӣ дар ҳамин давраи ҳисоботӣ нисбатан коҳиш ёфтааст. Дар ин хусус маълумотҳои ҷадвали 1.1.3 гувоҳӣ медиҳад.

Ҷадвали 1.1.3. Динамикаи ҳаҷми ММД ва хизматрасониҳои маишӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019-2023.

Солҳо	ММД дар маҷмӯъ, млн сомонӣ	Аз ҷумла, хизматҳои маишӣ	
		млн сомонӣ	бо % нисбати ММД
2019	79109,8	4387,2	5,55
2020	83958,3	4253,8	5,07
2021	101076,3	4379,6	4,33
2022	118181,7	4937,5	4,18
2023	130791,5	5316,3	4,06

***Сарчашма:** Таҳлили муаллиф дар асоси маълумотҳои оморӣ [34].

Аз маълумотҳои оморӣ ҷадвали 1.1.3 маълум мегардад, ки ҳиссаи хизматҳои маишӣ дар маҷмуи маҳсулоти дохилӣ аз 5,55% дар соли 2019 то ба 4,06% дар соли 2023 ё ин, ки 1,48% коҳиш ёфтааст. Ҳолати мазкур андешидани ҷораҳои муҳимми давлатиро дар ин самт тақозо менамояд.

Мувофиқи “Стратегияи милли рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030” ташаккули иқтисодиёти бо роҳи индустриалию

инноватсионии рушдкунанда яке аз роҳҳои расидан ба ҳадфҳои олиии кишвар эътироф гардидааст [15]. Гузариш ба чунин модели иқтисодӣ тақозо менамояд, ки робитаи илм бо истеҳсолот бояд бо истифодаи васеи технологияи рақамӣ мустаҳкам гардонида шавад.

Таҷриба нишон медиҳад, ки дар шароити иқтисоди бозорӣ бо вуҷуди ин тадбирҳоеро тартиб додан ва ташкил кардан зарур аст, ки онҳо бояд ба тамоми самтҳои хоҷагии кооперативию ҷамъиятӣ нигаронида шаванд.

Айни замон, гузариши Ҷумҳурии Тоҷикистон ба иқтисоди рақамӣ дар марҳилаи аввали ташаккулёбӣ қарор дорад. Заминаҳои асосии рушди иқтисодиёти рақамиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон як қатор Стратегия, Концепсия ва Барномаҳои давлатӣ [17; 7; 6; 2] ташкил медиҳанд.

Чуноне ки таҷриба нишон медиҳад солҳои охир вусъатёбии иқтисодиёти рақамӣ мушоҳида мегардад, ки ин раванд дар оянда метавонад аз ҳаёти мо ҷузъи моддиётро берун созад. Таҳлилҳои баррасишуда муайян менамоянд, ки иқтисодиёти рақамӣ бояд ҳамчун низоми киберфизикӣ баҳо дода шавад. Дар баробари ин, бештари субъектҳои фаъолияти иқтисодӣ эҳтимолияти таъсири раванди рақамикунониро нисбат ба вусъатёбии босамари тичорат ва ё муҳити тичорати байналмилалӣ тахмин менамоянд.

Дар замони муосир дигаргуниҳои соҳаи технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ ба чашм мерасад, ки чунин ҳолат самтҳои фаъолияти субъектҳои иқтисодиро дар бозор дигаргун сохтааст. Дар натиҷаи чунин дигаргуниҳо субъектҳои иқтисодӣ имкон пайдо намуданд, ки бо истифода аз шабакаи умумиҷаҳонии интернет хизматрасонии худро ба тамоми ғӯшаи дунё равона созанд ва бо ҳамин восита фоидаи бештарро ба даст оваранд.

Бо сармоягузориҳои ҳадди ақал (минималӣ) кушодани ширкат ва вусъатёбии он имконпазир мебошад. Технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ ҷиҳати кам намудани хароҷот, инчунин, ҷиҳати баландбардории самаранокию маҳсулнокии фаъолият дар соҳаҳои гуногуни иқтисодӣ, шароит фароҳам меорад. Ҳамчунин, шаклҳои дигари технологияҳои рақамӣ ҷиҳати қонунгардонидани талаботи инноватсионии бозорӣ барои

тиҷорат шароит фароҳам месозад. Бинобар ин, ба корхонаву ташкилотҳо лозим меояд, ки стратегияҳои инноватсионии рақобатпазирӣ ва баланд бардоштани самаранокии муборизаи рақобатпазирӣ дар асоси истифодаи босамари ТИК коркард ва татбиқ намоянд [115, с.9; 97, с.11].

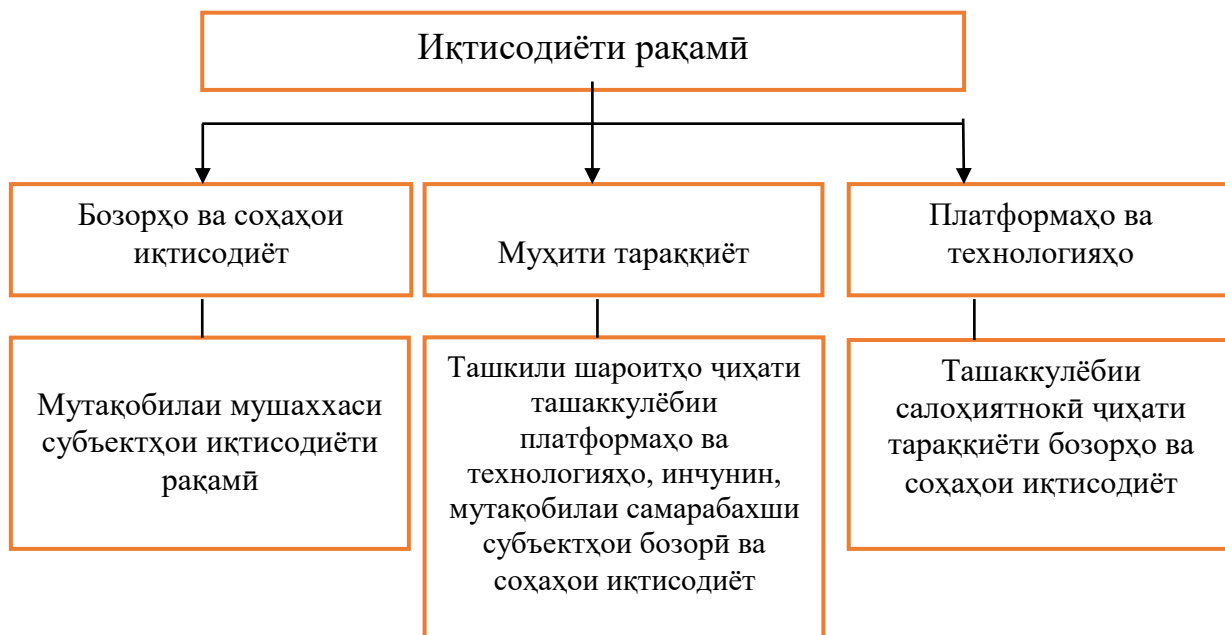
Дар натиҷаи омӯзиши амиқи сарчашмаҳои гуногуни илмӣ, мо афзалияти дигари рақамикунониро барои ҳамаи субъектҳои хоҷагидорӣ муайян намудем, ки онҳо чунин мебошанд:

- таҳия ва татбиқи технологияҳои инноватсионӣ барои ба даст овардани даромад;
- эҷод ва иштирок дар инфрасохтори хусусӣ барои хизматрасонӣ ва қонеъ кардани ниёзҳои муштарӣ.

Айни замон корхонаҳо, ташкилотҳо ва дигар субъектҳои иқтисодӣ дар фаъолияти худ технологияҳои инноватсионии рақамиро васеъ истифода менамоянд, ки он талаботи бозори муосир буда, ҳамчунин сатҳи рақобатпазир гардидани онҳоро муайян менамояд.

Иқтисодиёти рақамӣ дорои хусусияти мураккаб буда, аҳаммияти он барои ҷомеа аз рӯйи се дараҷа муайян карда мешавад (расми 1.1.2).

Расми 1.1.2. Дараҷаҳои мутақобилаи иқтисодиёти рақамии миллӣ

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси таҳқиқотҳо хулоса карда шудааст.

Мазмун ва моҳияти “Иқтисодиёти рақамӣ” гарчанде мавриди таҳқиқи олимон қарор гирифта бошад ҳам, ҳоло ҳам паҳлуҳои гуногун мавриди баррасӣ

карор дорад. Мо, дар доираи таҳқиқот афкори олимони хориҷӣ ва ватаниро дар ин хусус омӯхта, онҳоро дар ҷадвали 1.1.4 ҷаъоварӣ ва пешниҳод намудем.

Ҷадвали 1.1.4. Таҳқиқотҳои олимони хориҷӣ ва ватанӣ оид ба мафҳуми иқтисодиёти рақамӣ

Муаллиф	Мафҳум
I. Таҳқиқотҳои олимони хориҷӣ	
Асанов Р.К.	“Иқтисодиёти рақамӣ иқтисодиётест, ки дар асоси истехсолоти молҳои электронӣ ва хизматрасониҳои бизнес - сохторҳои технологияҳои баланд, инчунин, тақсимои ин маҳсулот бо ёри тижорати электронӣ сохта шудааст” [48, с.63].
Бондаренко В.М.	“Иқтисодиёти рақамӣ мукаммалии низом ва комплекси масъалаҳои дарёфтаи он шакли муносибатҳои байни мардумӣ мебошад, ки мутобиқ бо технологияҳои ҷорум инқилоби саноатукунонӣ, яъне бо технологияҳои рақамӣ ва дигар технологияҳои барҷастаи асри XXI, инчунин, дар ташаккули худ, пешрафт ва амалигардонӣ бояд муваффақияти мақсади муқарраргардидаи объективиро таъмин намояд” [53, с.239].
Варламов К.В.	“Иқтисодиёти рақамӣ тартибест, ки дар натиҷаи он гузариши системавӣ ва мунтазам ба навъи рақамикунонии усули анъанавии муносибатҳои тижоратӣ ва истехсолотӣ, инчунин, ҳамкориҳои мутақобилаи аҳоли ва корхонаҳо бо давлат ба амал меояд” [128].
Грибанов Ю.И.	“Иқтисодиёти рақамӣ воқеияти хоҷагидорӣ муосире мебошад, ки хусусияти омӯхташавандаи он чунин қайд мегардад: яъне марҳилаи охири ҷаҳонишавиест, ки дар он рақамикунонии тамоми бойгарӣ ва захираҳои ҷаҳонӣ ба амал меояд; ташаккули робитаҳои нави дохилӣ ва берунӣ мутақобилаи системавӣ дар асоси платформаҳо; ивазшавии навъи ба нақшагирии самаранокӣ - аз гуногунии истехсолот то иҷроиши транзаксияҳо (амалиёти молиявӣ), ба амал меояд; ивазшавии парадигмаи идоракунии: аз иерархияи роҳбарон ба иерархияи алгоритмӣ ва платформаи пешбинӣ мегардад” [21, с.69].
Лепидус Л.В.	“Иқтисодиёти рақамӣ маҷмуи муносибатҳоест, ки дар раванди истехсолот, тақсимои, мубодила ва истеъмол ҷамъоварӣ гардида, дар асоси онлайн - технологияҳо сохта ва ба қаноатмандии талаботҳои неъматҳои ҳаёти равона гардидааст, инчунин, дар баробари ин, ташаккули шаклҳо ва усулҳои нави хоҷагидорӣ тасмим гирифта, воситаҳои таъсиррасони танзими давлатиро тақозо мекунад” [29, с.74].
Стародубсева Е.Б., Маркова О.М.	“Иқтисодиёти рақамӣ маҷмуи шохаҳоест, ки бо пайдоиши технологияҳои муосир ва тараққиёти робототехника алоқаманд буда, дар он платформаҳои рақамӣ, технологияҳои нав, робототехника, смарт-технологияҳо ва ғайра истифода мегарданд” [97, с.8].
II. Таҳқиқотҳои олимони ватанӣ	
Рачабов Р.К., Саидова М.Х., Ҷабборов А.И.	“Иқтисодиёти рақамӣ қисми муносибатҳои иқтисодист, ки бо интернет, алоқии мобилӣ ва технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ ифода мешавад” [86, с.109].
Ашурова Т.А., Бадалов М.Т.	“Иқтисодиёти рақамӣ фаъолияти иқтисодист, ки дар он омили калидии истехсол маълумотҳои рақамӣ, коркарди миқдори калон ва истифодаи натиҷаҳои таҳлил аст, ки дар муқоиса бо шаклҳои анъанавии идоракунии метавонад самаранокӣ навъҳои гуногуни истехсолот, технологияҳо, таҷҳизот, нигоҳдорӣ, фурӯш, интиқол, мол ва хизматро таъмин намояд” [127].
Тулиев М.С.	“Иқтисодиёти рақамӣ - татбиқи технологияҳои рақамӣ дар фаъолияти хоҷагиҳои гуногуни дар низоми иқтисодиёти милли амалкунанда ва сохторҳои ҷамъиятӣ дар речаи вақти воқеӣ буда, бо истифодаи васеи интернет ва технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ пурра гардида, барои алоқамандии субъектҳои иқтисодӣ новобаста аз минтақаҳои ҷойгиршавӣ мусоидат менамояд” [98, с. 42].
Исмоилов Ш.М.	“Иқтисодиёти рақамӣ бо мафҳуми васеъ, истифодаи содаи технологияҳои иттилоотӣ дар истехсолот, идоракунии ва алоқаро ифода мекунад” [73, с.43].

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси адабиёти истифодашуда.

Аз омӯзиши мафҳумҳои дар ҷадвали 1.1.4 овардашуда, ошкор гардид, ки олимон ба технологияҳои иттилоотии компютерӣ (интернет) таъя намудаанд. Яъне, ҳамаи онҳо ҷонибдори он мебошанд, ки асоси иқтисодиёти рақамиро истифодаи технологияи иттилоотии компютерӣ ташкил медиҳад.

Муаллифи таҳқиқоти иқтисодиёти рақамӣ низоми идоракунии онро бо тарзу усулҳои коркарди маълумотҳои инноватсионӣ овардааст, ки яке аз платформаҳои технологӣ ба ҳисоб меравад [84, с.575]. Ҳамчунин, принципҳои инноватсионии технологияҳои иқтисодӣ, ба монанди коркарди бизнес-моделҳои инноватсионӣ, робитаи мутақобилаи технологияҳои иттилоотӣ, усулҳои онҳо ва пастишавии хароҷотҳо дарҷ гардидаанд. Аммо, ин принципҳо барои шароити иқтисодиёти анъанавӣ хос мебошад. Аз ин рӯ, тағйирёбии иқтисодӣ дар ҳама равандҳои хоҷагидорӣ, истифодаи таҷҳизотҳои пуриқтидор ва усулҳои муосири ҷамъоварию таҳлили иттилоотро талаб карда, таҳлили маълумот ба принципҳои асосии усулҳои муосири идоракунии дар иқтисодиёти хизматрасонӣ ҷавобгӯ бошад, аз ҷумла:

- коркарди усулҳои нави бизнес-амсилаҳо;
- муттаҳидсозии муносиби технологияҳои иттилоотии мухталиф ва роҳҳои истифодаи онҳо дар равандҳои ташкилӣ-технологии бахши воқеии иқтисодиёт;
- ба ҳадди аққал расонидани хароҷотҳои транзаксионӣ ва захираҳои моддии дар истеҳсолот истифодашаванда.

Усули муттаҳидсозии муносиби технологияҳои иттилоотии мухталиф ва роҳҳои истифодаи онҳо дар равандҳои ташкилии иқтисоди воқеӣ нишон медиҳад, ки он ба шароити анъанавии иқтисодӣ хос аст ва тарзи таҳлил ва пешгӯӣ на ҳамеша дар муҳити рақамии ҷаҳонӣ кор мекунад.

Аз ин рӯ, тағйирёбии иқтисодӣ дар ҳама равандҳои хоҷагидорӣ истифодаи таҷҳизотҳо ва усулҳои боиқтидори ҷамъоварию таҳлили иттилоотро талаб менамояд.

Бинобар ин, тавассути технологияҳои иттилоотӣ-идоракунии мутақобилаи бевоситаи байни истеъмолкунандагон ва истеҳсолкунандагон ба

вучуд меояд, яъне истеъмолкунанда метавонад таъсири маркетингии ба ӯ таъсиррасонандаро мустақилона идора намояд. Дар концепсияи маркетинги классикӣ идоракунии мазкур номумкин аст, аммо бо тараққиёти маркетинги иқтисодӣ истеъмолкунанда бештар ба ҳайси унсури танзимгар баромад карда, роҳҳои алоқа ва фаъолияти мутақобилаи худро бо истеҳсолкунанда пайваст мекунад, ки дар ин ҳолат маркетингологҳо роҳбарии истеъмолкунандаро танҳо мушоҳида ва ба танзим дароварда метавонанд. Ин раванд, бори дигар аз зарурати дараҷаи баланди ҷандирӣ дар стратегияи маркетингии молҳои нав шаҳодат медиҳад. Пешрафти технологияҳои иттилоотӣ ширкатро ба зарурати такмилдиҳии маркетинги рақамӣ маҷбур менамояд.

Гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ, метавонад моро ба густариши ҳамкориҳои мутақобила бо истеъмолкунандагон дар доираи фазои рақамӣ водор созад.

Дар замони муосир, пайдоиши иқтисодиёти рақамӣ ҳамчун як усули муосири рушд, бо истифода аз имкониятҳои технологияи навин, метавонад барои ба вучуд овардани ислоҳоти ҷиддӣ дар соҳаҳои гуногуни иқтисодӣ таъсири амиқ расонад. Дар асоси таҳлил ва омӯзиши сохторҳои мухталифи иқтисоди рақамӣ, мо муайян намудем, ки унсурҳои асосии он инҳоянд:

- тижорати электронӣ, ки бо истифода аз интернет ва платформаҳои рақамӣ амалиёти тижоратиро осон ва муассир мекунад;

- интернет-банкинг, ки имконияти анҷом додани транзаксияҳои молиявиро ба таври ғайрӣ ва бехатар фароҳам меорад;

- пардохти электронӣ, ки равандҳои муосири пардохтро дар муҳити рақамӣ таъмин мекунад;

- интернет-реклама, ки ба воситаи рекламаи онлайнӣ ба соҳибони корхонаҳо имкон медиҳад, ки бо харидорон ба таври бевосита ва бештар баҳо дода шаванд;

- бозихҳои интернетӣ, дар баробари фароғат доштани вақт, метавонанд барои бештар кардани маҳсулнокии меҳнат дар соҳаҳои гуногун ҳамчун абзори фаъол истифода шаванд;

– сари вақт таъмин намудани талаботи инсон, ки тавассути технологияҳои рақамӣ ба як ҳадафи муҳими сиёсати иқтисодӣ табдил меёбад;

– камшавии камбизоатӣ, ки тавассути имконоти баробар дар дастрасии ба маҳсулот ва хидматҳои муосир, имкониятҳои равандро дар соҳаи рақамӣ тақвият меёбад.

Таҳқиқот нишон дод, дар фаъолияти муассисаҳо ва корхонаҳо иқтисоди рақамӣ нармафзору дастгоҳҳо, додаҳо ва амалиётҳо бо ёрии технологияи рақамӣ амал мекунанд. Мувофиқи концепсияи иқтисодиёти рақамӣ, самтҳои иқтисодиёти рақамӣ дар асоси Қарори Ҳукумати Федератсияи Россия чунин зикр мешаванд:

- “ – танзими меъёрии муҳити рақамӣ;
- кадрҳо барои иқтисоди рақамӣ;
- инфрасохтори иттилоотӣ;
- амнияти иттилоотӣ;
- технологияҳои рақамӣ;
- идораи давлатии рақамӣ;
- зеҳни сунъӣ;
- таъмини дастрасӣ ба интернет тавассути рушди алоқаи моҳворагӣ;
- рушди захираҳои инсонӣ дар соҳаи технологияҳои иттилоотӣ;
- хизматрасониҳои рақамӣ” [14].

Роҳи таҳаввулотии рушди иқтисодиёт аз саноатикунонии босуръати кишвар то ба инноватсионии муосир, дар назди иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоби душворро ба миён мегузорад. Ҳамчунин, гузариши Тоҷикистон ба роҳи инноватсионии рушд бояд талаботи тамоми соҳаҳои хизматрасонӣ, аз ҷумла саноат, нақлиёт, сохтмон, кишоварзӣ ва ғайраро ба инобат гирад.

Дар асоси “Концепсияи иқтисодиёти рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”, аз 30.12.2019, №642 [6] ва лоиҳаи “Барномаҳои миёнамуҳлати рушд барои солҳои 2021-2025”, аз 16.06.2021, №441 таҳия ва қабул гардид, ки дар он таваҷҷуҳ ба иқтисодиёти рақамӣ равона гардидааст [2].

Бинобар ин, яке аз ҳадафҳои аввалиндараҷаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар раванди гузариш бо роҳи инноватсионии рушд баланд бардоштани самаранокии иқтисодиёт ба ҳисоб меравад.

Чуноне ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (28.12.2024) қайд намуданд. "... Тоҷикистон дар ҷодаи гузариш ба рақамикунонии соҳаҳои иқтисоди миллӣ ҷиҳати таъмин намудани шаффофияти муносибатҳои иқтисодиву молиявӣ қадамҳои устувор гузошта истодааст.

Дар панҷсолаи минбаъда ҷиҳати пешбурди иқтисоди рақамӣ бояд ба самтҳои зерин диққати аввалиндараҷа дода шавад:

- Якум, такмили ғаврии заминаҳои ҳуқуқӣ ва қабули санадҳои дахлдор дар самти гузариш ба иқтисоди рақамӣ.
- Дуюм, то шабакаҳои панҷ - ҷӣ (5G) инкишоф додани инфрасохтори рақамӣ, рушди марказҳои коркарди маълумот, таъсиси маҳзани мукаммали миллии маълумот.
- Сеюм, рақамикунонии пурраи хизматрасониҳои давлатӣ ва ташкили маҳзани ягонаи хизматрасониҳои давлатӣ.
- Чорум, рушди сармояи инсонӣ бо роҳи омӯзиш ва бозомӯзии кадрҳо доир ба технологияҳои иттилоотӣ дар дохил ва хориҷи кишвар ва баланд бардоштани маърифати истифодаи технологияҳои рақамӣ.
- Панҷум, истифодаи васеи зеҳни сунъӣ дар пешниҳоди хизматрасониҳо ва низоми бақайдгирии давлатӣ.
- Шашум, андешидани чораҳо дар самти таъмин намудани амнияти киберии маҳзанҳои маълумот.
- Ҳафтум, ташаккул додани соҳибкориҳои рақамӣ ва рушди савдои электронӣ...

Ҷиҳати вусъат бахшидан ба равандҳои инноватсионӣ ва истифодаи ҳамаҷонибаи имкониятҳои технологияҳои рақамӣ дар иқтисодиёт пешниҳод

менамоям, ки солҳои 2025-2030 “Солҳои рушди иқтисоди рақамӣ ва инноватсия” эълон карда шаванд.” [13].

Ҳамин тариқ, метавон ба чунин натиҷа расид, ки ТИК-и иқтисодиёти рақамӣ, ин яке аз самти фаъолияти идоракунӣ мебошад. Аммо, рушди он метавонад ба аз байн рафтани баъзе ихтисосҳо мусоидат намояд. Бинобар ин сабаб, татбиқи барномаи Ҳукумати электронӣ дар кишвар тақозо менамояд, ки чунин хавфҳои эҳтимолӣ бояд аз мадди назар дур набошад.

Дар охир, метавон баён намуд, ки истифодаи технологияҳои рақамӣ дар соҳаи хизматрасонии маишӣ тақозо менамояд, ки хизматрасонӣ дар ин самт бояд мувофиқ бо талаботи муштариён роҳандозӣ гардад, ки чунин ҳолат ба беҳтар гардидани сифати хизматрасонӣ мусоидат менамояд.

1.2. Хусусиятҳои хоси хизматрасонии маишӣ ба аҳоли ва мушкилоти он

Рушди инноватсионии соҳаи хизматрасонӣ ва дар ин замина, мукамал гардонидани фаъолияти субъектони иқтисодӣ дар Тоҷикистон яке аз масъалаи муҳимми расидан ба ҳадафҳои рушди иҷтимоӣ иқтисодӣ вобаста мебошад.

Чуноне ки маълум аст, солҳои охир дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо туфайли зиёд гаштани талаботи аҳоли ба намудҳои гуногуни хизматрасонии маишӣ, шумораи ташкилоту корхонаҳои СХМ бо суръати назаррас инкишоф ёфта истодаанд. Дар баробари ин, муҳаққиқ А.Д. Домнин, менависад, ки “талабот ба хизматрасониҳои гуногун бештар гардида, чунин ҳолат боиси зиёд гардидани даромади субъектони иқтисодӣ ва баланд гардидани сатҳи зиндагии аҳоли гардидааст” [60, с. 50].

Аз ин рӯ, рушди БХМ дар шароити Тоҷикистон аҳаммияти иҷтимоӣ дошта, барои пешбурди фаъолияти соҳибкорӣ дорои афзалиятҳои бештар мебошад. Табиист, ки субъектони БХМ гуногун буда, мо онҳоро дар расми 1.2.1 гурӯҳбандӣ ва пешниҳод намудаем.

Расми 1.2.1. Гурӯҳҳои субъектҳои хоҷагидорӣ дар соҳаи хизматрасонии маишӣ

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси асари Герасимова Б.И., Гурова Л.Г. [20].

Аз таҳлили расми 1.2.1. бармеояд, ки фаъолияти соҳаи хизматрасонии маишӣ осон набуда, аз субъектҳои иқтисодии сатҳи фаъолиятшон гуногун ба вучуд омадааст.

Фаъолияти ин корхонаҳо пайваста зери таъсири омилҳои бухронӣ буда, чунин омилҳо метавонанд дар маҷмӯъ ба инкишофи фаъолияти онҳо дар шароити бозор таъсири манфӣ расонанд.

Аз ин рӯ, зарур аст, ки онҳо дар қисми худ барои пешбурди хизмати маишӣ ба аҳоли, қонеъ гардондани талаботи аҳоли ва аз тарафи дигар, мавқеи худро дар бозор мустаҳкам намудан аз усулҳои навоварона мунтазам истифода баранд.

Дар давраи анҷоми таҳқиқот, мо дар байни чанд муассисаи хизматрасонии маишӣ шаҳри Душанбе назарсанҷӣ гузаронида, омилҳои

зеринро ошкор намудем, ки ба фаъолияти самараноки муассисаҳои хизмати давлатӣ дар бозор ҳалал мерасонанд:

- риоя накардани меъёрҳои санитарии гигиенӣ ҳангоми ҷойгиркунии иншооти зарурӣ;

- мутобиқшавии корхонаҳои инкишофи сустдошта, ки ба шароити инноватсионии хоҷагидорӣ суръати афзоиши рушди ин соҳаро паст мекунад;

- назорати доимӣ аз ҷониби мақомоти идоракунии давлатӣ ва маҳаллӣ;

- рақобати носолим;

- шабакаи маркетингии ноустувор ва ғайра.

Ба ақидаи мо, барои ҳалли мушкилоти таҳлилгардида ишораҳои дар зер овардашуда ба мақсад мувофиқанд:

- рушд ва равнақи низоми қарздиҳии корхонаҳо дар истехсолот;

- ба инобат гирифтани имтиёзҳо ҳангоми андозбандӣ;

- дастгирии давлатӣ ҳангоми такмилдиҳии танзими меъёрҳо;

- ҳангоми истифодабарии хизматрасониҳои иҷтимоию маишӣ ба инобат гирифтани афзоиши талаботи фаъолияти корхонаҳо.

Барои талаботи аҳолиро ба хизматрасонии маишӣ қонеъ гардонидан, корхонаҳои соҳаи мазкурро лозим меояд, ки минбаъд хизматрасониҳои махсуси инноватсиониро ба роҳ монанд. Масалан:

1. Дар соҳаи клининг (тозакунӣ) - пешниҳоди кумаки иловагӣ ба муштариён (кейтеринг (хӯрокворӣ)).

2. Тарҳрезии ландшафт барои ташкили шабакаи ширкатҳои хизматрасонии маишӣ, яъне истифодаи франчайзинг, инчунин, муҳайё намудани марказҳои хизматрасонӣ, ки мунтазам кушода мешавад ва фаъолияти худро, маҳз дар марказҳои савдо, ба мисли супермаркет, гипермаркет ва ғайра, ба роҳ мемонанд.

Ҳалли масъалаи мазкур ба пайдо гардидани хизматрасонии нав ва афзоиши шумораи муштариён мусоидат менамояд.

Мушкилоти асосии БХМ даромаднокии пасти субъектҳои иқтисодии он мебошад. Истифодаи шабакаи иттилоотӣ дар ин самт метавонад дар баланд

гардидани имкониятҳои пулии корхонаи соҳаи хизматрасонии маишӣ нақши калидӣ дошта бошад.

Ба ақидаи муҳаққиқ Д.М. Исмоилова, имрӯзҳо ба ғайр аз ашхоси истеъмолкунандагони фаёли интернет, миллиардҳо мошину механизмҳо низ ба фазои интернетӣ пайвастанд, ки дар оянда шумораи онҳо мумкин аст 2-3 маротиба афзоиш ёбанд [115, с.16].

Бо мақсади ташкили хизматрасонии маишӣ ба аҳоли зарур аст, ки меъёри он муайян карда шавад, ки мо онро ҳангоми омӯختани адабиёти гуногуни иқтисодӣ ошкор ва пешниҳод намудем (ҷадвали 1.2.1.).

Ҷадвали 1.2.1. Меъёрҳои таснифи хизматрасонии маишӣ ба аҳоли

№	Ном	Мундариҷа
1.	Навъҳои корҳои иҷрошаванда	Ҷомашӯйхона, сартарошхона, маросимӣ
2.	Мавҷудияти субъектҳои соҳибкорӣ	Бо қувваи худ ё бо ҷалби коргарон
3.	Сатҳи афзалияти технологияҳои ба кор даровардашуда	Хизматрасонии корхона, инчунин, иловагӣ
4.	Аҳаммияти иҷтимоӣ – иқтисодӣ	Хизматрасонӣ, ки муҳлат ва меҳнат, инчунин, василаҳои истеъмолкунандагонро сарфа менамояд.
5.	Таъминоти ашёӣ (моддиёт)	Моддӣ ва ғайримоддӣ
6.	Хароҷоти меҳнатӣ	Хизматрасонӣ - ҷалби мутахассисони соҳибихтисос.
7.	Таъмини фазо (макон)	Таъминот дар марказҳои хизматрасонии маишӣ ва ё берун аз онҳо
8.	Муҳлати иҷроиш	Таъҷилӣ, ғайритаъҷилӣ
9.	Мунтазамӣ	Мунтазамӣ, мавсимӣ, ғайримунтазамӣ

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси сарчашмаҳои илмӣ.

Бар асоси натиҷаҳои таҳқиқот, ба назар мерасад, ки дар шароити кунунии рушди инноватсионӣ дар иқтисодиёт, муассисаҳо ва корхонаҳои соҳаи хизматрасонии маишӣ бояд ба тақмили рақобатпазирии худ таваҷҷуҳ кунанд. Барои ин, онҳо бояд механизми омӯзиши амиқи талаботи муштарӣро таҳким бахшанд. Муштарӣён метавонанд ба воситаи пешниҳод кардани фикру назарҳо,

тафсирҳо ва дархостҳои мушаххас зарурати хизматрасониҳоро ба таври дуруст ва бо камтарин хатогӣ ба муассисаҳо расонанд. Дар ҳамин замина, муассисаҳо бояд барои қонеъ кардани чунин дархостҳо ба роҳи самараноки амалҳои маркетингӣ ва рушди маҳсулот ҳаракат кунанд. Барои баланд бардоштани сатҳи рақобатпазирии худ, онҳо бояд дарк кунанд, ки бо истифода аз технологияҳои навин ва усулҳои инноватсионӣ метавонанд ниёзҳои муштарӣро пешбинӣ намуда, ба онҳо пешниҳоди аниқ ва саривақтӣ намојанд.

Дар баробари ин, таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки бозори хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дорои хусусиятҳои хоси худ мебошад. Ҳар як бозор бо сатҳҳои мухталифи талабот ва пешниҳодҳо сурат мегирад, ки дар ҳолати бозори хизматрасониҳои маишӣ ин хосиятҳо шиддат ёфтаанд. Равишҳои инноватсионӣ дар соҳаи соҳибкорӣ ва маркетинг метавонад бо таҳия ва истифодаи усулҳои нав дар тарҳрезии хизматрасонӣ, таблиғот ва дигар ҷанбаҳои фаъолият, ба ин бозор кумак расонад. Аз ин рӯ, муассисаҳои соҳа бояд барои мутобик сохтани фаъолиятҳои худ бо ин равишҳо тадбирҳои зарурӣ андешанд. (расми 1.2.2).

Расми 1.2.2. Хусусиятҳои бозори хизматрасонии маишӣ

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси таҳқиқотҳо ҳулоса карда шудааст.

Дар раванди таҳқиқот самтҳои хизматрасонӣ ба аҳоли аз қабili бонкҳо, меҳмонхонаҳо, тарабхонаҳо, сайёҳӣ ва дигар намуди хизматрасониҳо ба афзоиши талабот ба хизматрасонии маишӣ таъсир мерасонанд. Таҳлилҳо собит намуданд, ки рушди СХМ мукамалсозии заминаи моддию техникиро тақозо менамояд. Ҳамчунин, ба ҷойгиршавии дурусти корхонаҳои соҳаи хизматрасонии маишӣ ба аҳоли таваҷҷуҳ намудан зарур мебошад.

Хусусияти такрористехсолии соҳаи хизматрасонии маишӣ вобастагии захираҳои меҳнатӣ мебошад, ки дар муносибати мустақим бо истеҳсолкунанда ва истеъмолкунанда қарор гирифта, сифат ва сатҳи хизматрасонӣ ба малака ва таҷрибаи мутахассисон вобаста аст. Дар такрористехсолии захиравӣ ва муайян кардани шиддатнокии он ва таъсири малакаҳо пеш аз ҳама ба таъсири интиқол ва самарай захираҳо ва иқтисодии кадрӣ ширкат диққати махсус равона мегардад. Таҳлилҳо нишон дод, ки сохтори технологияи захираҳои асосии корхонаи хизматрасонии маишӣ ва соҳаи истеҳсолоти моддӣ, назар ба арзиши аслии ин сохторҳо бештар то 86%, техникаву таҷҳизотҳо то 10% ва дар соҳаи истеҳсолоти моддӣ бошад, ин нишондодҳо 16% ва 30% - ро ташкил медиҳад [2-М, с.24].

Барои таъмини самарай кори фаъолияти корхонаҳо ва марказҳои савдо ба масъалаҳои зерин бештар диққат додан лозим аст:

- шаффофият дар интиҳоб ва омодакунии мутахассисон;
- аттестатсияҳои кадрӣ;
- такмили ихтисоси мунтазами кормандон;
- масъулияти иҷроӣ вазифаҳои худ;
- сатҳу сифати таҷҳизот ва воситаҳои техникӣ аз рӯйи стандартҳои давлатӣ;
- кумаки техникий корхона.

Ба ақидаи муҳаққиқ У.Т. Саломова: “Тартиби қонунгузорӣ фаъолияти муассисаҳои хизматрасонии маишӣ аз ҷониби шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ барои қонунгардонидани талаботҳои маишӣ ва шахсӣ тибқи

шартномаи муздноки хизматрасонии маишӣ, дар асоси принципҳо амалӣ карда мешавад” (ҷадвали 1.2.2) [92, с.428].

Ҷадвали 1.2.2. Принципҳои асосии ташкили хизматрасонии маишӣ ба аҳоли

№	Принципҳои асосӣ
1.	Меъёрҳои асоснок ва объективии танзими давлатии савдо ва хизматрасонии маишӣ
2.	Ҳамгироии механизмҳои танзим бо принципу меъёрҳои умумии ҳуқуқи байналмилалӣ ва созишномаҳои байналмилалии аз ҷониби Ҷумҳурии Тоҷикистон эътирофкардашуда
3.	Даҳолати беасоси органҳои давлатӣ ба танзими савдо ва хизматрасонии маишӣ
4.	Ҳифзи бозори молҳои истеъмоли ва хизматрасонии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз маҳсулоти пастсифат ва қалбақӣ
5.	Ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии субъектҳои савдо ва шаҳрвандон
6.	Интиқоли озоди молҳои истеъмоли ва хизматрасонӣ дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон
7.	Тарафдорӣ аз ҷониби давлатӣ ба корхонаҳои хӯроки умумӣ ва хизматрасонии маишӣ

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи савдо ва хизматрасонии маишӣ” [10].

Раванди технологияи хизматрасонии маишӣ ба се марҳила ҷудо мешавад:

1. дархост ва қабули фармоиш;
2. давраи истеҳсол;
3. қабули дархост аз ҷониби муштарӣ.

Дар соҳаи хизматрасонии маишӣ, байни истеҳсолкунандагон ва истеъмолкунандагони хизматрасонӣ алоқаи махсуси инфиродӣ вучуд дорад. Барои амалишавии ин алоқа, истифодаи технологияи муосир ва инноватсионӣ, инчунин, хароҷоти молиявии калон ва дастрасии осон ба хизматрасонӣ барои истеъмолкунандагон талаб карда мешавад. Бо ин мақсад, ба омӯзиши ҷойгиркунии муносиб ва таъмин намудани навъҳои нави хизматрасонии маишӣ барои қонеъ кардани талаботи аҳоли зарурат аст.

Вобастагии байни истеҳсолкунандагони хизматрасониҳои маишӣ ва истеъмолкунандагон хусусияти инфиродӣ дошта, барои таъмин намудани он

истифодаи таҷҳизоти инноватсионӣ ва технологияи муосир лозим аст. Ин ба маънои он аст, ки хароҷоти молиявӣ зиёд ва шароити дастрасии бароҳат ба хизматрасониҳо барои истеъмолкунандагон зарур мебошад. Бинобар ин, ба аҳаммияти ҷойгиркунонии дурусти хизматрасониҳо ва таъмини аҳолии таваҷҷуҳ карда шавад. Бо мақсади нигоҳ доштани мувозинати талабот ва пешниҳод дар бозори хизматрасонии маишӣ муҳим аст, ки истеъмолкунандагон аҳолии дорои сатҳи назаррас ва миёнаи даромадро ташкил диҳанд. Аммо таҳлилҳо нишон дод, ки дар ҷумҳурии даромади пулии аҳолии паст мебошад. Аз ин рӯ, онҳо ба худхизматрасонии молиявӣ машғуланд ва ин ҳолат дар деҳот низ аз сабаби камбизоатӣ зиёд ба назар мерасад. Бинобар ин, дар аксар деҳаҳои дурдаст муассисаҳои хизмати маишӣ фаъолият намеkunанд.

Ба назари мо, бозори хизматрасонии маишӣ ба ду самт тақсим мешавад, ки тавассути онҳо ширкатҳо ба аҳолии хизмат мерасонанд:

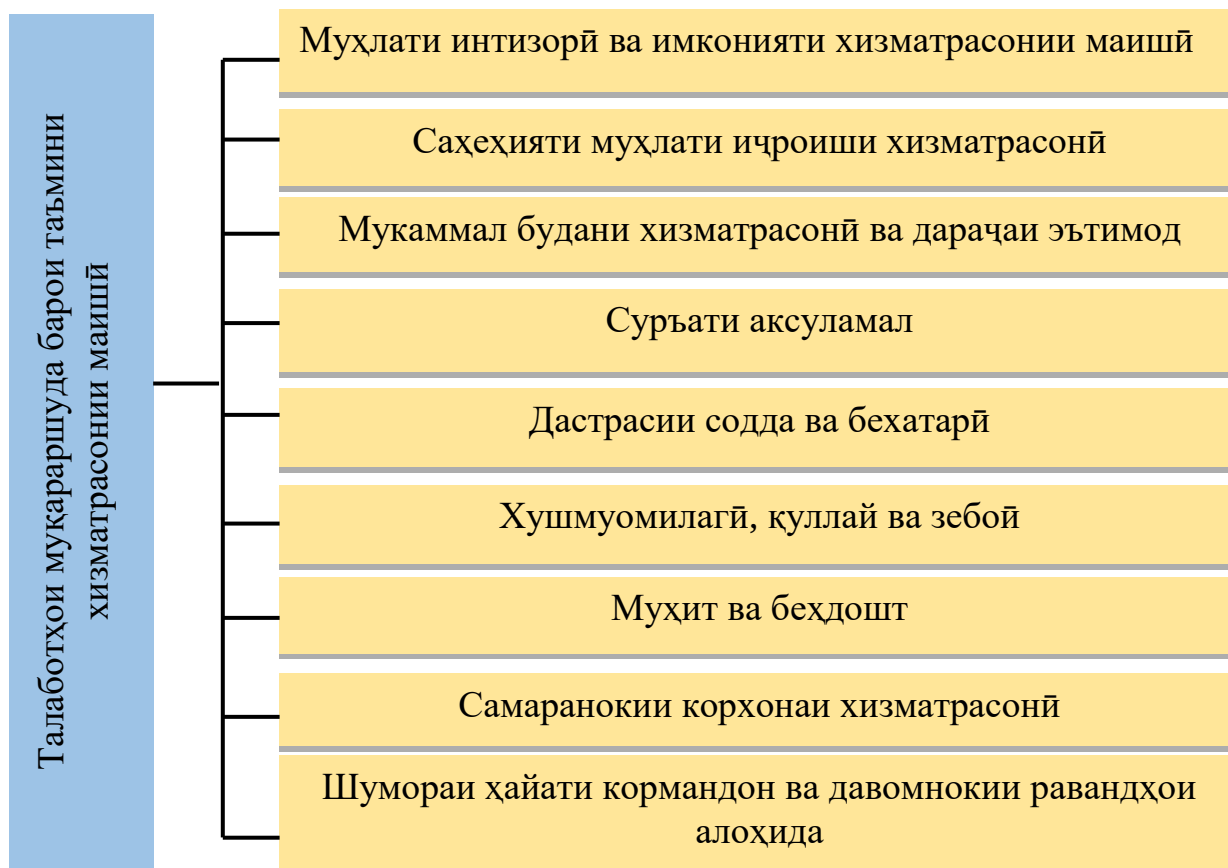
- хизматрасониҳои босифат ва гаронбаҳо ба шаҳрвандони сердаромад пешниҳод карда мешаванд;
- хизмати оммавии маишӣ ба аҳолии даромадашон миёна.

Бинобар ин, ҷиҳати рушди корхонаи хизматрасонии маишӣ истеъмолкунанда (муштарӣ), ҳамчунин, сифати хизматрасонии маишӣ нақши муҳим мебозад, зеро аз даст додани истеъмолкунанда (муштарӣ) ба камшавии ҳаҷми даромади корхона оварда мерасонад.

Ҷиҳати баланд бардоштани сатҳи некуаҳволии иҷтимоии маишии истеъмолкунандагон таъсири омилҳои дохилӣ, яъне ҳангоми расонидани хизматрасонии маишӣ сифати маҳсулот, масолеҳ, таҷҳизоти истифодашаванда, муҳлати иҷрои дархост, сатҳи маҳорати мутахассис, салоҳиятнокии ва муносибати ӯ нисбати муштарӣ аҳаммияти калон доранд.

Аммо муштарӣён на ҳама вақт аз хизмати расондашуда қаноъатманд мегарданд. Дар ин асос, корхонаҳое, ки хизматрасонии маишӣ мерасонанд, бояд талаботи муайянгаштаи хизматрасониро риоя намоянд, ки мо онҳоро дар расми 1.2.3 пешниҳод намудаем.

Расми 1.2.3. Талаботи муқарраршуда ҷиҳати таъмини хизматрасонии маишӣ

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси тасдиқи қоидаҳои хизматрасонии маишӣ.

Дар шароити муосир корхонаҳои хизматрасонии маишӣ бояд ба истеъмолкунандагон таваҷҷуҳи бештар зоҳир намоянд ва ҷиҳати таъмини хизматрасонии сатҳи баланд ба истеъмолкунандагон тамоми шароитҳоро фароҳам созанд.

Ба назари мо, дар асоси санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқии амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳодиҳии молҳо танзим ва назорат карда шуда, механизми тарифҳои муқарраргардида такмил дода мешаванд. Масалан, барои раванқ бахшидани соҳаи хизмати маишӣ дар он самаранок истифода намудани роҳ ва усули маркетинг аҳамиятнок мебошад, зеро он фаъолияти пурсамар дошта, вазифаҳои гуногуни хизматрасонии маишию иҷтимоиро, ба монанди рустани хона, пухтупаз, шустани тиреза ва қолинҳо, харидани маҳсулоти хӯрокворӣ ва ғайраро ба иҷро мерасонад, ки дар навбати худ ҷиҳати дароз кардани мӯҳлати кории коргарон, истифодаи оқилонаи даромади оилавӣ ва

баланд бардоштани самаранокии истехсолоти ҷамъиятӣ мусоидат мекунад. Аз ин рӯ, истифодаи ин роҳҳо ва механизмҳои маркетингии муосир на танҳо барои беҳтар кардани сифати зиндагии аҳоли, балки барои пӯшонидани ниёзҳои иҷтимоии онҳо ва рушди иқтисодии кишвар низ аҳамияти калон дорад. Ба ин маъно, маркетинг метавонад ба эҷоди имкониятҳои нави иқтисодӣ ва шуғли корӣ барои аҳоли бо таъсиси хизматрасониҳои нав ва эҷоди бренди муваффақ мусоидат кунад. Соҳаи хизматрасонии маишӣ, серталаб буда, хизматрасонии сохториро таъмин менамояд. Барои истифодаи оқилонаи буҷети оилавӣ имкон медиҳад ва ба баланд гардидани сатҳи зиндагонии аҳоли таъсири мусбӣ мерасонад.

Амсилаи классикии маркетингии 4P¹, ки дар он таваҷҷуҳ ба таҳлили маҳсулот, нархгузорӣ, расонидани маҳсулот ба истеъмолкунанда ва пешбурди он равона мешавад, барои молҳои моддӣ ба таври асосӣ истифода мегардад. Вале, маҳдудиятҳои ин модел дар заминаи хизматрасонӣ, барои мутобиқсозии он бо хусусиятҳои хизматҳо, кӯшишҳо ба тавсеа ва такмил додани он барои мутобиқ шудан ба ниёзҳои бозори хизматрасонӣ оварда, усулҳои нави маркетингиро пайдо намуд. Дар асоси ин, моделҳои то 16P ба вуҷуд омадаанд, ки дар он ҷузъҳои зарурӣ барои хизматрасониҳои ғайримоддӣ муттаҳид карда мешаванд.

Дар ниҳоят, таҳқиқот муайян намуд, ки барои истеъмолкунандагони комплекси маркетингӣ, хизматрасонии маишӣ ҳамчун раванди технологӣ аҳамияти калон дорад. Барои муқаррар кардани маркетинги комплекси хизматрасонии маишӣ, афзалияти ҳадамоти ҷараёни хизматрасонии истеъмолкунандагон қайд гардидааст, аммо дар баробари ин, сифати хизматрасонии маиширо низ бояд ба инобат гирифт.

Бинобар ин, параметрҳои асосии комплекси маркетингии муассисаҳои хизматрасонии маишӣ раванди пешниҳоди ин хизматрасониҳо, тақсимои ҷой, нарх ва хароҷот, кормандони хизматрасонӣ ва намоиши моддӣ мебошанд, ки

¹ Концепсияи 4P модели маркетингист, ки харидорони эҳтимолиро бо маҳсулот муаррифӣ менамояд. Параметрҳои он: маҳсулот, нарх, ҷойи фурӯш ва табиғот мебошад.

дар раванди хизматрасонӣ нақши муҳим доранд ва ба истеъмолкунандагон хизмат мерасонанд.

1.3. Таҷрибаи хориҷии хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар шароити рақамикунонии иқтисодӣ

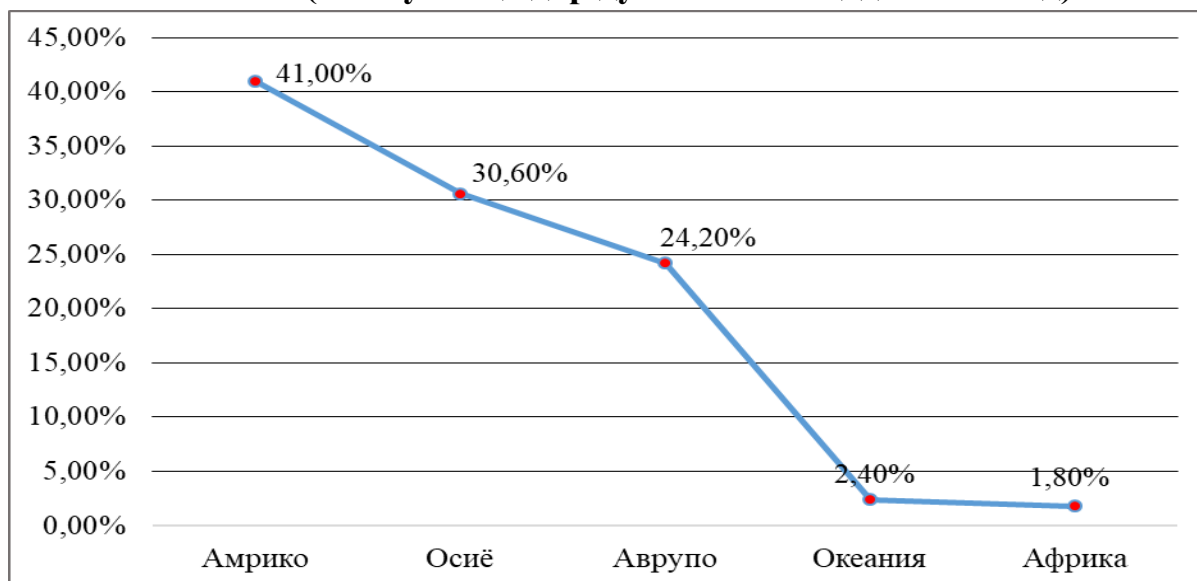
Иқтисодиёти рақамӣ дар аксари кишварҳои ҷаҳон бештар густариш ёфтааст, ки тичорати электронӣ таввасути интернетро дар назар дорад. Тибқи маълумотҳои ширкати иқтисодиёти рақамии “The Boston Consulting Group (BCG)”, аз ҳама бештар вусъатёбии ташкилотҳои тичорати электронӣ дар Британияи Кабир ва Олмон ба қайд гирифта шудааст. Дар баъзе кишварҳои ҷаҳон бонкдорӣ электронӣ бештар тараққӣ кардааст. Тибқи баҳодиҳии коршиносони BCG дар 85 кишварҳои ҷаҳон, ки аз бонкдорӣ электронӣ васеъ истифода менамоянд, бо тартиби камшавии арзишҳои индекси BCG ба танзим дароварда шудаанд [167].

Соҳаи хизматрасонӣ дар шароити иқтисоди инноватсионӣ яке аз меъёрҳои асосии ҷомеаи ҷаҳонӣ ба шумор рафта, ҳадафмандона инкишоф меёбад.

Хусусияти соҳаи хизматрасонӣ дар рушди иқтисодиёти ҷомеа аз рӯйи самаранокии он муайян мегардад, ки он барои поён бурдани сатҳи зиндагии камбизоатӣ мусоидат хоҳад кард.

Мувофиқи омили ҷаҳонӣ истехсоли хизматрасонӣ дар соли 2022 ба 41597,3 миллиард доллар баробар гардидааст. Аз рӯйи ин нишондиҳанда ва вобаста аз минтақаҳои ҷаҳон мақоми ҳолат чунин мебошад: Дар мақоми аввал Амрико - 17069,5 миллиард доллар (41,0%), пас аз он Осиё - 12722,8 миллиард доллар (30,6%), Аврупо - 10059,0 миллиард доллар (24,2%), Океания - 978,9 миллиард доллар (2,4%), Африқо - 767,1 миллиард доллар (1,8%) ишғол менамоянд. Ҳаҷми хизматрасонӣ дар ҷаҳон ба ҳар сари аҳоли 5217,3 долларро ташкил медиҳад (расми 1.3.1.) [138].

Расми 1.3.1. Диаграммаи хизматрасонӣ аз рӯи минтақаҳои ҷаҳон барои соли 2022 (маълумотҳо дар ду сол пешниҳод мешаванд).

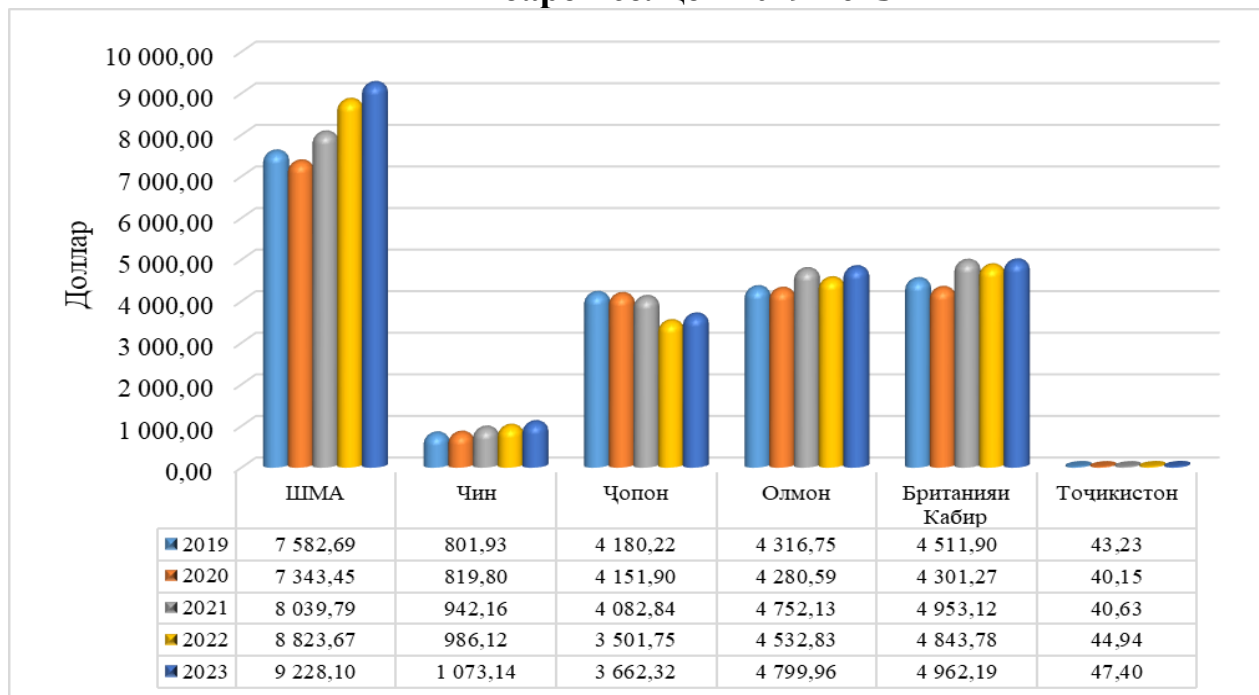

***Сарчашма:** Ҳисоби муаллиф дар асоси таҳқиқотҳои макроиктисодӣ [99].

Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи ин нишондиҳанда дар радабандии ҷаҳонии соли 2022 ҷойи 162-ро ишғол намуд. Ҳаҷми хизматрасонӣ дар кишвар 1,9 миллиард долларро ташкил додааст [159].

Динамикаи нишондиҳандаи хизматрасонии маишӣ ба ҳар нафар аҳоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва давлатҳои пешқадами ҷаҳон барои солҳои 2019-2023 таҳлил карда шуда, дар расми расми 1.3.2 пешниҳод гардидааст.

Расми 1.3.2. Динамикаи нишондиҳандаи хизматрасонии маишӣ ба ҳар нафар аҳоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва давлатҳои пешқадами ҷаҳон барои солҳои 2019-2023

***Сарчашма:** Ҳисоби муаллиф дар асоси сарчашмаҳо [161; 155].

Аз рӯйи натиҷаҳои бадастовардашуда, муайян намудем, ки дар соли 2023 хизматрасонии маишӣ ба ҳар нафар аҳолии Тоҷикистон ва давлатҳои пешсафи ҷаҳон дар муқоиса бо ИМА - 194.7, Британияи Кабир - 104.7, Олмон - 101.3, Чопон - 77.3, Чин - 22.6 маротиба камтар мебошад.

Ғайр аз ин, таҳлили муқоисавии нишондиҳандаи хизматрасонии маишӣ ба ҳар нафар аҳоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва давлатҳои ҳамсоя гузаронида шуд, ки мо онро дар ҷадвали 1.3.1 ба таври возеҳ пешниҳод намудаем.

Ҷадвали 1.3.1. Нишондиҳандаҳои хизматрасонии маишӣ ба ҳар нафар аҳоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва давлатҳои ҳамсоя барои солҳои 2019-2023 (бо доллар)

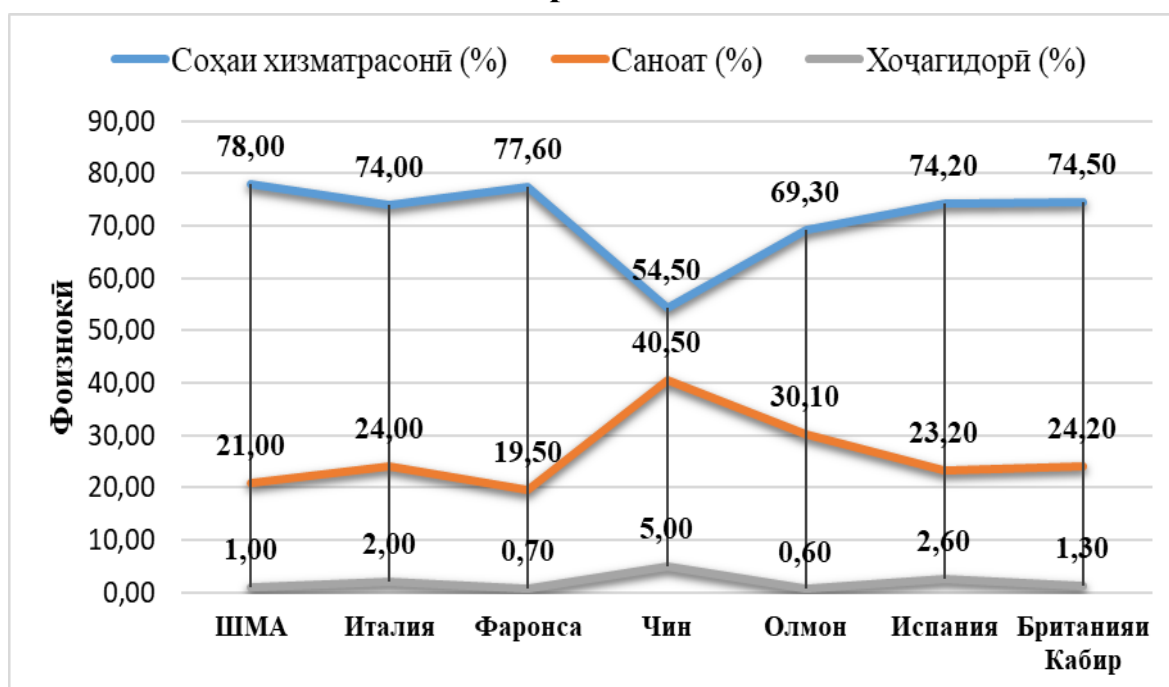
№	Давлатҳо	2019	2020	2021	2022	2023	2019 то 2023, бо %
1.	Чин	801,93	819,80	942,16	986,12	1 073,14	33,82
2.	Узбекистон	127,55	126,70	153,77	140,37	162,51	27,41
3.	Қирғизистон	99,25	89,95	97,75	106,41	120,08	20,98
4.	Тоҷикистон	43,23	40,15	40,63	44,94	47,40	9,64
5.	Афғонистон	43,69	42,36	30,74	29,14	30,00	-31,34

***Сарчашма:** Ҳисоби муаллиф дар асоси сарчашмаҳо [161; 135; 34].

Натиҷаи таҳлил нишон дод, ки дар соли 2023 хизматрасонии маишӣ ба ҳар нафар аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва давлатҳои ҳамсарҳад дар муқоиса бо Чин 3.51, Узбекистон 2.84, Қирғизистон 2,18 маротиба камтар ва нисбат ба Афғонистон 2.50 маротиба зиёд мебошад. Ҳолати мазкур далодат ба он медиҳад, ки минбаъд ба рушди соҳаи хизматрасонии маишӣ таваҷҷуҳи бештар додан зарур аст, зеро он метавонад ба рушди маҷмуи маҳсулоти дохилӣ таъсири мусбӣ расонад. Дар ин хусус таҷрибаи кишварҳои аз ҷиҳати иқтисодӣ пешсаф метавонад гувоҳӣ диҳад.

Дар расми 1.3.3 мо ҳиссаи соҳаи хизматрасониро дар ММД-и кишварҳои саноатӣ барои соли 2023, дида баромадем.

Расми 1.3.3. Ҳиссаи соҳаи хизматрасонӣ дар ММД - и кишварҳои саноатӣ барои соли 2023.

***Сарчашма:** Ҳисоби муаллиф дар асоси сарчашмаҳо [141; 171].

Ҳамин тариқ мо ММД-ро аз рӯи кишварҳои ҷаҳон муқоиса намуда, фарқи рушди иқтисодии минтақаҳо ва сатҳи зиндагии аҳолии мамлакатҳоро муайян намудем (ҷадвали 1.3.2).

Маълумоте, ки тавассути таҳлили муқоисавии давлатҳои ҷаҳон аз рӯи минтақаҳо ба даст омадааст, ҳиссаи соҳаи хизматрасониро ҳамчун нишондиҳандаи асосии ММД баён менамояд.

Ҷадвали 1.3.2. Ҳиссаи баҳши хизматрасонӣ дар ММД - и кишварҳои ҷаҳон барои соли 2023 (бо миллион доллари ИМА)

№	Давлатҳо	Минтақаҳо	ММД	Баҳши хизматрасонӣ (%)
1	ИМА	Америкаи Шимоли	25 406 000	80,2
2	Чин	Осиё	20 200 000	54,5
3	Ҷопон	Осиё	5 100 000	68,1
4	Олмон	Аврупо	4 200 000	68,6
5	Ҳиндустон	Осиё	9 500 000	54,0
6	Британияи Кабир	Аврупо	2 900 000	74,2
7	Фаронса	Аврупо	2 782 000	78,8
8	Канада	Америкаи Шимоли	2 200 000	70,0
9	Россия	Аврупо	1 710 410	60,0
10	Италия	Аврупо	2 066 970	74,0
11	Тоҷикистон	Осиё	130791,5	41,6

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси сарчашмаҳо [162; 175].

Дар чараёни таҳқиқот мо маҷмуан харитаи индекси (шохиси) ҷаҳонии инноватсиониро барои соли 2024 аз рӯйи инноватсия таҳқиқ намудем. Зеро ин равиши таҳқиқ имкон медиҳад, ки натиҷаҳо барои ҳар як мавқеи шохиси ҷаҳонии инноватсия дар муқоиса бо тамоми минтақаҳои дигари ҷаҳон муайян намуда, барои ба маълумоти зарурӣ дастрасӣ пайдо кардан имконият фароҳам оварда шавад (ҷадвали 1.3.3).

Ҷадвали 1.3.3. Харитаи шохиси ҷаҳонии инноватсионӣ (ШЧИ) барои соли 2024 дар маҷмуъ аз рӯйи инноватсия

Давлат/иқтисод	ШЧИ умумӣ	Институтҳо	Сармояи инсонӣ ва таҳқиқот	Инфраохтор	Рушди бозор	Рушди тиҷорат	Натиҷаи дониш ва технологӣ	Натиҷаҳои эҷодӣ
Швейтсария	1	3	4	7	5	4	1	1
Шветсия	2	16	3	1	9	1	2	6
ИМА	3	17	12	30	1	2	4	8
Сингапур	4	1	2	11	7	3	9	19
Британияи Кабир	5	26	7	18	3	14	5	3
Ҷумҳурии Корея	6	24	1	9	15	5	10	2
Финляндия	7	4	6	2	11	8	6	17
Нидерландия	8	9	14	25	14	7	8	7
Олмон	9	19	5	27	13	18	11	5
Дания	10	2	9	8	21	12	13	10
Чин	11	44	22	5	16	11	3	14
Қазоқистон	78	76	65	68	89	66	85	83
Ўзбекистон	83	62	93	70	78	71	78	103
Қирғизистон	99	119	42	78	81	117	107	104
Тоҷикистон	107	104	92	109	96	101	84	115

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси таҳқиқотҳо [139; 170].

Мо, таҷрибаи кишварҳои ИМА, Фаронса, Олмон, Россия ва Италияро дар самти бозори хизматрасонии маишӣ таҳқиқ намуда, ба натиҷаҳои ноил гаштем, ки онҳо дар ҷадвали 1.3.4. пешниҳод гардидаанд.

Чадвали 1.3.4. Бозори хизматрасонии маишӣ ба аҳолии мамлакатҳои хориҷӣ

Давлатҳо	Хусусият
ИМА	Дар бозори ХМ барои рушди самаранок ва пешбурди тиҷорати шабакавӣ - чомашӯйхонаҳо ва хушкашӯй, толори ороиши занона ва саломатӣ, инчунин, франчайзингҳо ғоидаоваранд.
Фаронса	Ҳунармандӣ ривочу раванқ ёфта, шӯъбаҳои ҳунармандӣ ташкил карда шуданд, ки бо бақайдгирӣ, тақмили ихтисос, додани ҳуҷҷатҳои дахлдор машғул буда, ба рушди соҳибкорӣ ва ҳалли мушкилоти мавҷуда мусоидат мекунанд.
Олмон	Талаботҳои муҳимми зерин мавҷуд мебошад: бақайдгирӣ дар шӯъбаҳои ҳунармандӣ; доштани шаҳодатномаи тахассусӣ; аъзои федератсияи касбии ҳунармандии мамлакат ба ҳисоб рафтан. Ғайр аз ин, шӯъбаҳои ҳунармандӣ дар асоси меёру стандартҳои қонунгузорӣ федератсияҳои касабиро назорат мекунанд, экспертизаҳои машваратҳоро ташкил мекунанд, бо алоқа ВАО-ро таъмин менамоянд, хизматрасониҳои гумрукӣ, таълимӣ ва ғайраро таъмин менамоянд.
Италия	Корхонаҳое ки бидуни маҳдудияти шумораи коргарон ба ҳунарҳои анъанавӣ ва бадеӣ машғуланд, ба категорияи хизматрасониҳои таълимӣ-фарҳангӣ дохил мешаванд, ки онҳо на бештар аз 10 донишҷӯ дошта бошанд. Ба ҳунармандони кишвар имтиёзҳои андозбандӣ дода мешавад.
Россия	Имрӯзҳо ҷамъият ба мутахассисони баландихтисос, коргарони истеҳсолот, соҳибтахассус бартарӣ медиҳад. Сарчашмаи ҳунармандӣ мувофиқи ин равияҳо ҳамчун раванде, ки ба ташаккули маданияти нави истеҳсолӣ дар ташкили иқтисодиёти серсохти бозорӣ мавқеи муҳимро ишғол мекунад, мусоидат менамояд. Фаъолияти ҳунармандӣ падидаи хеле баҳснок буда, дар шароити мушаххаси макон ва замон ба таври гуногун инкишоф ёфтааст ва аз ин рӯ, шарҳи он бо мафҳумҳои гуногун ифода меёбад.

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси сарчашмаҳо [142].

Натиҷаи таҳқиқот муайян намуд, ки корхонаҳои хизматрасонии маишии кишварҳои болозикр бо технологияҳои инноватсионӣ, ки ба талаботи бозор ҷавобгӯ мебошанд, пурра мучахҳаз мебошанд. Ҳамчунин, дар ин кишварҳо маҳз давлат соҳаи хизматрасонии маиширо танзим карда, дараҷаи касбии кормандон ва раванди иҷозатномадиҳӣ ва ғайраро назорат мекунад.

Дар байни кишварҳои Аврупоӣ, Британияи Кабир мавқеи хосро дар самти амалигардонии принципҳои иқтисодиёти рақамӣ ишғол менамояд. Дар кишвар бозори хизматрасониҳои рақамӣ хуб инкишоф ёфтааст, ки асосан соҳаи молиявӣ ва тиҷорати электронӣ, соҳаи маориф (“RefMe, eSchools”) ва тандурустиро дар бар мегирад. Ҳамчунин, дар ин кишварҳои Аврупо раванди

хизматрасонӣ дар асоси технологияҳои рақамӣ бо воситаи нақлиёти роҳи оҳан роҳандозӣ гардидааст.

Дар фарқият аз Британия Кабир модели рушди иқтисодиёти Ҷумҳурии Мардумии Чин куллан фарқ менамояд. Чин дорои интернетии миллии худ мебошад, ки бо номи “Сипари тиллоӣ” машҳур аст. Вазифаи асосии ин шабака бартараф намудани монеаҳо, ахборотҳои нолозим ва пешгирӣ намудан аз оқибатҳои нохуши интернетӣ иборат мебошад.

Бозори хизматрасонии маишӣ Россия айни замон дар марҳилаи рушди босифат қарор дорад. Дар соҳаи мазкур аз таҷхизотҳои технологияи баланд истифода мешаванд ва кадрҳои баландихтисос низ ба кор ҷалб карда шудааст. Соҳаи хизматрасонии маишӣ дар Россия ба як қатор гурӯҳҳои муҳим ба монанди таъмир ва сохтмони манзил, истеҳсол ва таъмири мебели фармоишӣ ва ғайра гуногунтақрор тақсим мешавад.

Илова бар ин, рушди соҳаи хизматрасонии маишӣ дар Россия на танҳо ба пешниҳоди хидматҳо, балки ба шаклгирии муносибатҳо дар миёни шахсони мустақил ва ташкилотҳо кумак мекунад, ки дар натиҷа заминаи устувори иқтисодии шахсони маъруф ва ташкилотҳои хурдро таъмин мекунад.

Аммо, новобаста аз дастовардҳо ҳиссаи хизматрасонии маишӣ дар ҳаҷми умумии хизматрасонии пулакӣ ба аҳоли дар Россия тамоюли афзоишро надорад, ки ин аз тараққиёти ноустувори соҳаи мазкур шаҳодат медиҳад. Соҳаи хизматрасонии маишӣ ба аҳолиро асосан корхонаи хурди хусусӣ ва тиҷорати оилавӣ, аз ҷумла, коллективҳои меҳнатӣ - 64%, шахсони ҳуқуқӣ - 23% ва шахсони воқеӣ - 13% ташкил медиҳанд [7–М, с.74].

Дар бозори хизматрасонии маишӣ байни корхонаҳои хусусӣ ҷиҳати таъмин намудани хизматрасониҳои босифат рақобати доимӣ ба амал меояд. Аммо мушкилот дар он зоҳир мегардад, ки пешниҳодҳо дар бозори мазкур ба сатҳи баланди талабот ба хизматрасонӣ мувофиқат намекунад. Бинобар ин сабаб, талаботи аҳолиро ба хизматрасонии маишӣ пурра қонеъ гардонидан номумкин мебошад. Аз ин рӯ, талабот танзимгари асосии бозор буда, дастгирии давлатиро тақозо мекунад.

Дар Ҷумҳурии Узбекистон “ҳиссаи баҳши хизматрасонӣ ба суръати рушди соҳаи хизматрасонӣ таъсир расонида, нақши онро дар иқтисодиёти кишвар ва рушди иҷтимоии ҷомеа меафзояд. Ҳамин тариқ, ҳиссаи баҳши хизматрасонӣ дар иқтисодиёти кишвар дар давраи аз соли 2019 то соли 2023, аз 49,3% то 43,4% кам гардидаст” [133].

Соҳаҳои хизматрасонии тараққиёфта, хусусан хизматрасонии маишӣ, барои беҳбудии сатҳи зиндагии аҳоли ва ҳалли мушкилоти иҷтимоӣ ва иқтисодӣ имкониятҳои нави рушди худро меёбад. Дар заминаи ин, ислоҳоти соҳа бо мақсади васеъ кардани намудҳои хизматрасониҳои инноватсионӣ ва рушди инфрасохтори рақобатпазир дастгирӣ мешавад. Ҳамзамон, сиёсати андозии созгору имтиёзнок барои соҳибкорон, ки дар тӯли чанд сол пешбинӣ шудааст, кумак мекунад, ки муҳити зарурӣ барои рушди иқтисоди маҳаллӣ ва беҳтар намудани хизматрасониҳоро таъмин кунад.

Дар Ҷумҳурии Қирғизистон ҳиссаи баҳши хизматрасонӣ дар ММД ба 52%, аз ҷумла хизматрасонии маишӣ 15,75% - ро ташкил медиҳад [85]. Муассисаҳои хизматрасонии маишӣ корхонаҳои савдои чакана ва бозор талаботи зиёд доранд. Зеро корхонаҳо технологияи инноватсиониро ҷорӣ намуда, заминаи моддию техникии худро навсозӣ мекунанд. Гайр аз ин, барои тақмили ихтисос ва тайёркунии кадрҳо аз рӯйи ихтисосҳои хусусии хизматрасонии маишӣ, курсҳои махсус ташкил карда шудааст.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба бозори хизматрасонӣ, аз ҷумла, ба хизматрасонии маишӣ аҳаммияти калон дода мешавад.

Дар шароити гузаштан ба роҳи рушди инноватсионӣ ба хизматрасонии маишӣ дар деҳот диққати аввалиндараҷа зоҳир мегардад. Аз ҷумла, барои эҳё ва рушди ҳунаҳои мардумӣ истифодабарии анъанаҳои миллиро рӯйи кор овардан зарур аст.

Афзоиши ҳаҷми хизматрасонии маишӣ аз ҳисоби гуногун будани хизматрасонӣ ва истифодаи технологияҳои муосири иттилоотӣ коммуникатсионӣ, яке аз хусусиятҳои соҳаи иқтисодиёти мазкур мебошад.

Ҳиссаи соҳаи хизматрасониҳои маишӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 4,06% - и ММД - ро ташкил медиҳад.

Умуман, таҷрибаи кишварҳои хориҷӣ муайян менамояд, ки аз рӯйи хусусиятҳои ҳудудӣ барои ҷумҳурии мо, таъсис додани палатаҳои ҳунармандӣ қобили қабул буда, барои ҳамоҳангсозии фаъолияти самараноктари субъектҳои хоҷагидорӣ ва гузаронидани назорату экспертизаҳо мувофиқи мақсад мебошад (ҷадвали 1.3.5).

Дар ҷадвали 1.3.5 фаъолнокии давлатҳо аз рӯйи сатҳи рақамикунонӣ оварда шудааст.

Ҷадвали 1.3.5. Рейтинги давлатҳо аз рӯйи сатҳи рақамикунонӣ

№	Давлатҳо	Сатҳ	
1	ИМА	78,8	ДАРАҶАИ БАЛАНД – Сатҳи баланди рушди рақамии давлат: интернет (мобилӣ, фарохмачро), шумораи истифодабарандагони интернет, сатҳи компютеркунонии аҳоли. – Рақамикунонии давлат: мавҷудияти онлайн-хизматҳои давлатӣ ва хизматрасониҳои рақамӣ, иштироки мақомоти ҳокимият дар интернет (шабакаҳои иҷтимоӣ, интернет-платформаҳо) ДАРАҶАИ ПАСТ – Истифодаи технологияҳои рақамӣ ба қадри кофӣ васеъ набуда, на ҳама аломатҳои давлати рақамӣ вучуд доранд
2	Сингапур	76,1	
3	Шветсия	74,5	
4	Финляндия	73	
5	Дания	71,8	
6	Швейтсария	70,5	
7	Нидерландия	70	
...	...	...	
36	Саудовская Аравия	54,4	
37	Португалия	54,4	
38	Испания	54,3	
39	Эстония	54,1	
40	Италия	50,1	
...	...	...	
72	Алжир	28,4	
73	Камерун	27,5	
74	Зимбабве	26,8	
75	Никарагуа	26,0	
76	Гондурас	25,8	
	Тоҷикистон	12	

*Сарчашма: Таҳияи муаллиф дар асоси таҳқиқотҳои Сиддикуи Б. [152; 151].

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки айни замон тиҷорати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон хеле суст инкишоф ёфтааст. Новобаста аз он, ки корхонаҳои мустақил интернет - сомонаҳои худро доранд, аммо на ҳама вақт иттилоотро навсозӣ менамоянд ва баъзан вақт бинобар сабабҳои гуногун

тамоман кор намекунад. Илова бар ин, пайдо намудани маълумоти зарурӣ оид ба тижорати “On-line”, инчунин, дар бораи муомилоти байни корхонаҳо ва истеъмолкунандагон низ ғайри имкон аст. Чунин ҳолат ба раванди рақамикунонии бозори хизматрасонии маишӣ бевосита таъсири манфӣ мерасонад, ки боиси нигаронӣ низ мебошад. Асосан дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тижорати интернетӣ аз ҷониби ширкатҳои телекоммуникатсионии ҚДММ “Вавилон-Т” ва ҚСП “Телеком Технология” ташкил карда мешавад.

Динамикаи нишондиҳандаи миқдории алоқаи мобилӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019-2023 низ омӯхта шудааст, ки мо натиҷаи онро дар ҷадвали 1.3.6 пешниҳод намудем.

Ҷадвали 1.3.6. Шумораи истифодабарандагони алоқаи мобилӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019-2023, млн нафар

Нишондиҳанда	Солҳо					Суръати афзоиши соли 2023 нисбат ба 2019 (бо %)
	2019	2020	2021	2022	2023	
Шумораи истифодабарандагони алоқаи мобилӣ	6,2	6,8	8,3	7,8	8,3	25,3

***Сарчашма:** Ҳисоби муаллиф дар асоси адабиёти истифодашуда [132; 160].

Чуноне ки аз маълумотҳои омории дар ҷадвали 1.3.6 маълум аст, шумораи истифодабарандагони алоқаи мобилӣ соли 2023 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба соли 2019 ба андозаи 25,3% афзоиш ёфтааст. Ин, шаҳодат аз он медиҳад, ки талаботи аҳоли нисбат ба истифодабарии алоқаи мобилӣ ҳамасола рӯ ба афзоиш дорад.

Ба ҳамагон маълум аст, ки дар ҷумҳурӣ дар баробари дигар роҳҳои алтернативӣ интернет низ дар пешбурди фаъолияти тижоратӣ нақши калидӣ гузошта истодааст. Аммо, чуноне ки аз таҷриба маълум аст баъзе корхонаҳо ташкилотҳои ватанӣ аз он самаранок истифода намебаранд. Илова бар ин, бозори хизматрасониҳои интернетӣ дар кишвар ханӯз аз ҷониби аҳоли ба таври кофӣ фаро гирифта нашудааст. Дар баробари ин, истифодабарандагони асосии

хизмати интернетӣ сокинони шаҳру ноҳияҳо мебошанд, ки аз ҷиҳати иқтисодӣ нисбатан пешсаф арзёбӣ мегарданд.

Аз ин нуктаи назар, мушкилоти асосӣ дар деҳотҳои дурдаст ва ноҳияҳои кӯҳӣ боқӣ мемонад, ки садди роҳи вусъатёбии тичорати электронӣ ва хизматрасонии маишӣ дар миқёси мамлакат гаштааст.

Таҳлили нишондиҳандаи иқтидори технологӣ-инноватсионии кишварҳои ҷаҳон нишон дод, ки сатҳи рушди технология қобилияти иқтисодёти давлатро дар шароити табдилёбии рақамӣ муайян менамояд. Институти Портуланс (“Portulans Institute”) ва Аянси умумиҷаҳонии технологияҳои иттилоотӣ ва хизматрасонӣ (“World Information Technology and Services Alliance”) шохиси (индекси) омодагии шабакаро - нишондиҳандаи яклухте, ки сатҳи рушди технологияҳои иттилоотиро дар кишварҳои ҷаҳон тавсиф мекунад, таҳлил намудаанд [148].

Ҳисобкунии шохиси омодагии шабака (Networked Readiness Index) аз рӯйи 62 нишондиҳандаи гуногун анҷом дода мешавад (ҷадвали 1.3.7) [174].

Ҷадвали 1.3.7. Рейтинги давлатҳо аз рӯйи сатҳи омодагии шабака барои соли 2024

№	Давлатҳо	Технологияҳо	Инсон	Идоракунии	Таъсирот	Ҳамагӣ
1	Нидерланд	81.74	75.18	90.23	81.10	82.06
2	Шветсия	80.38	76.48	88.10	81.31	81.57
3	Дания	76.76	79.53	90.13	78.52	81.24
4	ИМА	87.81	75.65	87.26	73.64	81.09
5	Финляндия	75.13	76.51	89.71	80.54	80.47
6	Швейтсария	82.96	72.81	84.84	80.19	80.20
7	Сингапур	75.80	74.75	84.74	84.77	80.01
8	Олмон	80.03	75.12	84.22	76.41	78.95
9	Норвегия	71.88	75.27	90.88	75.94	78.49
10	Британияи Кабир	76.78	69.44	83.64	76.52	76.60
...						
43	Россия	53.71	58.80	59.97	58.49	57.74
53	Украина	49.20	54.29	58.93	60.40	55.70
60	Арманистон	47.19	54.30	52.60	55.97	52.51
61	Қазоқистон	43.11	51.54	57.25	56.79	52.17
69	Молдовия	37.07	45.92	55.31	58.00	49.07
76	Озарбойҷон	45.93	45.19	47.24	51.90	47.56
92	Қирғизистон	28.60	39.76	45.76	54.75	42.22
111	Тоҷикистон	23.43	26.48	35.05	53.25	34.55

*Сарчашма: Ҳисоби муаллиф дар асоси адабиёти истифодашуда [150].

Аз ин рӯ, тичорати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳанӯз дар марҳилаи аввали рушд қарор дорад. Гарчанде ки рушди технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ (ТИК) ва инфрасохтори марбут ба он тамоюли мусбат дорад, вале рушди пурраи тичорати электронӣ бо як қатор мушкилоти ҷиддӣ дучор мегардад. Аз ҷумла, мавҷудияти камбудии системавӣ, маҳдудиятҳои технологӣ, норасоии заминаҳои ташкилӣ ва мушкилоти молиявӣ, ки монеаи рушди устувори ин соҳа мегарданд. Барои рафъи ин мушкилот, тадбирҳои мушаххаси ислохотӣ ва тақмили инфрасохтор зарур мебошанд.

Аз таҳлилҳо ва натиҷагирӣҳои болозикр метавон натиҷагирӣ намуд, ки мушкилоти ошкоргардида барои ба таври лозима рушд намудани соҳаи хизматрасонии маишӣ ва афзоиши сатҳи сифати шароити рақамикунонии иқтисодӣ миқдори миллӣ дар кишвар нақши созгор доранд.

ХУЛОСАИ БОБИ I

Натиҷаи таҳқиқоти боби аввал, гузариши босуръати корхонаҳо, ташкилотҳо ва дигар сохторҳои иқтисодӣ ба истифода аз технологияҳои инноватсионӣ раванди рақамиро муайян намуд, ки ба муҳиммияти талаботи мазкур дар бозори муосир ва зарурати рақобатпазирӣ дар ин соҳаро таъкид менамояд. Зимни омӯзиш ва таҳлили моҳият ва мафҳуми “Иқтисоди рақамӣ” консепсияҳои гуногун пешниҳод гардида, ба технологияҳои иттилоотӣ таваҷҷуҳи зиёд зоҳир карда шуд. Бо мақсади татбиқи қарорҳои технологӣ-инноватсионии идоракунӣ дар соҳаи хизматрасонии маишӣ ташкили раванди маркетингӣ ҷиҳати афзоиши ҳаҷми таъмини хизматрасонӣ ба аҳоли зарур мебошад. Ҳалли амалии масъалаи мазкур барои ташкили шакли муосири тичорат, инчунин, ҷиҳати қоркард ва татбиқи маҳсулот ва технологияҳои инноватсионӣ шароит фароҳам меорад.

Барои дар шароити бозор мавқеи муассисаҳои хизмати маишӣ бо назардошти талаботи истеъмолкунандагон ва қобилияти пулакӣ устувор нигоҳ дошта шавад, хизматрасониро хушсифат ба ҷо овардан лозим аст. Дар шароити рақамикунонии иқтисодӣ омӯзиш ва қабули таҷрибаи хизматрасонии маишӣ

ба аҳоли аз ҷониби давлатҳои хориҷӣ муайян намуд, ки он яке аз омилҳои таъмини гузариши бемайлони кишвар ба рушди тичорати электронӣ ба ҳисоб меравад. Бо вуҷуди ин, якчанд мушкилоти системавӣ, технологӣ, ташкилӣ ва молиявӣ назаррас низ вуҷуд дорад. Ба ақидаи мо, маҳз ҳалли ин масъалаҳо имкон медиҳад, ки рушди соҳаи хизматрасонии маишӣ дар кишвар бо дарназардошти татбиқи технологияҳои рақамӣ таъмин карда шавад.

БОБИ 2. БАҲОДИҲИИ ВАЗЪИ МУОСИРИ ХИЗМАТРАСОНИИ МАИШӢ БА АҲОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

2.1. Таҳлил ва баҳодиҳии вазъи муосири хизматрасонии маишӣ ба аҳоли

Дар раванди гузариш бо роҳи инноватсионии рушд ва ташаккули иқтисоди бозорӣ, бахшҳои иқтисодӣ ба таври ҷойгон хизматрасонӣ намекунанд. Онҳо тавассути дастрасии масофаҳои таъмин мегарданд. Бинобар ин, дар доираи сиёсати давлатии хизматрасонӣ ба аҳоли бояд ба рушди минтақавии он афзалият дода шавад.

Дар шароити имрӯза талаботи сокинон оид ба навиҳои гуногуни хизматрасонӣ ва ташкили сифатнокии онҳо меафзояд. Табиист, ки айни замон ҷаҳолияти на ҳамаи корхонаҳои ватании соҳаи хизматрасонӣ ба талаботи иқтисодии инноватсионӣ, бозорӣ ва талаботи аҳоли ҷавобгӯ мебошад.

Дар ҷадвали 2.1.1 ва расми 2.1.1 тамоюли шумораи аҳоли аз рӯи ҳамаи минтақаҳои ҷумҳурӣ барои солҳои 2019-2023 таҳлил ва пешниҳод карда шудааст.

Ҷадвали 2.1.1. Тамоюли шумораи аҳоли аз рӯи минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019-2023, ҳазор нафар

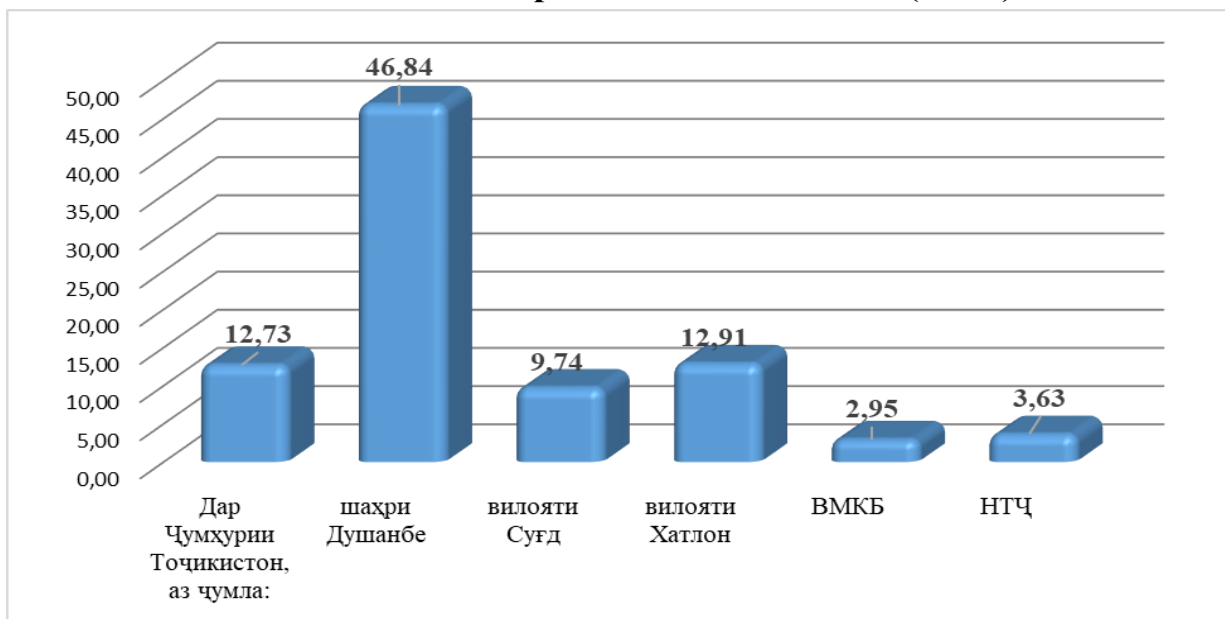
Ҷумҳурии Тоҷикистон ва минтақаҳои он	2019	2020	2021	2022	2023	Суръати афзоиши соли 2023 нисбат ба соли 2019, бо %
Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла:	9126,6	9657	9716,8	9886,8	10288,3	12,73
шаҳри Душанбе	846,2	948,3	1185,4	1201,8	1242,6	46,84
вилояти Суғд	2658,4	2769,3	2783	2823,9	2917,3	9,74
вилояти Хатлон	3274,9	3436,4	3459,7	3530	3697,8	12,91
ВМКБ	226,9	227,9	228,4	230,1	233,6	2,95
НТҚ	2120	2275,1	2060,3	2101	2197	3,63

***Сарчашма:** Таълифи муаллиф тибқи адабиёти истифодашуда [22].

Чуноне ки аз ҷадвали 2.1.1. маълум гардид шумораи аҳоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста аз минтақаҳои он пурра тафовут дорад. Дар давраи солҳои 2019-2023 шумораи аҳоли ба 1167,7 ҳазор нафар зиёд гардида, суръати миёнаи

солони афзоиш он 12,73% - ро ташкил медиҳад. Дар соли 2023 аз шумораи умумии сокинони кишвар ҳиссаи мардон 50,69% ва занон 49,31% - ро ташкил дод. Вобаста ба минтақа афзоиши назарраси аҳоли дар шаҳри Душанбе бо нишондоди 46,84%, дар вилояти Хатлон 12,91%, дар вилояти Суғд 9,74%, дар ВМКБ 2,95% ва дар НТҚ 3,63%, ба қайд гирифта шудааст.

Расми 2.1.1. Динамикаи шумораи аҳоли аз рӯи минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019–2023 (бо %)

***Сарчашма:** Ҳисоби муаллиф дар асоси таҳқиқотҳо хулоса карда шудааст.

Илова бар ин, таҳлили нишондиҳандаҳои асосии ифодакунандаи рушди хизматҳои пулакӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019-2023, гузаронида шуда, натиҷаи он дар ҷадвали 2.1.2 пешниҳод шудааст.

Ҷадвали 2.1.2. Динамикаи нишондиҳандаҳои асосии рушди хизматҳои пулакӣ аз рӯи тамоми воситаҳои фурӯш дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019-2023

Нишондиҳандаҳо	2019	2020	2021	2022	2023	Суръати афзоиши соли 2023 нисбат ба соли 2019 (%)
Ҳамагӣ, хизматрасонии пулакӣ (млн. сомонӣ)	16899,3	15040,4	16183,5	20358,8	23840,1	41,07
Ба ҳар нафар аҳоли, сомонӣ (бо нархҳои амалӣ)	1409,4	1389,5	1581,6	2058,4	2388,3	69,46

***Сарчашма:** Таълифи муаллиф тибқи адабиёти истифодашуда [34, с.358].

Нишондиҳандаҳои ҷадвали 2.1.2 зиёдшавии суръати афзоиши ҳаҷми хизмати пулакӣ то 41,07% ва ҳаҷми фурӯши он ба ҳар нафар аҳоли то 69,46%, дар соли 2023 нисбат ба 2019 - ро баён менамояд.

Дар ҷадвали 2.1.3 маълумоти марбут ба нишондиҳандаҳои маҷмуи даромади миёнаи ҳар нафар аҳоли, индекси нархҳои истеъмоли барои хизматҳои пулакӣ ва ҳаҷми хизматҳои пулакӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019-2023 оварда шудааст.

Ҷадвали 2.1.3. Динамикаи маҷмуи даромади миёна ба ҳар нафар аҳоли, индекси нархҳои истеъмоли ба хизматҳои пулакӣ ва ҳаҷми хизматҳои пулакӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019 -2023

Нишондиҳандаҳо	2019	2020	2021	2022	2023	Суръати афзоиш
Даромади миёнаи ба ҳар нафар аҳоли, дар умум (сомонӣ)	475,72	518,19	684,17	794,12	920,83	1,94 мар.
Индекси хароҷоти ҳақиқии аҳоли барои хариди молҳо ва пардохти хизматрасонӣ, %	115,4	136,2	123,2	120,4	131,7	+14,12 бф
Индексҳои ҳаҷми хизматҳои пулакӣ, %	102,6	104,7	106,7	106,7	102	-0,58 бф

***Сарчашма:** Таълифи муаллиф дар асоси маълумотҳои оморӣ [34].

Аз натиҷаҳои бадастомада, метавон хусола кард, ки даромади миёна ба ҳар нафар аҳоли тайи солҳои 2019-2023 то ба 1,94 маротиба афзоиш ёфта, ба ҳаҷми афзоиши хизматҳои пулакӣ таъсир расонидааст. Инчунин, индекси хароҷотҳои аҳоли ба хариди молҳо ва пардохти музди хизмат 14,12% зиёд ва индекси ҳаҷми хизматҳои пулакӣ 0,58% коҳиш ёфтааст.

Тибқи маълумотҳо, ҳаҷми хизматрасониҳои пулакӣ дар соли 2023 (бо нархҳои 2022с.) 23840,1 млн сомонӣ ва ҳаҷми хизматрасонии маишӣ 5316,3 млн сомонино дарбар мегирад. Бинобар ин сабаб, ҳаҷми хизматрасониҳои муздноқ дар соли 2023 нисбат ба соли 2019 ба 41,07% ва ҳаҷми хизматрасонии маишӣ бошад 17,48% афзоиш ёфтааст. Ин аз тамоюли афзоиши соҳаи хизматрасонӣ ва сегменти хизматрасонӣ дар кишвар гувоҳӣ медиҳад.

Таҳлило ба таъба ба маълумоти тақсимои ҳаҷми хизмати маишӣ, ки барои аҳолии вобаста ба шакли моликият дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад, анҷом ёфтаанд ва натиҷаҳои онҳо дар ҷадвали 2.1.4 оварда шудаанд.

Ҷадвали 2.1.4. Динамикаи тақсимои онд ба ҳаҷми амалӣ намудани хизматҳои маишӣ ба аҳолии аз рӯи шаклҳои моликияти бахшҳои соҳавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019-2023

Хизмат ва шакли моликият	2019	2020	2021	2022	2023	Суръати афзоиш, барои солҳои 2023 нисбат ба соли 2019, бо %	Суръати афзоиш, барои солҳои 2023 нисбат ба соли 2022, бо %
Хизмати маишӣ, дар маҷмӯъ, млн.сомонӣ	4387,2	4253,8	4379,6	4937,4	5316,3	1,21мар.	7,13
Моликияти давлатӣ	44,7	77,7	96,7	92,1	111,4	2,49 мар.	17,32
Вазни хос дар ҳаҷми умумии хизматҳои пулакӣ, (бо %)	1,02	1,83	2,21	1,87	2,10	2,06 мар.	10,98
Моликияти ғайридавлатӣ	4342,5	4176,1	4282,9	4845,3	5204,9	1,20 мар.	6,91
Вазни хос дар ҳаҷми умумии хизматҳои пулакӣ, (бо %)	98,98	98,17	97,79	98,13	97,90	-1,10	-0,24

***Сарчашма:** Таълифи муаллиф дар асоси адабиёти истифодашуда [34, с.359; 11].

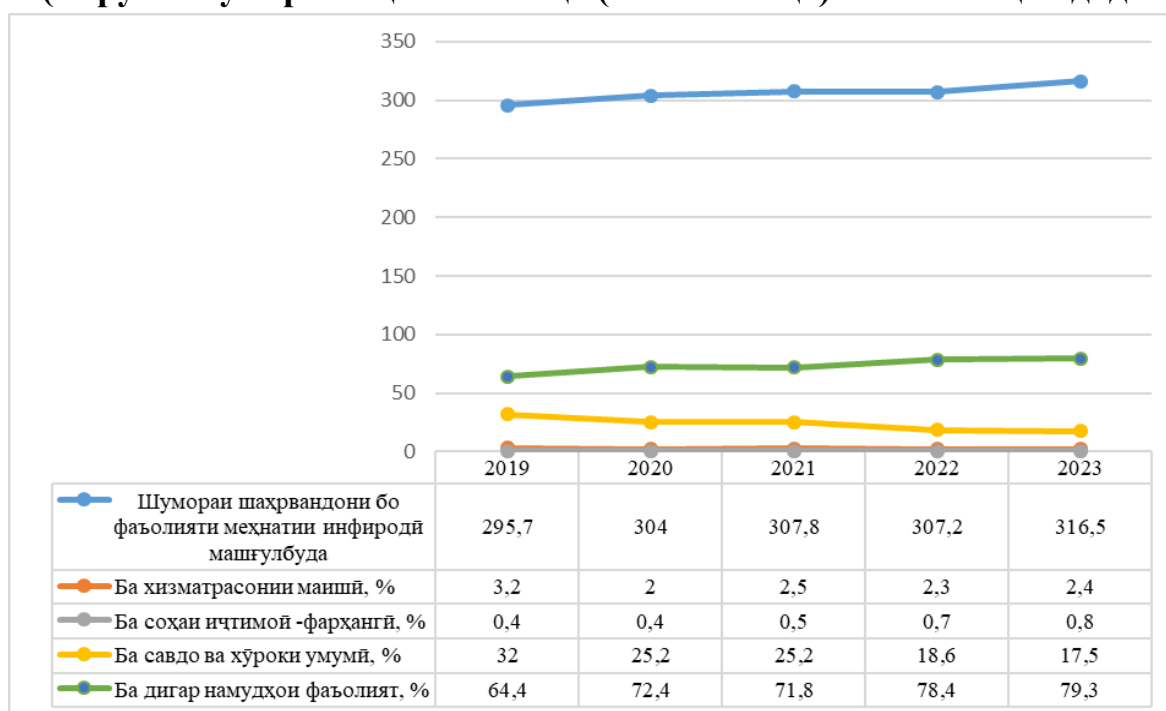
Натиҷаи таҳлили маълумотҳои омории нишон дод, ки соли 2023 ба аҳолии кишвар ба маблағи 5316,3 миллион сомонӣ хизмати маишӣ расонида шудааст, ки бо нархҳои воқеӣ нисбат ба соли 2019 то 1,21 маротиба зиёд мебошад. Дар баробари ин, вазни хоси ҳаҷми хизматҳо - амалӣ намудани хизматҳои маишӣ дар баҳши давлатӣ барои соли 2023 бо 2,06 маротиба афзуда, баҳши ғайридавлатӣ бошад 1,10 % паст гардидааст ва дар қиёс ба соли 2022 то ба 17,32%, ҳамчунин, дар баҳши ғайридавлатӣ мутақобилан ба 6,91% афзуда ва вазни хос дар ҳаҷми умумии хизматҳои пулакӣ 0,24% коҳиш ёфтааст.

Бояд таъкид дошт, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон роҳи рушди инноватсионии иқтисодиро ҳамчун ҳадафи стратегӣ интихоб намудааст. Ҷиҳати расидан ба ин мақсад барои рушди ҳамаҷонибаи соҳибкории инноватсионӣ шароитҳои назаррас муҳайё карда шудааст, аммо новобаста ба ин, баъзе мушкилоти ҳалношуда низ ба назар мерасанд.

Соҳибкорӣ яке аз муҳаррики асосии рушди иқтисодӣ ва тавсеаи бозори меҳнат маҳсуб мешавад. Он бо фароҳам овардани имкониятҳои нави шуғл ва мусоидат ба рушди инноватсионӣ ба таҳкими иқтисодии истеҳсоли ва иҷтимоии кишвар мусоидат мекунад. Аммо, новобаста ба аҳаммияти баланди он, ворид гардидани корхонаҳои нав ба бозор ва таъмини рушди устувори фаъолияти онҳо бо монеаҳои маъмурӣ ва иқтисодӣ рӯ ба рӯ мешавад. Ин монеаҳо, ки реша дар номукамалии низоми институтсионалӣ доранд, аксар вақт соҳибкоронро ба ҳолати “Ғайрифаволи” водор месозанд. Аз ин рӯ, бартарафсозии ин мушкилот ва тақмили асосҳои ҳуқуқию иқтисодии фаъолияти соҳибкорӣ омили калидии рушди иқтисоди рақобатпазир ба ҳисоб меравад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои рушди соҳибкорӣ бо роҳи фароҳам овардани шароити мусоид барои сармоягузорӣ, фароҳам овардани заминаи институтсионалӣ, таъмини имконияти гирифтани имтиёзҳои қарзӣ ба соҳибкорон ва ташкили механизмҳои пешбурди соҳибкорӣ зарур аст. Таҳқиқот нишон медиҳад, ки дар тӯли солҳои 2019-2023, сарфи назар аз чандин монеаҳои маъмурӣ ва институтсионалӣ, шумораи шахсони худкор ба 20,8 ҳазор нафар зиёд шудааст (расми 2.1.2).

Расми 2.1.2. Динамикаи шумораи шахрвандони бо фаъолияти меҳнатии инфиродӣ машғулбуда дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019-2023 (аз рӯйи шумораи иҷозатномаҳо (литсензияҳо) ва патентҳои додашуда))

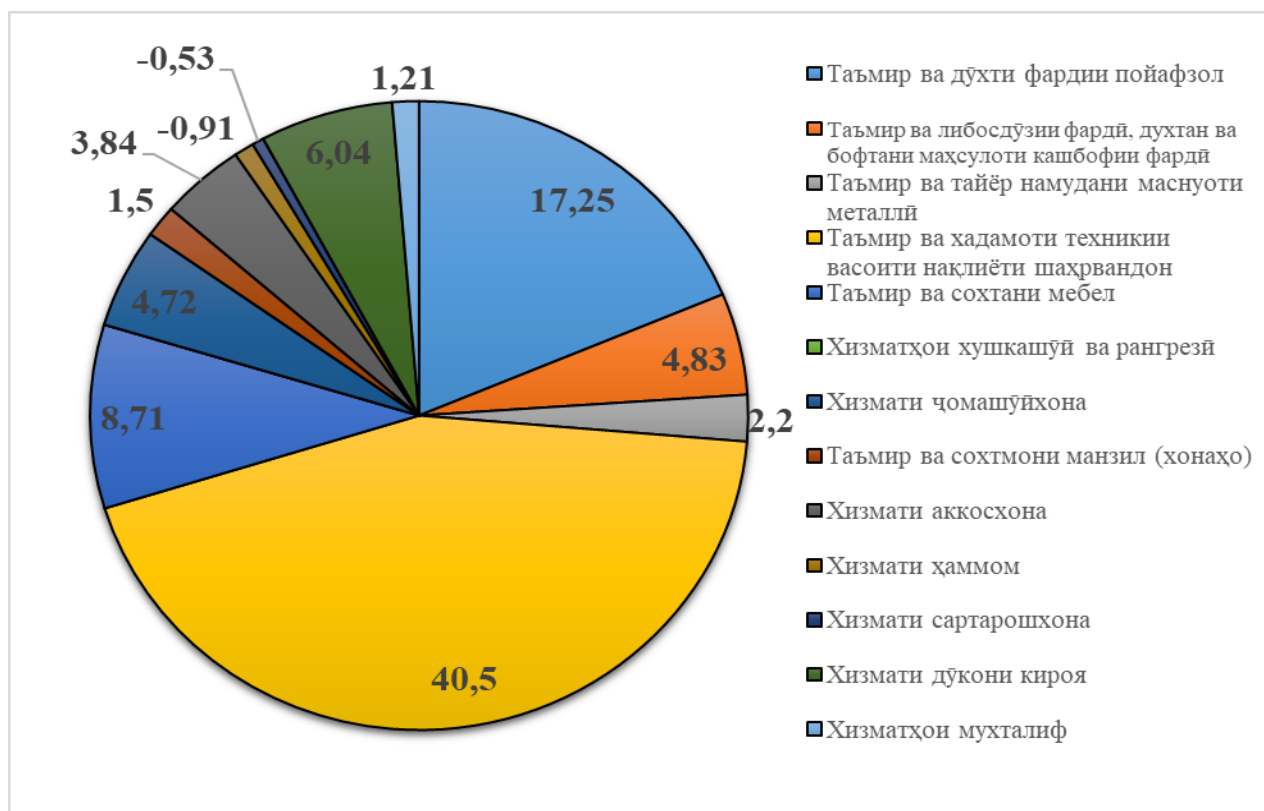

*Сарчашма: Ҳисоби муаллиф дар асоси таҳқиқот ҳулоса карда шудааст.

Барои рафъи мушкилоти рӯзмарра, ки дар назди ташкилоту корхонаҳо ва сокинон пайдо мешаванд, зарурати ҷалби мутахассисони соҳибтаҷриба ба миён меояд. Дар кишвар толорҳои зебӣ, марказҳои ҷомашӯйиву хушкшӯйӣ, устохонаҳои таъмири пойафзол, коргоҳҳои дӯзандагӣ, хадамоти тозакунии манзилу идораҳо ва шустани қолинҳо амал намуда, ба аҳолии хизматрасониҳои гуногун пешниҳод менамоянд. Соҳаи хизматрасонии маишӣ сеяки маҷмуи маҳсулоти миллиро ташкил медиҳад, ки дар он ҷойҳои нави корӣ таъсис ёфта, самти муҳимми ташаккули бучет дар иқтисодиёт маҳсуб мешавад. Дар ҷумҳурӣ ба нақша гирифтани ояндаи комплекси тараққиёти соҳаи хизмати пулакӣ ва сегменти ХМ, маҳз баланд бардоштани сифати хизматрасонӣ ва шуурнокии шаҳрвандон хеле муҳим аст.

Дар навбати худ, мо дар бораи динамикаи тақсими шумораи мурочиатҳои шаҳрвандони ҷумҳурӣ дар солҳои 2019-2023 таҳқиқот гузаронидем (расми 2.1.3 ва ҷадвали 2.1.5).

Расми 2.1.3. Тамоюли тақсимот оид ба ҳаҷми амалӣ намудани хизматрасониҳои маишӣ ба аҳоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019-2023

*Сарчашма: Ҳисоби муаллиф дар асоси таҳқиқот хулоса карда шудааст.

**Чадвали 2.1.5. Ҳаҷми иҷрои хизматрасониҳои маишӣ ба аҳоли дар
Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019-2023**

Намудҳои хизматрасониҳои маишӣ	Ҳаҷми хизматрасониҳои маишӣ (млн сомонӣ)						
	2019	2020	2021	2022	2023	Афзоиш барои солҳои 2023 нисбат ба соли 2019, маротиба	Афзоиш барои солҳои 2023 нисбат ба соли 2022, %
Дар маҷмуъ, инчунин, аз рӯйи намудҳо	83,95	92,20	89,76	121,29	154,49	1,84	27,37
Таъмир ва дӯхти фардии пойафзол	2,06	1,48	2,20	30,80	35,54	17,25	15,39
Таъмир ва либосдӯзии фардӣ, духтан ва бофтани маҳсулоти кашбофии фардӣ	0,23	0,36	0,67	0,73	1,11	4,83	52,05
Таъмир ва тайёр намудани маснуоти металлӣ	3,32	3,47	2,29	3,03	7,32	2,20	2,42 мар.
Таъмир ва хадамоти техникии васоити нақлиёти шаҳрвандон	0,02	0,13	0,37	0,51	0,81	40,50	58,82
Таъмир ва сохтани мебел	0,14	0,09	0,14	0,77	1,22	8,71	58,44
Хизматҳои хушкашӯй ва рангрёзӣ	0,00	0,07	0,12	0,40	0,67	-	67,5
Хизмати ҷомашӯйхона	0,53	0,76	1,32	5,98	2,50	4,72	-58,19
Таъмир ва сохтмони манзил (хонаҳо)	32,90	37,50	41,20	42,60	49,50	1,50	16,20
Хизмати аккосхона	0,45	0,84	1,06	1,24	1,73	3,84	39,52
Хизмати ҷаммом	2,33	2,93	2,73	2,41	2,11	- 0,91	12,45
Хизмати сартарошхона	1,44	1,50	2,34	5,85	0,77	-0,53	-86,84
Хизмати дӯкони кироӣ	0,48	0,61	0,76	2,61	2,90	6,04	11,11
Хизматҳои мухталиф	40,05	42,46	34,56	24,36	48,31	1,21	98,31

***Сарчашма:** Ҳисоби муаллиф дар асоси маълумотҳои оморӣ.

Таҳлил ва баррасии мавзӯ нишон медиҳад, ки ҳаҷми хизматрасониҳои маишӣ ба аҳолии кишвар тамоюли баландшавиро касб намуда, тайи солҳои 2019-2023 то ба 1,84 маротиба, ва солҳои 2022-2023 бошад то ба 27,37% афзоиш ёфтааст.

Ғайр аз ин, ҳаҷми хизмати маишӣ ба аҳоли аз рӯйи минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон низ таҳлил гардида, натиҷаи он дар чадвалҳои 2.1.6, 2.1.7, 2.1.8, 2.1.9 ва 2.1.10 пешниҳод шудаанд.

Тибқи сарчашмаҳо, дар вилояти Суғд барои солҳои 2023 нисбат ба 2019 ҳаҷми хизмати маишӣ ба аҳоли 1,93 маротиба афзоиш ёфта, нисбат ба солҳои 2023-2022 то ба 14,08% зиёд мебошад.

Ҷадвали 2.1.6. Ҳаҷми иҷрои хизматрасониҳои маишӣ ба аҳоли дар вилояти Суғд барои солҳои 2019-2023

Намуди хизматрасониҳои маишӣ	Ҳаҷми хизматрасониҳои маишӣ (млн сомонӣ)						
	2019	2020	2021	2022	2023	Афзоиш барои солҳои 2023 нисбат ба соли 2019, маротиба	Афзоиш барои солҳои 2023 нисбат ба соли 2022, бо %
Дар маҷмуъ, инчунин, аз рӯи намудҳо	14,04	13,86	16,22	23,80	27,15	1,93	14,08
Таъмир ва дӯхти фардии пойафзол	0,10	0,20	0,10	0,08	0,20	2,00	2,5 мар.
Таъмир ва либосдӯзии фардӣ, духтан ва бофтани маҳсулоти кашбофии фардӣ	0,10	0,20	0,10	0,08	0,20	2,00	2,5 мар.
Таъмир ва тайёр намудани маснуоти металлӣ	0,20	0,09	0,07	0,07	0,40	2,00	5,71 мар.
Таъмир ва хадамоти техникии васоити нақлиёти шаҳрвандон	0,01	0,01	0,02	0,04	0,10	10,00	2,5 мар.
Таъмир ва сохтани мебел	0,02	0,02	0,03	0,05	0,10	5,00	100
Хизматҳои хушкшӯй ва рангрёй	0,00	0,02	0,03	0,10	0,20	-	100
Хизмати чомашӯйхона	0,02	0,06	0,20	0,40	1,50	75,00	3,75 мар.
Таъмир ва сохтмони манзил (хонаҳо)	10,90	11,10	12,70	13,10	15,30	1,40	16,79
Хизмати аккосхона	0,10	0,10	0,01	0,01	0,02	-5	100
Хизмати ҷаммом	0,50	0,70	0,60	0,60	0,20	- 2,50	-66,67
Хизмати сартарошхона	0,09	0,06	0,06	0,07	0,03	-3	-57,14
Хизмати дӯкони киро	0,40	0,40	0,30	0,30	0,40	0	33,33
Хизматҳои мухталиф	1,60	0,90	2,00	8,90	8,50	5,31	-4.49

*Сарчашма: Ҳисоби муаллиф дар асоси маълумотҳои оморӣ.

Мо, дар таҳқиқотҳои алоҳида ҳам ишора намуда будем, ки афзоиши қисми зиёди хизматрасониҳои маишӣ ба назар мерасад, аз ҷумла:

– таъмир ва дӯхти фардии пойафзол, либосдӯзии фардӣ, дӯхтан ва бофтани маҳсулоти кашбофии фардӣ, таъмир ва тайёр намудани маснуоти металлӣ то 2 маротиба;

- таъмир ва ҳадамоти техникий вазоти нақлиётӣ шаҳрвандон то 10 маротиба;
- таъмир ва сохтани меҳел то 5 маротиба;
- хизматҳои хушкашӯйӣ, рангрӯзӣ ва хизмати ҷомашӯйхона то 75 маротиба;
- таъмир ва сохтмони манзил (хонаҳо) то 1,40 маротиба;
- хизмати дӯкони кироӣ ва хизматҳои мухталиф то 5,31 маротиба.

Аммо, хизмати аккосхона то 5 маротиба, хизмати ҳаммом то 2,5 маротиба ва хизматҳои сартарошхона то 5 маротиба коҳиш ёфтааст [6-М].

Ҷадвали 2.1.7. Ҳаҷми иҷрои хизматрасониҳои маишӣ ба аҳолии дар шаҳри Душанбе барои солҳои 2019-2023

Намуди хизматрасониҳои маишӣ	Ҳаҷми хизматрасониҳои маишӣ (млн сомонӣ)						
	2019	2020	2021	2022	2023	Суръати афзоиш барои солҳои 2023 нисбат ба соли 2019, маротиба	Суръати афзоиш барои солҳои 2023 нисбат ба соли 2022, бо %
Дар маҷмуъ, инчунин, аз рӯи намудҳо	39,58	41,70	33,76	64,68	78,50	1,98	21,36
Таъмир ва дӯхти фардӣ пойафзол	1,50	0,80	1,60	29,30	34,00	22,66	16,04
Таъмир ва либосдӯзии фардӣ, духтан ва бофтани маҳсулоти кашбофии фардӣ	0,02	0,04	0,50	0,60	0,80	40,00	33,33
Таъмир ва тайёр намудани маснуоти металлӣ	0,10	0,15	0,21	0,35	4,00	40,00	11,43мар.
Таъмир ва ҳадамоти техникий вазоти нақлиётӣ шаҳрвандон	0,00	0,10	0,30	0,41	0,60	-	46,34
Таъмир ва сохтани меҳел	0,03	0,03	0,05	0,62	1,00	33,33	61,29
Хизматҳои хушкашӯйӣ ва рангрӯзӣ	0,00	0,03	0,05	0,20	0,30	-	50,00
Хизмати ҷомашӯйхона	0,50	0,60	1,00	5,50	0,90	1,8	-83,64
Таъмир ва сохтмони манзил (хонаҳо)	6,00	6,60	8,20	9,40	12,20	2,03	29,78
Хизмати аккосхона	0,00	0,30	0,60	0,70	1,00	-	42,86
Хизмати ҳаммом	1,30	1,80	1,60	1,50	1,60	1,23	6,67
Хизмати сартарошхона	0,70	0,80	1,90	5,30	0,30	-2,33	-5,66
Хизмати дӯкони кироӣ	0,03	0,05	0,15	2,00	2,20	73,33	10,00
Хизматҳои мухталиф	29,40	30,40	17,60	8,80	19,60	-1,5	2,22 мар.

*Сарчашма: Ҳисоби муаллиф дар асоси маълумотҳои оморӣ.

Маълумотҳои ҷадвали 2.1.7 ҳаҷми амалӣ намудани хизмати маишӣ ба аҳолии шаҳри Душанбе 1,98 маротиба афзун шуда, натиҷаҳо аз рӯйи намудҳои гуногуни ХМ зиёд гаштанд ва танҳо хизматҳои сартарошхона ва хизматҳои мухталиф ба 2,33 ва 1,5 маротиба кам шуда, дар таносуб нисбат ба солҳои 2023-2022 хизматҳои ҷомашӯйхона то ба 83,64% коҳиш ёфтааст.

Ҷадвали 2.1.8. Ҳаҷми иҷрои хизматрасониҳои маишӣ ба аҳоли дар вилояти Хатлон барои солҳои 2019-2023

Намуди хизматрасониҳои маишӣ	Ҳаҷми хизматрасониҳои маишӣ (млн сомонӣ)						
	2019	2020	2021	2022	2023	Афзоиш барои солҳои 2023 нисбат ба соли 2019, маротиба	Суръати афзоиш барои солҳои 2023 нисбат ба соли 2022, бо %
Дар маҷмуъ, инчунин, аз рӯйи намудҳо	6,21	7,70	8,26	8,84	10,93	1,76	23,64
Таъмир ва дӯхти фардии пойафзол	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	1,00	0
Таъмир ва либосдӯзии фардӣ, дӯхтан ва бофтани маҳсулоти кашбофии фардӣ	0,01	0,02	0,01	0,01	0,06	6,00	6 мар.
Таъмир ва тайёр намудани маснуоти металлӣ	0,02	0,03	0,80	1,00	1,50	75,00	50,00
Таъмир ва хадамоти техникии васоити нақлиёти шаҳрвандон	0,01	0,01	0,02	0,02	0,05	5,00	2,5 мар.
Таъмир ва сохтани мебел	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02	2,00	100
Хизматҳои хушкшӯй ва рангрезӣ	0,00	0,02	0,02	0,05	0,10	-	2 мар.
Хизмати ҷомашӯйхона	0,01	0,07	0,06	0,01	0,01	1,00	0
Таъмир ва сохтмони манзил (хонаҳо)	3,40	5,30	4,90	5,80	7,30	2,15	25,86
Хизмати аккосхона	0,05	0,04	0,07	0,07	0,02	-2,5	71,43
Хизмати ҳаммом	0,30	0,20	0,30	0,20	0,10	-3	-50,00
Хизмати сартарошхона	0,05	0,04	0,07	0,07	0,02	-2,5	-71,43
Хизмати дӯкони киро	0,05	0,06	0,10	0,20	0,25	5,00	25,00
Хизматҳои мухталиф	1,90	1,50	1,50	1,00	1,10	-0,58	10,00

*Сарчашма: Ҳисоби муаллиф дар асоси маълумотҳои оморӣ.

Тавре ки аз чадвали нишондиҳандаи ҳаҷми хизматрасонии маишӣ ба аҳолии вилояти Хатлон муайян гардид, натиҷаҳои бадастомадаи давраи таҳлил, то ба 1,76 маротиба афзоиш ёфтааст. Таҳлили намудҳои хизмати маишӣ муайян намуд, ки аксари нишондиҳандаҳо афзоиш ёфта, хизматҳои аккосхона, ҷаммом, сартарошхона ва мухталиф ба 2,5; 3; 2,5 ва -0,58 маротиба кам гардидааст.

Чадвали 2.1.9. Ҳаҷми иҷрои хизматрасониҳои маишӣ ба аҳоли дар ВМКБ барои солҳои 2019-2023

Намуди хизматрасониҳои маишӣ	Ҳаҷми хизматрасониҳои маишӣ (млн сомонӣ)						
	2019	2020	2021	2022	2023	Афзоиш барои солҳои 2023 нисбат ба соли 2019, маротиба	Афзоиш барои солҳои 2023 нисбат ба соли 2022, бо %
Дар маҷмуъ, инчунин, аз рӯи намудҳо	1,39	1,61	2,25	2,14	2,38	1,71	11,21
Таъмир ва дӯхти фардии пойафзол	0,01	0,02	0,01	0,02	0,04	4,00	100
Таъмир ва либосдӯзии фардӣ, духтан ва бофтани маҳсулоти кашбофии фардӣ	0,00	0,00	0,01	0,01	0,03	-	3 маротиба
Таъмир ва тайёр намудани маснуоти металлӣ	0,00	0,00	0,01	0,01	0,02	2,00	100
Таъмир ва хадамоти техникии васоити нақлиёти шаҳрвандон	0,00	0,00	0,01	0,01	0,01	-	0
Таъмир ва сохтани мебел	0,00	0,00	0,00	0,01	0,01	-	0
Хизматҳои хушкашӯй ва рангрезӣ	0,00	0,00	0,01	0,02	0,02	-	0
Хизмати ҷомашӯйхона	0,00	0,00	0,01	0,01	0,01	-	0
Таъмир ва сохтмони манзил (хонаҳо)	1,30	1,50	2,00	1,90	2,10	1,61	10,53
Хизмати аккосхона	0,00	0,00	0,08	0,06	0,09	-	50
Хизмати ҷаммом	0,03	0,03	0,03	0,01	0,01	-3	0
Хизмати сартарошхона	0,00	0,00	0,01	0,01	0,02	-	100
Хизмати дӯкони кироӣ	0,00	0,00	0,01	0,01	0,01	-	0
Хизматҳои мухталиф	0,05	0,06	0,06	0,06	0,01	-5	-83,33

*Сарчашма: Ҳисоби муаллиф дар асоси маълумотҳои оморӣ.

Дар ВМКБ ҳаҷми хизматрасониҳои маишӣ ба аҳоли тайи солҳои 2019-2023 ба андозаи 1,71 маротиба афзоиш ёфтааст. Дар раванди таҳқиқот муайян карда шуд, ки аз рӯи намуди хизмати маишӣ коҳишбӣ дар самти хизмати ҳаммом то 3-5 маротиба мебошад.

**Ҷадвали 2.1.10. Ҳаҷми иҷрои хизматрасониҳои маишӣ ба аҳоли
дар НТЧ барои солҳои 2019-2023**

Намуди хизматрасониҳои маишӣ	Ҳаҷми хизматрасониҳои маишӣ (млн сомонӣ)						
	2019	2020	2021	2022	2023	Афзоиш барои солҳои 2022 нибат ба соли 2018, маротиба	Афзоиш барои солҳои 2022 нибат ба соли 2021, 60 %
Дар маҷмуъ, инчунин, аз рӯи намудҳо	22,73	27,33	29,27	21,83	35,53	1,56	62,76
Таъмир ва дӯхти фардии пойафзол	0,05	0,06	0,09	1,00	0,90	18,00	-10,00
Таъмир ва либосдӯзии фардӣ, духтан ва бофтани маҳсулоти кашбофии фардӣ	0,10	0,10	0,05	0,03	0,02	- 5	- 33
Таъмир ва тайёр намудани маснуоти металлӣ	3,00	3,20	1,20	1,60	1,40	-2,14	-12,5
Таъмир ва хадамоти техникии васоити нақлиёти шаҳрвандон	0,00	0,01	0,02	0,03	0,05	-	66,67
Таъмир ва сохтани мебел	0,08	0,03	0,05	0,08	0,09	1,13	12,5
Хизматҳои хушкашӯй ва рангрэзӣ	0,00	0,00	0,01	0,03	0,05	-	66,67
Хизмати чомашӯйхона	0,00	0,03	0,05	0,06	0,08	-	33,33
Таъмир ва сохтмони манзил (хонаҳо)	11,30	13,00	13,40	12,40	12,60	1,12	1,61
Хизмати аккосхона	0,30	0,40	0,30	0,40	0,60	2,00	50,00
Хизмати ҳаммом	0,20	0,20	0,20	0,10	0,20	1,00	100
Хизмати саргарошхона	0,60	0,60	0,30	0,40	0,40	-0,67	0
Хизмати дӯкони киро	0,00	0,10	0,20	0,10	0,04	-	-60,00
Хизматҳои мухталиф	7,10	9,60	13,40	5,60	19,10	2,69	3,41 мар.

*Сарчашма: Ҳисоби муаллиф дар асоси маълумотҳои оморӣ.

Ҳаҷми хизматрасониҳои маишӣ ба аҳолии НТЧ дар давраи солҳои 2019-2023 то ба 1,56 маротиба зиёд гардидааст. Новбаста аз ин, дар НТЧ коҳишбӣ

нишондиҳандаҳои 3 намуди хизматрасонӣ, аз ҷумла, таъмир ва дӯхти фардии пойафзол, таъмир ва либосдӯзии фардӣ, дӯхтан ва бофтани маҳсулоти кашбофии фардӣ ба 5 маротиба, таъмир ва тайёр намудани маснуоти металлӣ ба 2,14 маротиба, инчунин, хизмати сартарошхонаҳо ба 0,67 маротиба ба қайд гирифта шуд.

Илова бар ин, мо фурӯши хизматрасониҳои маишӣ ба аҳолиро аз рӯйи минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи солҳои 2019 то 2023, таҳлил намудем ва натиҷаи он ба таври муфассал дар ҷадвали 2.1.11 баён гардидааст.

Ҷадвали 2.1.11. Тамоюли хизматрасониҳои маишӣ ба аҳоли дар минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019-2023 (млн сомонӣ)

Нишондиҳандаҳо	2019	2020	2021	2022	2023	Соли 2023 нисбат ба 2019, маротиба
Ҷумҳурии Тоҷикистон	4387,2	4253,8	4379,6	4937,4	5316,3	21,18
шаҳри Душанбе	600,5	548,2	537,2	737,1	817,3	36,10
НТҚ	560,8	544,8	566,7	673,2	700	24,82
вилояти Суғд	1921,8	1828,8	1925,3	2047,3	2139,8	11,34
вилояти Хатлон	1270,8	1303,4	1321,1	1436,7	1615,7	27,14
ВМКБ	33,3	28,6	29,3	43,2	43,5	30,63

***Сарчашма:** Ҳисоби муаллиф дар асоси адабиёти истифодашуда [34].

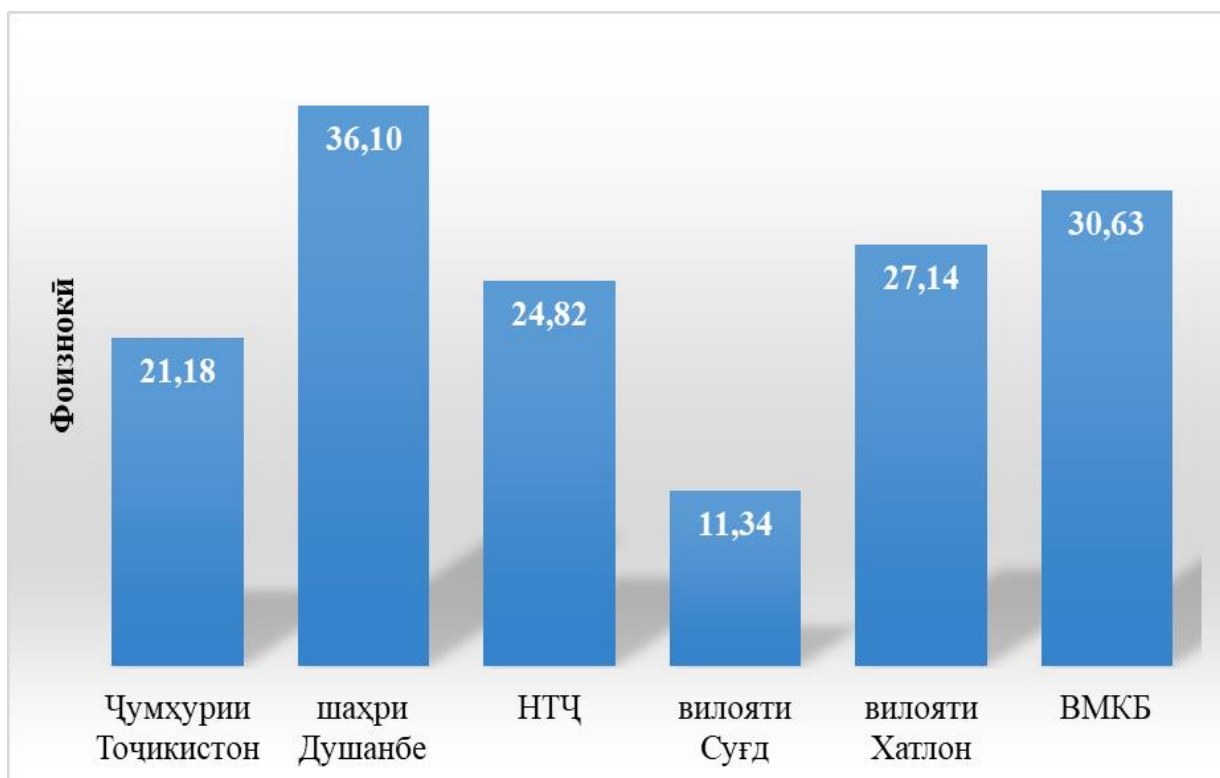
Натиҷаи таҳқиқот нишон дод, ки дар кишвар шумораи корхонаҳои СХМ аз рӯйи намудҳои хизматрасонӣ сол аз сол зиёд шуда истодааст. Аммо, набояд фаромуш кард, ки аҳолии кишвар низ ҳамасола рӯ ба афзоиш дошта, чунин эҳтиёҷот ба хизматрасонии маишӣ дар БХМ зиёд мегардад.

Айни замон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон як қатор мушкилоте ҷой дорад, ки рушди устувории соҳаи хизматрасонии маиширо боз медоранд. Масалан:

- дараҷаи пасти ташкилӣ истиҳсолот ва меҳнат;
- истифодабарии бесамари иқтидорҳои истеҳсолии корхонаҳо;
- норасоии захираҳои молиявӣ ҷиҳати сохтмон ва азнавсозии объектҳои хоҷагӣ;
- сатҳи пасти хизматрасонӣ бо сабаби норасоии кадрҳои тахассусманд;

- набудани шабакаи муассисаҳои хизматрасонии маишӣ аз рӯйи дастрасии масофавӣ дар минтақаҳои кишвар;
- истифодаи нопурраи технологияҳои инноватсионӣ;
- таъмини ашёи хом ва масолеҳи пастсифат.

Расми 2.1.4. Фурӯши хизмати маишӣ ба аҳоли аз рӯйи минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2023 нисбат ба соли 2019 (маротиба).

***Сарчашма:** Ҳисоби муаллиф дар асоси таҳқиқотҳо ҳулоса карда шудааст.

Ҳулоса, дар шароити имрӯза ҳаҷми хизмати маишӣ ба аҳолии кишвар рӯ ба афзоиш дошта, дар ин раванд мақомоти ҳокимияти давталӣ ва маҳаллӣ метавонанд нақши назаррас дошта бошанд. Зеро онҳо ба муассисаҳо ва соҳибкоре, ки ба аҳоли ХМ мерасонанд, ба муассисаҳои таълимие, ки мутахассисони соҳибтаҳассус дар самти ХМ тайёр менамоянд, ба донишгоҳҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, ки технологияҳои муосир дар самти мазкур коркард мекунанд ҳамкорӣ менамоянд.

2.2. Омилҳои ба хизматрасониҳои маишӣ аҳолии таъсиррасон

Омилҳои ба хизматрасониҳои маишӣ аҳолии таъсиррасон шароитҳои мебошанд, ки ба хизматрасониҳои маишӣ таъсир мерасонанд. Дар шароити иқтисоди бозорӣ, ташкили фаъолияти самараноки соҳибкорӣ пеш аз ҳама ба ду омил – ташкили дурусти равандҳои истеҳсоли ва мутобиқсозии хизматрасонӣ бо талаботи бозор бардошта мешавад. Зеро истеъмолгарон ҳамчун унсuri асосии бозор нақши ҳалкунанда доранд ва сатҳи сифати маҳсулот ё хизматрасонӣ бояд ба ниёзҳои онҳо ҷавобгӯ бошад.

Бо дарназардошти ин, субъектҳои иқтисодӣ, ки дар бозори хизматрасониҳои маишӣ фаъолият доранд, бояд ба омӯзиши мунтазами ниёзҳои муштарӣ, таҳлили тамоюлҳои бозор ва тақмили пайвасти сифати хизматрасониҳои худ диққати махсус диҳанд. Ин раванд на танҳо ба ҷалби бештари муштарӣ мусоидат мекунад, балки ба рушди устувори соҳибкорӣ ва рақобатпазирии он дар муҳити бозорӣ низ таъсири мусбат мерасонад.

Ҳамин тариқ, барои муваффақ шудан дар шароити бозор, соҳибкорон ва ширкатҳои хизматрасониҳои маишӣ бояд равишҳои инноватсионӣ, стандартҳои муосири хизматрасонӣ ва механизмҳои муассири ҷалби муштарӣро истифода баранд. Танҳо дар ин сурат онҳо метавонанд фаъолияти худро самаранок ба роҳ монанд ва ба талаботи истеъмолгарон ҷавобгӯ бошанд. Барои расидан ба ин мақсад онҳоро лозим аст, ки ба модели рушди инноватсионӣ рӯ оваранд.

Бояд таъкид дошт, ки хизматрасониҳои маишӣ пайвасти зерӣ омилҳои эндогенӣ ва экзогенӣ қарор дошта, онҳо ҳолат ва дурнамои рушди онро муайян менамоянд.

Яке аз омилҳои муҳимми рушди хизмати маишӣ даромади аҳолии ба шумор меравад. Таҷриба нишон медиҳад, ки дар сохтори хароҷоти умумии хонаводаҳо, хароҷот ба хизмати маишӣ ҳиссаи муайянро ишғол менамояд. Дар шароити муосир, хизматрасониҳои маишӣ яке аз бахшҳои муҳим ва серталаб дар ҳаёти мардум ба ҳисоб мераванд. Аҳолии барои осон кардани корҳои рӯзмарра ва таъмини шароити беҳтари зиндагӣ аз хизматрасониҳои гуногун истифода мебаранд.

Аз ҷумла, хизматрасониҳои таъмир ва истеҳсоли пойафзолу либос мавқеи намоён доранд, зеро нигоҳубини дурусти онҳо метавонад муҳлати

истифодаашонро дароз кунад. Илова бар ин, бозсозӣ ва таъмири таҷҳизоти маишии дарозмуддат, ба монанди яхдон, оинаи нилгун ва дигар асбобҳои барқӣ, аз ҷумлаи хизматрасониҳои зарурӣ махсуб меёбанд, зеро иваз кардани онҳо бо ашёи нав хароҷоти зиёдеро талаб мекунад.

Ҳамзамон, корҳои сохтмонӣ ва таъмири манзил низ яке аз хизматрасониҳои муҳим ба шумор мераванд, зеро муҳити зисти мусоид ба некӯаҳволии инсон таъсири бевосита мерасонад. Дар баробари ин, ташкили маросимҳо, аз қабилӣ то маъракаҳо ва маросимҳои расмӣ, низ ба хизматрасониҳои маишӣ дохил мешаванд, ки талаботи мардум ба онҳо ҳамеша вучуд дорад.

Фаъолияти сартарошхонаҳо, ҳаммомҳо, ҷомашӯйхонаҳо, хушкашӯй ва рангрёзӣ низ ҷузъи ҷудонашавандаи ҳаёти рӯзмарра мебошанд. Ин хизматрасониҳо на танҳо ба беҳдошти шахсӣ, балки ба нигоҳубини либос ва муҳити атроф низ таъсири мусбат мерасонанд.

Бо пешрафти технология ва тағйир ёфтани талаботи мардум, хизматрасониҳои маишӣ низ такмил меёбанд ва шаклҳои нав мегиранд. Имрӯз, бисёре аз ин хизматрасониҳо тавассути фармоишҳои онлайнӣ низ дастрас гардида, ба осонтар ва самараноктар шудани зиндагии мардум мусоидат мекунанд.

Барои муайян кардани хизматрасониҳои маишӣ, ки дар байни аҳоли бештар маъмуланд, пурсиши иҷтимоӣ гузаронида шуд. Натиҷаҳои он дар ҷадвали 2.2.1 оварда шудаанд.

Ҷадвали 2.2.1. Номгӯи хизматҳои маишӣ барои аҳоли аз ҷиҳати иҷтимоӣ аҳамиятнок

№	Намуди хизматрасониҳои маишӣ	Ҳиссаи назарраси аҳоли, ки хизматрасониҳо ҳамаҷун афзалияти аввалиндараҷа мешуморад, %
1.	Хизматҳои сартарошхонаҳо	48,3
2.	Таъмир ва дӯхти пойафзол	30,4
3.	Хизматҳои маросимӣ	11,2
4.	Хизматрасонӣ ва таъмири нақлиёти автомобилӣ	19,2
5.	Хизматҳои хушкашӯии кимиявӣ ва рангубори либос	11,9
6.	Таъмир ва хизматрасонии техникаи таҷҳизотҳои радиоэлектронӣ	10,9

***Сарчашма:** Таҳлили муаллиф дар асоси таҳқиқот хулоса карда шудааст.

Таҳлили болозикр нишон дод, ки афзалиятҳои аҳоли дар интихоби чунин хизматрасониҳо мухталифанд. Ин вазъият нишон медиҳад, ки талаботи мардум ба хизматрасониҳои маишӣ яқсон набуда, бештар ба сартарошхонаҳо нигаронида шудааст. Аммо, новобаста аз дигаргунии талабот муҳим он аст, ки талабот ба хизмати маишӣ новобаста аз намуди он бояд бо сифати баланд ва сари вақт қонеъ карда шавад.

Ҷадвали 2.2.2. Тақсимои хизматрасониҳои маишӣ аз рӯи дараҷаи афзалияти аввалиндараҷаи онҳо барои аҳолии камбизоати Ҷумҳурии Тоҷикистон

№	Намудҳои хизматрасониҳои маишӣ	Ҳиссаи назарраси аҳоли, ки хизматрасониҳо ҳамчун афзалияти аввалиндараҷа таъкид менамоянд, %
1.	Хизмати сартарошхона	69,3
2.	Хизматрасонӣ ва таъмири нақлиёти автомобилӣ	58,3
3.	Таъмир ва хизматрасониҳои техникии таҷҳизотҳои радиоэлектронӣ	46,8
4.	Хизматҳои ҳаммом	46,2
5.	Таъмир ва сохтмони манзил (хонаҳо)	45,4
6.	Таъмир ва тайёр намудани маснуоти металлӣ	32,4
7.	Мебелсозӣ	28,3
8.	Таъмири мошинаҳо ва таҷҳизотҳои рӯзгор	18,1
9.	Хизматҳои хушкшӯй ва рангрезӣ	14,3
10.	Хизмати чомашӯйхона	10,4
11.	Таъмири пойафзол	10,1
12.	Таъмири маснуотҳои дӯзандагӣ, мехӣ, кешбофӣ, чармӣ	10,0
13.	Хизмати дӯкони кироӣ	8,5
14.	Таъмири мебел	7,6
15.	Дӯзандагӣ, бофтани маснуоти кешӣ (трикотажӣ)	6,0
16.	Дӯхти маснуотҳои дӯзандагӣ, мехӣ, чармӣ	5,2
17.	Таъмири маснуоти маснуоти кешӣ (кешҳои бофандагӣ)	4,0
18.	Пойафзолдӯзӣ	4,0
19.	Хизмати аккосхона ва лабораторияҳои синамоӣ	3,6
20.	Хизматҳои маросимӣ	3,2

***Сарчашма:** Таҳлили муаллиф дар асоси сарчашмаҳои илмӣ.

Азбаки аҳолии камбизоат дар шумораи умумии аҳолии кишвар ҳиссаи назаррасро дорад, зарур аст, ки хизмати маишӣ мувофиқ бо талабот ва

даромади ин қишри ҷомеа амалӣ гардад. Зеро ҳамаи онҳо имконият надоранд доимо аз хизмати маишӣ самаранок истифода баранд. Дар ҷадвали 2.2.3 омилҳое, ки барои дастрасии аҳолии осебпазир ба хизмати маишӣ монеа эҷод менамоянд, пешниҳод гардидааст.

Ҷадвали 2.2.3. Омилҳое, ки ҷиҳати дастрасии ХМ ба истеъмолкунандагон, махсусан, ба қисми аҳолии осебпазир монеа мегарданд

№	Омилҳо
1.	Нархҳои баланд - даст кашидан аз истеъмоли ХМ зерин: - таъмир ва сохтмони манзил; - дӯхти маснуоти дӯзандагӣ;
2.	Набудани муассисаҳои хизмати маишӣ дар қисми зиёди шаҳру ноҳияҳо дар аввал ба коҳишёбии дараҷаи қонё гардонидани эҳтиёҷот хизматрасониҳои зерин таъсир мерасонад: - хизматрасониҳои кироя; - хизматрасониҳои ҷомашӯйхонаҳо; - хушкашӯии кимиёвӣ ва рангуборкунӣ; - пойафзолдузӣ; - таъмири мебел;
3.	Ғайридастрасии ҳудудии корхонаҳо, ки ба сатҳи истеъмоли истифодаи ХМ таъсири манфӣ мерасонад: - ҳаммом; - таъмири мебел; - хизматрасониҳои кироя;
4.	Речаи номувофиқи кори корхонаҳои ХМ истеъмоли хизматрасониҳои зеринро коҳиш медиҳанд: - таъмир ва истеҳсоли маснуоти металлӣ; - таъмир ва хизматрасонии техникаи асбобҳои барқӣ; - хизматрасониҳои ҳаммом;
5.	Бесифатӣ ва сатҳи пасти хизматрасонии хизматҳои зерин: - таъмири пойафзол; - хушкашӯии кимиёвӣ; - дӯхти либосҳо; - таъмири мошинаҳои рӯзгор ва асбобҳо, таҷҳизотҳои радиоэлектронӣ; - таъмири маснуотҳои дӯзандагӣ ва мебелҳо; - хизматрасониҳои сартарошхона.

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси сарчашмаҳои илмӣ.

Ҳамин тариқ, агар омилҳои дар ҷадвали 2.2.3 ба инобат гирифта нашаванд, эҳтимол он ба коҳиш ёфтани ҳиссаи хизмати маишӣ дар ҳаҷми умумии хизматрасонии пулакӣ мегардад, ки чунин ҳолат ба манфиати иқтисодиёти миллӣ намебошад.

Бинобар ин сабаб, лозим аст, ки хизматрасонии маишӣ бо дарназардошти талаботи тамоми қишри ҷомеа ва тамоюли рушди иқтисодиёти миллӣ амалӣ

карда шавад. Дар навбати худ лозим аст, ки талаботи аввали физиологӣ, моддӣ ва иҷтимоии аҳоли пурра омӯхта ва кор дар ин самт мувофиқи онҳо ба роҳ монда шавад.

Муҳаққиқ Т.А. Худякова менависад, ки “хизмати маишӣ, дар маҷмуъ, хусусияти иҷтимоӣ дошта, нақши он ҳамчун неъматӣ иқтисодӣ ва сарвати миллӣ мунтазам меафзояд, бинобар ин, соҳаи хизмати маишӣ яке аз қисмҳои асосии соҳаи хизматрасонӣ ба шумор меравад” [165].

Муҳаққиқони дигар Б.И. Герасимова, Л.Г. Гурова чунин баён медоранд: “Нисбат ба истеҳсолоти моддӣ соҳаи хизмати маишӣ як қатор хусусиятҳоро доро мебошад. Илова бар ин, дар баҳши ХМ ҳолатҳои зерине ба вуқӯ меоянд, ки ба инобат гирифтани онҳо муҳим мебошад:

- таъсири пуршиддати равандҳои иҷтимоӣ демографӣ, инчунин, маҷмуи омилҳои, ки бо даромадҳои хароҷотҳои пулии аҳоли алоқаманданд;

- ба тараққиёти соҳаи хизматрасонии маишӣ таҳарруки такрористеҳсолкунии хоҷагии рӯзгор ва шахсӣ таъсир мерасонад;

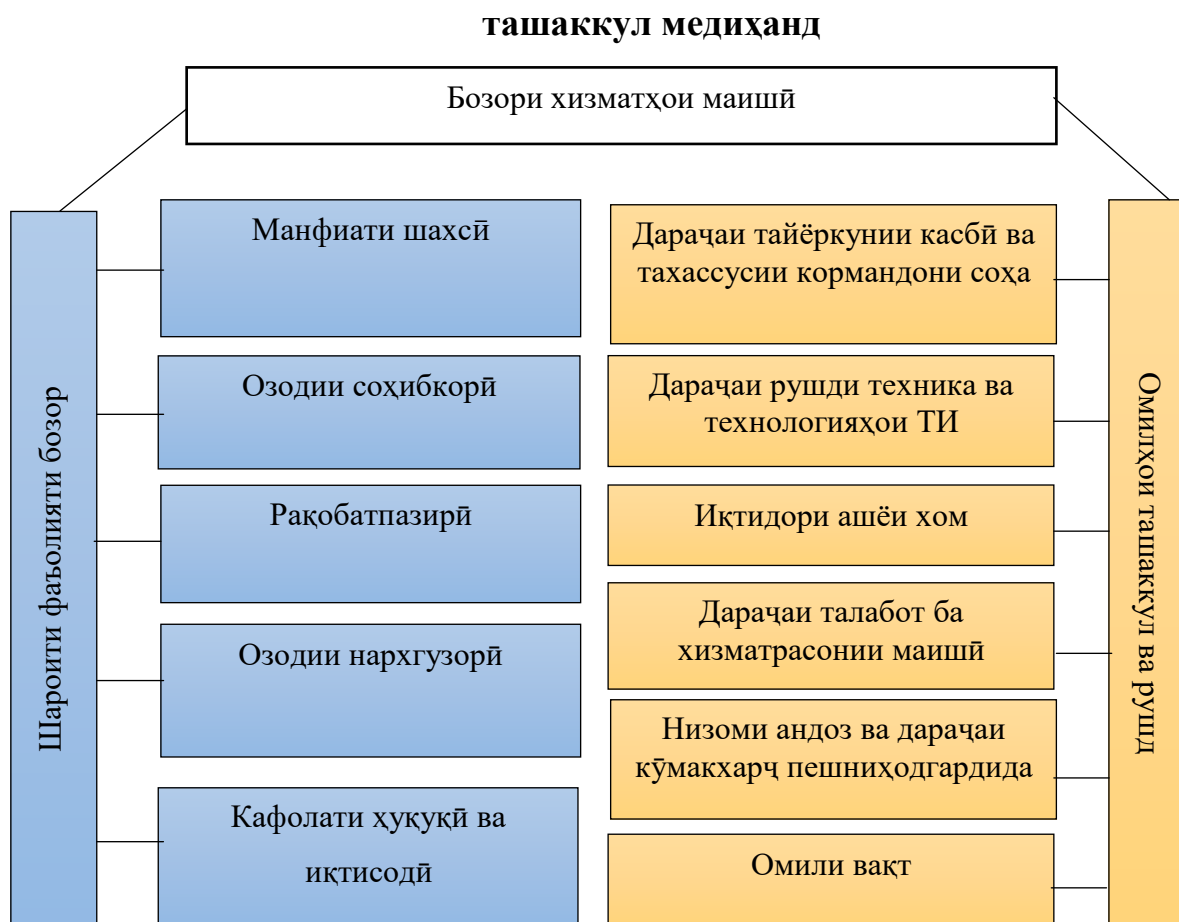
- дар ҳолати гуногунии ғавқулодаи намудҳои хизматрасон аломати хоси аксарияти корхонаҳои хизматрасонии маишӣ ин хурд будани онҳо дар ҳоли дастрасии нисбатан қулай ба соҳаи мазкур мебошад.

Ғайр аз ин, чун қоида таносуби сармоявии меҳнатӣ дар намудҳои муайяни хизмат назар ба саноат тақрибан ду баробар кам аст. Аз ин рӯ, аҳаммияти бузурги соҳаи хизматрасонӣ чиҳати азхудкунии қувваи корӣ, ки аз соҳаҳои истеҳсолоти моддӣ бароварда шудааст, муайян мегардад...” [20].

Муҳаққиқ А.Н. Агафонова чунин назар дорад: “Бо дарназардошти хусусиятҳои хизмати маишӣ, ба истеъмолкунанда ва афзоиши нақши он чиҳати ғоидаи иҷтимоӣ иқтисодӣ тавсифи хизматрасонии маишӣ яке аз унсурҳои асосии сохтори институтсионалии хизматрасонӣ ба мақсад мувофиқ мебошад. Ташаккули таснифи иқтисодии хизматрасонии маишӣ, пеш аз ҳама, бо роҳи дохил намудани он ба нақшаи умумии хизматрасонӣ, инчунин, бо муносибатҳои мавҷуда бо дигар унсурҳои бозори истеъмолӣ, ки ҳамчун унсури фазои ягонаи бозор баромад мекунад, муайян карда мешавад” [105, с.95].

Сохтор ва шакли муайяни бозори хизматрасонии маишӣ се унсури асосиро дар бар гирифта, он аз талабот, пешниҳод ва нарх иборат мебошад (расми 2.2.1).

Расми 2.2.1. Омилҳо ва шароитҳои, ки бозор ва хизмати маиширо

***Сарчашма:** Таълифи муаллиф дар асоси асари Герасимова Б.И. ва Гурова Л.Г [20].

Барои ба даст овардани натиҷаи мусбат дар рушди бозори хизматрасониҳои маишӣ, бояд манфиатҳои шахсии истеъмолгарон ба таври амиқ таҳлил ва ба инобат гирифта шаванд. Яъне, талаботи воқеии муштарӣ ба хизматрасониҳои мушаххас муайян гардида, самти фаъолият ба сӯи қонеъ намудани ин эҳтиёҷот равона карда шавад. Танҳо дар ҳолате, ки хизматрасониҳо ба талаботи воқеии истеъмолгарон ҷавобгӯ бошанд, бозор метавонад фаъолияти устувор ва самарабахш дошта бошад.

Яке аз нишондиҳандаҳои асосие, ки сатҳи рушду тавсеаи бозори хизматрасониҳои маиширо инъикос менамояд, динамикаи нархҳост. Тағйирёбии нарху тарофаҳои хизматрасонӣ метавонад ба рафтори

истеъмолгарон таъсири назаррас расонад ва дар натиҷа, самтҳои рушди минбаъдаи бозорро муайян намояд. Масалан, болоравии нархҳо метавонад сатҳи талаботро коҳиш диҳад, дар ҳоле ки пастшавии нархҳо метавонад шумораи зиёди муштариёро ҷалб созад ва ба афзоиши гардиши мол мусоидат намояд.

Аммо бояд ба назар гирифт, ки нарх ҳамчун яке аз унсурҳои муҳими бозорӣ ҳамеша зери таъсири омилҳои гуногун қарор мегирад. Аз ҷумла, тағйироти мавсимӣ метавонад талаботро зиёд ё кам кунад. Масалан, дар фасли зимистон талабот ба хизматрасониҳои гармидиҳӣ ё таъмири таҷҳизоти гармидиҳанда зиёд шуда, дар фасли тобистон афзоиши ниёзи аҳоли ба системаи хунуккунии ҳаво мушоҳида мешавад. Ҳамчунин, ворид шудани маҳсулот ва хизматрасониҳои нав ба бозор метавонад ба тағйироти нарх таъсир расонад. Агар маҳсулоти нав сифатан беҳтар ва нархаш рақобатпазир бошад, эҳтимол меравад, ки нархи хизматрасониҳои кӯҳнастар поин равад ё онҳо такмил дода шаванд.

Барои арзёбии дақиқи таъсири ин омилҳо, муҳим аст, ки ҷанбаҳои гуногуни иқтисодӣ таҳлил карда шаванд. Аз ҷумла:

- сатҳи хароҷоти корхонаҳо - чӣ гуна тағйирёбии нархи ашёи хом, хароҷоти меҳнатӣ ва дигар сарфаи молиявӣ ба сатҳи нархи хизматрасониҳо таъсир мерасонанд;

- самаранокии талабот - муайян намудани он, ки то чӣ андоза истеъмолгарон омодаанд бо нархҳои мавҷуда хизматрасониҳоро қабул кунанд;

- ҳаҷми истеҳсол ва пешниҳодоти хизматрасонӣ - таҳлили он, ки чӣ қадар маҳсулот ва хизматрасонӣ ба бозор ворид мешавад ва чӣ гуна ин ба сатҳи нарх таъсир мерасонад;

- қобилияти пардохтии ширкатҳо ва истеъмолгарон - муайян кардани он, ки оё корхонаҳо ва истеъмолгарон қобилияти молиявии харидории хизматрасониҳоро доранд ё не;

- мавҷудияти маҷмуи пулҳои озоди давлатӣ - имкони дастгирии давлатӣ ва таъсири он ба бозори хизматрасонӣ;

– таварруми интизорӣ - таҳлили он, ки интизориҳои бозор оид ба афзоиш ё коҳиши нархҳо ба рафтори истеъмолгарон ва корхонаҳо чӣ гуна таъсир мерасонанд.

Бо дарназардошти ин омилҳо, метавон рушди бозори хизматрасониҳои маиширо самаранок ба роҳ монд ва дурнамои устувории онро таъмин намуд. Бо таъсири як қатор омилҳо (расми 2.2.1) ва сарфи назар аз пастшавии нисбии таваррум, нархи молҳои истеъмоли ва хизматрасонӣ баланд боқӣ мемонад.

Муҳаққиқон Б.И. Герасимова ва Л.Г. Гурова низ вобаста ба вазъи молиявӣ ва пасту баланд гардидани нарх чунин назар доранд: “Қобилияти пасти пардохтпазирии корхонаҳои истеҳсолкунандаи мол ва хизмат боиси бадшавии вазъи молиявии онҳо мегардад. Ҳолати мазкур камшавии қарзи кредитӣ ва баланд бардоштани маблағи молу хизматҳоро талаб мекунад, ки ин дар навбати худ, ба маҷмуи вазъи бозори истеъмолии молҳо ва хизматрасонӣ низ таъсири манфӣ мерасонад, зеро он боиси коҳишёбии пардохти талаботи молҳо ва хизматрасонии ба бозор пешниҳодкардашуда мегардад. Ба афзоиши нархҳои хизматрасонии маишӣ, инчунин, дар дасти аҳоли мавҷуд будани ҳаҷми маблағҳои зиёд низ вобастагӣ дорад. Дар баробари ин, сатҳи талаботи пардохтпазирии хизматрасонӣ меафзояд, ки сатҳи муътадили таъминоти он дар оянда боиси болоравии дараҷаи умумии нархҳо дар бозорҳои истеъмоли мегардад. Вобаста ба ин, ҳалли масъалаи нархгузори соҳаи хизматрасонии маишӣ дар сатҳи корхона ба муайян намудани талаботҳо оид ба хизматрасонӣ дар фазои минтақавии фаъолияти субъект замина мегарадад. Ин ба иқтисодиёти вилоят воридшавии амиқтари корхонаҳои хизматрасониро таъмин мекунад. Дар заминаи муносибати мазкур сохтори унсури дуҷуми бозор - пешниҳод намудани хизмати маишӣ, муайян карда мешавад. Дар байни нишондиҳандаҳои ҳоси тавсифкунандаи вазъи таъминоти хизмати маишӣ ҷои махсусро ҳаҷми истеҳсол ва фуруши хизмат аз рӯи нишондиҳандаҳои арзишӣ ва табиӣ ишғол мекунад, ки хусусияти миқдории пешниҳодҳо ба шумор мераванд...” [20]. Муаллифон, ҳамчунин, мутақобилаи талабот, пешниҳод ва нархҳо дар бахши хизматрасонӣ вазъияти мушаххаси дар бозори мазкур бавучудомадаро тавсиф карда, чунин назар доранд: “Субъектҳои сохтори институтсионалии хизматрасоне, ки дар

амали худ талаботи истеъмолкунандагонро нисбат ба хидмат ва раванди таъмини он ба назар мегиранд, бартарии рақобатпазириро доро мебошанд. Як қатор ҳолатҳое мавҷуданд, ки имкониятҳои дар заминаи бозоргонӣ таъмин намудани аҳоли бо хизмати аҳаммияти иҷтимоӣ-маишӣ доштаро маҳдуд мегардонад. Дар баробари ин, бо назардошти аҳаммияти хизматрасонии маишӣ ҳамчун муайянкунандаи самти тараққиёти иқтисодиёти минтақа тавассути таъмини раванди барқароркунии кормандоне, ки дар тақрористеҳсоли ҷамъиятӣ иштирок мекунанд, таъмини мувофиқати хизматрасонии маишӣ бо манфиати иқтисодиёти минтақа зарур мебошад. Ин вазъият зарурати ворид намудани танзими давлатии раванди бозори истеҳсол ва фурӯши хизматрасонии маишӣ тавассути системаи андозбандӣ, ёрии моддии (субсидияҳои) буҷетӣ ба истеҳсолкунандагон, рушд ва табдилёбии моликияти давлатӣ дар сатҳҳои гуногун тавассути барномаҳои махсуси давлатии рушди иҷтимоӣ, инчунин, тавассути шаклҳои гуногуни дастгири тараққиёти соҳа ва фаъолияти соҳибкорӣ дар онро ба миён меорад. Омили иловагӣ танзими давлатии фаъолияти онҳо аз ҷониби давлат иҷрои вазифаи адолати иҷтимоӣ дар тақсими даромад мебошад, ки дар шароити иқтисодиёти бозоргонӣ нобаробар буда, боиси ноустувории иҷтимоии ҷомеа мегардад. Дар соҳаи хизматрасонии пулакӣ масъалаи адолати иҷтимоӣ ҳамчун таъмини дастрасии хизматҳои муҳим ба тамоми аъзоёни ҷомеа, сарфи назар аз сатҳи даромади онҳо, пеш аз ҳама, барои аҳолии дар ҳатти камбизоатӣ ҷойгирбуда, баромад мекунад” [20].

Дар баробари ин, соҳаи хизматрасонӣ дар шароити иқтисодиёти бозорӣ татбиқи ҳуқуқҳои муҳимтарини инсонро, ки дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шудааст, ки “нигоҳдории тандурустӣ, таҳсилот, меҳнат, ҳаёти осуда ва ғайраро таъмин менамояд” [1].

Шарти калидии бозор мустақилияти корхонаҳои хизматрасонӣ ва шаклҳои мухталифи моликият мебошад. Дар байни корхонаҳои навтаъсис ва азнавташкилшуда, бештар бо сабабҳои номуносибияти манфиатҳои истеҳсолкунандагон ва истеъмолкунандагон, инчунин, натавонистани дуруст арзёбӣ кардани талаботи истифодабарандагон ва муомила бо талаботи бозор дар бораи миқдор ва сифати хизматрасонӣ, бо иҷрои вазифаи қаноатманд

кардани эҳтиёҷоти аҳоли дар соҳаи хизматрасонии маишӣ, мушкилот рух медихад. Дар солҳои охир, бо вучуди афзоиши талабот ба хизматрасонии маишӣ, доираи хизматрасонӣ ба аҳоли дар ҳолати маҳдуд қарор дорад. Дар ҳамин замина, баъзе қабатҳои аҳоли хизматрасониро ба ҳудашон намегузоранд ва мустақилияти худро дар ин ҷода муҳимтар мешуморанд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ташаккул ва рушди бозори мукаммали ҳадамоти хизматрасонӣ заминаи муайяни иқтисодиро чунин гузоштааст:

“1. Дар бозори истеъмоли, ба ҷуз аз намудҳои алоҳидаи хизматрасонӣ, шумораи зиёди корхонаҳои фаъолият менамоянд, ки маҷрои инҳисорию ишғол намеkunанд. Дар чунин ҳолат, соҳа метавон дар камтарин фурсат имкониятҳои фароҳам оварад, ки ҷиҳати рақобати озод байни ширкатҳои хизматрасонӣ дошта бошанд;

2. Мувофиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи савдо ва хизматрасонии маишӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” “қисми назарраси корхонаҳои кумакрасонии рӯзгор маҷрои ҳуқуқи шахсӣ, мустақилияти иқтисодӣ ва масъулият оид ба натиҷаҳои фаъолиятҳои худро соҳиб гардидааст” [10];

3. Азбаски истеҳсоли хизматрасонию аз фурӯши онҳо ба истеъмолкунандагон ҷудо кардан мумкин нест, дар кор бо аҳоли дар соҳаи иқтисодӣ ва тағйир додани шартҳои талаботи истеъмоли таҷрибаи муайян ҷамъ оварда шудааст;

4. Ҳадамоти хизматрасонӣ ба сифати фаъолияти меҳнати фардӣ дохил мешавад, ки дар асоси шартҳои бозор фаъолияти назаррас нишон медихад.

Соҳаи хизматрасонии маишӣ дар замони муосир яке аз бахшҳои муҳим ва ҷудошавандаи иқтисод мебошад, ки бо хусусиятҳои фарқкунандаи худ ва талаботҳои махсус рушд мекунад. Бозорҳои хизматрасонии маишӣ дорои хусусиятҳои мураккаб ва динамикӣ мебошанд, ки бо тағйироти технологӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ пайваستا таъсир меёбанд. Ҳангоми таҳияи тадбирҳои танзими давлатӣ, муҳим аст, ки ин соҳа дар тамоми сатҳҳои идоракунӣ мавриди таваҷҷуҳ қарор гирад. Танзими давлатӣ бояд бо мақсади ҳифзи манфиатҳо ва

рушди устувор барои ҳамаи иштирокчиён - ҳам истехсолкунандагон ва ҳам истеъмолкунандагон пайваста навсозӣ шавад.

Таъмини манфиатҳои дучониба байни истехсолкунандагон ва истеъмолкунандагон яке аз ҳадафҳои асосии сиёсати давлатии соҳаи хизматрасонии маишӣ мебошад. Тибқи қонунҳо ва муқаррароти қабулшуда, мақсад аз танзими дурусти ин соҳа, на танҳо таъмини самаранокии истехсолот ва баланд бардоштани сатҳи хизматрасонӣ, балки беҳсозии шароити иқтисодӣ ва иҷтимоии аҳоли низ мебошад.

Барои он ки омилҳои муҳити беруна, аз ҷумла сиёсӣ, иқтисодиву иҷтимоӣ ва технологиро баҳогузорӣ ва муайян намоем, таҳлили PEST гузаронида шуд. Натиҷаи он, ки дар ҷадвали 2.2.4. оварда шудааст, барои омӯختани вазъи бозор ва имкониятҳои баҳодихии таъсири онҳо, истифодаи усулҳои омӯрӣ фароҳам меорад.

Ҷадвали 2.2.4. Баҳодихии сатҳ ва дараҷаи хизматрасонии маишӣ ба аҳолии минтақаҳо дар асоси таҳлили PEST

Нишондиҳандаҳо	Номгӯи омилҳо	Арзишноки барои аҳоли [1 - 5]	Дараҷаи таъсиррасонӣ ба хизматрасонии маишӣ [1 - 10]	Самт (N) (+/-)	Дараҷаи B * C * H
П1	Дараҷаи инкишофи муносибатҳои байниминтақавӣ	5	10	+	+50
П2	Дараҷаи инкишофи муносибатҳои байналхалқӣ	3	8	+	+24
П3	Суботи сиёсӣ дар кишвар ва минтақа	5	10	-	-50
Э1	Ҷолибияти сармоягузорӣ	5	8	+	+40
Э2	Дараҷаи тараққиёти иқтисодиёт	5	10	+	+50
Э3	Дараҷаи рушди соҳибкории миёна ва хурд	5	8	+	+40
Э4	Дараҷаи истифодабарии захираҳо	4	8	+	+32
СК1	Дараҷаи даромади аҳоли	4	6	+	+24
СК2	Имтиёзҳои иҷтимоӣ	5	10	+	+50
СК3	Вазъияти демографӣ	5	10	+	+50
СК4	Иқтисодии кадрӣ	5	8	+	+40
ТФ1	Тараққиёти технологияҳои нав ва равандҳои технологӣ	5	10	+	+50
ТФ2	Маблағгузориҳои КИТТ	4	7	+	+28
ТФ3	Иҷозатномадиҳӣ	3	6	+	+18
ТФ4	Иқтисодии инноватсионӣ	5	7	+	+35
ТФ5	Дараҷаи БМТ	5	9	+	+45
Ҳамагӣ		4,5625	115,2877	-	526

*Сарчашма: Ҳисоби муаллиф дар асоси таҳқиқотҳо хулосабандӣ карда шудааст.

Таҳлили PEST ва натиҷаҳои он муайян намуд, ки баҳогузориҳои миёнаи дараҷаи В * С * Н мутаносибан 526 (воҳиди ченак) мебошад: сатҳи арзиш барои аҳоли 4,5625 ва баҳогузориҳои ҷамъбастии дараҷаи таъсиррасонӣ ба хизматрасониҳои маишӣ барои аҳоли 115,2877 балл мебошад.

Ҳаҷми пешниҳод ҳамчун маҷмуи хизматрасоние муайян карда мешавад, ки аз ҷониби истеҳсолкунанда бо мақсади зиёдшавии даромад барои аҳоли дар муддати муайяни вақт ва бо нархи муайяни маҳсулот таъмин мегардад. Ҳаҷми хизматрасониҳои маишӣ ба аҳоли ва умуман, таркиби онҳоро дар асоси маълумотҳои оморӣ, ки тибқи ҳисоботи корхонаҳо ба даст оварда шудаанд, баҳогузори намудан мумкин аст. Аммо, маълумотҳои мазкур на ҳама вақт саҳеҳ буда метавонад, ғайр аз ин, баҳисобгирӣ на аз рӯйи ҷойи воқеии хизматрасонӣ, балки аз рӯйи ҷойи бақайдгирии корхонаҳо, гузаронида мешавад.

Бинобар тақсимои гурӯҳҳои алоҳида, махсусан гурӯҳҳои аҳолии аз ҷиҳати иҷтимоӣ осебпазир таҳия намудани маҷмуи маълумотҳое, ки бо баҳодихии сохтор ва ҳаҷми хизмати маишӣ ва ба аҳолии тамоми вилоят расондани онҳо алоқаманданд, ба мақсад мувофиқ аст.

Чадвали 2.2.5 дар муайян кардани омилҳои таъсиргуздор ба пешниҳоди бозорӣ аҳамияти хос дошта, дар амал онро метавон бо истифода аз саволнома арзёбӣ кард.

Чадвали 2.2.5. Саволҳои пурсишномаи аз рӯйи шартҳо тартибдодашуда

№	Саволҳо
1.	Иқдоми дастрасӣ, речаи корӣ, навъҳои ХМ, тарофаҳо
2.	Корхонаи давлатӣ ё хусусии ХМ
3.	Шумораи коргарон ва собиқаи кории онҳо
4.	Дар ҳолати зиёдшавии талабот, ба чанд нафар муштари хизматрасонӣ мегардад?
5.	Монеаҳое, ки ба рушди самараноки фаъолияти онҳо ҳалал мерасонанд?

***Сарчашма:** Аз ҷониби муаллиф таҳия карда шудааст.

Дар омӯзиши омилҳои иҷтимоиву иқтисодӣ ва минтақавӣ, бо таваҷҷуҳ ба пешниҳоди хизматҳои маишӣ гуногун ва таҳлили таъсири онҳо бар асоснокӣ ва ҷамъовариҳои ҳар як ангеа, диққати махсус дода шуд (расми 2.2.2).

Расми 2.2.2. Тафовути омилҳо барои хизматҳои маишии пешниҳодгардида аз рӯи эътиборнокӣ ва ҷамъоварии ҳар як ангезаҳо.

***Сарчашма:** Таълиф дар асоси адабиёти истифодашуда [126; 133].

Арзёбии дақиқи нақши ҳар як омил ва намудҳои захираҳо ба корхонаҳои хурду миёна имконият медиҳад, ки барои пешбурди фаъолияти худ қарорҳои самарабахш қабул намоянд. Илова бар ин, ҷойгиркунии оқилонаи корхонаҳо низ аҳаммияти асосӣ дошта, дар ин раванд бояд хусусиятҳои соҳа ва хусусиятҳои минтақаи хизматрасонӣ ба назар гирифта шаванд.

Бо дарназардошти ин, ҳангоми ҷойгир кардани корхонаҳои хурду миёна, ба назари мо, риояи омилҳои зерин муҳим мебошад:

1. Сатҳи истифодаи хизматрасонӣ аз ҷониби ҳар як шахрванд. Ин омил нишон медиҳад, ки хизматрасонии пешниҳодшуда то чӣ андоза барои аҳоли зарур ва дастрас аст. Агар талабот ба хизматрасонӣ баланд бошад, ҷойгиркунии корхона бояд дар маҳалҳое сурат гирад, ки шумораи зиёди истифодабарандагонро фаро гирифта метавонад;

2. Коҳиши вақти лозим барои расидан ба корхона. Масофа ва вақти сафар ба корхона бояд барои муштарӣ мусоид бошад. Агар корхона дар минтақае

ҷойгир карда шавад, ки муштариён бо осонӣ ва дар муддати кӯтоҳ ба он расида тавонанд, сатҳи дастрасӣ ва истифодаи хизматрасонӣ бештар мегардад;

3. Сарфаи вақт ё масофаи зарурӣ барои пайвастишавии корхонаҳои таҳассусӣ ба ҷойгоҳи қабули худ. Баъзе корхонаҳо бо дигар муассисаҳои таҳассусӣ ҳамкорӣ мекунанд. Аз ин рӯ, барои самаранокии фаъолияти онҳо муҳим аст, ки онҳо ба нуктаҳои қабули ашё, ашёи хом ё маводи зарурӣ наздик бошанд, то равандҳои истеҳсоли ва хизматрасонӣ бо суръати баланд ва бе таъхир анҷом дода шаванд;

4. Хароҷоти нақлиётӣ ва вақти сарфшуда барои ҳаракат байни минтақаҳои хизматрасонии мавриди назар. Ҷойгиркунии дурусти корхонаҳо ба коҳиши хароҷоти нақлиётӣ ва вақти сафар мусоидат мекунад. Агар онҳо дар ҷойҳои стратегӣ қарор дошта бошанд, ҳам муштариён ва ҳам коргарон метавонанд бо хароҷоти камтар ва вақти кӯтоҳтар ба корхона расанд.

Дар маҷмуъ, ҷойгиршавии муносиби корхонаҳои СХМ аз рӯйи принципҳои зерин зарур ва саривақтӣ мебошад (ҷадвали 2.2.6).

Ҷадвали 2.2.6. Принципҳои ҷойгиркунии муносиби корхонаҳои СХМ

№	Принсипҳо	Хусусият
1.	Принсипи дастрасӣ	ҷойгиркунии корхонаҳо тибқи намудҳои хизмат аз рӯйи сарфаи вақти истеъмолкунандагон ҳангоми ба корхона рафтан ба назар гирифта мешавад. Вақти миёна, ки ҳангоми як тамос бо корхона сарфшуда аст, бояд ба вақти меъёрии ба корхонаҳои гуногун муқарраршуда, камтар ё баробар муайян гардад. Ҳамин тариқ, тибқи ҷойгиркунии корхонаҳои калони таҳассусӣ, ки барои иҷроиши намуди муайяни хизматҳо, стандарти вақти дастрасии нақлиёт 30-60 дақиқа, барои маҷмуи нуктаи қабули дастрасии стандартӣ 3-7 дақиқа ва барои хизматҳои сартарошхонаҳо 15-20 дақиқаро дар бар мегирад.
2.	Принсипи максималии марказонидани хизматрасонӣ	тамаркузи (марказонидани) бештари истеҳсолоти хизматҳоро бо роҳи сохтмони корхонаҳои калони техника ва технологияи ҳозиразамони хизматрасонӣ таъмин менамояд.
3.	Принсипи даромадноқӣ	интихоби намуд, андоза, таҳасусикунонии корхонаҳое, ки даромаднокии бештарро таъмин менамояд.
4.	Принсипи рақобатпазирии бозорӣ	мавҷудияти истеҳсолкунандагони рақобаткунанда, ки инҳисори истеҳсолкунандаро дар қаламрав пешгирӣ менамояд.
5.	Тақсимооти ҷамъиятии меҳнат	бозори маҳаллӣ, миллий, байналмилалӣ
6.	Объекти хоҷагидории бозорӣ	бозори молҳо, бозори хизматрасониҳо

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси таҳқиқотҳои Левитина И.Ю. [116] ва Шаронова В.П. [122].

Аз ин рӯ, мо чунин мешуморем, ки таҳлил ва баррасии мади назар, дар шароити рушди инноватсионӣ метавонад талабот, пешниҳод ва сифати хизматрасонии маишӣ ба истеъмолкунандагон пешниҳодшударо баланд бардорад.

Ёдовар шудан ба маврид аст, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон сатҳи сифати хизматрасонии маишӣ нисбатан беҳтар гардидааст. Таваҷҷуҳи мардум ба хизмати маишӣ низ зиёд гардида истодааст. Ин ҳолат ба афзоиш ёфтани шумораи корхонаҳои соҳаи хизмати маишӣ дар кишвар мусоидат намудааст.

Таҳлили гузарондашуда нишон дод, талабот ба хизматрасонии маишӣ вақтҳои охир ба 15-20% афзудааст. Омилҳое, ки ба арзиши хизматрасониҳои маишӣ таъсир мерасонанд дар ҷадвали 2.2.7. ҷамъоварӣ гардидаанд.

Ҷадвали 2.2.7. Омилҳои ба арзиши хизматрасониҳои маишӣ таъсиррасонанда

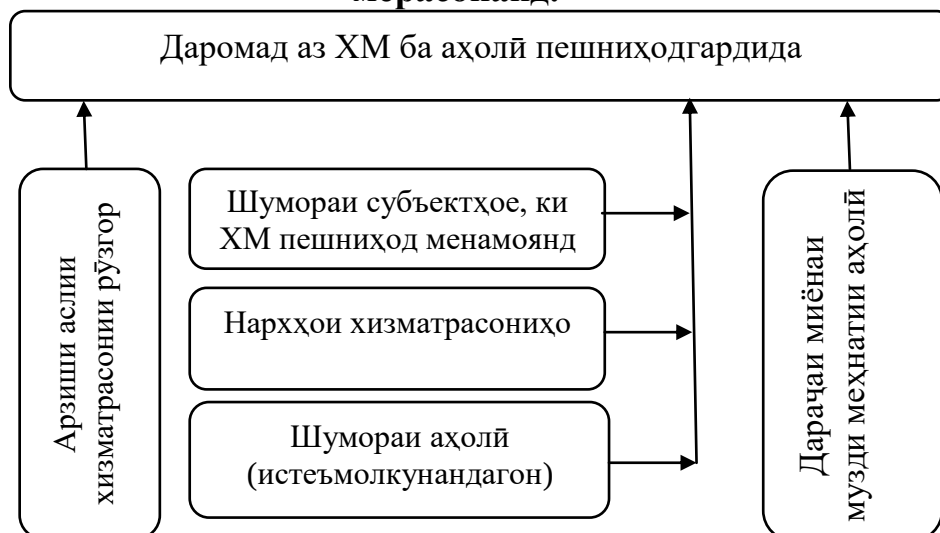
Омилҳо	Хусусият
Мавҷудияти муносибатҳои шартномавӣ бо ташкилотҳои бо фурӯши техникаҳои рӯзгор машғулбуда.	Қабули дархостҳои кафолатнокӣ чиҳати нигоҳдошти арзиши баланди фаъолиятҳо оид ба насби техникаи маишӣ ва таъмири онҳо имкон медиҳад.
Ҷалби оммавии муштарӣ бо ёрии ширкатҳои таблиғоти доимӣ чиҳати расман эълон намудани нархгузориҳои паст имконият фароҳам меорад.	Диққат на ба анҷоми таъмир, балки ба гузарондани ташхис дода мешавад.
Андозаи хароҷот	Андоз, пардохти пули иҷораи бино, телефон, кормандони идоракунӣ.
Дараҷаи дастгирии молиявӣ барои роҳ ёфтани ба бозори хизматрасонӣ	Маркази хизматрасонӣ оид ба насб ва таъмири техникаи рӯзгор бояд аз сомонаҳои интернетӣ истифода наояд.

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси таҳқиқоти Иванова В. [24] ва адабиёти [125].

Ба андешаи мо, чиҳати номутаносибии дараҷаи ғоида ва шумораи муассисаҳои хизматрасонии маишӣ беҳтар намудани сифат ва дастрасии ҳама гуна хизматҳо, истифодаи оқилонаи маблағу захираҳои мавҷуда, инчунин, муқаррар намудани таркиби мувофиқ, омилҳо ва арзишҳои онҳо муҳим мебошад.

Омилҳое, ки ба ташкили индекси ғоида аз хизмати маишӣ ба аҳоли таъсир мерасонанд, нақши муҳим мебозанд (расми 2.2.3).

Расми 2.2.3. Омилҳое, ки ба ташаккулёбии нишондиҳандаи фоидаи соф аз рӯйи хизматрасонии маишӣ ба аҳоли пешниҳодгардида таъсир мерасонанд.

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси асари Смирнова А.А. [95].

Омилҳои зикршуда имкон медиҳанд, ки аҳаммияти ҳар кадоми онҳоро аз ҷиҳати ташаккул ва инкишофи бозори хизмати маишӣ муайян кунем. Дар рафти таҳқиқот мо омилҳоеро низ муайян намудем, ки ба тағйир ёфтани ҳаҷми хизмати маишӣ таъсир мерасонанд (расми 2.2.4).

Расми 2.2.4. Омилҳои ба тағйирёбии ҳаҷми хизматрасонии маишӣ Таъсиррасонанда

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси сарчашмаҳои илмӣ.

Муҳаққиқони рус В.Г. Попов ва Д.Ю. Ноженко чунин ақида доранд, ки “вазъи иқтидори истеҳсолӣ омили муҳимтарини фаъолияти самарабахши ташкилотҳои соҳаи хизматрасонӣ мебошад. Бинобар ин, зарур аст, ки ба ин масъала диққати махсус зоҳир карда шавад. Дар ин раванд лозим аст, ки шиддатнокӣ (сермахсулӣ) ва самаранокии истифодаи воситаҳои асосӣ, даромаднокии бештари сармоя ва вазъияти молиявии ташкилотҳои соҳаи хизматрасонӣ муайян карда шавад. Нишондиҳандаҳои ҳулосагии истифодабарии (истеъмоли) воситаҳои асосӣ дар истеҳсолот ва фурӯши хизматҳои боздеҳи фондҳо, ғунҷоиши фондҳо, ба фондҳо таносуби захираи меҳнат ва даромаднокии захиравӣ ба ҳисоб мераванд. Нишондиҳандаҳои мазкур дар заминаи таҳлили сарчашмаҳои илмӣ ва адабиёт, муайян карда мешаванд” [146].

Андешаи В.Г. Попов ва Д.Ю. Ноженко комилан асоснок аст ва барои беҳтар намудани фаъолияти ташкилотҳои хизматрасонӣ бояд ба чунин ҷанбаҳои аҳаммият дода шавад:

- таҳлили иқтидори мавҷуда ва беҳбуди истифодаи он;
- истифодаи самаранокии воситаҳои асосӣ бо камтарин хароҷот;
- афзоиши боздеҳи фондҳо ва ғунҷоиши фондҳо;
- баланд бардоштани даромаднокии сармоя ва устувории молиявӣ.

Агар ташкилотҳо ин нишондиҳандаҳоро таҳлил ва такмил диҳанд, фаъолияти онҳо босамар ва ғайдаовартар мегардад.

Ҳамчунин, омилҳои зиёде мавҷуд мебошад, ки онҳо ба ҳаҷми ғайда ва даромаднокии корхона таъсир мерасонанд. Онҳоро ба омилҳои берунӣ ва дохилӣ метавон ҷудо намуд.

Ба гурӯҳи омилҳои берунӣ вазъияти иқтисодӣ дар мамлакат, дараҷаи рушди иқтисодиёти он, аз ҷумла таъминоти озуқаворӣ, тадбирҳои танзими давлатии фаъолияти корхонаҳо, таваррум, тағйирёбии нархҳо, тарофаҳо, андозаи нарх, изофамаош, илованарх, аз ҷониби таъмингарони мол ва ҳолатҳои дигари вайронкунии талаботҳои шартномавӣ ва ғайра дохил мешаванд.

Гуруҳи омилҳои дохилӣ бевосита ба натиҷаҳои фаъолияти корхона ва ё ташкилотҳои соҳаи хизмат ва корнамоии соҳибкории субъектҳо алоқаманд мебошанд.

Ба онҳо натиҷаи амалиёти тичоратӣ, ҳаҷм, ҳайат, таркиби миқдори хизматрасонӣ, самаранокии истифодаи захираҳо, ҳавасмандгардонии моддии кормандон ва ғайра дохил мешаванд. Баландшавии ҳосилнокии меҳнат ба ғоиданокӣ таъсири назаррас мерасонад, ки болоравии ҳаҷми истеҳсолот ва ғуруҳи хизматрасониро таъмин менамояд.

Фаъолияти бомуваффақияти субъектҳои бозори хизматрасонии маишӣ бо қобилияти ба даст овардани даромади кофӣ барои ҷуброни хароҷот ва ба даст овардани ғоида муайян карда мешавад. Натиҷаи молиявии фаъолияти ташкилот, даромад ба шумор рафта, мафҳуми самаранокии мутлақи фаъолияти он мебошад.

Даромад ҳамчун муҳимтарин омил ҳавасмандгардонии фаъолияти соҳибкорӣ барои фароҳам овардани заминаҳои молиявӣ ва таҳкими мавқеи ташкилотҳои соҳаи хизматрасонӣ дар бозор хизмат мекунад.

Омилҳое, ки баён гардиданд, ба ду шакл - баҳши беруна ва баҳши дохила ҷудо мегарданд, ки мо онҳоро дар ҷадвали 2.2.8. пешниҳод намудаем.

Ҷадвали 2.2.8. Омилҳои беруна ва дохила, ки ба нишондиҳандаҳои молиявӣ хоҷагидорӣ ташкилотҳо таъсир мерасонанд

Омилҳои берунӣ	Омилҳои дохилӣ
Омилҳои таъсироти бевосита: - вазъи бозор; - дараҷаи рақобатпазирӣ ва муносибатҳои шартномавӣ; - дараҷаи инкишофи инфрасохтори бозоргонӣ.	Такмилдиҳии: - истифода аз меҳнат; - асбобҳои меҳнатӣ (таҷҳизот); - ашёҳои меҳнатӣ (ашёи хом)
Омилҳои таъсироти бавосита: - вазъи сиёсӣ; - сиёсати давлатӣ оиди ҳифз ва танзими рақобатпазирӣ; - дастгирии субъектҳои хоҷагидорӣ хизматрасонии маишӣ; - талаботи ҳавасмандгардонӣ; - пешрафти илмӣ-техникӣ; - омилҳои ҳуқуқӣ-меъёрӣ, демографӣ, ҷуғрофӣ, иқлимӣ-табӣ ва иҷтимоӣ-фарҳангӣ.	Муқаррарномаи: - таъсис ва пурра таъмин намудани ҷойҳои кории иловагӣ; - барҳамдиҳии талафоти вақти корӣ; - баландшавии ҳосилнокии меҳнат; - беҳтарномаи сохторҳои кадрӣ, тақмили ихтисос; - баландшавии ҳосилнокии таҷҳизот ва дараҷаи воситаҳои асосии ҳосилнокии сармоя; - тақмилёбии воситаҳои асосии сохтоҳо; - кам кардани меъёрҳои сарфи масолеҳ ва ашёи хом; - ҷори намудани навъҳои тараққиёфтаи ашёи хом ва масолеҳҳо; - тавсияи ҳелҳои хизмати маишӣ.

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси таҳқиқоти Жиганова Н.В. [66] ва [143].

Умуман, ба андешаи мо, барои беҳтар намудани имкониятҳои рушди хизматрасониҳои маишӣ зарур аст, ки ҷиҳати пурзур намудани мавқеи ташкилотҳо дар бозори хизматрасонии маишӣ, зиёд гардонидани шумораи аҳолии хизматрасонанда ва ҳаҷми хизматҳо дар минтақаҳои кишвар, ҷораҳои мушаххас андешида шавад.

2.3. Баҳодиҳии сифати хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар шароити иқтисодиёти рақамӣ

Хизматрасонии маишӣ аҳаммияти иҷтимоӣ дорад, аммо талабот ба он пеш аз ҳама бо омилҳои даромад зич вобаста мебошад. Яъне, шаҳрвандоне, ки даромади бештар доранд, нисбат ба шаҳрвандони қобилияти харидориашон суст аз хизматрасонии маишӣ васеъ истифода намуданон мумкин аст.

Рушди хизматрасонии маишӣ амнияти комили иқтисодиро тақозо менамояд. Бухрони иқтисодӣ коҳиши талаботро ба хизмати маишӣ ба вуҷуд оварда, дар натиҷа ба аз байн рафтани он низ ҳамчун соҳаи мустақили фаъолияти хоҷагидорӣ метавонад мусоидат намояд.

Дар асарҳои муаллифони зиёд омилҳои мавриди таҳқиқ қарор дода шудаанд, ки эҳтимол метавонанд барои фаъолияти босамари субъектони иқтисодии соҳаи хизматрасонии маишӣ монеа эҷод намоянд:

- “ – норасоии майдонҳои истеҳсолии мувофиқ ба меъёру қоидаҳои санитарӣ ҷиҳати ҷойгиркунии корхонаҳои хизматрасонии маишӣ;
- мушкилии дарёфти захираҳои қарзӣ ва ҷалби сармоя;
- норасоии кадрҳои тахассусӣ (дӯзандаҳо, бурришгарон, пойафзолдӯзон, мутахассисони таъмири таҷҳизотҳои мураккаб);
- номукаммалии танзими ҳукукии соҳа дар сатҳи давлатӣ ва минтақавӣ;
- зарурати баланд бардоштани сатҳи хизматрасонӣ ва сифати таъмини хизмати маишӣ;
- монеаҳои нарх ҷиҳати дастрасии хизмати маишӣ ба аҳолии дорои даромади миёна ва кам;
- норасоии маълумотнокии аҳоли оид ба корхонаҳои хизматрасонӣ ва хизматҳои аз ҷониби онҳо таъмингардида” [45, с.113; 146, с.84; 93, с.94].

Аз нигоҳи мо, ҳалли мушкилоти болозикр тақозо менамояд, ки дар кишвар палатаҳои ҳунармандӣ мувофиқ ба ҳар як соҳаи хизмати маишӣ ташкил карда шавад, ки вазифаи асосии он густариши ҳамкориҳои соҳибкорон бо мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ мебошад.

Ба андешаи муҳаққиқ А.Н. Бринсев, “ташкilotи худтанзимкунии корхонаҳои хизматрасонии маишӣ ба аҳолиро (ТХ ХМА) зарур аст, ки ҳамчун қоидаи асосӣ бояд татбиқи сиёсати ягонаи пойгоҳи сифат, ки қабули ҳуҷҷати дастуриро дар маҷлиси умумии аъзоёни ТХ ХМА дар бар мегирад, муқаррар намояд” [107, с.9].

Аммо, бояд як нуктаи муҳимро ба инобат гирифт, ки таъмини сифати хизматрасонии маишӣ бояд бо таъя ба принципҳои асосӣ, ки мо онҳоро дар ҷадвали 2.3.1 ҷамъоварӣ намудаем, амалӣ гардонида шавад [54, с.104].

Ҷадвали 2.3.1. Низомии принципҳои барои сохти амсилаи идоракунии сифат

№	Принципи	Хусусият
1.	Принципи тамоюл нисбати истеъмолкунанда	Омӯзиши эҳтиёҷоти (дархости) истеъмолкунандагон, манфиат ва қобилияти харидории онҳоро дарбар мегирад. Принципи мазкур таҳияи стратегияи сифати хизматро дар бар мегирад, ки дар асоси маълумотҳои пешдаст оиди таваҷҷӯҳи истеъмолкунандагон тартиб ёфтааст.
2.	Принципи пешбарии роҳбар	маъноӣ онро дорад, ки стратегияи сифат бо нақши ҳалкунандаи роҳбар дар қабули қарорҳои асосӣ ташаккул меёбад.
3.	Принципи ҷалби кормандон	иштироки ҳар як корманди ширкатро барои иҷрои хизмати босифат дар тамоми марҳилаҳои ҳаёти худ талаб мекунад.
4.	Принципи раванди ҷараён	муайян менамояд, ки натиҷаи дилхоҳ ҳангоми идора намудани фаъолият ҳамчун ҷараён оид ба эҷоди хизматҳо ва захираҳои мувофиқ самараноктар мегардад.
Принципи		Хусусият
5.	Принципи муомилаи низомноки идоракунии	маъноӣ онро дорад, ки самаранокӣ ва натиҷабахшии хизматрасонӣ тавассути муомилоти идоракунии ҳамчун идоракунандаи равандҳои ба ҳам алоқаманд ба даст оварда мешавад.
6.	Принципи тақмили доимӣ	муайян намудани тақмилёбии мунтазами фаъолияти ширкатро ҳамчун мақсади доимии он талаб мекунад.
7.	Принципи қабули қарор	тавассути далелҳо таъсис гардида, дар асоси ҷалби воқеиятҳо, маълумотҳои омӯрӣ ва истифодаи усулҳои асосноки таҳлил роҳи ҳалли самарабахшро пайгирӣ менамояд.
8.	Принципи муносибатҳои мутақобилан судманд бо таъминкунандагон	изҳор менамояд, ки ширкат ва таъминкунандагони он ба ҳамдигар вобастаанд ва муносибатҳои ғоиданоки мутақобила қобилияти ҳарду ҷонибро ҷиҳати фароҳамсозии арзиш баланд менамояд.

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси асарҳои Домнин А.Д., Родионов Д.Г., Конников Е.А. [64].

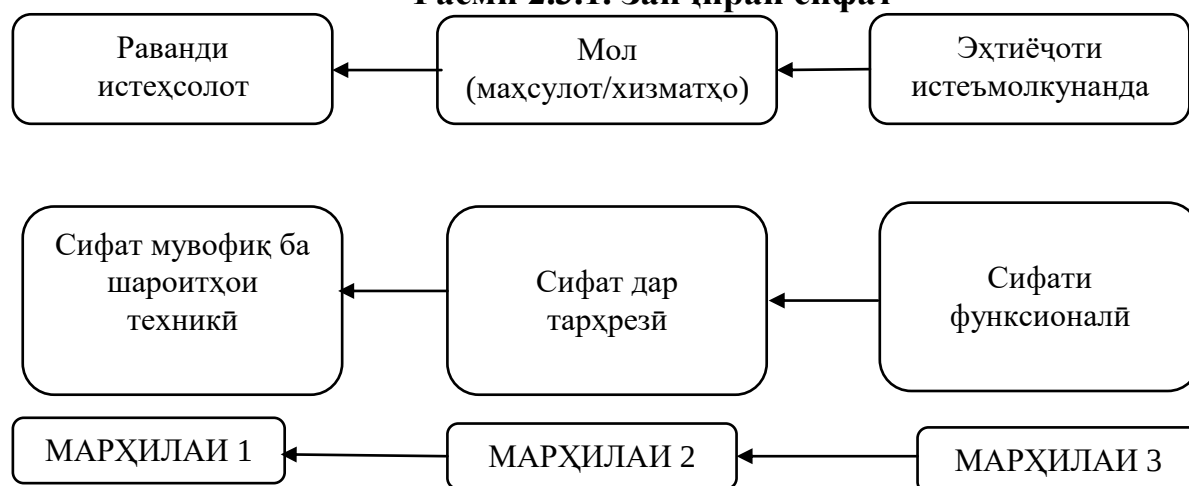
Олимон Э. Деминг, Ф. Кросби, А. Фейгенбаум, Д. Джуран, В. Мессинг ва Г. Тагучи оид ба идоракунии сифат назарияи худро доранд. Аз ҷониби В. Мессинг коркарди назарияи “Роҳнамо оиди сифат” пешниҳод гардидааст, ки “дар он равишҳои ҳамаҷониба ва системавӣ оид ба идоракунии сифат нишон дода шудааст” [130].

Сатҳи хизматрасонӣ аз омилҳои гуногун шакл мегирад, ки муҳимтаринашон сатҳи касбияти мутахассисон, принципҳои ахлоқии онҳо, қобилияти зуд мутобиқ шудан ба шароитҳои гуногун, имкони дастрасии осон ба хизматрасонӣ, фаҳмиш ва муносибати дурусти мутақобила, тарзи муошират, эътимодбахшӣ, таъмини амният, самимият ва эҳтироми эҳтиёҷоти мизочон ба шумор мераванд. Сатҳи сифати хидмат аз дараҷаи мувофиқати тасаввури муштарӣ дар бораи хизматрасонии воқеӣ ва дилхоҳ дар ташкилот вобаста аст.

Идоракунии сифат як қисми менеҷменти сифат мебошад, ки ба иҷрои талаботҳои сифат нигаронида шудааст.

Илова бар ин, мафҳуми занҷираи сифат, ки аз ҷониби М. Месконом, М.Алберт ва Ф. Хедоури пешниҳод гардидааст, аҳамияти илмӣ бештарро дар бар мегирад (расми 2.3.1.).

Расми 2.3.1. Занҷираи сифат

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси асарҳои муҳаққиқони хориҷӣ [32].

Бо тафсир дар расми 2.3.1 муайян мегардад, ки занҷираи сифат аз се марҳилаи асосӣ иборат аст:

1. Ба мувофиқат кардани маҳсулоти ширкат бо шароитҳои техникӣ дохилии он, яъне сифати маҳсулот мувофиқи стандартҳо ва талаботҳои техникӣ, тавачҷӯх зоҳир мекунад.

2. Арзёбии сифати тархрезӣ ба амал меояд, ки дар он сифати тарх дар мувофиқат бо талаботи техникӣ ва стандартҳои ширкати истеҳсолкунанда ба назар гирифта мешавад. Бо вучуди мувофиқат, тархрезӣ метавонад сифати баланд ё паст дошта бошад.

3. Фаъолият ва ё коркарди мол талаботи воқеии истеъмолкунандагонро (сифати функционалӣ) қонеъ мегардонад.

Бисёре аз олимони оид ба мафҳуми “Сифат” таҳқиқотҳои илмӣ намуда, нуктаи назари худро асоснок ва пешниҳод гардониданд (ҷадвали 2.3.2.).

Ҷадвали 2.3.2. Назари олимони хориҷӣ оид ба мафҳум ва моҳияти “Сифат”

Муаллиф	Сифати хизматрасонӣ
Уолтер Шухарт	“Сифатро ҳамчун такомули молу хизматҳо муайян намудааст. Аз ин бармеояд, ки сифат нишонаи стандартҳои аз ҷониби ҳама эътирофшуда мебошад” [144].
К. Исикава	“Сифат амволест, ки воқеан истеъмолкунандагонро қонеъ мегардонад” [26, с.49].
Л.А. Самсонов	“Аввалин шуда мафҳуми “Сифати идеалӣ ва ҳақиқӣ”-ро хангоми баҳогузориҳои сифати хизматрасонии савдо истифода бурдааст. “Сифати идеалӣ” ҳамчун мувофиқати қомилан ба талабот ва интизориҳои истеъмолкунандагон фаҳмида шуда, “Сифати воқеӣ” дараҷаи мувофиқати имкониятҳо ва захираҳои воқеии корхонаро инъикос мекунад” [37, с.64].
Дж. Джуран	“Зери мафҳуми сифат ҳам ҳосият ва хусусияти махсуси хизматҳоро, ки боиси қаноатмандии истеъмолкунандагон мегардад, ва ҳам мавҷуд набудани камбудихоро, ки эҳсоси қаноатмандиро баланд мекунад, муайян менамояд. Бояд қайд намуд, ки нави сифати мазкур хароҷотро зиёд мекунад. Истеъмолкунандагон бояд ҷиҳати пардохти хароҷоти зиёд барои хусусият ва ҳосиятҳои иловагии маҳсулот омода бошанд, ва ё ин хусусиятҳо бояд истеъмолкунандагонро боз ҳам моил ва мутамоил ба харидориҳои хизматҳо гардонад” [130].
А.Фейгенбаум	“Ба хусусияти доимо тағйирёбанда ва дастнорасии сифат вобаста ба талаботи харидор зикр намуда, сифатро ҳамчун “Ҳадафи ҳаракаткунанда” муайян мекунад. Ў инчунин, таъкид менамояд, ки сифат - он чизест, ки харидор мегӯяд, на, он чизе, ки муҳандис ё фурӯшанда мегӯяд, ва на, он чизе, ки дар шиор навишта шудааст” [130].
Ҷ. Харрингтон	“Сифатро ҳамчун қонеъгардонӣ ва ё зиёдшавии талаботи истеъмолкунанда бо нархи барои ӯ қобили қабул муайян мекунад” [23, с.171].
А.П. Сипин, В.Н. Афанасев	“Сифати даркшудаи хизматҳо ҳамчун таносуби интизориҳои истеъмолкунандагон ва дарки хизмати қабул гардида, муайян карда мешавад, ки дар он сифати техникӣ (сифати баромад) ва сифати функционалӣ (сифати раванди мутақобила) баррасӣ мешавад” [42, с.62].
Юнусов Б.Д.	“Сифат - маҷмуи хусусият ва элементҳои маснуотҳои хизматрасонӣ, ки ба қобилиятнокии талабот вобастагӣ дорад, муайян карда шудааст” [44, с.6].

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси адабиёти истифодашуда.

Чи тавре ки аз чадвали 2.3.2 бармеояд, қисми зиёди олимони мафҳуми “Сифат”-ро бо қонеъгардонии интизориҳо ва ниёзҳои мушаххаси харидорон нисбат ба маҳсулот ё хидмат алоқаманд мекунад.

Ба ақидаи мо, сифат маҷмуи хусусиятҳои объектест, ки ба қобилияти қонеъ гардонидани ниёзҳои муқарраршуда ва пешбинишаванда алоқаманд мебошад. Сифат категорияи динамики буда, ба рушди бозор, рақобат ва васеъшавии талаботи истеъмолкунандагон зич вобаста мебошад.

Мафҳуми сифат, инчунин, ислоҳотҳои: “Хусусият”, “Хосият”, “Талабот” ва “Объект”-ро дарбар мегирад (чадвали 2.3.3).

Чадвали 2.3.3. Мазмуни истилоҳот: хусусият, хосият, талабот ва объект

Истилоҳотҳо	Тавсиф
Хусусият	ин алоқамандии мутаносибе мебошад, ки дар шакли матн, ҷадвал, формулаҳои математикӣ ва графикҳо ифода гардидааст. Хусусият, чун қоида, бо нишондиҳандаи ғайривоҳидӣ (комплексӣ) тавсиф карда мешавад.
Хосият	ин мафҳуми фалсафие мебошад, ки як қатор хусусиятҳои умумии объектро ифода менамояд. Хосият предметро аз ҷиҳати фарқият ё умумияти он бо предметҳои дигар ифода мекунад, ва дар муносибати байни онҳо, масалан, хосияти маҳлулшавӣ, радиоактивӣ ва бехатарӣ зоҳир мегардад. Дар квалиметрия 15 хосият стандартӣ карда шудааст, ки бо воситаи онҳо ғурӯҳҳои гуногуни маҳсулотро баҳодиҳӣ намудан мумкин аст.
Талабот	аз эҳтиёҷоти инсон ҷиҳати зарурияти таъмини ҳаётии ӯ, ба миён омада, ба рафъи норозигии муайян нигаронида шудааст. Тартиби хизматрасонӣ, на танҳо, ба қонеъ гардондани ниёзҳои истеъмолкунандагон, балки ба қонеъгардонии талаботи қобилияти пардохти харидорон низ нигаронида шудааст.
Объект	чизест, ки онро алоҳида тавсиф ва тафтиш кардан мумкин аст. Объект метавонад ташкилот, раванд, маҳсулот, низом, фард ё ҳама гуна маҷмуи инҳо бошад.

***Сарчашма:** Таълифи муаллиф дар асоси асари Иленкова С.Д. Управление качеством / С.Д. Ильенкова. – Москва: ЮНИТИ, 2012. – 437 с.; Канг Д.Д. Критерии качества обслуживания: анализ модели качества обслуживания [Матн] / Д.Д. Канг // Менеджмент дайджест. – 2015. – № 2. – С.15–21.

Барои бомуваффақият баамалбарории ҳадаф таъмини сатҳи воқеии хизматрасонӣ ба истеъмолкунандагон, идора намудани фаъолиятҳое, ки ба қонеъшавии он нигаронида шудаанд, зарур мебошад.

Муҳаққиқ М.А. Евневич менависад, ки “баланд бардоштани сифати хизматрасонӣ ба аҳоли меъёри асосии афзоиши самаранокии фаъолияти ташкилотҳои хизматрасонии маишӣ ва ҷалби истеъмолкунандагон, инчунин, муҳимтарин самти стратегии рушди соҳаи хизматҳои маишӣ буда, афзалияти рақобатпазириро таъмин менамояд” [112, с.12].

Тибқи мулоҳизаи мо, сифати хизматрасонӣ маҷмуи хосиятҳои функционалӣ, техникӣ, эстетикӣ, санитарияи гигиенӣ ва иқтисодӣ мебошад, ки эҳтиёҷоти инсон ё гурӯҳи одамонро мувофиқи табиноти худ қонеъ мегардонанд.

Хизматрасонии босифат барои мизочон нишонаи аз сатҳи тараққиёти бозор ва дараҷаи муосир будани он гувоҳӣ медиҳад. Бинобар ин сабаб, ба назари М.А. Евневич, “муайян намудани нишондиҳандаҳои асосии сифати хизматрасонӣ муҳим ва саривақтӣ мебошад:

- маҷмуи хизматрасонӣ ба истеъмолкунандагон;
- сифати кори кормандони хизматрасонӣ;
- сифати биноҳои истифодашаванда.

Ҳар як гурӯҳи нишондиҳандаҳои сифатро аз рӯи хосиятҳои он ба ҳам пайваست намуда, онҳоро чунин тасниф намудан мумкин аст:

- маҷмуи усулҳо ва шаклҳои хизматрасонӣ, ки ба фурӯши хизматҳо алоқаманданд;
- маҷмуи усулҳо ва шаклҳои хизматрасонӣ, ки ба ташкили истироҳат алоқаманданд.

Сифати хизмат сатҳи хизматрасоние мебошад, ки интизории муштарӣро қонеъ гардонида, он омили асосии ҳифзи рақобатпазирӣ корхона дар бозори хизматрасонии маишӣ мебошад” [112, с.31].

Хизматрасонии ҳайати кормандони соҳаи хизмати маиширо зурур аст, ки сифати меҳнати дониш, маҳорати баланди касбӣ ва маданияти баланди ахлоқию эстетикиро таъмин диҳанд.

Илова бар гуфтаҳои пешин, ба сифати хизматрасониҳои маишӣ, истифодаи дурусти инфрасохтори он таъсир мерасонанд. Ба ин маънӣ, барои

истифодаи муассир ва дуруст, инфрасохтор ба таври хос дар самти беҳбуди сифати хизматрасонӣ нақши муҳим мебозад. Ба таври хулоса, инфрасохтори хизматрасонии маишӣ як қатор талаботҳои амиқ ва мураккаб мебошад, ки ба сифати умумии он таъсир мерасонад. Ин талаботҳоро метавон чунин ба таври муфассал шарҳ дод:

– мутобиқати бино бо талаботҳои эстетикӣ. Ин хусусият барои бофарҳанг ва зебо нигоҳ доштани муҳити хизматрасонӣ муҳим аст. Тавсия ва тарҳрезии аниматсионӣ ва мутобиқ шудан бо стандартҳои тарроҳии замони муосир, бояд дар соҳаи хизматрасонӣ ҷои махсус дошта бошад;

– мутобиқати бино бо талаботҳои санитарӣ ва гигиенӣ. Биноҳо ва муҳити атроф бояд ба талаботи санитарӣ ва гигиенӣ мувофиқат кунанд. Ин, ба гуфтаи дигар ёдрас мекунад, ки масъалаҳои покизагӣ, нигоҳдории муҳити тоза ва муҳофизат аз хатарҳои вазнин, ба сифати умумии хизматрасонӣ таъсири амиқ мерасонанд;

– ҷиҳозонидани бино бо ашёҳои моддӣ ва техникӣ. Яке аз омилҳои муҳимми беҳбуди сифати хизматрасонӣ, мучаҳҳаз намудани биноҳо бо воситаҳои техникӣ муодилаи моддӣ ба шумор меравад, ки он заминаи мусоид барои қонеъсозии ниёзҳо ва ҳалли мушкилоти муштариён фароҳам меорад. Ҳамчунин, истифодаи таҷҳизоти муосир ва ба талаботи раванди зиндагии маишӣ мутобиқшуда, дар баланд бардоштани сифати хизматрасонӣ нақши муҳим мебозад.

Нишондиҳандаҳои сифати хизматрасонӣ ва хусусиятҳои он, чун як ё якчанд хусусиятҳои хизматрасонӣ, сифати умумии онро муайян мекунанд. Ҳар як нишондод дар як вақт дар нишон додани сифати хизматрасонии пешбурдашударо дар назар мегирад.

Барои беҳтар ба роҳ мондани чунин хизматрасониҳо, вазифаи аслии ин аст, ки назорати доимии сифати хизматрасониҳо таъмин гардад. Инчунин, назорат ва арзёбии кори мутахассисон, мутобиқати амалкунандагони хизмат ва қўшиш дар нигоҳ доштани сифати устувор дар давраи вақт муҳим мебошад.

Ҳангоми арзёбии дараҷаи сифати хизматрасонии маишӣ, диққат бояд ба нишондиҳандаҳои иқтисодӣ дода шавад. Аз ҷумла, арзиши хизмат, хароҷотҳои коркард ва таъмир. Хусусиятҳои иқтисодӣ, ки арзиши хизматро, кӯшишҳои сарфшуда барои таъсиси инфрасохтор ва нигоҳдории он ба назар гирифта мешаванд, метавонанд роҳнамои беҳтарини дарки ҳолати воқеии хизматрасониҳоро таъмин кунанд.

Ин таҳлили пурра ва муфассал ва дарк кардани ҳар як ҷузъ метавонад ёрӣ диҳад, ки хизматрасонӣ на танҳо аз ҷиҳати сифати фокуси маҳсулот, балки аз ҷиҳати қобилияти инфрасохтор, ҷамъоварӣ ва таҳлил кардани ҳамаи назарияҳои иқтисодӣ ва функционалӣ беҳтар ба роҳ монда шавад. Дар асоси ин, нишондиҳандаҳои махсуси тавсифкунандаи сифати хизмати маишӣ муайян ва пешниҳод карда шуданд (расми 2.3.2).

Расми 2.3.2. Нишондиҳандаҳои сифати хизматрасонӣ

***Сарчашма:** Таълифи муаллиф дар асоси асари Заяс Е.Ю. Совершенствование оценки качества обслуживания на предприятиях сферы бытовых услуг: дисс. ...к.э.н: 08.00.05 [Текст] / Заяц, Елена Юрьевна. – Красноярск, 2015. – 225с. – С. 29.

Муҳаққиқ Б. Сиддиқ ба таҳлили индикаторҳои сифати хизматрасонии маишӣ диққат дода, чанд гурӯҳи асосиро барои тасвири хидматҳо муайян мекунад: “Гурӯҳи аввали нишондиҳандаҳо бо аҳаммияти хидматҳои маишӣ алоқаманд буда, вазифаҳои асосӣ ва самтҳои татбиқшавандаро муайян мекунанд. Ин нишондиҳандаҳо нишон медиҳанд, ки кадом хусусиятҳо ва параметрҳои хидмат ҳангоми таъмини хизматрасонии маишӣ бояд дар назар дошта шаванд. Онҳо метавонанд мувофиқати маҳсулот ва хидматҳоро дар бар гирад, ки мувофиқати хизматрасонии моддӣ ё раванди хидматро бо дигар намудҳои хидмат дар назар мегиранд.

Гурӯҳи дуюми нишондиҳандаҳо, ки ба сифати хизматҳои маишӣ дахлдоранд, ба беҳатарии истифодабарандагон рабт доранд. Нишондиҳандаҳои беҳатарӣ ба чор категорияи асосӣ ҷудо мешаванд: муҳити зист, кафолати беҳатарии сарватҳои моддӣ ва беҳатарии саломатии муштариён.

Гурӯҳи сеюми нишондиҳандаҳо ба эътимоднокии хидматҳо ва қобилияти ташкилот дар иҷрои онҳо дахл доранд. Нишондиҳандаҳо дар ин гурӯҳ нишон медиҳанд, ки хизматрасонӣ ба чӣ миқдор эътимоднок аст ва метавонад натиҷаҳои номусоидро пешгирӣ кунад. Онҳо метавонанд дар бар гиранд: эътимоднокии натиҷаҳо, устувории хидматҳо, ва мамониятҳо барои истифодаи такрорӣ.

Гурӯҳи чоруми нишондиҳандаҳо ба омодагии кадрҳои хизматрасонӣ ишора мекунад. Сатҳи дониш, риояи этикаи касбӣ, қобилияти иҷрои корҳои мураккаб ва сатҳи тахассусӣ муҳим мебошад” [153].

Мақсади асосии идоракунии сифати хизматрасонӣ дар таъмин кардани сатҳи зарурии хизматрасонии маишӣ аст. Ба ҳамин тартиб, принципҳои асосии сифати хизматрасонӣ ба талаботи истифодабарандагон ва самтҳои равандҳои нигаронида шудаанд. Аз ин рӯ, на танҳо самтҳои вазифавӣ, балки равандҳои функционалии муассисаҳо низ бояд такмил дода шаванд.

Унсuri муҳимтарини низоми идоракунии сифати ҳамаи намуди хизматҳо баҳодихии сифати таъмини онҳо ба шумор меравад. Он барои назорати сифати хизматрасонӣ, фароҳам сохтани пойгоҳ ҷиҳати таҳлил ва қабули қарорҳои

идоракунӣ, инчунин, таъмини фикру мулоҳизаҳои ҷавобӣ барои рушди системаи зарурӣ, имконият фароҳам меорад.

Дар сарчашмаҳо омадааст, ки “дар айни замон, бозори хизмати маишӣ ба дараҷаи баландтари сифатнокӣ нарасидааст. Рӯз то рӯз одамон ва ташкилотҳо ҳарчи бештар аз ҳалли мушкилоти рӯзмарра тавассути қувваи худ даст кашида, ба кумаки мутахассисони соҳибхтисос муроҷиат мекунанд. Дар натиҷа, шумораи муассисаҳои хизматрасонии маишӣ афзоиш меёбад. Мувофиқи ақидаи мутахассисони агентии маркетинги “Bauman Innovation”, дар солҳои охир талабот ба хизматҳои маишӣ ҳамасола ба 15-20% афзоиш меёбад ва асосан аз сабаби кушиши одамон барои беҳтар намудани сифати зиндагонии худ ва сарфаи вақт ба корҳои ҳаррӯза вобастагӣ дорад” [140].

Нарх ба сифати хизматрасонии маишӣ дар назди истеъмолкунандагон нақши хело муҳим мебозад. Баъзе ҷанбаҳои ташаккули арзиши хизмат вобаста ба марказҳои хизматрасонии ваколатдор гуногун мебошанд.

Арзиши хизмате, ки ба мутахассисони маркази хизматрасонӣ пешниҳод карда мешавад, аз якҷанд омилҳо вобаста мебошад. Илова бар ин, арзиши қисмҳои захиравӣ ва маводҳо дар марказҳои хизматрасонии ваколатдоргардида (авторизатсия) тақрибан монанд мебошад. Омилҳои асосии ба арзиши ниҳонии хизмат таъсиркунандаро чунин ишора кардан зарур аст:

– нигоҳ доштани робитаҳои шартномавӣ бо ширкатҳои фурӯши таҷҳизоти маишӣ шароити мусоидро барои таъмини даромади устувор тавассути дарёфти дархостҳо оид ба насб ва таъмири чунин таҷҳизот фароҳам меорад, ки дар навбати худ ба нигоҳдории сатҳи баланди самаранокии хизматрасонӣ мусоидат мекунад;

– ҷалби оммавии муштариён тавассути фаъолияти мунтазами ширкатҳои табиғотӣ амалӣ мегардад, ки ин имкон медиҳад арзиши хизматрасонию бо нархҳои рақобатпазир муаррифӣ намоянд. Дар ин раванд, ба ҷои таъмини пурраи таъмир, бештар таваҷҷӯҳ ба ташҳиси ибтидоӣ равона мешавад - яъне мутахассис бо мақсади ташҳис ҳозир шуда, музди худро мегирад ва бо

асоснокии касбӣ ба муштарӣ пешниҳод мекунад, ки барои идомаи кор ба маркази дигар мурочиат намояд;

– дараҷаи дастгирии молиявӣ барои роҳ ёфтан ба бозори хизматрасонӣ.

Маркази хизматрасонии насбу таъмири техникаи рӯзгор ҳар моҳ 50-80 ҳазор сомонӣ барои муассисаҳои рекламавӣ сарф карда наметавонад. Барои сарфа намудани чунин маблағ ба таблиғот бояд дар як моҳ ҳадди аққал 600-750 дархостро иҷро намудан зарур аст. Аз рӯйи меёри зарур аст, ки утоқи танзимгари маркази хизматрасонӣ бояд тақрибан 1000 дархост қабул намояд.

Хизматрасонӣ ба аҳоли бо дурнамои кори марказҳои ваколатдори хизматрасонӣ зич вобаста буда, дар навбати худ бозори хизматрасонии маишӣ бо як қатор мушкилот метавонад рӯ ба рӯ гардад:

– сифати пасти хизматрасонӣ (нокифоя будани таҷҳизот, сатҳи пасти тахассусии кормандон, музди меҳнати паст);

– назорати доимӣ аз муҳити беруна, ки ба фаъолияти корхонаи соҳаи хизмати маишӣ монеа мегардад;

– рақобати носолим. Дар бозор шумораи зиёди соҳибкдороне мавҷуданд, ки фаъолияти хизматрасонии хусусии онҳо ғайриқонунӣ ба ҳисоб мераванд. Чунин мутахассисон андоз, иҷора, пардохти рифоҳиро намесупоранд ва ғайриқонунӣ барзиёд ба даст меоранд.

Муҳаққиқон Рачабов Р.К., Фақеров Ҳ.Н., Нурмаҳмадов М., Саидова М.Ҳ. менависанд: “Барои ҳалли масъалаҳои болозикр зарур аст, ки ба ҳалли масъалаҳои зерин таваҷҷуҳи бештар сурат гирад:

– мукамалкунии тартиби кредитӣ ва коркарди барномаҳои махсуси қарздиҳии корхонаҳои соҳаи хизматрасонии маишӣ ба аҳоли. Имрӯз танҳо 5% муассисаҳои хизматрасонии маишӣ аз қарзҳои бонкҳои тижоратӣ истифода мебаранд;

– соддагардонии дастрасӣ ба захираҳои кредитӣ ва дарёфти онҳо зарур мебошад. Барои ин аз имкониятҳои таъмини қарзҳои имтиёзнок ба корхонаҳо, аз ҷумла аз ҳисоби фонди дастгирии соҳибкории хурд фаъолона истифода

бурдан зарур аст, зеро зиёда аз 80% корхонаҳои хизмати маишӣ ба соҳибқориҳои хурд ворид мегарданд;

– додани имтиёзҳои андоз ва имтиёзҳои иҷора ба корхонаҳои хизмати маишӣ;

– тақмили танзими меъёри фаъолияти корхонаҳои хизматрасониҳои маишӣ. Ва дигар тадбирҳо” [35, с.59; 156].

Ба андешаи А.Д. Домнин: “Сифати хизматрасониҳои маишӣ аз рӯйи панҷ меъёр муайян карда мешавад:

1. Эътимодноқӣ. Қобилияти иҷроиши саривақтии хизмати ваъдашуда. Ин маънои онро дорад, ки ширкат хизмати ваъдашударо аз аввал дуруст иҷро менамояд;

2. Масъулиятноқӣ ин саъю кӯшиш ё омодагии кормандон барои вогузошти хизмат мебошад;

3. Бехатарӣ ин меъёр ба дарки салоҳиятноқӣ ва хушмуомилагии кормандон ва қобилияти эътимод бахшидани ӯ дахл дорад. Мафҳуми салоҳиятноқӣ доштани малака ва дониши зарурӣ барои иҷрои хизмат мебошад;

4. Тафохуми мутақобила бо харидорон, ҳамчун ғамхорӣ ва таваҷҷуҳи фардӣ ба мизочон муайян карда мешавад;

5. Ошқори ҷанбаҳои ҷисмонии хизмати маишӣ, аз қабили василаи хизматрасонӣ, намуди зоҳирии кормандон, асбобҳо ё таҷҳизот барои хизматрасонӣ истифодашаванда ва мавҷудияти муштариёни дигарро дар бар мегирад.

Бо тақия ба корҳои илмӣ олимони мумкин аст, ки хусусиятҳои низомии менеҷменти сифати хизматҳои маиширо таҳқиқ намуда, методология ва модели ҳамкории байниташкилотиро дар соҳаи хизмати маишӣ муайян намуд” [63, с.547]. Олимони А.Д. Домнин ва Барикин ба амсилае, ки дар он марҳилаи ибтидоии методологияи базавӣ муайян кардани мазмуни кор барои ташкили танзими идоракунии сифат муҳим ба ҳисоб меравад, тағйирот ворид намуданд [62, с.72]. Дар асоси корҳои анҷомдодаи онҳо мо рӯйхати корҳоро ҳангоми таъсиси хизматрасониҳои маишӣ бисёр сатҳро муайян намудем (ҷадвали 2.3.4).

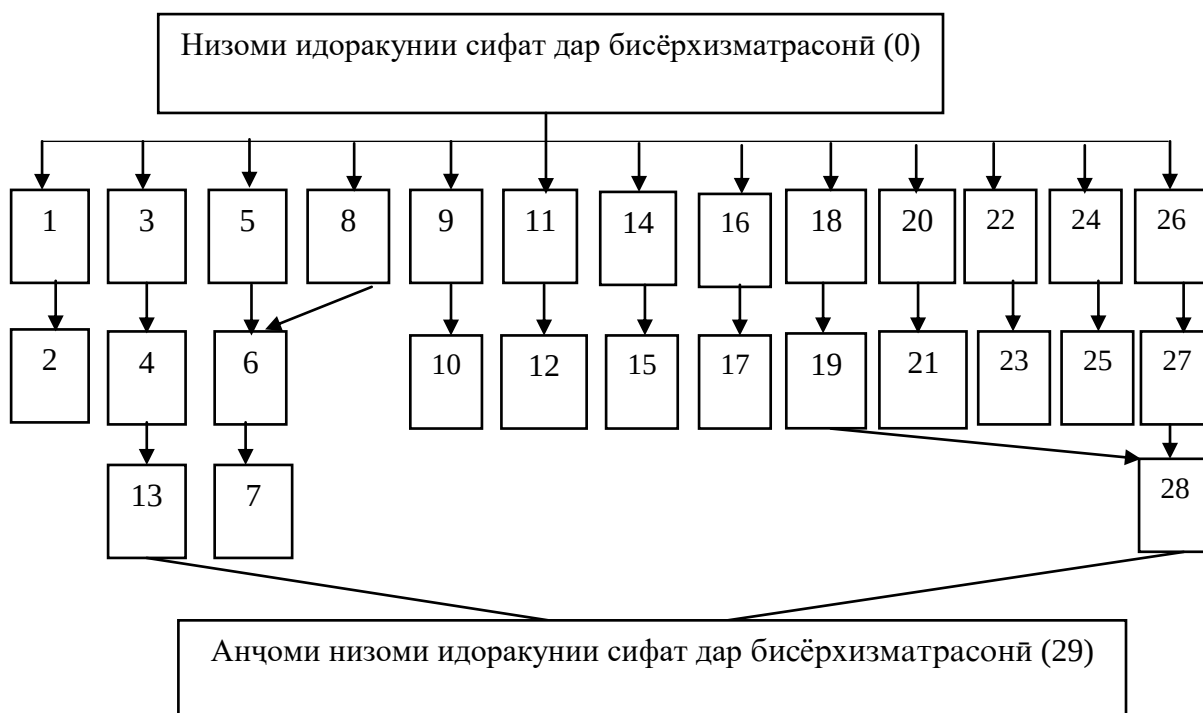
Чадвали 2.3.4. Рӯйхати корҳо ҳангоми таъсиси бисёрхизматрасонии маишӣ

№	Мазмуни кор	Нишондоди ҳудудӣ
1.	Коркарди низомнома оид ба бисёрхизматрасонии маишӣ	1-2
2.	Муайян намудани ҳайати аъзоёни бисёрхизматрасонии маишӣ	3-4
3.	Таъсиси низоми менечменти сифат аз ҷониби ҳар як аъзои бисёрхизматрасонии маишӣ	5-6
4.	Таҳияи дастурамали назорати сифати хизматҳои бисёрхизматрасонии маишӣ	6-7
5.	Ташкили комиссияи назорати аз рӯйи сифати хизматҳои бисёрхизматрасонии маишӣ	8-6
6.	Таҳияи низомномаи хизматрасонӣ ба табақаи аз ҷиҳати иҷтимоӣ осебпазири аҳоли	9-10
7.	Коркарди тадбирҳои таъсиррасони интизомӣ нисбат ба вайронкунандагони қоидаҳои назорати сифат	11-12
8.	Қаъ намудани ҷаъолияти муассисаҳои хизматрасонии маишӣ, мутобиқи муқаррарот дар бораи бисёрхизматрасонии маишӣ бо сабаби таъмини хизматҳои бесифат	12-13
9.	Ташкил намудани шурои ҳамоҳангсозии аъзоёни бисёрхизматрасонии маишӣ	4-13
10.	Таҳияи қоидаҳои беҳатарии истеҳсоли хизматрасонии маишӣ аз ҷониби аъзоёни бисёрхизматрасонии маишӣ	14-15
11.	Коркарди қоидаҳои беҳатарии санитарӣ-гигиени хизматрасонии маишӣ	16-17
12.	Таҳияи шароитҳо ҷиҳати пешниҳод намудани таҳфиф ба мизочони доимӣ	18-19
13.	Взаронидани пурсишномаҳо бо истеъмолкунандагон	20-21
14.	Коркарди тадбирҳо барои пешгирии шикоятҳои истеъмолкунандагон аз ҷониби аъзоёни бисёрхизматрасонии маишӣ	22-23
15.	Коркард тадбирҳои пешгирии шикоятҳо оиди хизматрасонии маишӣ	24-25
16.	Таҳияи нармафзори (барномаи) бисёрхизматрасонии маишӣ, ҳамчун маркази баландсифати хизматрасонӣ	26-27
17.	Хизматрасонии маишӣ ба истеъмолкунандагони нав (маркази хизматрасонии босифат)	27-28
18.	Хизматрасонии маишӣ аз ҷониби аъзоёни бисёрхизматрасонӣ ба муштариёни доимӣ	19-28

***Сарчашма:** Таълифи муаллиф дар асоси асарҳои Домнин А.Д., Барикин С.Е. [61].

Ба назари мо, маълумоти пешниҳодшуда дар чадвали 2.3.4 шароити мувофиқро фароҳам меорад, то модели универсалии шабакавӣ барои ташкили низоми меъёрии идоракунии сифат дар муҳити бисёрхизматрасонӣ тарҳрезӣ гардад (расми 2.3.3).

Расми 2.3.3. Амсилаи шабакавӣ барои таъсиси низоми идоракунии сифат дар бисёрхизматрасонӣ

***Сарчашма:** Таълифи муаллиф дар асоси асарҳои Домнин А.Д., Родионов Д.Г., Конников Е.А. [64].

Ҳангоми истифодаи усули муомилоти содиротӣ, муҳаққиқон чунин андеша доранд: “Баҳодиҳии ҷанбаҳои муҳлат, ки дар доираи амсилаи шабакавӣ барои таъсиси низоми идоракунии сифат ва кор ҷудо гардидааст, лозим меояд. Дар ҷараёни таҳқиқоти маркетингӣ, коршиносони комплекси тижоратӣ фароғатӣ ба ҳар як кори интихобшуда баҳои пессимистӣ ва оптимистии вақти эҳтимолии татбиқро таъин намуданд, ки баъдан бо логарифми аслии фосилаи вақти ташаккулёфта миёна ва тасҳеҳ карда мешуданд. Тасҳеҳкунонии мазкур ба афзоиши нисбии хатари зиёдшавии вақти интизорӣ бо коҳишёбии сатҳи эътимоди коршиносон вобастагӣ дорад, ки аломати ғайримустақими он зиёдшавии фосилаи байни арзёбии пессимистӣ ва оптимистӣ мебошад. Аз ин рӯ, арзёбии муҳлати пешбинишудаи иҷрои корро метавон бо формулаи зерин муайян кард:

$$Ti = (1 - ki) * Ti_{min} + ki * Ti_{max}$$

ки дар он:

$$k_i = \frac{(\ln T_{i \max} - T_{i \min}) - (\ln T_{\min \max} - T_{\min \min})}{(\ln T_{\max \max} - T_{\max \min}) - (\ln T_{\min \max} - T_{\min \min})}$$

ки дар он:

T_i - арзёбии муҳлати пешбинишудаи иҷроиши кор i .

k_i – зариб (коэффисент) - и хавфи фосилаи муҳлати иҷроиши кор i .

$T_{i \max}$ - баҳодиҳии оптимисти муҳлати иҷроиши кор i .

$T_{i \min}$ - баҳодиҳии пессимисти муҳлати иҷроиши кор i .

$T_{\max \max}$ - баҳодиҳии максималии оптимисти муҳлати иҷроиши кор.

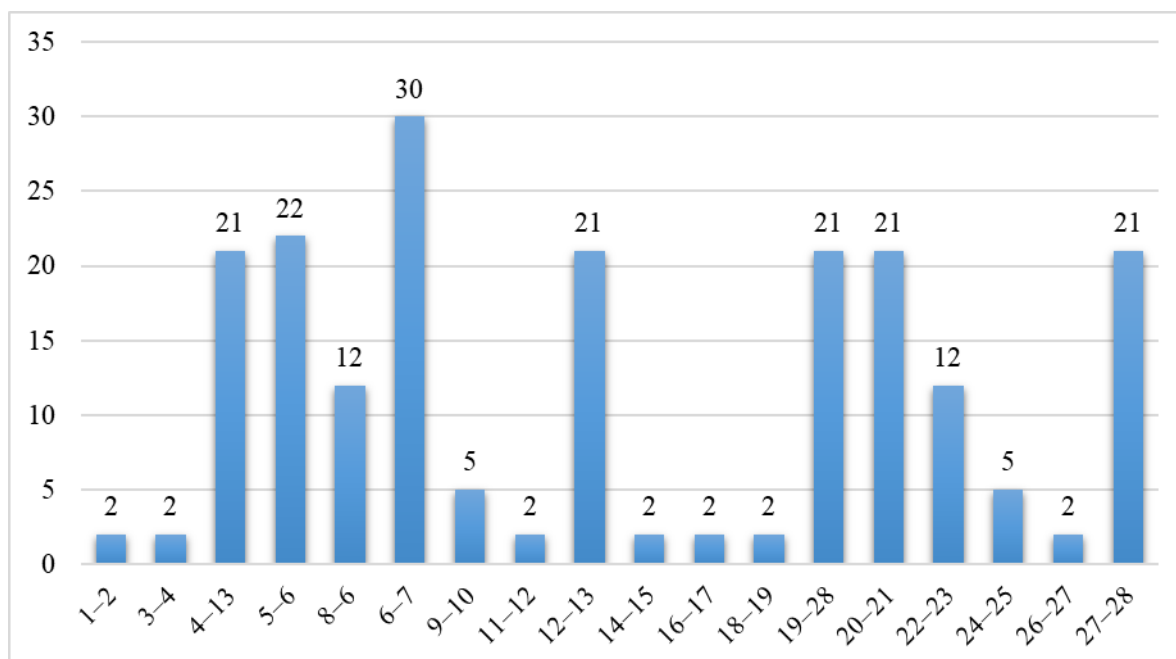
$T_{\min \max}$ - баҳодиҳии минималии оптимисти муҳлати иҷроиши кор.

$T_{\min \min}$ - баҳодиҳии минималии пессимисти муҳлати иҷроиши кор.

$T_{\max \min}$ - баҳодиҳии максималии пессимисти муҳлати иҷроиши кор.

Дар асоси давомнокии корҳо барои таъсиси низоми менечменти сифати марказҳои хизматрасонии маишӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар доираи панҷ моҳ (аз 01.08.2021 то 31.12.2021) ба амал омадааст, таҳлил гузаронида шуд” [100]. Натоиҷи таҳлил нишон медиҳанд, ки давраҳои вақтӣ фарқияти чашмрас доранд ва ба ҳамин асос, арзёбии муҳлати анҷомёбии кор бештар ба сӯйи нишондиҳандаҳои эҳтимолӣ моил мебошад (расми 2.3.4 ва ҷадвали 2.3.5).

Расми 2.3.4. Баҳодиҳии муҳлати пешбинишудаи кор

***Сарчашма:** Ҳисоби муаллиф дар асоси сарчашмаҳои илмӣ.

Ҷадвали 2.3.5. Баҳодиҳии пешбинишудаи коршиносӣ ва ҳисоббарории давомнокии кор

Рамзҳои корӣ	Баҳодиҳии оптимистӣ, бо рӯз	Баҳодиҳии пессимистӣ, бо рӯз	Баҳодиҳии пешбинишуда, бо рӯз
1–2	1	3	2
3–4	1	3	2
4–13	7	30	21
5–6	10	30	22
8–6	7	15	12
6–7	15	40	30
9–10	3	5	5
11–12	1	3	2
12–13	7	30	21
14–15	1	3	2
16–17	1	3	2
18–19	1	3	2
19–28	7	30	21
20–21	7	30	21
22–23	7	15	12
24–25	3	5	5
26–27	1	3	2
27–28	7	30	21

***Сарчашма:** Ҳисоби муаллиф дар асоси таҳқиқотҳо ҳулосабандӣ карда шудааст.

Дар асоси ҳамаи субъектҳои ташкилотҳои танзими манзил корхонаҳои ҳамаи соҳаҳои хизмати маишӣ дар мувофиқа бо маъмуриятҳои марказӣ ва маҳаллии давлатӣ хизматрасонии манзилро беҳтар намоянд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон сатҳи сифати зиндагии аҳоли ва нархи манзил ба қатори омилҳои дигар аз сатҳи рушди инфрасохтори иҷтимоӣ-маишӣ вобаста мебошад. Ба андешаи мо, шакли перспективии ташкили низоми хизматрасониҳои маишӣ, модели бисёрхизматрасонии маишӣ ба шумор меравад - яъне маҷмуи воҳидҳои хизматрасонии соҳавӣ ва соҳибкорони инфиродӣ, ки ба аҳоли хизмат мерасонанд ва дар маҳалли зичи ҷойгиршавӣ нисбат ба якдигар амал мекунанд.

Дар шароити имрӯза, ки дар атрофи комплексҳои тичоратӣ-фароғатӣ ҷойгир намудани автомобилҳо мушкул шудааст, таваккуфҳои зеризаминиро дар ҷойҳои бисёрхизматрасонии маишӣ ба мақсад мувофиқ меҳисобем.

ХУЛОСАИ БОБИ II

Боби дуюм ба таҳлили баҳодихии вазъи муосири хизматрасонии маишӣ ба аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шудааст. Дар банди якуми боби дуюм вазъи таъмини хизматрасониҳои маишӣ ба аҳоли дар шароити тараққиёти инноватсионӣ таҳлил гардидааст. Дар рафти таҳқиқоти гузаронидашуда, динамикаи тақсмоти ҳаҷми хизматҳои маишӣ аз рӯйи намудҳои моликият дар заминаи соҳавӣ, инчунин, тақсмоти ҳаҷми хизматҳои маишӣ аз рӯйи намудҳо ва минтақаҳо, ки ба аҳоли таъмин гардидаанд, мавриди таҳлил қарор дода шудаанд. Муайян карда шудааст, ки бинобар афзоиши аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон талабот ба хизматрасонии онҳо дар бозори хизматҳои маишӣ зиёд гардидааст. Ба андешаи мо, дар раванди амалисозии сиёсати давлатӣ оид ба рушди соҳаи хизматрасониҳои маишӣ, нақши калидӣ дар таъмини дастгирии муассир ба субъектҳои фаъол дар ин самт ба дӯши мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ воғузур мегардад. Мо ба он андеша мебошем, ки хизматрасонии маишӣ-ин вазифаи объективии зарурии сегменти инноватсионии иқтисодиёти бозор мебошад.

Дар банди дуюми боби мазкур омилҳои таъсиррасони таъмини хизматҳои маишӣ ба аҳоли мавриди таҳлил қарор дода шудааст. Бо мақсади муайян намудани хусусият ва сохтори бозори хизматрасонии маишӣ, аз ҷумла, унсурҳои асосӣ: талабот, пешниҳод ва нарх, омилҳо ва шароитҳое, ки бозори хизматрасонии маиширо ташаккул медиҳанд, муайян карда шудаанд. Барои таҳлили омилҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва технологӣ, таҳлили муҳити беруна бо истифода аз методология PEST-таҳлил гузаронида шуд, ки дар арзёбии сатҳ ва сифати хизматрасонии маишӣ дар минтақаҳо ва ба муҳити он додани шароити муносиб, кумак мекунад.

Дар қисми сеюм, арзёбӣ ва таҳлили сифати хизматрасонӣ дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт гузаронида шуд, ки ба омилҳои асосии сифати хизматрасонӣ, аз қабيلي иҷрои самараноки кормандон ва нигоҳ доштани дараҷаи баланди хизматрасонӣ, пайванд медиҳад. Бо вучуди ин, дар арзёбии сифати хизматрасонӣ дар сатҳҳои маҳаллӣ, муҳим аст, ки нишондиҳандаҳои

иқтисодӣ, ба монанди хароҷоти хизматрасонӣ, хароҷоти маъмурӣ ва интиқол, барои дастовардҳои дуруст ва самаранок шинос шаванд. Дар раванди таҳқиқот дар бозори хизматрасонии маишӣ масъалаҳое, ки ба рушди онҳо ҳалал мерасонанд, муайян карда шуданд. Муайян карда шуд, ки бо мақсади ҳалли мушкилоти мазкур низоми идоракунии сифати хизматрасонии маишӣ дар мултисервис зарур мебошад. Аз ин рӯ, дар ҳудуди маҷмааҳои тиҷоратӣ фароғатии дорои таваккуфҳои зеризаминӣ ҷойгир намудани мултисервиси маишӣ тавсия дода мешавад. Дар чараёни ташкили системаи идоракунии сифати хизматрасониҳои маишӣ дар формати мултисервис, истифодаи модели шабакавии ҳамохангсозии ҳамкорӣҳои байниташкилотӣ имконият медиҳад, ки равандҳои муайянсозии талаботи ҳатмӣ ва таҳияи шартномаи иҷоравӣ миёни соҳибони маҷмааҳои тиҷоратӣ фароғатӣ ва соҳибкорони иҷоранишини соҳаи хизматрасонии маишӣ ба таври равшан ва мушаххас танзим карда шаванд. Дар асоси таҳқиқот, мо самтҳои асосии рақамикунонии хизматрасонии маиширо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон асоснок ва пешниҳод намудем. Ба ақидаи мо, татбиқи самтҳои мазкур барои беҳтар намудани сифати хизматрасонӣ дар БХМ шароит фароҳам меорад.

БОБИ 3. РОҶҲОИ ТАКМИЛИ МЕХАНИЗМИ ХИЗМАТРАСОНИИ МАИШӢ БА АҲОЛӢ ДАР ШАРОТИ РАҚАМИКУНОНӢ

3.1. Танзим ва дастгирии давлатии хизматрасонии маишӣ ба аҳоли

Амсилаи либералӣ ва нақши давлат дар таҳияи сиёсати иқтисодӣ дар контексти иқтисоди ҷаҳони муосир, ки дар он равандҳои глобализатсия, хусусигардонӣ ва молиявӣ шакл мегиранд ва инчунин дар мубориза барои самаранокии бозор ва озодии иқтисодӣ аст. Ҳадафи асосии ин модели таҳияшуда, ки барои кам кардани даҳлати давлат ва афзудани таъҷа ба механизмҳои бозорӣ асос меёбад, таъмини танзими самараноки таъсироти бозор барои пешбурди рушди устувори иқтисодӣ мебошад. Аз тарафи дигар, ин амсила таҳкими иқтисодро танҳо бо назардошти самаранокии механизми бозор ва ҳиссагузории мардуми ватанӣ мегардонад.

Бо ин вучуд, модели дигаре низ ҷой дорад, ки ҷонибдоронаш ба зарурати иштироки ғайлолонаи давлат дар танзими иқтисоди миллӣ, баҳусус дар самтҳои иҷтимоии он, аҳаммияти аввалиндараҷа медиҳанд. Ин амсила таъкид мекунад, ки давлат бояд дар танзими иқтисодиёт, баҳусус дар соҳаҳои калидии хизматрасонӣ ва молияи миллӣ, саҳми ғайло дошта бошад. Ба назар мерасад, ки танзими иқтисодӣ бо давом ёфтани тақвияти даҳлат дар соҳаҳои муайян, ба ин маъно, ки давлат дар ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва сиёсӣ даҳлат мекунад, метавонад ба рушди устувори иқтисод кумак кунад.

Ба фикри мо, танзими давлатии соҳаи хизматрасонии пулакӣ, ки дар бисёр ҳолатҳо бо зарурати таъмин намудани таъминоти иҷтимоии мардум ва таъмини ба даст овардани манфиатҳои равобити иҷтимоии давлат дар якҷоягӣ бо мувозинат дар иқтисод аст, бо мушкilotи иқтисодию сиёсӣ зич алоқаманд мебошад. Дар шароити норозигии сиёсӣ ва норасоии захираҳо, давлат метавонад нақши калидии худро дар танзими хизматрасониҳои давлатӣ дар дохили кишвар ва бо роҳи ҳимояи манфиатҳои миллӣ барои пайдорӣ дар ҷабҳаи иқтисоди бозорӣ нигоҳ медорад.

Ин танзимои давлатӣ дар соҳаи хизматрасонӣ барои нигоҳ доштани рушди устувор ва эътидоли иҷтимоии кишвар ба вуҷуд меояд. Дар шароити кунунӣ, равандҳо нишон медиҳанд, ки давлат ба таҳкими назорат ва дастгирии соҳаҳои калидии хизматрасонии миллӣ, ки бо манфиатҳои стратегӣ ва иҷтимоии кишвар пайванд доранд, диққати бештар зоҳир менамояд, то устувории иқтисодиву иҷтимоии давлат нигоҳ дошта шавад.

Дар муқоиса бо баҳши истеҳсолот, ки таъсири мустақим ба рушди иқтисоди миллӣ мерасонад, соҳаи хизматрасонӣ дар бисёр ҳолатҳо ба пуштибонии муассир ва дастгирии бештар аз ҷониби давлат ниёз дорад. Чунки, агар дар соҳаи истеҳсолот воридоти молу маҳсулот ва хизматрасониҳо манфиатҳои иқтисодии миллӣ ё амнияти иқтисодӣ таҳдид накунанд, дар соҳаи хизматрасонӣ зарурати муҳофизат ва назорати давлатӣ, ки метавонад воқеаҳои рушди ҳаёти иқтисодиро муназзам созад, бештар эҳсос мешавад.

Вақте ки соҳаи истеҳсолот ё саноат дар пешбурди соҳибкорӣ ва рушди молии кишвар нақши муҳим мебозад, танзим дар он соҳаҳо эҳтиёҷ ба таъмини мустақилияти иқтисодӣ ва устувории саноат дар муқобили таҳаввулоти ҷаҳонӣ ва таҳдидҳои байналмилалӣ зоҳир менамояд. Аз ин рӯ, ба назари мо, бояд фарқият байни соҳаҳои иқтисод ва хизматрасонӣ ба таври дақиқ муайян карда шавад, ки давлат дар кадом мавқеъ ва кадом соҳа бештар фаъолият кунад.

Аз ин рӯ, танзими хадамоти маркетингӣ аз ҷониби давлат барои ноил шудан ба манфиатҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсии худ амалӣ мегардад. Ҷузъиётҳои зерин ба андешаи муҳаққиқ Л.Б. Миротин чунинанд:

- “ – ҳифзи бозори хизматрасонии кишвар аз рақибони хориҷӣ;
- дастгирии соҳибкорони маҳаллӣ дар бахшҳои махсусан муҳими соҳаи хизматрасонӣ;
- ҳавасманд намудан ҷиҳати содироти хизматрасонӣ;
- ҳифзи арзишҳои фарҳангӣ ва анъанаҳои халқӣ;
- бо кор таъмин намудани аҳолии қобили меҳнат;
- сабаби афзоиши сармоягузориҳои дохилӣ гардидан;
- тайёрӣ ва бозомузӣ кадрҳо;

– риояи стандартҳои хизматрасонӣ дар як қатор сегментҳо (бандҳо) - и соҳаи хизмати пулакии маишӣ бозор.

Дар раванди омӯзиши СХМ самтҳои асосии танзими он муайян карда шуданд, ки инҳо мебошанд;

– ҳавасмандгардонии давлатии рушди шохаҳои соҳаи хизматрасонии бозор дар асоси таъмини онҳо бо имтиёзҳо (ёрии моддӣ, қарзҳои имтиёзнок, андозбандии имтиёзнок ва ғайра), ки сатҳи рақобатпазириро дар бозори хизматрасонӣ баланд мебардорад;

– инкишофи низоми ташкил ва идоракунии хариди давлатӣ боиси зиёд шудани истеҳсол ва истеъмоли хизматҳо дар заминаи соҳибкории давлатӣ мегардад;

– таъсиси низоми тадбирҳо чиҳати маҳдудияти муомилот бо асҳори хориҷӣ;

– коркарди меъёрҳо чиҳати маҳдудияти маблағгузориҳои бевоситаи хориҷӣ бо мақсади тараққиёти шохаҳои заминавии хоҷагии халқ;

– қорӣ намудани маҳдудиятҳо барои ба қор қабул намудани шаҳрвандони мамлакатҳои дигар аз қониби қорхонаҳои муштарақ ва ширкатҳои хориҷӣ, инчунин, инъикоси онҳо дар санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ” [33, с.118].

Гузариш ба амсилаи инноватсионӣ, ки ҳамчун як раванд барои пешрафт ва навовариҳо дар иқтисодиёти миллӣ муқаррар шудааст, талаб мекунад, ки масъалаи танзими давлатии соҳаи хизматрасонии бозор бо эътибор ба хусусиятҳои географӣ ва иқтисодии шаҳру вилоятҳо ва ноҳияҳо, ки ҳар кадом дар пешбурди захираҳои манбаи маҳаллӣ ва эҳтиёҷотӣ вобаста ба соҳаҳои хизматрасонӣ нақши муҳим доранд, баррасӣ шавад. Ин раванд, инчунин дар баробари ба вуҷуд овардани заминаҳои нави иқтисодӣ, ба тақозоҳои иҷтимоии маҳаллӣ ва равандҳои қомеаи он ҳувият мебахшад, ки мақсади асосии он таъмини манфиатҳои миллии кишвар дар ҳама бахшҳои фаъолияти иқтисодии давлатӣ мебошад.

Бар асоси ин, сиёсати давлатӣ дар соҳаҳои мухталиф, аз ҷумла сайёҳат, маориф, тандурустӣ, маданият ва хизматрасониҳои маишӣ, бояд бо эътибор ба талаботи иқтисодӣ ва заруриятҳои маҳаллӣ таҳия ва ба иҷро гузошта шавад. Махсусан, барои татбиқи муассири чунин сиёсати давлатӣ, бояд ба хусусиятҳои таъмини эҳтиёҷоти махсуси ҳар як минтақа таваҷҷуҳи ҷиддӣ ва дахлдор равона карда шавад, то ки онҳо барои ба стандартҳои ҷаҳонӣ расидан ва ҳамзамон эҳтиёҷоти маҳаллӣ ва миллӣ тавассути давлат таъмин гардад.

Бо вучуди ин, зарур аст, ки нақши давлат дар ин соҳа бо дарназардошти заминаҳои муайяни махсус таҳқиқ ва муайян карда шавад. Иштироки давлат дар соҳаи хизматрасонӣ на танҳо бо фаъолияти танзимкунӣ ва назоратии он алоқаманд аст, балки он бар заминаи стратегияҳои иқтисодии дарозмуддат ва мақсадҳои ҷудогона, ки барои рушди устувор муҳимм мебошанд, бунёд мешавад. Ҳамин тариқ, шарҳи инро, ки дар ҷадвали 3.1.1. оварда шудаанд, метавон элементҳои асосии заминаҳои иштирок ва танзимкунӣ дар соҳаҳои гуногуни хизматрасонӣ, ки бояд ба назар гирифта шаванд, мушоҳида кард. Таҷрибаи омӯхташудаи хориҷӣ муайян намуд, ки дар натиҷаи танзими давлатии соҳаи хизмати маишӣ ба аҳоли дигаргуниҳои назаррас ба амал меоянд.

Ҷадвали 3.1.1. Далелҳо ҷиҳати иштироки давлат дар соҳаи мазкур

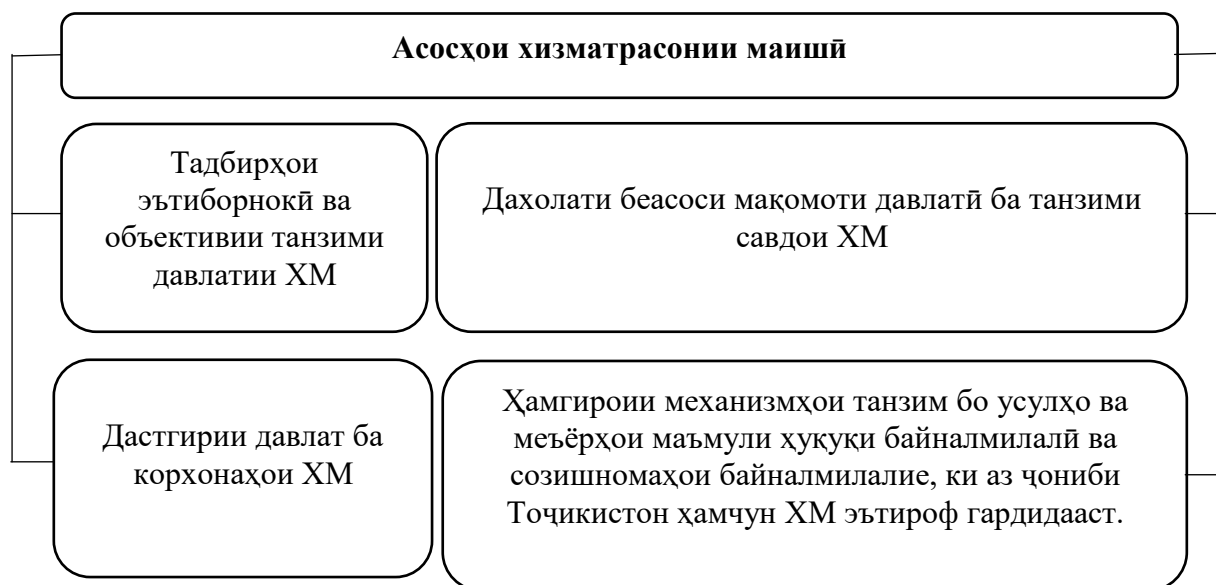
№	Хусусиятҳо
1.	Дараҷаи даромади қорӣ дар асоси баҳисобгирии талаботи аслии аҳолии мамлакат ва истеҳсолкунандагон тақсимои хизматрасониро мураккаб мегардонад. Аз ин рӯ, баҳисобгирии муқаррароти асосии афкор дар бораи самаранокии ниҳии сармоягузорӣ ва мушаххасоти сармояи инсонӣ зарур мебошад.
2.	Баъзе аз қисмҳои аҳоли ва истеҳсолкунандагон таҷриба надоштанд, аммо анъанаро риоя мекарданд ва талаботи пардохтпазирӣ ба хизматрасонӣ дар ҳаҷми ночиз пешниҳод менамуданд, ки ба саломатии худ, таҳсилот ва ғайра аҳаммият наметоданд.
3.	Номутаносибии маълумот дар бораи мазмун ва сифати хизмат дар баъзе бахшҳои бозори хизматрасонии пулакӣ хеле бузург мебошад, ки истеъмолкунанда мустақилона интиҳоб карда наметавонанд ва ба кафолати корхонаҳои ғайрибозорӣ таҳти назорати худ ниёз дорад.
4.	Хизматрасонии пулакии бозор дар баъзе мавридҳо танҳо тавассути баста, ба мисоли таҳсилоти мактабӣ ва муассисаҳои таълимии томактабӣ пешниҳод мегарданд. Қайд намудан муҳим аст, ки бастаи ҳатмии мазкур бояд дар заминаи стандартҳои давлатӣ бо дар назардошти дархостҳои волидайн ва ё омодагӣ ба ҳолати рад намудани онҳо аз ҷониби баъзе истеъмолкунандагон, таъмин гарданд.
5.	Дар айни замон баъзе намудҳои хизматрасонии иҷтимоӣ, ки моли ҷамъиятӣ мебошанд, талаботи пардохтпазирӣ фардӣ надоранд. Дар ин ҳолат, ба ақидаи мо ҷудо намудани шартҳои ихтиёран пардохт намудани хизматҳои мазкур, пардохт аз ҷониби дигар ва ғайра хело муҳим мебошад.

***Сарчашма:** Таълифи муаллиф дар асоси таҳқиқотҳои Саломова У.Т. [119] ва Иванов Д.В. [114]

Тамоми ҷабҳаҳои хизматрасонии маишӣ тавассути ниҳодҳои давлатӣ, ки ба сохтори маъмурии давлат ва системаи назорати иқтисодӣ вобастагӣ доранд, ба танзим дароварда мешавад. Ин фаъолият аз ҷониби Агенсии стандартизатсия, метрология, сертификатсия ва нозироти савдои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи андози назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақомоти марказии ҳокимияти давлатӣ, инчунин, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва сохторҳои худидоракунии шаҳрак ва деҳот иҷро мешавад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо дарназардошти шароити иқтисодӣ ва иҷтимоии имрӯза, дар самти тақмили низоми стандартикунонии соҳаи хизматрасонӣ диққати махсус дода, аҳдофи аслии худро дар таъмини саломатии аҳоли, беҳдошти шароити зиндагии истеъмолкунандагон ва пешгирии зарар ба молу амволи шаҳрвандон мебинад. Ба ин тартиб, давлат чораҳои заруриро барои муҳофизат аз таъсири манфии муҳити зист низ амалӣ менамояд.

Расми 3.1.1. Асосҳои хизматрасонии маишӣ

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи савдо ва хизматрасонии маишӣ” (таҳрир аз 14.03.2014, №1075, аз 08.08.2015, №1216, аз 15.03.2023, №1960) [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <https://mmk.tj/content/қонуни-ҷумҳурии-тоҷикистон-дар-бораи-савдо-ва-хизматрасонии-маишӣ> (санаи мурочиат: 08.10.2023) [75].

Ҷумҳурии Тоҷикистон минтақаи кӯҳсор буда, дар он мушкилоти бекорӣ ва таъмини шуғли аҳоли вучуд дорад. Таҳқиқотҳо нишон медиҳанд, ки дар ин масъалаҳо соҳаи хизмати маишӣ ҳангоми татбиқи барномаҳои иҷтимоию

иқтисодӣ мавқеи асосиро ишғол мекунад. Соҳаи хизматрасониҳои маишӣ, ки яке аз бахшҳои асосии иқтисодиёти кишварҳо махсуб мешавад, ба шахсони алоҳида ва гурӯҳҳои аҳоли, ки дар вазъиятҳои иҷтимоии мушкил қарор доранд, аз қабилӣ нафақахурон, занон, афроди имконияташон маҳдуд ва онҳое, ки ба ҷустуҷӯи ҷойи кори доимӣ шурӯъ кардаанд, хизматрасониҳои махсус ва шароити мувофиқро талаб мекунад. Аз ин рӯ, марҳилаҳои рушди муносибатҳои маркетингӣ дар ин соҳа, ки дар асоси дастгирии гурӯҳҳои эҳтиёҷманд қарор дорад, нақши муҳим ва аҳаммияти махсус пайдо менамояд. Мақсади асосии ин равандҳо ташкил ва амалисозии механизмҳои маркетингӣ ва таҳлили зарурӣ барои пур кардани талаботи иҷтимоӣ ва иқтисодӣ мебошад.

Ҳамзамон, барои оптимизатсия кардани талабот ва пешниҳод дар соҳаи хизматрасониҳои маишӣ, зарур аст, ки шаклҳои нави ташкили хизматрасонӣ ба омма ва гурӯҳҳои аҳолии марбут пешниҳод карда шаванд. Дар шароити кунунӣ, ки меъёрҳои иқтисодӣ ва иҷтимоии кишварҳои гуногун ба рӯйдодҳои гуногун таҳти таъсири омилҳои глобалӣ ва маҳаллӣ қарор доранд, хизматрасониҳои маишӣ барои таъмини зиндагии арзанда ва баробарии иҷтимоии аҳоли нақши муҳим мебошад. Аз ин рӯ, истифодаи сохторҳои муосири ташкилотӣ, ба монанди системаҳои занҷирӣ, холдингҳо ва франшизаҳо, ки дорои таҷриба ва қобилият дар амалӣ кардани таҳаввулот дар соҳаҳои гуногун мебошанд, имконият медиҳад, ки ин равандҳоро ба таври самаранок ба роҳ монанд.

Барои таъмини сифати хизматрасонӣ ва беҳтар намудани сифати зиндагии аҳоли, муҳим аст, ки марҳилаҳои мухталифи таъмин ва пешбурди хизматрасониҳои маишӣ мувофиқи меъёрҳои байналмилалӣ ва стандартҳои техникӣ иқтисодии зарурии таҳия ва амалишуда, иҷро карда шаванд. Дар ин контекст, усулҳои истифодаи дар соҳа мавҷуд, ки барои идоракунии самаранок ва таҳаввулоти хизматрасониҳои маишӣ аҳаммияти калон доранд, бояд дар ҳамаи сатҳҳои маъмурӣ ба ҳисоб гирифта шаванд. Ба тариқи умумӣ, бо истифода аз ин усулҳо, бояд ба вусъат додани сифати хизматрасонӣ ва баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳоли кӯшиш карда шавад.

Сохтори идоракунии хизматрасонии маишӣ ба як системаи мураккаб ва динамикӣ табдил меёбад, ки таъсири иҷтимоиву иқтисодӣ дар натиҷаи қарорҳои идоракунии мушкул ва душвор пешгӯишаванда аст. Ҳар як қарор ва амалиёти идоракунии дар ин соҳа қабулшуда метавонад натиҷаҳои гуногуни иҷтимоиву иқтисодиро ба вуҷуд орад, ки пешгӯии онҳо бо мушкilot сарукор дорад. Бо дарназардошти омилҳои мухталиф ва таъсири онҳо ба раванди рушди соҳаи хизматрасонии маишӣ, системаи идоракунии ба таҳияи як қатор стратегияҳои махсус ва амалиётӣ эҳтиёҷ дорад.

Низоми маъмурии бахши хизматрасонии маишӣ, ки кӯшиш мекунад, то тамоми равандҳои марбут ба идоракунии ва ба танзим даровардани хизматрасониҳоро созгор созад, таҳти таъсири муаммоҳои сиёсӣ ва иқтисодӣ қарор дорад. Он метавонад дар ҳолатҳои муайян ба мураккабӣ ва маҳдудияти истифодабарии усулҳои маъмурии соҳа боиси коҳиши самаранокии амалии раванди хизматрасонӣ гардад. Барои ҳалли чунин мушкilot, аҳаммияти назаррас ба танзими муҳими давлатӣ ва таҳияи механизмҳои қатъии идоракунии ва назорат дар соҳа дода мешавад.

Таҳлили манбаъҳои хориҷӣ, ки бо истифода аз механизмҳои танзимкунандаи давлат дар соҳаи хизматрасонии маишӣ гузаронида шудааст, нишон медиҳад, ки барои беҳтар кардани вазъияти хизматрасониҳо ва қонеъ гардонидани талаботи истифодабарандагон, зарур аст, ки якҷанд тадбирҳои муҳим ба иҷро расонда шаванд. Инҳо шомили таъсиси талабот ва қоидаҳои мукаммали ташкил ва татбиқи системаи хизматрасонӣ, ҳамчунин, танзими зиддиинҳисорӣ барои таъмини рақобатпазирии нархҳо ва сифати хизматрасонӣ мебошанд. Илова бар ин, таъмин намудани иттилоот дар соҳаи хизматрасонӣ, назорати давлатӣ дар ҳудуди хизматрасонии маишӣ ва танзим кардани раванди техникӣ, стандартикунонӣ ва сертификатсия барои мутобикқозии талаботи меъёрӣ дар соҳа, нақши калидӣ мебозад.

Зимни таҳқиқотҳо, яке аз муҳимтарин мушкilot дар соҳаи хизматрасонии маишӣ маҳз қобилияти пардохтпазирии аҳоли ва тавонмандии онҳо барои дастрасӣ ба хизматрасониҳои босифат мебошад.

Истеъмолкунандагони хизматрасониҳои маишӣ, ки бо мақсади қонё гардонидани талаботҳои худ ба хизматрасонӣ муроҷиат мекунанд, бояд дорои имконияти молиявӣ барои харидории хизматрасониҳои зарурӣ бошанд. Аз ин рӯ, соҳибкорон ва муассисаҳои соҳа бояд ба ҷустуҷӯи равандҳои нав ва самаранок барои беҳтар кардани сифати хизматрасонӣ ва инчунин, дастрасии он барои табақаҳои аҳолии гуногун, ба хусус табақаҳои эҳтиёҷманд, таваҷҷӯҳ намоянд. Аммо, дар бозори СХМ ба аҳоли хизмат дар хона ва бе бақайдгирӣ низ дастрас мегардад, ки ғайратарини инҳо дар ин ҷода соҳаи саноати зебӣ, таъмири техникаи рӯзгор, тозакунии манзил ва ғайра ба шумор мераванд.

Бар асоси назарияи мо, танзими давлатӣ дар соҳаи хизматрасонии маишӣ барои таъмини дастрасии адолатнок ва самараноки хизматрасониҳо барои ҳамаи табақаҳои аҳоли аҳаммияти калон дорад. Ин танзим барои таҳким ва тараққии хизматрасониҳои иҷтимоӣ, аз ҷумла хизматрасонии таъмири пойафзол, либос, сартарашхона, хушкашӯйии кимийӣ ва хизматрасонии ҷомашӯйхонаҳо, зарур мебошад. Вазифаи асосии мақомоти маҳалли ҳокимияти давлатӣ фароҳам овардани шароит барои рушди соҳибкории хурду миёна мебошад, ки дар он яке аз технологияҳои идоракунии рушди бозор - афзалиятҳо ба ҳисоб меравад. Мақомоти мазкур барои таъмини хизматрасониҳои маишӣ ба аҳоли бояд тамоми шароитро фароҳам созад. Тақрибан тамоми корхонаҳои хизматрасонии маишӣ ба соҳаи соҳибкории хурду миёна тааллуқ доранд.

Тибқи ақидаи муҳаққиқон И.Т. Шаяхметов, Р.Ф. Гатауллин ва Г.М. Мулюков, бояд ба назар гирифт, ки “бозори ХМ на танҳо аз ҳисоби соҳибкорон инкишоф меёбад, балки онҳо сифати хизматҳои ба аҳоли пешниҳодгардидаро беҳтар мекунанд, инчунин, нархи ҳамаи хизматҳоро арзон мекунанд. Сарбории маъмурӣ (талабот ва маҳдудиятҳо) - ро ба ҳадди ақал кам намудан, барои сармоягузорӣ шароит фароҳам овардан ва барои мубориза бо иштирокчиёни беинсофонаи бозор чораҳо андешидан зарур мебошад.

Аз ин рӯ, танзими давлатии соҳаи хизматрасониҳои маишӣ бояд ба ҳамкории мутақобилаи се блоки муҳим: ташкилотӣ, ҳуқуқӣ ва иқтисодӣ асос ёбад” [168].

Амалӣ намудани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи савдо ва хизматрасонии маишӣ”, ки 19 март соли 2013, таҳти №943 қабул гардидааст, дар сохтори ҳуқуқии соҳаи хизматрасонӣ нақши калидӣ мебозад. Ин қонун заминаи ҳуқуқии рушди низоми хизматрасонии маиширо таъмин мекунад ва масъалаҳои танзим ва дастгирии фаъолияти хоҷагидорӣ дар ин соҳа, ҳамчунин, механизмҳои пешгирӣ ва рушди хизматрасонӣ дар шаҳру ноҳияҳо ва деҳотро дар бар мегирад. Қонун ба шароити ҳуқуқии муносибатҳо дар бахши хизматрасонии маишӣ асос гузошта, ба таъмин намудани имкониятҳо барои рушди инфрасохтор ва зиёд кардани дастрасии аҳоли ба хизматрасониҳои маишӣ нигаронида шудааст.

Ҳамзамон, сармоягузорӣ ба бахши иқтисодиёти соҳаи хизматрасонӣ, беҳтар намудани механизмҳои молиявӣ ва қарзӣ, аниқ намудани сиёсати андозбандӣ, ҳамчунин, дастрасӣ ба хизматрасонии маишӣ барои табақаҳои иҷтимоии эҳтиёҷманд ва беҳтар намудани вазъи молиявии корхонаҳо ва муассисаҳо нақши муҳим дар рушди соҳа ва баланд бардоштани сифати хизматрасонии маишӣ мебозад. Ин омилҳо барои фароҳам овардани имкониятҳои боз ҳам густурда барои ҳамаи гурӯҳҳои аҳоли аҳамияти калидӣ доранд. У.Т. Саломова дар таҳқиқоти худ чунин овардааст: “Солҳои охир нишон дод, ки блоки ташкилии танзими давлатии хизматрасонии маишӣ аз вазифаҳои зерин иборат мебошанд:

- баробаргардони дараҷаи хизматрасонии маишӣ ба сокинони шаҳру деҳот дар асоси такмилдиҳӣ ва рушднамоии алоқаҳои кооператсияи дохилисоҳавӣ ва ҳамоҳангсозии фаъолияти ташкилоту корхонаҳои соҳаи хизматрасонии маишӣ дар сатҳҳои ҷумҳуриявӣ, шаҳрӣ ва деҳот;
- гузарондани сиёсати ягонаи мақсадноки илмӣ-техникӣ ва афзоиши ҳиссаи моликияти давлатӣ;
- иҷозатномадиҳӣ ва сертификаткунонии хизматҳои маишӣ;
- такмили кори мақомоти ҳокимияти иҷроия оид ба тайёркунӣ ва бозомӯзии кадрҳои соҳаи хизматрасонии маишӣ ва нигоҳдошти онҳо, махсусан дар маҳалҳои деҳот ва кӯҳсори ҷумҳурӣ” [119, 78].

Ғайр аз ин, Р.М. Бобочонов ва С.Ҷ. Мутиева менависанд, ки: “ба кооператсияи дохилисоҳавӣ дар соҳаи хизматрасонии маишӣ ба аҳоли ва ба таври амудию уфуқӣ инкишоф додани онҳо бояд ҷойи пешбар дода шавад. Навъи амудии кооператсия дар ибтидои солҳои 80-уми асри гузашта ташаккул ёфта, самарабахшии худро муайян намуд. Навъи дуюм бошад, кооператсияи корхонаҳои хизматрасонии маишӣ дар дохили ноҳияи хизматрасонанда оиди таъминоти моддию техники, ҳамкорӣ дар иҷроиши корҳои сохтмону васлнамой ва таъмир, инчунин, ҳал намудани масъалаҳои молиявӣ дар асоси манфиати тарафайн мебошад. Аммо навъи мазкур дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври васеъ ҷорӣ нагардидааст” [52, с.22].

Дар шароити муосир, самаранокии бештарро тавассути омезиши ҳамкориҳои кооператсияи амудӣ ва уфуқӣ дар доираи як низоми ягонаи таъмини хизматрасонии маишӣ ба аҳоли метавон ба даст овард, ки ин ба манфиати рушди хизматрасониҳои маишӣ дар шаҳру деҳот ва рушди умумии соҳа таъсир мерасонад. Мо ташкили иттиҳодияҳои ноҳиявии корхонаҳои хизматрасонии маиширо, ки бо таъя ба принципҳои ихтиёрӣ ва манфиатдорӣ тарафайн ташкил шудаанд, муҳим мешуморем. Дар доираи ин иттиҳодияҳо, дар асоси базаи хонаҳои хизматрасонии маишӣ, марказҳои тичоратӣ таъсис меёбанд, ки фаъолиятро бар асоси шартнома бо корхонаҳои махсусгардондашуда ташкил мекунанд.

Муаллифон, чунин овардаанд, ки “дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ихтиёри ин иттиҳодияҳо гузоштани вазифаҳои танзими давлатии бозори хизматрасонии маишӣ: иҷозатномадиҳии фаъолияти ташкилоту корхонаҳо ва инчунин, иштирок дар муқаррарнамоии маблағи иҷораи бино, ҳаққи хизматҳои коммуналӣ ва ғайраро низ зарур мешуморем. Айни замон, ташаккули шароити мусоид барои беҳтарнамоии фаъолияти сармоягузорӣ вазифаи асосии сиёсати давлатии сармоягузорӣ дар соҳаи хизматрасонии маишӣ ба аҳоли мебошад. Фаъолияти мазкур аз ҳисоби маблағҳои қарзӣ ва ҷалбшудаи фардӣ, маблағҳои хароҷоти бучетӣ ва сармоягузориҳои хориҷӣ амалӣ карда мешавад. Дар баробари ин, барои дастгирии минтақаҳои деҳот ба бучет маблағҳои махсус

чудо намудан ба мақсад мувофиқ мебошад. Ғайр аз ин, мувофиқ гардонидани маблағҳои пардохти истеҳлоки вобаста ба ҳиссаи навъҳои афзалиятноки хизматрасонии маишӣ аҳоли аҳаммияти калон дорад” [52, с.22].

Айни замон, дастгирии давлатӣ дар соҳаи хизматрасонии маишӣ ба аҳоли бояд на танҳо ба маблағгузори инфрасохтори моддию техникӣ, балки ба субсидияҳои намудҳои хизматрасониҳои муҳимми иҷтимоӣ, андозҳо ва меъёрҳои имтиёзноки пардохт ба буҷет асос ёбад ва сохтмон, хоҷагии коммуналӣ ва дигар фондҳои пардохт ба аҳоли бо нархи арзони хизмати маишӣ таъмин карда шавад.

Дар шароити иқтисодӣ, ки бо афзоиши нақши давлат ва рушди хизматрасонӣ дар соҳаҳои мухталиф, ба хусус дар соҳаи хизматрасонии маишӣ ва таъсири иҷтимоии он рӯй медиҳад, маблағҳое, ки аз ҳисоби буҷети давлатӣ ба корхонаҳо ҷудо карда мешаванд, бояд бо риояи принципҳои дуруст ва дар мувофиқа бо вазифаҳои стратегӣ, ки мақсади асосии онҳо таъмини субот ва рушди устувор мебошад, сарф шаванд. Ин маблағҳо бояд барои тақвияти имкониятҳои молиявии корхонаҳо ва ҳамзамон, барои афзоиши саҳми давлат дар фондҳои оинномавии корхонаҳое, ки дар соҳаҳои муҳим ва зарурии хизматрасонии маишӣ фаъолият доранд, истифода шаванд.

Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки масъули татбиқи сиёсати иқтисодӣ ва қонунгузори марбут ба ин соҳа аст, дар ҳамкориҳои байнидавлатӣ ва таҳияи механизми муассири гузариши маблағҳо, инчунин, таъмин намудани пайвастиҳои меъёрҳои ҳуқуқӣ ва механизмҳои иҷроии онҳо дар кишвар, нақши асосӣ ва пешбаранда мебошад. Вазорат вазифадор аст, ки қонунҳо ва қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро таҳия ва ба амалӣ кардани тартиботи дуруст ва самаранок дар соҳаи иқтисоди миллӣ ва истифодаи оқилонаи захираҳои молиявӣ тавассути рамзи қонун таъмин намояд. Татбиқи сиёсати пурсамари давлатӣ дар соҳаи хизматрасонии маишӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамкориҳои муассир миёни мақомоти марказӣ ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва ҳамоҳангсозии салоҳиятҳои байни онҳоро талаб мекунад (расми 3.1.2.).

Расми 3.1.2. Самтҳои асосии ҳамкориҳои мақомоти марказӣ ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дар СХМ ба аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон

***Сарчашма:** Таълифи муаллиф дар асоси асари Саломова У.Т. [119].

Аз ин рӯ, дар шароити рушди инноватсионӣ бояд ба низоми усулҳо ва фишангҳои танзими рушди соҳаи хизматрасонии маишӣ аҳаммияти махсус дода шавад (ҷадвали 3.1.2.).

Ҷадвали 3.1.2. Фишангҳои танзими тараққиёти соҳаи хизмати маишӣ

№	Соҳа	Хусусият
1.	Андозбандӣ	- кам намудани шумораи умумии андозҳои маҳаллӣ ва меъёрҳои онҳо; - таъмини имтиёзҳои бевоситаи андоз дар соҳаи андозҳои маҳаллӣ, пардохтҳои мақсаднок ва хирочҳо барои корхонаҳои соҳаи хизматрасонии маишӣ.
2.	Идоракунии иқтисодӣ – маъмурӣ	- муқаррар намудани имтиёзҳо аз рӯи пардохтҳои иҷоравӣ ва коммуналӣ; - фурӯши бино бо нархҳои имтиёзнок; - маблағгузори мустақим аз буҷети шаҳру ноҳияҳо; - шартҳои, ки ба корхонаҳо имтиёзҳо дода мешаванд.
3.	Танзими қонунгузорӣ - маъмурӣ	- иҷозатномадиҳии ғайриқонунии корхонаҳо ташкилотҳои соҳаи хизматрасонии маишӣ ба аҳоли; - ташкили ширкатҳои (фирмаҳои) иҷоравии дарозмуддат (лизингӣ).
4.	Ҳисоби тиҷоратӣ	- таъсиси корхонаҳо ва ҷойҳои қорӣ дар асоси шакли омехтаи моликият; - муқаррарномаҳои фармоиши ҳудудӣ ҷиҳати таъмини хизмат ба табақаҳои аз нигоҳи иҷтимоӣ осебпазири аҳоли.

***Сарчашма:** Таълифи муаллиф дар асоси сарчашмаҳои илмӣ.

Таҷриба ва таҳқиқот муайян намуд, ки хизматрасониҳо вобаста ба идорашавандагии онҳо бояд аз рӯи усул ва дараҷаи менеҷментӣ тавсиф карда шаванд.

Усулҳои танзими давлатӣ ба гурӯҳҳои зерин ҷудо мешаванд:

1. қонунгузорӣ ё ҳуқуқӣ;
2. маъмурӣ;
3. иқтисодӣ;
4. танзими андоз;
5. истеҳсоли хизматҳо;
6. усулҳои ташкилӣ.

Ба назари мо, ин ҷаҳорҷӯбаи меъёрӣ ба ҷаҳорҷӯби меъёрии хизматрасонӣ - сатҳи танзими марказӣ ва маҳаллӣ асос ёфта, барои ҳолатҳои гуногун мувофиқ аст.

Бо истифода аз натиҷаҳои таҳқиқот, дар ҷадвали 3.1.3 қоидаҳои дахлдори танзимкунанда (рақамҳои 1 то 4) дар сатҳҳои гуногуни соҳа оид ба истифодаи хизматрасонии маишӣ барои аҳоли оварда шудаанд.

Ҷадвали 3.1.3. Таснифи пешниҳодгардидаи усулҳои танзими сатҳҳои гуногуни идоракунӣ дар соҳаи хизматрасонии маишӣ ба аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Навъи хизмат	Сатҳи идоракунӣ			
	Ҷумҳуриявӣ	Минтақавӣ	Шаҳрӣ	Маҳаллӣ
Хизматрасонии маишӣ ба аҳоли	I	II	III	IV

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси асари Галушко Н.А. [129].

Дар маҷмӯъ, дар раванди танзими давлатии соҳаи хизматрасонии маишӣ ба аҳоли, метавон якҷанд усулҳои танзими соҳа ба кор бурд, ки маҷмуи онҳо дар шаш блоки имконпазири усулҳо, ки вобастагии гуногун доранд, бар асоси сатҳҳои мухталифи идоракунӣ таҷассум меёбад (1,2; 1,2; 3,4,5,6; 2–6). Мо истифодаи якҷанд усулҳои танзими соҳа ҳамзамон ва барои як намунаи хизматрасонии мушаххас барои ҳалли беҳтарин, қобили қабул меҳисобем.

Дар ин замина, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ки ба рушди самтҳои фойданоки хизматрасониҳои иҷтимоии муҳим ҷалб мешаванд, бояд ба истифодаи усулҳои самараноки идоракунӣ таваҷҷӯҳ намоянд. Самаранокии хизматрасонии маишӣ мустақиман ба татбиқи усулҳои оқилона ва аксуламали саривақтӣ дар бораи натиҷаҳои тадбирҳои назоратӣ вобаста мебошад. Инкишофи бозори хизмати маишӣ ба вучуд омадани навъҳои нави фаъолият ва такмилёбии ҳаррӯзаи технологияҳои истифодашаванда, зарурати аз нав дида баромадани тамоми низоми танзими давлатиро дар сатҳи мақомоти марказӣ ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ мусоидат менамояд. Танзими давлатӣ маҳз аз рӯи сифати хизмати маишӣ самаранок буда, дар он усулҳои худтанзимкунӣ ва танзимнамоии истеъмолкунандагон муҳим ба ҳисоб мераванд [104, с.219].

Аз ин рӯ, асоси рушди низоми хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистонро хизматҳое ташкил медиҳанд, ки аз ҷиҳати иҷтимоӣ аҳаммиятнок мебошад. Аммо ҷиҳати таъмини истеъмолкунанда бо хизматҳои маишӣ сифатнок, ҳамкориҳои самарабахши корхонаҳои хусусӣ ва мақомоти ҳокимияти давлатӣ зарур мебошад.

Ба ин васила, метавон ба хулоса расид, ки барои таъмин намудани талаботи аҳоли ва иқтисодиёт, таъсиси ҷойҳои нави корӣ ва беҳтар кардани сатҳи некуаҳволии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, танзими давлатии соҳаи хизматрасонии маишӣ ба аҳоли шароити муҳим ва заруриро барои амалигардонии ин мақсадҳо фароҳам меорад.

3.2. Самтҳои тақмилдиҳии механизми хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт

Дар давраҳои муосири тараққиёти иқтисодиёт нақши хизмати маишӣ бо сабаби таъсири бевоситаи он ба сифати зиндагии аҳоли ва вобастагии ҳудудӣ ба истеъмолкунандагон хеле афзуд.

Муҳаққиқон В.Н. Лавриненко ва Л.М. Путилова дар таҳқиқоти худ чунин навиштаанд: “Дар баробари ин, сарфи назар аз низоми нисбатан босуръат тараққиёбандаи хизмати маишӣ барои аксарият, хусусан, аҳолии камдаромади дар деҳот истиқоматкунанда, навъҳои хизматҳо дастнорас мемонанд. Дар ин шароит, таъмини афзоиши устувори соҳаи хизматрасонии маишӣ, баланд бардоштани сифати хизматрасонию дар минтақаҳои кишвар, ки дар онҳо даромади пасти аҳоли ба қайд гирифта шудааст, имконпазир мебошад. Дар баробари ин, муносибати комплексӣ ба хизматрасонии маишӣ тақозо менамояд, ки минбаъд низ ҷиҳати татбиқи принципҳои шарикии давлатӣ ва бахши хусусӣ дар ин самт чораҳои мушаххас андешида шаванд.

Аввалин маротиба, масъалаи танзими давлатии иқтисодиётро Ҷ. Кейнс асоснок намудааст. Намояндагони мактаби монетаристии иқтисодӣ М. Фридман, Ф. Хайек ва дигарон, ҷонибдори ақидае мебошанд, ки сабаби

таъсиррасонии манфӣ ба иқтисодиёти бозор ин даҳолати доимии давлат ба он мебошад. Ба ақидаи онҳо, танзими давлатӣ ҷиҳати фаъолияти озоди иқтисодиёт ҳавасманд намуда, сатҳи зарурии ҳаҷми пулро дар муомилот нигоҳ дорад” [78, с.77].

Мо чунин мешуморем, ки даҳолати давлат механизми муҳимест, ки манфиатҳо ва самти давлатро ифода мекунад.

Таҳлили заминаҳои конунгузорӣ, санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ ва равандҳои институтсионалии рушди хизматрасонии маишӣ нишон медиҳад, ки айни замон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барномаҳои алоҳида вобаста ба соҳаи мазкур дар минтақаҳои кишвар татбиқ шуда истодаанд. Дар шароити мазкур, мо истифодаи низоми ҳамкории шарикии давлат ва баҳши хусусиро афзалиятнок мешуморем.

Самаранокии низоми ҳамкории шарикии давлатӣ-хусусӣ бо саҳмгузорӣ дар он, на танҳо аз ҷониби давлат, балки сохторҳои соҳибкории соҳаи хизматрасонии маишӣ низ муайян карда мешавад.

Ҳамкории давлат ва соҳибкории хусусӣ дар соҳаи хизматрасонии маишӣ ба аҳоли бо истифодаи объектҳои гуногуншакли моликият ва иқтидори захиравии онҳо, як ҷузъи муҳими рушди иқтисоди миллӣ ва таъмини фазои мусоид барои рушди иҷтимоӣ мебошад. Ин ҳамкории дучониба дар доираи муносибатҳои иқтисодӣ ва ҳуқуқӣ ташкил мешавад, ки дар он тарафҳо - давлат ва соҳибкории хусусӣ - масъулиятҳои мутақобил ва ҳуқуқии айни ҳамкории муқаррарӣ ва муассирро бар дӯш доранд. Бар асоси ин, тарафҳо бояд дар раванди иҷрои шартномаҳои ба имзо расида, ки дар онҳо расидан ба мақсадҳои мушаххас дар соҳаи хизматрасонӣ ба аҳоли пешбинӣ шудааст, муваффақ шаванд. Дар ин замина, моликиятҳо - чи давлатӣ ва чи хусусӣ - ва истифодаи онҳо дар шаклҳои гуногун ба истифодаи захираҳои мавҷуд ва тавсия додани имкониятҳои молиявии соҳа кумак мерасонанд, ки барои таъмини сифат ва дастрасии хизматрасонӣ ба аҳоли ва барои рушди иқтисодии минтақаҳои гуногуни кишвар зарурӣ мебошад.

Масъулиятҳои мутақобили тарафҳо дар доираи шартномаҳо ва механизмҳои амаликунии онҳо, асоси мутобиқати интизомӣ ва самаранокии татбиқи қонунгузори соҳа ва ҳамчунин, рушду тавсеаи инфрасохтори соҳаи хизматрасониро ташкил медиҳанд. Дар ин робита, нақши давлат дар назорати иҷрои шартномаҳо, муайян кардани меъёрҳо ва стандарти муносири хизматрасонӣ ва расондани кумакҳои молиявӣ барои инкишофи соҳа аҳамияти калон дорад. Соҳибқориҳои хусусӣ дар навбати худ бояд масъулиятҳои худро дар татбиқи стандартҳои баланди хизматрасонӣ ва равандҳои идоракунии муассир иҷро кунанд.

Раванди рушди соҳаи хизматрасониҳои маишӣ дар минтақаҳои гуногуни Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо дар назар доштани фарқияти сатҳи тараққиёти иқтисодӣ-иқтисодӣ ва хусусиятҳои минтақавии ҳар як минтақа, бо мушкилоти хоси худ ба роҳ монда мешавад. Махсусан, дар минтақаҳои бо шароити иқтисодӣ паст ё камбудии инфрасохтори мавҷуда, эҳтиёҷ ба татбиқи механизми ҳамкорӣ байни давлат ва бахши хусусӣ бештар эҳсос мешавад. Ҳар як минтақа ба талаботҳои ҷудогонаи мардум ва иқтидорҳои гуногуни захираҳои табиӣ ва молиявӣ ҷавобгӯ мебошад. Дар баробари ин, масъулияти Ҳукумат ва бахши хусусӣ дар таъмини баланди сифати хизматрасонӣ ва самаранокии истифодаи захираҳо барои истифодабарандагони ҳар як минтақа ба таври дақиқ ва ҳадафманд муайян гардидааст. Қисми муҳимми маҳалҳои аҳолинишини деҳот дар шароити ба вучуд омадани иқтисоди бозорӣ ба системаи таназзули иқтисодӣ бо инфрасохтори ақибмонда ва сатҳи пасти зиндагӣ табдил ёфт. Барои мувозинати номутавозунии мавҷуда раванди самарабахши ҳамкориҳои Ҳукумат ва бахши хусусӣ, муттаҳид кардани захираҳои моддӣ ва ғайримоддӣ дар асоси манфиати мутақобила ва дурандешӣ зарур аст.

Дар таҳқиқоти П.М. Бабаева ба маврид омадааст, ки “сохтори механизми иқтисодиёти шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ ташкилотҳои хизматрасониҳои маиширо дар бар мегирад, ки ҳамбастагии онҳо унсурҳои сохтори зеринро муаррифӣ меамоянд:

– ҷамъоварӣ, коркард ва навсозии маълумот оид ба талаботҳои аҳоли ба хизматрасонии маишӣ;

– таҳлили ҳаҷм, сохтор ва сифати хизматҳои маишӣ, ки дар бозор таъмин мегарданд;

– таҳлили таҳвилкунандагони хидмат, ки дар бозор фаъолият мекунанд;

– баҳодиҳии низоми мавҷудаи тақсимои захираҳо дар заминаи қабулкунандагони хизматрасонии маишӣ;

Дар сатҳи минтақавӣ барномаи рушди шарикии давлатӣ-хусусӣ дар соҳаи хизматрасонии маишӣ бояд ҷузъҳои зеринро инъикос намояд:

– ташкили заминаи институтсионалии рушди шарикӣ бо назардошти қонунҳо ва санадҳои меъёрий-ҳуқуқии амалкунанда, ки фаъолияти субъектҳои соҳаи хизматрасонии маиширо танзим менамояд;

– асоснок намудан, коркард ва татбиқ намудани стратегияи рушди механизми бозор дар соҳаи хизматрасонии маишӣ бо назардошти таҷрибаи мамлакатҳои хориҷӣ” [106, с.111].

Таҳлили таҷрибаи кишварҳои дигар нишон медиҳад, ки шарикии давлатӣ-хусусӣ ҳамчун механизми муфид ва самаранок барои таъмини дастрасии аҳоли ба хизматрасониҳои маишӣ на танҳо дар шаҳрҳо, балки дар минтақаҳои деҳот низ нақши калидӣ мебозад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, хизматрасонии маишӣ ба се гурӯҳ тақсим мешавад: давлатӣ, хусусӣ ва омехта. Рақобат дар муҳити бозорӣ барои субъектҳои соҳа зарур аст, ки ин масъала бо беҳтар намудани сифати хизматрасонӣ ва сиёсати дурусти нархгузорӣ ба устувории низоми соҳа кумак мерасонад. Бо назардошти он ки қисмати зиёди аҳолии кишвар дар деҳот умр ба сар мебаранд, ташкили низоми хизматрасонии маишӣ барои ин минтақаҳо хусусиятҳои махсуси худро дорад, ки бояд бо назар ба ниёзҳои иҷтимоӣ ва иқтисодӣ таҳия ва иҷро шавад. Бо мақсади қонеъ кардани талаботи истеъмолкунандагон, роҳандозии чорабиниҳои зерин пешниҳод мешавад:

– татбиқи лоиҳаи “пилотӣ” оид ба таъмини хизматҳои муҳимми иҷтимоии маишӣ дар асоси Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи шарикии давлат ва бахши хусусӣ”;

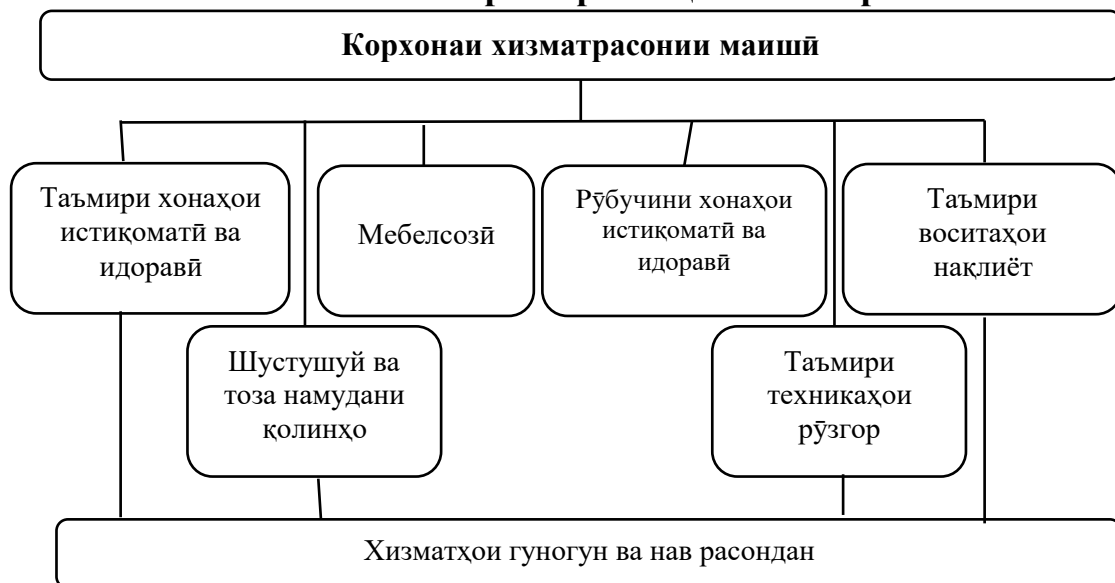
– тараққиёти шабакаи корхонаҳои хизматрасонии маишӣ, хизматҳои маишӣ аз ҷониби сокинони деҳот дархостгардида, дар заминаи ташкилнамоии гурӯҳҳои мобилӣ ва марказҳои ҷудоғонаи хизматрасонии маишӣ” [12].

Барои дар ҷумхурии ташкили иқтисодии бозорӣ, ки ба сектори иҷтимоӣ нигаронида шудааст, бо истифода аз механизми кооператсияи мақомоти давлатӣ, мазмуни соҳаи хизмати маишӣ, ташкилотҳои касбӣ ва ғайрикасабӣ дар сатҳи макро ва микро сатҳи хизмати маиширо бо мақсади фароҳам овардани имкониятҳо барои афзоиш ва ҷалби сармояи хусусӣ дар шароити мувофиқ навсозӣ кардан лозим аст.

Дар сарчашмаҳо омадааст, ки “бо мақсади баланд бардоштани самаранокии низоми пешниҳодгардида, муайян намудани таҷриба ва тартиби муносибатҳои шартномавии беҳтарин, дар асоси озмун ҷойгир кардани фармоишҳо, иҷораҳои дарозмуддат, имтиёзҳо ва ғайра лозим мебошад...

Мақсади асосии мақомоти марказӣ оид ба инкишоф ва тақмили соҳаи хизматрасонии маишӣ васеъ намудани шабакаи корхонаҳо, беҳтар намудани сифат, истифодаи шаклу усулҳои афзояндаи хизматрасонӣ, вобаста ба таносуби тағйирёбии талаботи истеъмолкунандагон ҷиҳати шакли ташкилнамоӣ мувофиқ намудани соати кории корхонаҳо ба шумор меравад. Сохтори корхонаҳои хизматрасонии маишӣ дар расми 3.2.1 нишон дода шудааст” [151].

Расми 3.2.1. Сохтори корхонаҳои хизматрасонии маишӣ

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси таҳқиқотҳо хулосабандӣ карда шудааст.

Соҳаи хизматрасониӣ маишӣ ба унвони як ҷузъи муосири иқтисодиёт дар замонҳои охир ба як фаъолияти дорои хосиятҳои мураккаб ва рушдбанда табдил ёфтааст. Пешгуии механизм ва характери рушди ин соҳа, бо дарназардошти дигаргуниҳои васеи иҷтимоӣ ва иқтисодӣ, талабот ва вазъи мураккаби бозор, ба амал овардани таҷрибаи кӯҳна мушкил буда метавонад.

Давлат дар назди худ вазифа дорад, ки рушди соҳаи хизматрасониӣ маиширо дастгирӣ намуда, тавассути таъсиси корхонаҳои хизматрасонӣ, ки талаботи гуногуни аҳолиро вобаста ба эҳтиёҷоти ҳаррӯзаи онҳо бартараф намоянд, мусоидат кунад. Сарчамъ намудани корхонаҳо ва ташкили муасисаҳои кории нав дар минтақаи муайян, метавонад ба таври мустақим ба рушди рақобат ва беҳбудии сифати хизматрасонӣ мусоидат намояд. Ин раванд ба коҳиши хароҷоти хизматрасонӣ, таъсиси ҷойҳои нави корӣ ва беҳтар шудани сифати умумии хизматрасонӣ дар минтақа таъсир мерасонад. Ин муамморо метавон дар доираи ҳамгироии корхонаҳо ҳамчун иттиҳодияҳои корпоративӣ ва тавассути механизми худидоракунии таҳлил намуд.

Дар сатҳи минтақавӣ ва соҳаҳои алоҳида, ҷиҳати таъмини рушди соҳа ва беҳбудии фаъолияти корхонаҳо, таъсиси ташкилотҳои ғайридавлатӣ ва ассотсиатсияҳо зарур аст. Мақсади асосии чунин ташкилотҳо, дастгирии рушди соҳаи хизматрасониӣ маишӣ бо истифода аз механизми бозори озод ва муҳити мусоид мебошад. Ҳамкориҳои созанда ва мутобикгардониҳои манофеи иштирокчиёни бозор барои рушди ин соҳа нақши калидӣ хоҳад дошт.

Дар марҳалаи кунунӣ, соҳаи хизматрасониӣ маишӣ бо хосияти ниёз ба робитаи мустақим байни истеъмолкунанда ва таъминкунандаи хизмат, одатҳои маҳаллӣ ва шароити бозор муайян мешавад. Ба ин манзур, роҳандозии сиёсати махсуси дастгирии соҳибкории хурд, аз ҷумла, таъсиси ширкатҳои лизингӣ ва дигар сохторҳои дастгирии давлатӣ ба таври назаррас таъсир хоҳад дошт. Ин амал ба соҳибкорон имконият медиҳад, ки ба самаранокии фаъолият ва беҳтар кардани базаи моддию техникаӣ даст ёбанд.

Ҳамзамон, таҳияи инфрасохтори корхонаҳои хурд ва рушди фаъолияти ин соҳа ҳамчун ҷузъи калидии рушди иқтисодиёт ва бунёди ҷойҳои нави корӣ

аҳаммияти махсус пайдо мекунад. Инфрасохтор ба ақидаи Левин А. чунин мебошад: “Инфрасохтор бояд ҳамчун маҷмуи соҳаҳо ва корхонаҳое баррасӣ карда шавад, ки сохторҳои фаъолияткунанда - истеҳсолӣ ва ғайриистеҳсолӣ ба хизматрасонӣ машғул мебошанд” [124].

Чуноне ки муҳаққиқ И.А. Аминов ва Ш.Қ. Гадайбаева дар мақолаи худ қайд намудаанд: “...Инфрасохтор нишондиҳандаи муносибатҳои иқтисодӣ ба байни субъектҳо буда, ба воситаи комплекси корхонаҳо (ташкilotҳо) ва низоми таъминоти моддию техникӣ шароити фаъолияти бозорро таъмин менамояд. Дар баробари ин, нақши инфрасохтори истеҳсолӣ ҷиҳати ба амал баровардани сиёсати устувори иқтисодӣ давлатӣ хело муҳим ва зарур мебошад” [46, с.98]. Ба ин муносибат, пеш аз ҳама муайян намудани моҳияти инфрасохтори истеҳсолӣ манфиатнок мебошад.

Соҳаи хизматрасонии маишӣ ҳамчун ҷузъи таркибии бозори хизматрасонӣ ба рушди инфрасохтор ниёз дорад, ки шароитҳои заруриро барои фаъолияти устувори он таъмин менамояд. Ин омил ба тақмили заминаҳои моддию техникӣ, танзими муомилоти пули нақд тавассути муассисаҳои бонкӣ, таъмини суғуртаи хавф тавассути ширкатҳои суғуртавӣ ва тақмили низоми дастгирии иттилоотӣ мусоидат мекунад.

Рушди инфрасохтори хизматрасонии маишӣ бештар ба сатҳи тараққиёти иҷтимоию иқтисодӣ ва ҷойгиршавии ҳудудии корхонаҳои соҳа вобаста мебошад.

Натиҷаҳои таҳлил нишон медиҳанд, ки барои таҳкими фаъолияти корхонаҳои хизматрасонии маишӣ бояд дастгирии ҳуқуқӣ, иқтисодӣ, ташкиливу идоракунии, захиравӣ ва иҷтимоӣ таъмин гардад.

Тибқи назари мо, асосҳои қонунгузории сохторҳои соҳибкорӣ ва тақмили онҳо имкон медиҳанд, ки фазаи ягонаи иқтисодӣ ва ҳуқуқӣ ба вучуд оварда, ҳамкории сохторҳои давлатӣ ва соҳибкории соҳаи хизматрасонии маиширо беҳтар намуд.

Вобаста ба қонунгузории сохторҳои соҳибкорӣ дар таҳқиқоти П.М. Бабаева чунин омадааст: “Ба шаклҳои иқтисодии дастгирии тижорати хурди

соҳаи хизмати маишӣ метавон имтиёзҳои андоз, тақмилёбии низоми андозбандӣ ва қарздиҳӣ, таъмини хизмати суғуртавӣ, амалӣ намудани тадбирҳои ҳавасмандгардонии фаъолияти сармоягузорӣ, тақмилёбии низоми наρχгузори хизматрасонӣ ва ғайраро ворид намуд.

Шаклҳои ташкили дастгирии соҳибкорӣ истифодаи равиши ягонаи концептуалиро дар ташаккулёбӣ ва тақмилёбии инфрасохторҳо, марказҳои дастгирии тичорати хурд, рушди низоми таъмини иттилоотии соҳибкорӣ пешбинӣ менамояд” [106, 87].

Ба андешаи мо, таҳкими мавқеи рақобатнокӣ, ташаккулёбии афзалиятҳои рақобатӣ ва таъмини рушди устувори субъектҳои хоҷагидорӣ соҳаи хизматрасонӣ интихоби стратегияи мувофиқи рушдро тақозо мекунад. Ба назари мо, барои корхонаҳои хизматрасонии маишӣ истифодаи маҷмуи стратегияи тараққиёт, ки истифодабарии идораи захираҳои иқтисодӣ дар асоси интихоби доираи стратегияи тараққиёт замина гардидааст, ба мақсад мувофиқ мебошад.

Муҳаққиқ М. Холматов ҳам дар пажӯҳиши худ овардааст: “...Рушди соҳибкорӣ, татбиқи стратегияи таблиғотӣ, васеъ намудани номгӯи хизматҳои пешниҳодгардида, фаъолкунонии рушди хизматрасонии маишӣ ба аҳолии деҳот, тақмили сиёсати андоз тавассути таъмини имтиёзҳо, мустаҳкам намудани базаи моддию техникӣ, тайёркунӣ ва бозомӯзии кадрҳои баландихтисос ва ғайра.

Самтҳои пешниҳодшуда ба устуворсозӣ ва тараққиёти соҳаи хизмати маишӣ, афзоиши рақобатпазирии субъектҳои он, зиёдшавии сатҳи сифати хизматрасонии маишӣ ба аҳоли мусоидат менамояд. Яке аз чунин пешниҳодҳои рақамикунонии соҳаҳо шуда метавонад, ки он барои беҳтар намудани рушди бозори ХМ таъсир мерасонад.

Иқтисоди рақамӣ - ин маҷмуи васеи фаъолиятҳои иқтисодӣ мебошад, аз ҷумла:

- иттилоот ва дониши рақамӣ ҳамчун омилҳои истеҳсолот;
- шабакаи иттилоотии муосир ҳамчун фазои муҳими фаъолият;

– истифодаи самараноки ТИК ҳамчун афзоиши ҳосилонокӣ ва мувофиқнамоии сохтори иқтисодӣ” [164].

Ҳама комёбиҳои назарраси технологӣ дар як вақт имкониятҳои навро фароҳам меоранд. Рушди иқтисоди рақамӣ барои Ҷумҳурии Тоҷикистон дурнамои хело хуб мебошад.

Бояд ба назар гирифт, ки Консепсияи иқтисодиёти рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон самтҳои асосӣ, аз қабili: “Устувории заминаҳои ғайирақамӣ, рушди инфрасохтори рақамӣ, пеш аз ҳама, ин таъмини дастрасии фароҳам ба тамоми аҳоли дар саросари ҷумҳурӣ, нархҳои дастрас, гузариш ба ҳукумати рақамӣ, рақамикунонии соҳаҳои калидӣ ва таъмини амнияти иттилоотӣ ва киберамнияти, рушди сармояи инсонӣ ва ташкили экосистемаи инноватсионӣ” - ро пешниҳод мекунад.

Ғайр аз ин, чиҳати такмил ва рушди иқтисодиёти рақамӣ дар Консепсия вазифаҳои зерин пешниҳод гардиданд:

– такмили ҳукумати электронӣ ва гузариш ба ҳукумати рақамӣ ҳамчун шакли инноватсионии ҳамкориҳои мутақобилаи давлат, тиҷорат ва аҳоли;

– таъсиси ҳукумат ҳамчун як барномаи ҳамкориҳои рақамӣ байни ҳамаи бозингарони ҳаёти иқтисодӣ ва иҷтимоии кишвар;

– рушди минбаъдаи ҷомеаи иттилоотӣ ва гузариш ба ҷомеаи рақамӣ ҳамчун марҳилаи нави рушди ҷомеаи постиндустриалӣ, ки дар он мушаххасотҳои рақамӣ ҳамчун олотҳои меҳнат ва воситаи меҳнат амал намуда, қисми назарраси коргарон бошад ба истехсол, нигоҳдорӣ, таҳлил, коркард ва фурӯши маълумот машғул мебошанд;

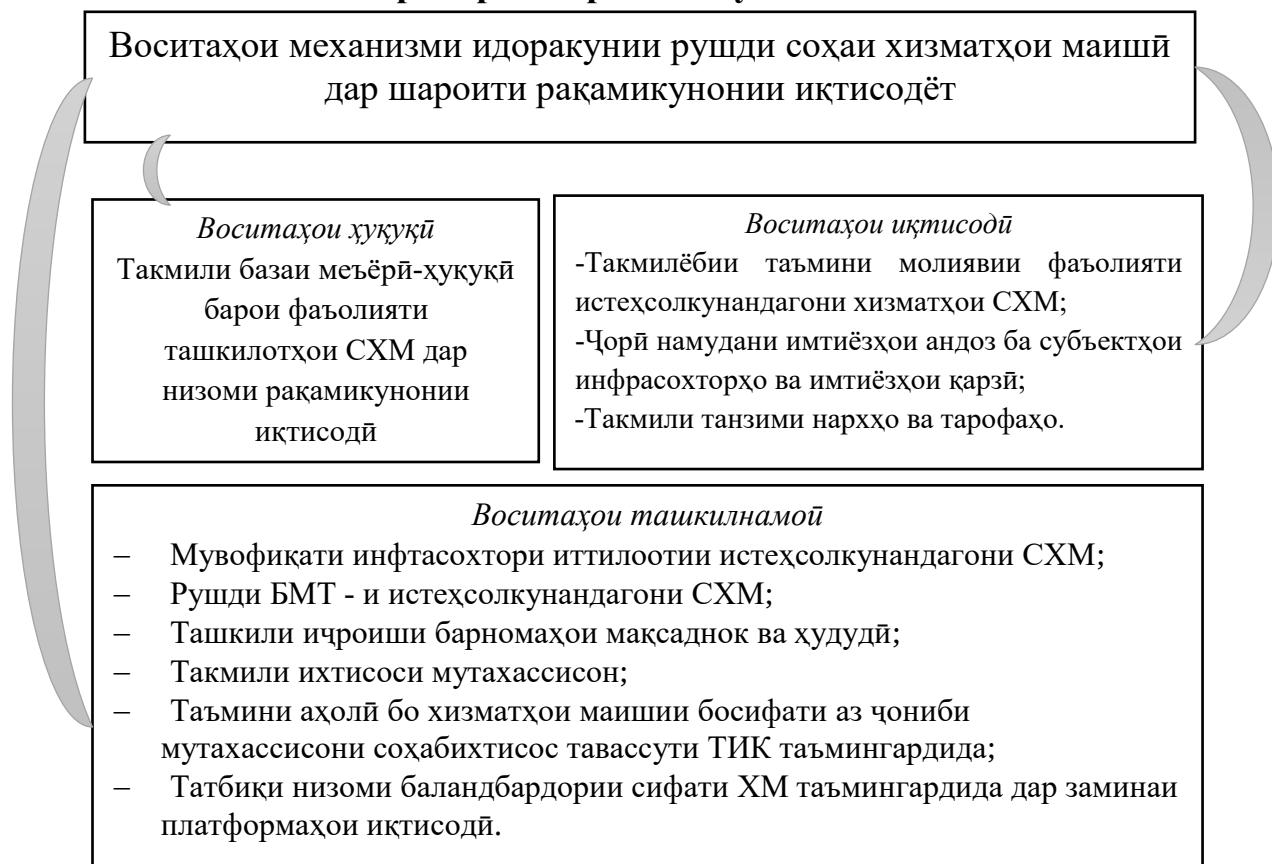
– ташаккули иқтисодиёти рақамӣ ҳамчун фаъолияти иқтисодӣ дар асоси истифодаи маълумот;

– дар айни замон, иттилоот ба як сарвати нав табдил меёбад, махсусан дар заминаи ба мақсадҳои нав татбиқ намудани мушаххасот ва истифодаи он чиҳати амалисозии ақидаҳои нав [6, с.17].

Бо мақсади ноил шудан ба самаранокии фаъолияти провайдерҳои хизматрасонӣ ва таъмини ҳамкориҳои байни иштирокчиён дар тамоми раванди

таъминномаи онҳо воситаҳои хизматрасонии маишӣ ба аҳоли (ТИК) зарур мебошанд (расми 3.2.2).

Расми 3.2.2. Воситаҳои механизми идоракунии рушди соҳаи хизматҳои маишӣ дар шароити рақамикунонии иқтисодӣ

***Сарчашма:** Таълифи муаллиф дар асоси сарчашмаҳои илмӣ.

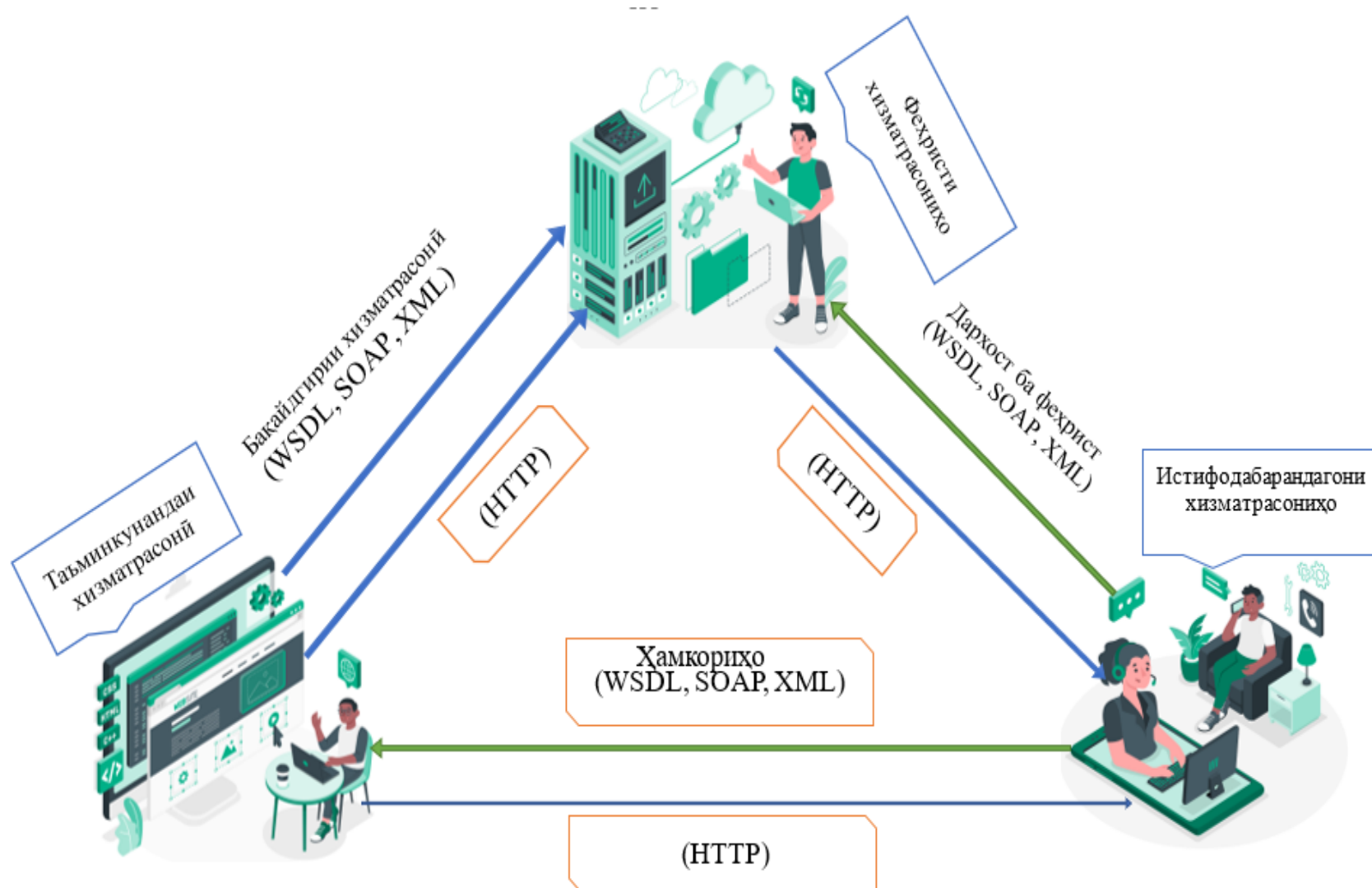
Архитектураи (Web-хадамотҳо) низоми барномавӣ на танҳо ҷанбаҳои сохторӣ ва рафтории онро дар бар мегирад, балки қоидаҳои истифодабарӣ ва ҳамгирӣ бо системаҳои дигар, функционалӣ, истеҳсолӣ, чандирӣ, эътимодноқӣ, имконияти истифодаи такрорӣ, мукамалӣ, маҳдудиятҳои иқтисодӣ ва технологӣ, инчунин, масъалаи интерфейси истифодабарандаро фарогир мебошад. Дар баробари рушди технологияҳои иттилоотӣ ва низоми барномавӣ, ҳамгироии онҳо бо ҳамдигар бо мақсади бунёди фазои ягонаи иттилоотӣ аҳамияти бештар пайдо мекунад. Бинобар ин, ҳамгирӣ ҷузъи муҳимми меъморӣ ба ҳисоб меравад. Барои бунёди меъмории дуруст ва боэътимод ва банақшагирии моҳиронаи фаъолияти муштаракӣ системаҳои барномавӣ, бояд ба таври қатъӣ стандартҳои муосир дар соҳаи ТИК риоя карда шавад. Риоя накардани ин равандҳо ба эҳтимолияти ташкили як архитектураи

ғайриқобил ба рушд ва қонеғардонии ниёзҳои афзояндаи истифодабарандагон дар Интернет вучуд дорад. Ташкилотҳои байналмилалӣ ба монанди SEI (Software Engineering Institute), WWW (World Wide Web), OMG (Object Management Group), ташкилотҳои барномасозии Java - JCP (Java Community Process), IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers) ва дигарон ба ҳайси стандартҳои муқарраркунанда дар соҳаи ТИК баромад мекунанд. Web-хадамотҳо барномаҳои мебошанд, ки архитектураи ба хизматгузори нигаронидашуда (Service-Oriented Architecture - SOA) - ро муаррифи менамоянд [166]. SOA раванди модули нисбати коркарди таъминоти барномавино муайян менамояд, ки бо истифодабарии хизматгузори (хизматрасони) бо интерфейси стандартикунони асос ёфтааст. Дар айна замон афзоиши устувори ҳавасманди чихати назари архитектураи ба хизматрасони нигаронидашуда (Service-Oriented Architecture - SOA) ба назар мерасад.

SOA - модели меъмори барои муттаҳидсозии захираҳои ҳисобабрории дастрас, аз қабилӣ замимаҳо, мушаххасот, шакли муаррифии онҳо, воситаҳои идоракуни ва мониторинг бо талаботҳои комёбшави ба натиҷаҳои дилхоҳ барои истеъмолкунандагони хизматрасони мебошад, ки метавонанд аз ҳисоби истифодабарандагони ниҳой, барномаҳои ғайр ва ё хизматрасониҳои шабеҳи ғайр бошанд [100]. Умуман, SOA ҳузури се иштирокчиёни асосиро дар назар дорад: таъминкунандаи хизматгузори, истеъмолкунандаи хизматгузори ва фехристи хизматрасони (расми 3.2.3) [157, с.168].

Пас аз омӯхтани бисёре аз воситаҳои коркарди web-хадамотҳо, мо муайян намудем, ки ҳар яке аз онҳо дорои афзалиятҳо ва нуқсонҳои худ мебошанд. Дар таҳқиқотҳо ҳам омадааст, ки “барои таъсиси web-хадамоти хизматрасони маишӣ, CMS бо платформаи Joomla ниҳоят самаранок мебошад, ки ба истифодабарандагони дар он сабтгардида чихати фармоиш ва иҷроиши хизматҳои маишӣ имконият фароҳам месозад.

Аз ин рӯ, дар саҳифаи асосии web-хадамот бояд маълумот оиди web-хадамот, маълумот барои тамос, муқарраркунии ҷустуҷӯ, китоби меҳмонон ва панели авторизатсия пешниҳод карда шавад...” [173].

Расми 3.2.3. Нақшаи умумии меъморӣ ба хизматрасонӣ нигаронидашуда

***Сарчашма:** Таълифи муаллиф дар асоси сарчашмаҳои илмӣ.

Пас аз тасдиқи дархости бақайдгирии истифодабаранда аз ҷониби маъмур, паёме, ки дар он маълумоти зарурии аккредитатсионӣ, аз ҷумла номи истифодабаранда (“login”) ва рамзи истифодабаранда (“password”), барои ворид шудан ба система ғаёл гардидаанд, ба суроғи почтаи электроние, ки дар вақти бақайдгирӣ сабт шудааст, фиристода мешавад. Пас аз он, истифодабаранда метавонад тавассути маълумоти дархостӣ (номи истифодабаранда ва рамз) ба система ворид шуда, амалиёти гуногуни веб-хадамотро оғоз намояд.

Ҳангоми авторизатсия дар веб-хадамот, истифодабаранда дастрасӣ ба рӯйхат ва маълумоти хидматҳои пешниҳоднамудаи система пайдо мекунад, ки он метавонад барои дархости хидматҳо истифода шавад. Барои шиносоии хидматҳо ва дархости онҳо, истифодабаранда бояд ба бахши “Хизматҳо” дар системаи веб-сайт ворид шуда, рӯйхати хидматҳоро бо маълумоти дахлдор, ки дар он нишонаҳои хидматҳо ва хусусиятҳои пешниҳодшудаи ҳар як хидмат мавҷуд аст, дида барояд.

Барои фармоиш кардани хидмати мушаххас, истифодабаранда бояд ба бахши “Фармоишгар” ворид шуда, варақаи дархостро, ки барои интиҳоби хидмат ва муайян кардани маълумоти зарурӣ дар он пешниҳод шудааст, пур кунад. Истифодабаранда бояд хидматро аз рӯйхат интиҳоб намояд, нархи хидматро муайян кунад, инчунин, муҳлати иҷрои хидматро, ки мувофиқи шартҳо ва талаботи система ҳисоб шудааст, ба нақша гирад. Дар ҳамин маврид, истифодабаранда бояд маълумоти шахсии худро, аз ҷумла ному насаб, рақами телефон, суроғи почтаи электронӣ ва суроғи ҷойи зист (агар суроғи зисти қайдшуда дар профил эътибор надошта бошад) ворид намояд. Агар лозим бошад, истифодабаранда метавонад маълумоти иловагӣ, ки барои иҷрои дурусти хидмат зарур аст, ба варақаи дархост илова кунад.

Пас аз ворид намудани маълумот ва танзим кардани параметрҳои дархост, истифодабаранда тугмаи “Ирсол” ё “Пахш кардани дархост” - ро пахш менамояд. Баъд аз он, дархост ба суроғи почтаи электронии маъмур фиристода мешавад. Маъмур бо истифода аз модули “QuickForm” хидматро мувофиқи

номгӯӣ пешниҳодшуда ва арзиши изофии он, ки аз ҷониби муштарӣ қайд шудааст, тасдиқ мекунад ва онро ба веб-система илова менамояд, ки дар натиҷа хидмат барои истифодабаранда ғаёл мегардад.

Муддати иҷро ва хидматҳои пешниҳодшударо маъмур ҳангоми таҳлили дархост ва талаботи муштарӣ ба тартиб оварда, ҳар як хидматро дар дохили web-хадамот барои истифодаи минбаъда ба роҳ мемонад.

Т.А. Исакова менависад, ки “дархости иловашуда дар саҳифаи “Иҷрокунанда” дар шакли барои иҷроиши хизматрасонӣ пайдо мешавад, дар ин шакл рӯйхати дархостҳои ҷорӣ бо арзиши муайян пешниҳод гардидааст. Иҷрокунанда хизмати ба худ мувофиқро интихоб намуда, тугмаи ирсолро паҳш менамояд. Дархост ба суроғи почтаи электронии маъмур фиристода мешавад. Маъмур ду истифодабарандагон фармоишгар ва иҷрокунандаро ба ҳам васл намуда, фармоишгарро бо маълумотҳои иҷрокунанда ва иҷрокунандаро бо маълумоти фармоишгар таъмин менамояд.

Азбаски муҳлати иҷроиши хизматрасонӣ муайян карда мешавад, рӯйхати хизматҳо дар саҳифаи “Иҷрокунанда” аз ҷониби Маъмури web-хадамот дар вақташ таҳрир карда мешавад.

Дар web-хадамот имкониятҳои азназаргузаронии рӯйхати иштирокчиёни хадамот дар ҷадвали “Иштирокчиён”, инчунин, азназаргузаронии профилҳои истифодабарандагон, ба рӯйхати дӯстон ворид намудани истифодабарандагон ва имконияти фиристодани паёми шахсӣ вучуд дорад. Истифодабарандагон метавонанд ба ҳамдигар баҳо диҳанд ва ба ин васила рейтинги истифодабарандагонро баланд ва ё паст гардонанд.

Истифодабарандагон метавонанд баҳогузориҳои худро дар низоми “Дафтари меҳмонон”, ки дар саҳифаи асосии хадамот ҷойгир аст, гузоранд. Шарҳҳоро модераторҳо аз назар гузаронида, дар web-хадамот тағйироти мутаносиб ворид менамоянд. Инчунин, модераторҳо аз рӯйи функцияи намуди зоҳирӣ ва кори web-хадамот назорат мебаранд.

Таблиғот ва пешбурди web-хадамотро маркетологҳо (бозоршиносон) роҳандозӣ менамоянд. Ҳама кормандон ба web-хадамот дастрасӣ дошта, бо ҳуқуқҳои муайяни кор ба он вогузор гардидаанд.

Истифодаи web-хадамот барои хизматрасонии маишӣ мушкилоти дарёфти иҷрокунандагон ҷиҳати иҷроиши хизмати маиширо осон менамояд ва ба мизочон ҷиҳати бозёфти маблағ бо роҳи иҷрои корҳои рӯзгор имконият фароҳам меорад” [136].

Вобаста ба ин, мо ба қатори самтҳои асосии рушди “Иқтисодиёти рақамии Ҷумҳурии Тоҷикистон” нуктаҳои зеринро барои илова намудан пешниҳод менамоем:

1. Муайян намудани самтҳои базавии рушди иқтисодиёти рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то солҳои 2030: танзими меъёрӣ, кадрӣ ва маориф, ташаккули салоҳиятҳои таҳқиқотӣ ва заминаҳои техникӣ, инфрасохтори иттилоотӣ ва амнияти иттилоотӣ;

2. Муайян намудани параметрҳои муҳити институтсионалӣ, ки шароити рушди платформаҳои рақамӣ; такмилёбии технологияи идоракунии ва истифодаи сармояи инсониро ташкил медиҳанд;

3. Таҷдиди соҳаи маориф, салоҳиятҳои нав, саводнокии рақамӣ, рафъи тафовут дар малакаҳои рақамӣ байни гурӯҳҳои ҷудогонаи аҳоли;

4. Ташаккули технологияи муосири блокчейн (“blockchain”), ки ба ғайримутамаказии низомҳо ва мушаххасот, ҳамчунин, технологияҳои нигоҳдории бозьтимоди маълумотҳои онҳо ишора менамояд;

5. Истифодаи криптомаблағҳо (“Cryptocurrency”) ҳамчун воситаи пардохти мунтазам барои харидории мол ё пардохти хизматрасонӣ, инчунин, таъсиси асбобҳои рақамии ғайримарказонидашуда (“Litecoin”, “Ethereum”, “Bitcoin”, “Monero” ва ғайраҳо), ки танҳо дар интернет амал менамоянд.

Бинобар таҳлилҳои анҷомшуда, метавон натиҷагирӣ кард, ки амалисозии самтҳои мазкур ба ташаккули иқтисодиёти рақамӣ мусоидат намуда, инчунин, шароити беҳтарро барои баланд бардоштани сифати хизматрасониҳои маишӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фароҳам меорад.

3.3. Амсиласозии иқтисодӣ - математикии маҷмуи маҳсулоти дохилӣ вобаста ба рушди соҳаи хизматрасонии маишӣ ба аҳоли

Раванди рушди инноватсия дар бозори хизматрасонӣ системаи мураккаби расонидани хидматҳои пулакӣ мебошад, ки дар он шабака ба соҳаҳои ёрирасон, инчунин, истеҳсолоти самти моддӣ ва иҷтимоӣ зарур мебошад.

Чӣхати хидматҳои муздноки бозорӣ У.Т. Саломова чунин овардааст: Таҳқиқи талаботи аҳоли чӣхати хидматҳои муздноки бозорӣ яке аз вазифаҳои асосии тартиби хоҷагидорӣ дар соҳаи хизматрасонии бозор ба ҳисоб меравад. Дар заминаи омӯзиши омилҳои ҳудудӣ, демографӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, техникӣ, технологӣ ва мавсимӣ, инчунин, сатҳи зиндагонии аҳоли, андозаи тақозо ба хидматҳои маишро бояд муайян намуд. Дар робита ба ин, оид ба амсилаи серомили иқтисодӣ - математикии маҷмуи маҳсулоти дохилӣ вобаста ба рушди соҳаи хизматрасонӣ дар шаҳрҳо, вилоятҳо ва ноҳияҳо диққати махсус додан лозим аст [119; 15].

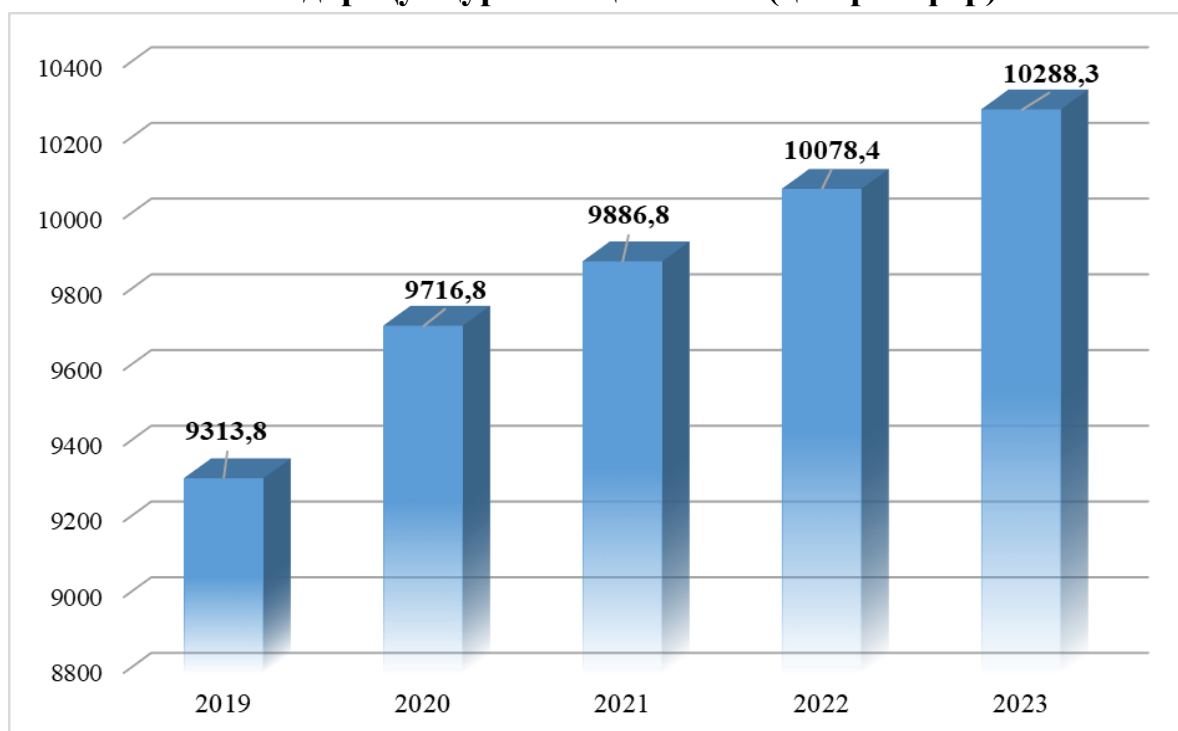
Дар робита ба ин, мо динамикаи аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистонро аз рӯйи шаҳру деҳот барои солҳои 2019-2023 таҳқиқ намудем. (ҷадвали 3.3.1 ва расми 3.3.1).

Ҷадвали 3.3.1. Динамикаи теъдоди аҳолии шаҳру деҳот барои солҳои 2019-2023 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (дар аввали сол, ҳазор нафар)

Солҳои	2019	2020	2021	2022	2023	Соли 2023 нисбат ба 2019, %
Шумораи аҳоли	9313,8	9716,8	9886,8	10078,4	10288,3	10,46
Суръати афзоиши аҳоли (%)	2,01	4,15	1,72	1,90	2,04	1,51
Аҳолии шаҳр, аз ҷумла:	2438,9	2796,2	5016,8	5117,3	2969,6	21,76
Ҳиссаи аҳолии шаҳр (%)	26,19	28,78	50,74	50,77	28,86	10,23
Суръати афзоиши аҳолии шаҳр (%)	1,81	1,75	14,65	79,41	2,003	10,66
Аҳолии деҳот, аз он ҷумла:	6874,9	6920,6	4870	4961,1	7318,7	6,46
Ҳиссаи аҳолии деҳот (%)	73,81	71,22	49,26	49,23	71,14	-3,63
Суръати афзоиши аҳолии деҳот (%)	2,11	0,66	-42,11	1,84	32,21	15,26мар.

*Сарчашма: Ҳисоби муаллиф дар асоси сарчашмаҳо [43; 34, с.26].

**Расми 3.3.1 Динамикаи шумораи аҳоли барои солҳои 2019-2023
дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҳазор нафар)**

***Сарчашма:** Ҳисоби муаллиф дар асоси маълумотҳои оморӣ.

Мадраки ҷадвали расмҳо нишондиҳандаҳои афзоиши теъдоди аҳолии кишварро дар марҳилаи таҳлилшаванда мутаносибан ба 10,46%, аҳолии шаҳрро то ба 21,76 % ва аҳолии деҳотро то ба 6,46% дар соли 2023 нисбат ба 2019 аён намудааст.

Ҳамчунин, таҳлили сатҳу сифати зиндагии аҳоли гузаронида шуда, мавҷудияти тафовут байни аҳолии деҳот ва шаҳр дар ҷумҳурӣ муайян гардид. Аз ин рӯ, барои арзёбии вазъи иқтисодии аҳоли механизмҳои муайян гардидаанд, ки имкон медиҳанд сохтор ва сатҳи даромади хонаводаҳо бо таъя ба даромади умумӣ ва нишондиҳандаҳои хароҷоти иқтисодии онҳо таҳлил карда шаванд (ҷадвали 3.3.2 ва расми 3.3.2).

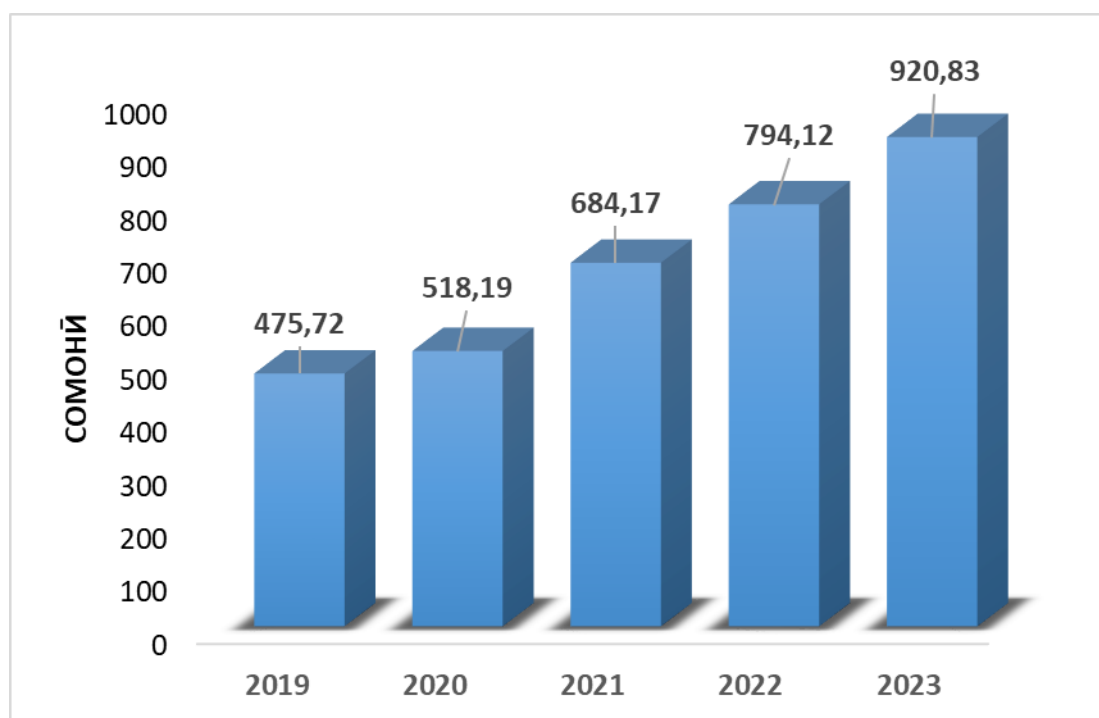
Натиҷаҳои аз таҳқиқот ҳосилгардида, нишон медиҳад, ки маҷмуи даромади хоҷагии хонаводагии ҷумҳурӣ дар доираи як сол ба ҳисоби миёна ба 11,9% то 1,94 маротиба ва ё $920,83 - 475,83 = 445,11$ сомонӣ барои як нафар аъзои хонаводагӣ аз рӯи як моҳ, даромади меҳнатӣ то 64,51 маротиба ва ё $358,52 - 217,93 = 140,59$ сомонӣ, даромад аз хоҷагиҳои ёрирасони шахсӣ то 2,64 маротиба афзудааст.

Чадвали 3.3.2. Сохтори даромади миёнаи муштарак ба ҳар нафар аҳолии хоҷагии хонаводагӣ барои солҳои 2019-2023 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (аз рӯйи маълумотҳои таҳқиқоти интихобии хоҷагии хонаводагӣ барои ҳар як аъзои хонавода дар як моҳ, бо сомонӣ)

Нишондиҳандаҳо	2019	2020	2021	2022	2023	Соли 2023 нисбат ба 2019 бо %
Мачмуи даромад	475,72	518,19	684,17	794,12	920,83	1,94 мар.
аз ҷумла:						
- даромади меҳнатӣ	217,93	213,37	277,6	341,76	358,52	64,51
- трансфертҳои (кумакҳои) иҷтимоӣ	30,82	38,81	41,77	41,65	54,83	77,90
- даромад аз хоҷагии ёрирасони шахсӣ	23,02	36,75	42,18	42,45	60,88	2,64 мар.
- даромад аз фурӯши амволи ғайриманкул	0,44	1,71	3,85	4,83	6,36	14,45 мар.
- даромад аз моликият	0,75	23,05	16,97	17,16	18,84	25,12 мар.
- дигар даромадҳои пулӣ	202,68	203,68	300,57	328,42	323,18	59,45

*Сарчашма: Ҳисоби муаллиф тибқи маълумотҳои омӯрӣ [34, с.117-118].

Расми 3.3.2. Гистограммаи сохтори даромади миёнаи муштарак ба ҳар нафар аҳолии хоҷагии хонаводагӣ барои солҳои 2019–2023 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

*Сарчашма: Ҳисоб муаллиф дар асоси сарчашмаҳои илмӣ.

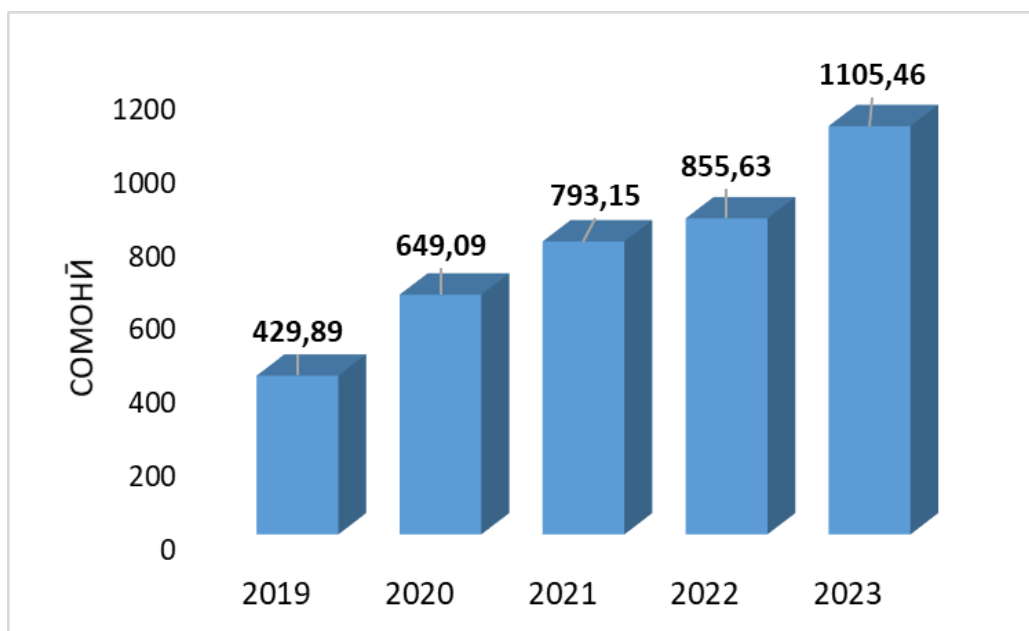
Дар ин замина, даромади умумии аҳоли, ки дараҷаи осудаҳои моддии хоҷагидории хонаводагиро муайян мекунад, омӯхта шудааст (ҷадвали 3.3.3 ва расми 3.3.3).

Ҷадвали 3.3.3. Динамикаи истифодаи қамъи даромади аҳоли (аз рӯйи маълумотҳои таҳқиқоти интихобии хоҷагии хонаводагӣ барои як аъзои хоҷагии хонаводагӣ дар як моҳ, бо сомонӣ) барои солҳои 2019-2023 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Нишондиҳандаҳо	2019	2020	2021	2022	2023	Соли 2023 насбат ба 2019, маротиба
Маҷмуи даромад	429,89	649,09	793,15	855,63	1105,46	2,57
аз ҷумла:						
а) Хароҷоти истеъмоли аз ҳисоби:	366,38	631,04	777,64	851,85	1104,63	3,01
- барои хариди маҳсулоти хӯроқа	197,26	386,91	372,35	405,66	522,24	2,65
- барои хариди маҳсулоти ғайриистеҳсоли	106,35	170,06	212,7	243,55	422,94	3,98
- барои хариди нӯшокиҳои спиртӣ	0,2	1,19	0,73	0,75	0,75	3,75
- барои пардохти хизматҳои шахсӣ ва истеҳсоли	62,57	68,34	172,15	181,37	146,62	2,34
б) андоз, хироч, пардохтҳо	63,51	18,05	15,51	3,78	0,83	-76,52

*Сарчашма: Ҳисоби муаллиф тибқи маълумотҳои омори [39].

**Расми 3.3.3. Динамикаи истифодаи ҷамъи даромади аҳоли барои
солҳои 2019-2023 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон**

***Сарчашма:** Ҳисоби муаллиф дар асоси маълумотҳои оморӣ.

Натиҷаҳои таҳлили ҷадвал ва тасвирҳо нишон медиҳанд, ки дар солҳои 2019-2023 ҳаҷми умумии даромад ва хароҷоти истеъмолии хоҷагиҳои хонаводагӣ то 2,57 маротиба афзоиш ёфтааст. Ҳамзамон, пардохтҳои шаҳрвандон, аз ҷумла хирочҳо, 3,01 маротиба бештар шуда, ҳаҷми андозҳои пардохташуда то 76,52 маротиба коҳиш ёфтааст. Илова бар ин, сатҳи даромади пулии аҳоли аз муҳити зист ва омилҳои иқтисодиву иҷтимоӣ таъсирпазир мебошад. Натиҷаи таҳқиқоти гузаронидашуда, дар қаламрави кишвар ду баробар паст будани сатҳи зиндагии аҳолии деҳотро дар муқоиса бо аҳолии шаҳр ошкор намуд.

Бо мақсади баланд бардоштани сатҳи даромади аҳоли зарурияти тақмилёбии низоми таъмини хизматҳои пулакии бозорӣ, аз ҷумла хизматрасониҳои маишӣ муқаррар карда шуда, ҷиҳати баланд бардоштани сатҳи некӯаҳволии халқ, хусусан сокинони деҳот имкон медиҳад, ки дар ин ҷода, баҳисобгирии арзиши хизматрасониҳои мазкур лозим меояд. Аз ин рӯ, ба андешаи муҳаққиқон “ҷиҳати мусоидат намудан ба рушди низоми хизматрасонии маишӣ дар вилоятҳо ва ноҳияҳои ҷумҳурӣ, инчунин, ташаккули

рушди устувори иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбурди фаъолияти сармоягузорӣ зарур мебошад.

Бо мақсади таъсис додани фондҳои сармоягузорӣ аз рӯи минтақаҳо ҷалби маблағгузори давлатӣ, маблағҳои бонкҳо, ширкатҳои сармоягузорӣ ва дигар муассисаҳои молиявӣ, инчунин, бехтаркунии фазои сармоягузорӣ ва ҳифзи сармоя зарур мебошад” [102; 19, с.90].

Дар асоси ин, мо усули пешгӯии ММД - ро бо назардошти рушди соҳаи хизматрасонии маишӣ пешниҳод менамоем.

Усули пешниҳоднамудаи мо дар заминаи эътироф намудани амсилаи дурнамои раванди ташаккули ММД, бо дарназардошти ғайриқаноатмандии бозори хизматрасонии маишӣ аз хизматрасониҳои таъминкунанда, инчунин, мавҷудияти номуайяни ва таъсири он ба раванди падидаҳои соҳаи хизматрасонии маишӣ, таҳия гардидааст.

Муҳаққиқон чунин андеша доранд, ки “мақсади амсилаи иқтисодӣ - математикии ташаккулёбии маҷмуи маҳсулоти дохилӣ аз истифодаи максималии хусусиятҳои номуайяни ва тағирёбии омилҳои эндогенӣ ва экзогенӣ, ки ба системаи иқтисодии таҳқиқшаванда таъсир мерасонанд, иборат мебошад.

Дар заминаи натиҷаҳои пешгӯии рушди низоми иқтисодиёт, ки аз ҳатогии вазифаҳои мақсаднокӣ таҳқиқшаванда вобаста мебошад, қарорҳои идоракунии илман асоснокшуда қабул кардан мумкин аст” [30, с.201; 41, с.63]. Раванди тақмили системаи идоракунӣ навъи мутобиқати нишондиҳандаҳои таҳлилшударо бо вазифаи мақсаднок қабул мекунад ва ҳангоми интиҳоби меъёрҳои беруна усули назарияи худидоракунӣ истифода мешавад.

Дар баробари ин, мехоҳем қайд намоем, ки барномасозии иқтисодиёт шакли тараққиёфтаи танзими дурнамои иқтисодиёти милли буда, аз ҷониби давлат дар амал татбиқ мегардад. Яъне, “сабабҳо ва арсаи татбиқи амсилаи иқтисодӣ-математикии номгӯӣ ва миқдори маҳсулоти истеҳсолшуда” муайян мегардад [40, с.22]. Нақшаҳои давлатӣ танҳо ҳамчун роҳнамои асосӣ барои корхонаҳо ва рушди иқтисодиёт дар маҷмуъ амал мекунанд. Вобаста ба ин,

барномасозии иқтисодӣ ҳамчун нишондиҳандаи на таъсири мустақим (истеҳсоли), балки ғайримустақими (бо афзалияти молиявӣ қарзӣ ва пулӣ) давлатӣ нисбат ба иқтисодиёт муаррифӣ мегардад. Барномасозии иқтисодӣ омезиши ояндабинии иқтисодиёт бо вазифагузори рушди иқтисодёти хоҷагии халқ ва тартиби тадбирҳо оид ба татбиқи вазифаҳои мазкур, махсусан тавассути танзим ва ҳавасмандгардонӣ мебошад.

Ҳангоми гузаронидани ҳисобҳои таҷрибавӣ оид ба ҳаммонандии намунаи пешгӯии раванди муқаррароти маҷмуи маҳсулоти дохилии кишвар нишондиҳандаҳои истифода мешаванд, ки ҳолат ва рушди тартиби иқтисодиёт ва хоҷагии халқро дар давраи таҳлилшаванда тавсиф мекунанд.

Мо, барои ҳисоб кардан, нишондиҳандаи омилҳои мушаххасро, ки ба маҷмуи маҳсулоти дохилӣ таъсир мерасонанд, муайян мекунем (ҷадвали 3.3.4).

Ҷадвали 3.3.4. Нишондиҳандаи омилҳои махсуси ба маҷмуи маҳсулоти дохилӣ таъсиррасон

Нишондиҳандаҳо	2019	2020	2021	2022	2023
ММД, млн. сомонӣ У	79109,8	83958,3	101076,3	118181,7	130791,5
ҳаҷми хизматрасониҳои маишӣ ба аҳоли (млн сомонӣ) X_1	4387,2	4253,8	4379,6	4937,4	5316,3
Даромад миёна ба ҳар нафар аҳоли X_2	475,72	518,19	684,17	794,12	920,83
Индекси нархҳо барои хизматҳои маишӣ, % X_3	104,0	103,7	104,8	103,9	104,1
Шумораи аҳоли, ҳазор нафар X_4	9313,8	9716,8	9886,8	10078,4	10288,3
Аҳолии деҳот (ҳазор нафар) X_5	6874,9	6920,6	7042,7	7288,8	7318,7

***Сарчашма:** Таҳияи муаллиф дар асоси маълумотҳои омили солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон [34].

Дар маҷмӯъ, бо истифода аз таҳлили коррелятсионӣ-регрессионии бисёртағйирёбанда ҳаҷми ММД-ро бо назардошти афзоиши хизматрасонии маишӣ дар ҷумҳурӣ ҳисоб намудем. (ҷадвали 3.3.5).

**Чадвали 3.3.5. Натиҷаҳои амсилаи иқтисодӣ-математикӣ оид ба маҷмуи
маҳсулоти дохилӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон**

Нишондиҳандаҳо	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
ММД, млн сомонӣ У	113736,80	121479,35	129221,9	136964,5	144707	152449,6	160192,1
ҳаҷми хизматрасониҳои маишӣ ба аҳоли, млн сомонӣ X₁	4766,4	4890	5013,6	5137,2	5260,8	5384,4	5508
Даромади миёна ба ҳар нафар аҳоли, X₂	787,52	844,5	901,48	958,46	1015,44	1072,42	1129,4
Индекси нархҳо барои хизматҳои маишӣ, % X₃	104,98	104,25	103,52	102,79	102,06	101,33	100,6
Шумораи аҳоли X₄	10471,2	10697,5	10923,8	11150,1	11376,4	11602,7	11829
Аҳолии деҳот X₅	7539,6	7665	7790,4	7915,8	8041,2	8166,6	8292

***Сарчашма:** Ҳисоби муаллиф дар асоси маълумотҳои оморӣ.

Таҳлили чадвали 3.3.5 нишон медиҳад, ки рушди устувори иқтисоди миллӣ ба афзоиши солона 4,8% ва инчунин, тавассути густариши хизматрасонии маишӣ, ки дар маҷмӯъ ба зиёдшавии ҳаҷми маҷмуи маҳсулоти дохилӣ дар ҷумҳурӣ то соли 2030 дар ду маротиба таъсир мерасонад, таъмин хоҳад шуд. Илова бар ин, бояд қайд намуд, ки дар давраи дурнамо даромади миёна ба ҳар нафар аҳоли ба 68%, теъдоди аҳоли ба 18%, аҳолии деҳот ба 14% баланд гардид, аммо индекси нархҳои хизматрасонии маишӣ ба 5,49% коҳиш меёбад.

Ҳамин тариқ, ҳар як амсила дорои ҳадафи муқаррар намудани ҳамаҷангии мафҳум ва ё баҳодиҳии вазъияти баррасишаванда ҷиҳати қабули қарор мебошад. Иштибоҳ ҳангоми қабули қарорҳо бо сабабҳои мазкур рух медиҳанд:

- набудани иттилоот оиди вазъият;
- арзёбии номувофиқии иттилооти бадастомада;

- арзёбии номувофикии вазъият дар асоси иттилооти даркшуда;
- усули нодурусти қарор;
- арзёбии номувофикии оқибатҳои қарорҳои қабулшуда.

Оқибати хатогиҳо ҳангоми қабули қарорҳо дар соҳаи иқтисодиёт то андозае бузург мебошад, ки барои пешгирӣ намудани онҳо амсилаи иқтисодӣ-математикӣ истифода мегардад.

Амсилаи иқтисодӣ-математикӣ воситаи муайян намудани ҳолати объект ба ҳисоб меравад. Аммо, пеш аз қабули қарор дар бораи ин ё он амалҳо, ба таври возеҳ муайян ва баҳогузорӣ намудани вазъият лозим меояд.

Пешгӯйиҳо бояд чиҳати ба таври бояду шояд муайян намудани вазъияти ояндаи низоми иқтисодиёт, объект ё равандҳои новобаста аз хоҳиши менечер ба амал омада, имконҳо фароҳам оварад. Раванди мазкур, одатан, оид ба баҳогузориҳои ҳолати ояндаи муҳити беруна анҷом дода мешаванд, ки дар он объекти иқтисодӣ ҷойгир мебошад.

Дар баробари ин, аз ҷониби мо, коэффитсиенти **Ryx** ҳамчун тавсифкунандаи алоқамандии зичи нишондиҳандаҳои натиҷавӣ бо ҳар як аломати омилнокӣ дар модели рушди бозори хизматрасонии маишӣ, аз ибтидо ворид гардида буд. Натиҷаҳои ҳисобкунии тағйиротҳои мустақили регрессияи гуногунҷанба дар ҷадвали 3.3.5 оварда шудаанд.

Омилҳои дар натиҷаи таҳлил бадастомадаи ҷадвали 3.3.5 ҳангоми таҳияи амсилаи иқтидори рушди бозори хизматрасониҳои маишӣ асос мебошанд, зеро дар ин ҳолат коэффитсиентҳои коррелятсионӣ ва детерминатсионӣ 0,999964-ро ташкил медиҳанд. Дар асоси таҳлил, як қатор ҷадвалҳо сохта шудаанд, аз ҷумла, ҷадвали интиҳоб ва ҷадвали маълумотҳо. Модели таҳияшуда бо шакли зерин ифода гардидааст:

$$Y=43,94+9,96X_1+8,35X_2-87,24X_3+6,06X_4-2,03X_5 \quad (3.3.1)$$

Хусусиятҳои омории амсилаи таҳиягардида, аз он гувоҳӣ медиҳад, ки дар он коэффитсиент (зариб)-и детерминатсионӣ $R^2 = 0,999964$ ё 99,99% - ро ташкил медиҳад. Ин нишондиҳандаҳо аз робитаи зичи мутақобилаи онҳо шаҳодат медиҳад.

Барои гузаронидани ҳисобкунии ояндабинӣ муодилаҳое истифода гардиданд, ки ба афзоиши ҳаҷми маҷмуи маҳсулоти дохилӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсир мерасонанд (ҷадвали 3.3.6 ва дар замимаи А, Б, В, Г, Ғ). Дар замимаи Д бошад, натиҷаҳои ҳисоби тағйирёбандаҳои мустақили бисёрҷонибаи регрессивӣ таҳия шудааст.

Ҷадвали 3.3.6. Нишондиҳанда ва муодилаҳои ба афзоиши ҳаҷми маҷмуи маҳсулоти дохилӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсиррасон то соли 2030

Нишондиҳандаҳо	Муодила
Ҳаҷми хизматрасонии маишӣ ба аҳоли	$Y = 0,1236x_1 - 245,4$ $R^2 = 0,8638$ (3.3.2)
Даромади миёна ба ҳар нафар аҳоли	$y = 0,5698x_2 - 1145,4$ $R^2 = 0,9063$ (3.3.3)
Индекси нархҳо барои хизматҳои маишӣ, %	$y = -0,0073x_3 + 15,825$ $R^2 = 0,3714$ (3.3.4)
Шумораи аҳоли	$y = 0,2263x_4 - 447,56$ $R^2 = 0,9845$ (3.3.5)
Аҳолии деҳот	$y = 0,1254x_5 - 246,27$ $R^2 = 0,9856$ (3.3.6)

***Сарчашма:** Ҳисоби муаллиф дар асоси сарчашмаҳои илмӣ.

Натиҷаҳои бадастомада нишон медиҳанд, ки коэффитсиенти детерминатсия барои амсилаҳои иқтисодӣ-математикии таҳиякарда, ки таъсири омилҳои асосии рушд ба СХМ-ро дар бар мегиранд, бо раванди воқеии таҳаввулот мувофиқ буда, аз ҷиҳати омӯрӣ аҳаммияти хосса дорад.

Аз таҳқиқоти баррасишуда метавон чунин натиҷагирӣ намуд, ки омилҳои моддӣ-техникии соҳаи хизмати маишӣ, таҳким ва баланд бардоштани тахассуси кадрҳо, рушд ва таҳияи фаъолияти соҳибкорӣ, аниқтар тақмил ёфтани сохторҳои он дар баланд шудани нишондиҳандаҳои макроиқтисодӣ аҳаммияти зиёд доранд. Ҳамин тариқ, барои ташаккули сохторҳои мувофиқи хизматрасонии маишӣ ба аҳоли, таҳқиқоти сифати хизмати маишии аҳоли дар шароити иқтисоди рақамӣ зарур мебошад.

ХУЛОСАИ БОБИ III

Дар рафти таҳқиқот муайян карда шуд, байни соҳибкорон ва аҳоли монеаҳои гуногун, ба монанди қобилияти пасти пардохтпазирии аҳоли ва сатҳи нокифоии сифати хизмати маишӣ ба сӯғмоликунандагон ва дигарон.

Аммо, новобаста аз мушкилоти ҷойдошта бозори хизматрасонии маишӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон рӯ ба инкишоф дорад. Фаъолтарин хизматҳои маишӣ ба аҳоли дар кишвар инҳо мебошанд: соҳаи саноати зебӣ, таъмири техникаи маишӣ, тозакунии хона ва ғайра.

Мо ба ин назарем, ки таҳияи барномаҳои устувор ва самарабахш барои рушди соҳаи хизматрасонии маишӣ дар шаҳрҳо, ноҳияҳо ва минтақаҳои аҳолинишин, яке аз муаммалтарин ва муфидтарин самтҳо дар раванди ободонии кишвар мебошад. Ин раванд на танҳо барои беҳтар кардани сифати зиндагии мардум, балки барои рушди умумии иқтисоди кишвар ва мустаҳкам кардани муносибатҳои иҷтимоӣ низ муҳим аст. Аз ин рӯ, зарур аст, ки барои таъмини рушди устувори соҳаи хизматрасонӣ чораҳои муассир ва мувофиқ дар сатҳи давлатӣ ва маҳаллӣ ба амал оварда шаванд.

Барои идоракунии самараноки ин соҳа, муҳим аст, ки захираҳои мавҷуд ва системҳои ҷорӣ хизматрасонӣ бо истифода аз технологияҳои муосир ва методҳои илмӣ техникаи таҳти назорат қарор гиранд. Дар заминаи ин, муҳим аст, ки барномаҳои таҳия ва амалӣ шаванд, ки на танҳо ба баланд бардоштани самаранокии соҳа мусоидат намоянд, балки ба таҳкими сохторҳои идорӣ ва пешбурди корҳои муҳим дар ҳудуди ҳар як минтақа кумак расонанд. Танзими давлатиро дар соҳаи хизматрасонӣ ба мақсади қонеъ гардонидани эҳтиёҷоти аҳоли, таъмини рушди устувори иқтисодиёт ва ворид намудани технологияҳои нави хизматрасонӣ ба манфиати ҷомеа бояд муҳайё созад.

Илова бар ин, рушди ин соҳа бо таъсиси ҷойҳои нави корӣ ва имкониятҳои иқтисодии барои аҳоли, хусусан дар минтақаҳои дурдаст ва камтаъмин, аҳамияти калон дорад. Боз як паҳлӯи муҳим, ки танзими хизматрасонии маишӣ боис мешавад, ин аст, ки он ба баланд бардоштани сатҳи некуаҳволии аҳоли ва таъмини сифати беҳтари зиндагӣ кумак мерасонад. Аз ин

чиҳат, танзимои муассир ва сиёсати дуруст дар соҳаи хизматрасонии маишӣ метавонанд як заминаи бозътимод барои рушди минбаъда ва ба даст овардани натиҷаҳои мусбат дар иқтисоди миллӣ ва иҷтимоии кишвар бошанд.

Илова бар ин, дар сатҳи маҳаллӣ бояд барномаҳои таҳкими шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ дар соҳаи хизматрасонии маишӣ қабул ва амалӣ карда шаванд. Ин кор шарикӣ давлат ва баҳши хусусиро дар баҳши хизматрасонии маишӣ баррасӣ мекунад, ки метавонанд дар самтҳои афзалиятноки рушд арзиши амалӣ дошта бошанд.

Инчунин, ба назари мо, барои корхонаҳои хизматрасонии маишӣ истифодаи стратегияи рушди портфелӣ ба мақсад мувофиқ мебошад.

Истифодаи меъморӣ веб-хизматрасонӣ дар соҳаи хизматрасониҳои маишӣ метавонад мушкилоти марбут ба дарёфти иҷрокунандагонро коҳиш дода, равандҳои пешниҳод ва дарёфти чунин хизматҳоро самараноктар гардонад. Ин равиш на танҳо барои истеъмолкунандагон имконияти осонтар намудани дастрасӣ ба хизматҳои хоҷагидориро фароҳам меорад, балки барои иҷрокунандагон низ шароити муфидро чиҳати даромаднокии устувор тавассути пешниҳоди хизматрасониҳои худ таъмин месозад. Бо мақсади бунёди меъморӣ дуруст ва бозътимод, инчунин, тарҳрезии босалоҳияти амалиёти муштараки системаҳои барномавӣ, бояд ба таври қатъӣ стандартҳои муосир дар соҳаи ТИК риоя карда шаванд. Аз ин рӯ, барои самаранокӣ фаъолияти истеҳсолкунандагони хизматҳо ва таъмини ҳамкориҳои байниҳамдигарии иштирокчиёни тамоми раванди таъмини онҳо воситаҳои (ТИК) таъмини хизматҳои маишӣ ба аҳоли зарур мебошанд. Ба назари мо, бо мақсади таъсиси веб-хизматрасонӣ барои таъмини хизматҳои маишӣ платформаи CMS Joomla, нисбат ба дигар платформаҳо самараноктар ба шумор меравад, ки дар он истифодабарандагони бақайдгирифташуда метавонанд фармоиш ва иҷроиши хизматрасонии маишро анҷом диҳанд.

Бо истифода аз таҳлилҳои гуногуни коррелясионӣ ва регрессионӣ пешгӯии ҳаҷми ММД бо дарназардошти рушди молҳои озуқаворӣ гузаронида шуд.

Дар натиҷа, вобаста ба таҳлили боби мазкур ба хулосае омадан мумкин аст, ки барои афзоиши нишондиҳандаҳои макроиқтисодӣ заминаи моддӣ-техникии соҳаи хизматрасонии маишӣ, тақмили сатҳи тахассусии кадрҳо, рушди фаъолияти соҳибкорӣ ва тақмили сохторҳо нақши муҳим мебозанд.

ХУЛОСА ВА ТАВСИЯҲО

А) Натиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия

Таҳқиқоти мазкур имкон медиҳад, ки хулоса ва тавсияҳои зеринро пешниҳод намоем:

1. Афзоиши нишондиҳандаҳои макроиктисодӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таҳия ва татбиқи модели миллии рушди инноватсионӣ бо назардошти қонунҳои бозорҳои муосир, аз ҷумла бозори хизматрасонии маишӣ зич алоқаманд аст. Ғайр аз ин, зарур аст, ки ба дигаргунсозии сохтори иқтисодиёти миллий бо таъия ба истифодаи васеи технологияҳои рақамӣ таваҷҷуҳ сураат гирад.

Шартҳои омезиши оптималии технологияҳои гуногуни иттилоотӣ ва усулҳои истифодаи онҳо дар равандҳои ташкилию технологияи бахши воқеии иқтисодиёт аз он шаҳодат медиҳад, ки воситаҳои таҳлил ва пешгӯӣ ба сохтори анъанавии иқтисодӣ дар муҳити рақамии ҷаҳонӣ на ҳамеша самаранок хоҳанд буд. Бинобар ин, дигаргунсозии иқтисодиёт татбиқи воситаҳои усулҳои пуриктидортарини ҷамъоварӣ ва таҳлили маълумотҳоро дар тамоми равандҳои хоҷагидорӣ талаб менамояд [2-М].

2. Дар замони муосир, бозори хизматрасонии маишӣ ҳамчун индикатори асосии сатҳи зиндагии аҳоли маҳсуб мешавад, ки ба шаклҳои гуногуни истеъмол ва аҳаммияти иҷтимоии хизматрасониҳо вобаста мебошад. Ба иборае, хизматҳои маишӣ, ки ба аҳоли пешниҳод мешаванд, аввалиндараҷа ва заруртарин ниёзҳои шахсиро (индивидуалӣ) бароварда месозанд. Ин хизматҳо асосан ба қонеъ кардани талаботҳои физиологӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии инсон, ки заруратҳои доимии ҷомеаро дар бар мегиранд, равона шудаанд. Ҳамчунин, онҳо барои табақаҳои гуногуни аҳоли, хусусан барои гурӯҳҳои иҷтимоии осебпазир, муфид ва дастрас мебошанд [6-М].

3. Дар раванди таҳқиқоти диссертатсионӣ, мо ба таҳлили хусусиятҳои алоқаманд бо фаъолияти инноватсионӣ ва маркетингӣ, ки ба талабот барои хизматрасонии маишӣ посух медиҳанд, диққат додаем. Дар баробари ин, монеаҳои амалии пешрафт ва рушди самараноки корхонаҳои хизматрасонии маишӣ ва роҳҳои самараноки ҳалли онҳо, аз ҷумла беҳтар кардани низоми

карздихӣ, фурӯши имтиёзҳои андозӣ ва ичора, такмили усулҳои танзим ва мувофиқати меъёрҳои ҳуқуқӣ, инчунин, дастгирии давлатӣ ва амалигардони стратегияҳои корхонаҳо барои қонё кардани талаботи афзояндаи хизматрасониҳои иҷтимоӣ-маишӣ мавриди таҳлил қарор гирифтанд [4-М].

4. Мо, аломати асосии тавсифи хусусияти соҳаи хизмати маишӣ, ки маҳаллияти ғайрияти он мебошад, муайян намудем. Мо, миқдори корхонаҳо, ҳаҷми онҳо ва ҳаҷми хизмати маишӣ, хусусан характеристикаи фарқҳои минтақавиро аз рӯи даромади аҳоли, зичии аҳоли ва сохтори синну сол дида баромадем. Ғайр аз ин, барои аз тарафи корхонаҳо ва комбинатҳои хизматрасонӣ самарабахш расондани хизмати маишӣ масъалаҳои масъулият барои иҷрои вазифаҳои худ, мувофиқи стандартҳои давлатӣ бо таҷҳизоти техникӣ таъмин карда шавад. Ёрии техникӣ ба корхонаҳо, инчунин, барои пешравиҳои нави бозори хизмати маишӣ, тартиб додани қоидаҳои танзими ин соҳа ва ғайра ба амал баровард мешаванд [3-М].

Зимни омӯзиши таҷрибаи хориҷӣ оид ба хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт, дар ҷумҳурии мо таъсиси палатаҳои ҳунармандӣ аз рӯи хусусиятҳои ҳудудӣ қобили қабул мебошад, ки дар он ҳамроҳангсозии ғайрияти субъектҳои хоҷагидорӣ бештар самарабахш гардида, назорат ва тафтиш гузаронида шуда, инчунин, аз рӯи тамоми масъалаҳои зарурӣ барои тараққиёти корхонаҳои хизматрасонии маишӣ дар деҳот машваратҳо дода мешаванд. Дар баробари ин, ҳолати мазкур ба афзоиши сифати хизмати маишӣ ва баланд шудани сатҳи зиндагонии аҳоли таъсир мерасонанд.

5. Дар асоси таҳлилҳо муайян карда шуд, ки тараққиёти тижорати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон хеле суст ба чашм мерасад. Бо вуҷуди он, ки корхонаҳои алоҳида веб-саҳифаи шахсӣ доранд, маълумотҳои он на ҳамавақт навсозӣ карда мешаванд ва баъзан тамоман ғайрият намекунад. Собит шудааст, ки маҳз “Интернет” дар ҷумҳурий “воситаи пешбурди тижорат” ба ҳисоб меравад, аммо баъзе корхонаҳо ташкилотҳо аз он самаранок истифода намебаранд. Илова бар ин, дар кишвар хизматрасониҳои бозори интернетӣ аз

ҷониби аҳоли ҳанӯз ба таври кофӣ фарогир набуда, асосан сокинони шаҳру ноҳияҳои аз ҷиҳати даромади баланд аз хизматрасонии интернетӣ васеъ истифода менамоянд. Аз ин рӯ, мушкилоти калонтарин дар деҳотҳои дурдаст ва ноҳияҳои кӯҳӣ боқӣ мондааст, ки чунин ҳолат ба рушди савдои электронӣ ва хизматрасонии маишӣ дар тамоми қаламрави мамлакат монеъа эҷод менамояд. Бинобар ин, муаллиф таҳияи механизми инноватсионии бозори хизматрасонии маиширо пешниҳод менамояд, ки он ҷиҳати пешрафти самараноки соҳаи хизмати маишӣ, баланд бардоштани сатҳи сифат дар шароити рақамикунонӣ, инчунин, ташаккули иқтисодиёти рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон имконият фароҳам меорад.

6. Дар рисолаи диссертатсионӣ дар заминаи таҳлил ва баҳодиҳии вазъи имрӯза ва хизматрасонии маишӣ ба аҳоли исбот гардидааст, ки сиёсати мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва худидоракунии шаҳрак ва деҳот дар соҳаи хизматҳо яке аз вазифаҳои афзалиятноки ҳудудии рушди онҳо мебошад, зеро дар шароити рушди инноватсионӣ зиёде аз хизматҳои соҳаи иқтисодӣ ба аҳоли таъмингардида пулакӣ буда, ба аҳоли дар масофаи дастрасӣ таъмин мегарданд. Илова бар ин, ҳаҷми ММД ва хизматҳои маишӣ, динамикаи тақсимои ҳаҷми хизматҳои маишӣ ба аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019 то 2023 таъмин гардида, мавриди омӯзиш қарор дода шуд. Муайян гардид, ки ҳаҷми хизмати мазкур ба зиёдшавии 1,84 маротиба, ва таносуби солҳои 2022 нисбати 2023 бошад, мутаносибан ба 27,37% баланд гардиданд. Аз ҷумла:

- таъмир ва духти пойафзоли инфиродӣ ба 17,25 маротиба;
- таъмир ва духти либоси инфиродӣ ва бофти маснуоти кешӣ ба 4,83 маротиба (52,05%);
- таъмир ва коркарди маснуоти металлӣ ба 2,22 маротиба (241,58%);
- таъмир ва хизматрасонии техникийи воситаҳои нақлиёти шаҳрвандон ба 40,50 маротиба (58,82%);
- таъмир ва тайёр намудани мебел ба 8,71 маротиба (58,44%);

- хизматҳои хушкашӯии кимиявӣ ва рангуборӣ ба 0,67 маротиба (67,5%);
- таъмир ва ва сохтмони манзилҳо/хонаҳо ба 1,50 маротиба (16,19%);
- хизматҳои суратгирӣ ба 3,84 маротиба (39,51%);
- хизматҳои нуктаҳои киро ба 6,04 маротиба (11,11%);
- намудҳои гуногуни хизматҳо ба 1,21 маротиба (98,31%).

Аммо, хизматҳои ҷомашӯӣ ба – 41,80 маротиба (4,72%), хизматҳои ҳаммому душхонаҳо ба 0,91 маротиба ва хизматҳои сартарошхонаҳо ба – 0,53 маротиба (– 13,16 %) коҳиш ёфтааст.

Ҳаҷми хизмати маишӣ, ки ба аҳолии пешниҳод мегардад, вобаста ба шаклҳои моликият ва соҳаҳои гуногун, таҳлил карда шуд. Ташҳиси шумораи шаҳрвандоне, ки дар фаъолиятҳои инфиродии меҳнатӣ машғуланд, ҳамчунин, таҳқиқи тақсимои ҳаҷми хизмати маишӣ дар байни аҳолии кишвар, бо таваҷҷуҳ ба намудҳои гуногуни хизматрасонӣ, инчунин, таҳлили тақсимои мазкур дар минтақаҳои мухталиф, гузаронида шуд. [5-М].

Барои рушди соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳим аст, ки як фазои сармоягузори мусоид ба вуҷуд ояд, то ки дар он заминаҳои институтсионалӣ, дастрасии соҳибкорон ба қарзҳои имтиёзнок ва механизми ҳавасмандгардонии андозӣ таъсис ёбад. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар давраи солҳои 2019-2023, бо вуҷуди монеаҳои маъмурӣ ва институтсионалӣ, теъдоди шаҳрвандоне, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба фаъолияти меҳнатии инфиродӣ машғул ҳастанд, ба 287,7 ҳазор нафар расидааст.

Бинобар ин, мо чиҳати баланд бардоштани дараҷаи сифати таъмини соҳаи хизматрасонӣ ва сегменти хизматҳои маишӣ, тақмили ташкилнамоӣ, ҳавасмандгардонии меҳнати кормандон, инчунин, ташкили хизматгузорӣ ва баланд бардоштани маданияти хизматрасонии соҳаи мазкурро пешниҳод менамоем.

7. Дар доираи таҳқиқоти мазкур ҷанбаҳои асосие ошкор гардидааст, ки онҳо ба рушди механизми хизматрасонии маишии аҳолии ва баланд бардоштани сифати онҳо зерин таъсири омилҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, демографӣ, техникаӣ, технологӣ, ҳудудӣ, замонӣ ва тағйиротҳои мунтазами муҳити рақобатнокӣ,

инчунин, фаъолияти иқтисодӣ-ҳочагидории субъектҳои ҳочагидорӣ дар бозори хизматҳои маишӣ монеа эҷод менамоянд. Дараҷа ва сатҳи хизматрасонии маишӣ ба аҳолии минтақаҳо дар асоси PEST-таҳлил баҳогузорӣ гардида, арзёбии дараҷаи миёнаи $B * C * N$ бо 526 - нишон дода шудааст, ки мутаносибан чунин мебошад: дараҷаи аҳаммияти барои аҳоли 4,5625 ва дараҷаи таъсири он ба хизматрасонии маишӣ бошад 115,2877 балл мебошад. Бо мақсади муайян намуднаи муқаррарот ва фарогирии намудҳои хизмати маишӣ аз рӯйи дараҷаи аҳаммиятнокӣ чиҳати ошкор намудани хизматҳои муҳимми иҷтимоӣ пурсиши аҳоли гузаронида шуд. Натиҷаҳои назарпурсӣ чиҳати аён намудани хизматҳои аҳамиятнокӣ иҷтимоӣ барои аҳоли шароит фароҳам овард, инчунин, омилҳои ба ташаккули талаботҳои аҳоли чиҳати хизмати маишӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсиррасон, муайян карда шудаанд. Вобаста ба рушди СХМ ба аҳоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 амсилаи иқтисодӣ - математикии ММД омода гардидааст. Эътиборнокии натиҷаҳо тибқи коэффитсиенти муқарраргардида, ба даст омада $R^2 = 0,9999$ ё 99,99 фоизро фаро мегирад. Ҳолати мазкур аз он шаҳодат медиҳад, ки байни хусусиятҳои маҳсулноӣ ва омилноӣ робитаи қатъӣ мавҷуд буда, натиҷаҳо метавонанд дар роҳи коркарди меъёрҳо, инчунин, афзоиши сифати таъмини ХМ ба аҳолии ҷумҳурӣ ва субъектҳои ҳудудии он дар шароити рақамикунонӣ барои давраи то соли 2030 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода гарданд. Ҳангоми ташкили низоми идоракунии сифати хизмати маишӣ дар бисёрхизматгузорӣ шакли шабакавии ҳамоҳангсозии ҳамкориҳои байниташкилотӣ таҳия гардидааст, ки чиҳати муайянсозии роҳи қатъӣ ва муқарранамоии талаботҳои ҳатмӣ ба шартномаи иҷоравӣ байни соҳиби комплекси тичоратӣ-фароғатие, ки дар атрофи он таъсиси бисёрхизматгузори маишӣ ба нақша гирифта шудааст ва соҳибкорон - иҷоранишиноне, ки аҳолиро бо хизматҳои маишӣ таъмин менамоянд, пешбинӣ менамояд.

8. Дар раванди таҳқиқот, механизми танзими давлатии хизматрасонии маишӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади баланд бардоштани самаранокии идоракунӣ ва таъмини ғаврияти иҷрои вазифаҳо дар сатҳи маҳаллӣ тақмил

ёфтааст. Бо ин мақсад, диққат ба беҳтар намудани сифати хизматрасониҳо ва ҷобачогузории корхонаҳои хизматрасонӣ бо дарназардошти иҷрои вазифаҳои мушаххас ва риояи принципҳои идоракунии гузошта шудааст. Вогузории масъулиятҳои идоракунии ба мақомоти маҳаллӣ ва таҳкими нақши онҳо дар идора кардани соҳаи хизматрасонӣ, инчунин, таъсиси фондҳои махсус барои дастгирии соҳибкории хурд ва истеҳсолкунандагони хизматрасониҳои маишӣ, дар минтақаҳои шаҳру вилоятҳо, самаранокии истифодаи захираҳои молиявӣ ва меҳнатиро афзоиш медиҳад. Ин раванд кумак мерасонад, ки хизматрасониҳои маишӣ дар асоси эҳтиёҷоти аҳоли ва рушди иқтисодиёт ташкил шуда, имкониятҳои корӣ ва зиндагии беҳтарро фароҳам оварад. Ғайр аз ин, мо усулҳои нави танзими соҳаи хизматрасонии маиширо дар сатҳҳои гуногуни идоракунии дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод намудаем, ки метавонанд барои таъсиси як низоми самараноки хизматрасонӣ ба аҳоли, таъмини эҳтиёҷоти иқтисодӣ ва иҷтимоии ҷомеа, мусоидат намоянд.

9. Муносибатҳои асосии баланд бардоштани рушди иҷтимоию иқтисодии бахши хизматрасонии маишӣ аз инҳо иборатанд:

- пешбурди савдо;
- татбиқи стратегияҳои маркетингӣ;
- васеъ намудани номгӯи хизматрасонҳо;
- ба амал баровардани инкишофи хизмати манзилӣ ба аҳолии деҳот;
- такмил додани сиёсати андоз тавассути додани имтиёзҳо ва имтиёзҳои андозӣ;
- мустаҳкам намудани базаи моддию технологӣ;
- тайёр намудан ва такмил додани кадрҳои баландихтисос ва ғайра.

Ғайр аз ин, маҷмуи воситаҳои идоракунии рушди соҳаи хизмати маишӣ дар шароити иқтисодиёти рақамӣ пешниҳод гардидаанд [8-М].

Б) Тавсияҳо барои истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

Мо дар асоси натиҷаҳои рисолаи диссертатсионӣ самтҳои асосии рушди иқтисодиёти рақамиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин пешниҳод менамоем:

1. Таҳия ва татбиқи барномаи “Иқтисодиёти рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”, саҳеҳ гардонидани мақсад, вазифаҳо, самт ва муҳлатҳои татбиқи тадбирҳои асосии сиёсати давлатӣ оид ба фароҳамсозии шароитҳои зарурӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [2-М];

2. Муқаррар намудани самтҳои асосии рушди иқтисодиёти рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, танзими меъёрӣ, кадрӣ ва таълимӣ, ташаккули салоҳиятҳои таҳқиқотӣ ва заминаҳои техникӣ, инфрасохтори иттилоотӣ ва амнияти иттилоотӣ;

3. Тартиб додани харитаи корхонаҳои рақамии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади муайяннамоии коркардҳои дурнамо ва баҳодиҳии рақобатпазирии онҳо дар муқоиса бо ҳаммонандии хориҷӣ [7-М];

4. Саҳеҳ намудани параметрҳои муҳити институтсионалӣ, ки шароити рушди платформаҳои рақамӣ, такмили технологияҳои идоракунии, истифодаи сармояи инсониро ташкил медиҳанд;

5. Навсозии соҳаи маориф, салоҳиятҳои наф, саводнокии рақамӣ, рафъи тафовут дар малакаҳои рақамӣ байни гурӯҳҳои ҷудогонаи аҳоли [10-М];

6. Ташаккули технологияи муосири блокчейн (“blockchain”), ки ғайримарказии низомҳо ва мушаххасот, инчунин, технологияҳои нигоҳдории боэътимоди маълумоти онҳоро мефаҳмонад;

7. Истифодаи криптомаблағҳо (“Cryptocurrency”) ҳамчун воситаи пардохти мунтазам барои харидории мол ё пардохти хизматрасонӣ, инчунин, таъсиси асъорҳои рақамии ғайримарказонидашуда (“Litecoin”, “Ethereum”, “Bitcoin”, “Monero” ва ғайраҳо).

Ҳамин тариқ, татбиқи самтҳои мазкур барои расидан ба ҳадафҳои СМР-2030 оид ба рушди БХМ ва муакамал гардонидани механизми хизматрасонӣ дар ин самт бо дарназардошти имкониятҳои истифодаи технологияҳои рақамӣ шароити созгорро фароҳам меоварад.

РҶҶҲАТИ АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА

Санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ ва расмӣ

1. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Маркази миллии конунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <https://mmk.tj/content/конститутсияи-ҷумҳурии-тоҷикистон> (санаи мурочиат: 22.11.2023).

2. Қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Барномаи миёнамуҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025”, аз 16 июни соли 2021, №441 [Матн]. – Душанбе, 2021. – 309 с.

3. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Барномаи давлатии рушд ва татбиқи технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2020”, аз 31 октябри соли 2018, №519 [Матн].

4. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Барномаи давлатии рушд ва татбиқи ТИК”, аз 10.02.2016, №66 [Матн].

5. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Барномаи миёнамуҳлати рушд барои солҳои 2021-2025”, аз 30 апрели соли 2021, №168. – Душанбе, 2021 [Матн].

6. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Консепсияи иқтисодӣ рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”, аз 30.12.2019, №642 [Матн].

7. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Консепсияи ташаккули ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”, аз 30 декабри соли 2011, № 643 [Матн]. – Душанбе, 2011. – 31с.

8. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи савдо ва хизматрасонии маишӣ” (таҳрир аз 14.03.2014, №1075, аз 08.08.2015, №1216, аз 15.03.2023, №1960) [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <https://mmk.tj/content/қонуни-ҷумҳурии-тоҷикистон-дар-бораи-савдо-ва-хизматрасонии-маишӣ> (санаи мурочиат: 08.10.2023).

9. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи савдо ва хизматрасонии

маишӣ” (таҳрири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 14 март соли 2014 №1075, №1216 аз 15 март соли 2015, №1960) [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <https://ncz.tj/content/закон-республики-таджикистан-о-торговле-и-бытовом-обслуживании?> (санаи мурочиат: 12.09.2023).

10. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи савдо ва хизматрасонии маишӣ” (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с.2013, №3, мод.186; с.2014, №3, мод.150) (Қонуни ҚТ аз 14.03.2014 №1075, аз 8.08.2015, – №1216, аз 15.03.2023, – №1960) [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <https://mmk.tj/content/қонуни-ҷумҳурии-тоҷикистон-дар-бораи-савдо-ва-хизматрасонии-маишӣ> (санаи мурочиат: 30.10.2023).

11. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи хусусигардонии моликияти давлатӣ” (ҚҚТ аз 24.02.17 с., №1402) [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <https://mmk.tj/content/дар-бораи-хусусигардонии-моликияти-давлатӣ?page=3> (санаи мурочиат: 13.11.23).

12. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи шарикии давлат ва бахши хусусӣ”, ш. Душанбе, 28 декабри соли 2012. – №907 [Захираи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <https://mmk.tj/content/қонуни-ҷумҳурии-тоҷикистон-дар-бораи-шарикии-давлат-ва-бахши-хусусӣ> (санаи мурочиат: 04.09.2023).

13. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] аз 28.12.2024 (ш. Душанбе) [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <https://president.tj/event/missives/49225> (санаи мурочиат: 01.01.2025).

14. Распоряжение Правительства Российской Федерации от 9 сентября 2023 г., №2436-р [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://publication.pravo.gov.ru/document/0001202309130024> (дата обращения: 01.01.2025)

15. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, аз 1 декабри соли 2016. – №636.

16. Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Соли рушди сайёҳӣ ва хунарҳои мардумӣ эълон намудани соли 2018” аз 29 декабри соли

2017, №977 [Матн].

17. Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи стратегияи давлатии технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ барои рушди Тоҷикистон”, аз 5.11.2003, №1174 [Матн].

18. Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи “Солҳои рушди иқтисоди рақамӣ ва инноватсия эълон намудани солҳои 2025-2030” аз 8 январи соли 2025, №911[Матн].

Монографияҳо, китобҳои дарсӣ, васоити таълимӣ

19. Басовский, Л.Е. Прогнозирование и планирование в условиях рынка: Учеб. Пособие [Текст] / Л. Е.Басовский. -М.: ИНФРА-М, 2014. -286 с.

20. Герасимова, Б.И., Гурова, Л.Г. Экономический анализ рынка платных услуг в сфере бытового обслуживания региона: Монография [Текст] / Б. И. Герасимова, Л.Г. Гурова. -Тамбов: Тамб. гос. техн. Ун-та, 2004. –164 с.

21. Грибанов, Ю.И. Развитие информационной инфраструктуры управления предприятием на основе ИТ-аутсорсинга [Текст]/ Ю.И.Грибанов, Н.В. Репин, М.Н. Руденко. –М.: Креативная экономика, 2019. –220с.

22. Демографияи солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон. –Душанбе: АОНПЧТ, 2024. – 429. – С. 26-30.

23. Джеймс, Х. Оптимизация бизнес–процессов документирование, анализ, управление, оптимизация [Текст] / Х. Джеймс, К.С. Эсселинг, В.Н. Харм. – Санкт-Петербург: ООО “БМикро”, 2002. –305 с.

24. Иванова, В. Путь аналитика. Практическое руководство IT-специалиста [Текст] / В. Иванова, А.Д. Перерва. –Питер: Питер, 2016. – 304 с.

25. Ильенкова, С.Д. Управление качеством [Текст] / С.Д. Ильенкова. – Москва: ЮНИТИ, 2012. – 437с.

26. Исикава, К. Японские методы управления качеством [Текст] / К. Исикава. –М.: Экономика, 1988. – 199 с.

27. Курбонов, М.А. Особенности использования информационных ресурсов в обеспечении развития предпринимательских структур: Монография [Текст] / М.А. Курбонов. – Душанбе: МД АМ СБРСК-Хонаи китоб, 2020. –156

с.

28. Лавриненко, В.Н Путилова Л.М. Исследование социально-экономических и политических процессов: Учеб. Пособие (Исследование роли государственного регулирования экономики в учении Дж.М. Кейнса) [Текст]. - 2-е изд., перераб. и доп. -М.: Вузовский учебник, 2008. –205 с. –С.77.

29. Лapidус, Л.В. Цифровая экономика: управление электронным бизнесом и электронной коммерцией: монография (стереотипное издание) [Текст] / Л.В. Лapidус. – Москва: Москва, 2020. – 381с.

30. Ллойд, Э. Справочник по прикладной статистике: В 2-х т. Т. 1. [Текст] / Э. Ллойд. –М.: Финансы и статистика, 1989. – 510с.

31. Машокиров, Дж.Н. Повышение качества бытовых услуг в условиях рыночной экономики [Текст] / Дж.Н. Машокиров // Монография. –Душанбе: Ирфон, 2021. –156с.

32. Месконом, М.Х., Альбертом, М., Хедоури, Ф. Основы менеджмента: Пер. с англ. [Текст] / М.Х. Месконом, М. Альбертом, Ф. Хедоури. –М.: Дело, 1992. –702с. – С.216.

33. Миротин, Л.Б., Логистика: обслуживание потребителей: Учебник [Текст] / Л.Б. Миротин, И.Э. Ташбаев, А.Г. Касенов. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 190с.

34. Омори солонai Чумхурии Тоҷикистон. – Душанбе: АОнПҚТ, 2024. – 429 с. [Матн].

35. Раджабов, Р.К. Региональные аспекты развития сферы платных услуг населению в условиях переходной экономики [Текст] / Р.К. Раджабов. – Душанбе: Ирфон, 2013. – 213с.

36. Раджабов, Р.К. Сфера услуг: проблемы и перспективы развития [Текст] / Р.К. Раджабов, Х.Н. Факеров, М. Нурмахмадов, М.Х. Саидова. – Душанбе: Дониш, 2007. – 544с.

37. Самсонов, Л.А. Качество обслуживания [Текст] /Л.А. Самсонов // Соц.-экон. аспект. – Москва, 1979. – 120 с.

38. Тоҷикистон: 30 солагии истиқлолияти давлатӣ [Матн]. Маҷмуаи оморӣ. – Душанбе: АОНПҚТ, 2022. –472с.

39. Тоҷикистон: 30 солагии истиқлолияти давлатӣ. Маҷмуаи оморӣ. – Душанбе: АОНПҚТ, 2023. – 419. – С. 120.

40. Третьякова, Е. А. Экономика. Практикум: учебное пособие [Текст] / Е. А. Третьякова, А.А. Носков. – Пермь: Пермский государственный национальный исследовательский университет, 2020. – 290 с.

41. Трояновский, В.М. Элементы математического моделирования в макроэкономике [Текст] / В. М. Трояновский. – М.: РДЛ, 2001. – 151с.

42. Цыпин, А.П., Афанасьев, В.Н. Статистическое исследование качества услуг населению в муниципальных образованиях [Текст] / А. П. Цыпин, В. Н. Афанасьев. – Оренбург, 2012. –170 с.

43. Шумораи аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон то 1 январи соли 2022 (30-соли истиқлолияти давлатӣ) [Матн]. Агентии омери назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: АОНПҚТ, 2022. – 55 с.

44. Юнусов, Б.Д. Идоракунии сифат [Матн] / Б.Д. Юнусов, У.Ш. Халилов. -Душанбе: Донишкадаи молия ва иқтисоди Тоҷикистон, 2018. -106с.

Мақолаҳо ва маърузаҳо

45. Азаренко, Н.Ю. Инновационные технологии в стратегическом управлении предприятием [Текст]. В сборнике: Актуальные аспекты управления и экономики в современных условиях. Сборник материалов IX Всероссийского молодежного научного форума, 2017. –Брянске: Брянский государственный инженерно-технологический университет. – Москва, 2017. – С. 111-114.

46. Аминов, И.А. К вопросу исследования развития производственной инфраструктуры в переходной экономике Республики Таджикистан [Текст] / И.А. Аминов, Ш.Дж. Гадайбаева // Вестник ТНУ. Социально-экономических и общественных наук. – Душанбе: Сино, 2015. – С.97-103.

47. Артюшина, Е.В. Исследование отношения потребителей к созданию автоматизированной системы коммуникации на рынке услуг [Текст] / Е.В.

Артюшина // Информ. Общество. – 2019. – №1-2. – С.61-68.

48. Асанов, Р.К. Формирование концепции «цифровой экономики» в современной науке [Текст] / Р.К. Асанов // Социально-экономические науки и гуманитарные исследования. – Москва. –2016. – №15. – С. 143-148.

49. Астафьев, С. Роль общественного самоуправления в сфере качества продукции и услуг [Текст] / С. Астафьев // Стандарты и качество, 2012. –№ 7. – С.64-66.

50. Бабаева, П.М. Роль и значение сферы бытовых услуг в повышении уровня занятости населения [Текст] / П.М. Бабаева // Вестник ТГУПБП. – Худжанд, 2017. – № 1. – С. 80-87.

51. Балаева, О. Управление мощностью организации в сфере услуг [Текст] / О. Балаева, М. Предводителя // Пробл. теории и практики управл., 2008. – №3. – С.77-89.

52. Бобочонов, Р.М. Нақши давлат дар рушди системаи муносибатҳои иҷтимоиву меҳнат ва ҳамкориҳои иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити иқтисоди бозоргонӣ [Матн] / Р.М. Бобочонов, С.Ҷ. Мутиева // Паёми Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон. Силсилаи илмҳои иқтисодӣ. – Душанбе: ООО “Сумани Кудрат”, 2016. – № 3(16). – С.21-26.

53. Бондаренко, В.М. Мировоззренческий подход к формированию, развитию и реализации «цифровой экономики» [Текст] / В. М. Бондаренко // Современные информационные технологии и ИТ-образование, 2017. – Т.13. – №1. – С. 237-251.

54. Ватолкина, Н. Услуга как социально–экономический феномен и объект управления [Текст] / Н. Ватолкина // Пробл. теории и практики управл. – 2011. – №3. – С.101-109.

55. Восколович, Н.А. Специфика формирования доступности платных потребительских услуг [Текст] / Н.А. Восколович // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 6. Экономика, 2012. – № 3. – С.3-11.

56. Галиуллин, И.Р. Инновационная амсила эффективного управления конкурентоспособностью предприятий сферы услуг: от теории к практике

[Текст] / И. Р. Галиуллин // Микроэкономика. – 2018. – № 3. – С.31-35.

57. Герасимова, Е.А. Методика оценки уровня стратегического развития организаций сферы услуг [Текст] / Е.А. Герасимова, А. Чаплина // Стратегия предприятия в контексте повышения его конкурентоспособности. – 2020. – №9. – С. 196-200.

58. Гордиенко, А.В., Руденко, О.Н. Исследование рынка сферы услуг и присущих данной сфере рисков [Текст] / А.В. Гордиенко, О.Н. Руденко // Актуальные вопросы современной экономики. – 2019. – №3-1. – С. 786-794.

59. Демьянов, Д.Г. Моделирование территориального развития сферы бытовых услуг [Текст] / Д. Г. Демьянов // Вестник Пермского университета. Серия: Экономика. – 2014. – №3. – С.109-117.

60. Домнин, А.Д. Анализ подходов к оценке качества на предприятиях по оказанию бытовых услуг населению [Текст] / А.Д. Домнин // Российский экономический интернет-журнал. – 2019. – №4. – С. 50.

61. Домнин, А.Д. Развитие мультисервисов как фактор повышения качества жизни населения [Текст] / А.Д. Домнин, С.Е. Барыкин // Экономические науки. – 2020. – №191. – С. 64-69.

62. Домнин, А.Д. Разработка сетевой модели управления качеством бытовых услуг [Текст] / А. Д. Домнин, С.Е. Барыкин // Экономические науки. – 2020. – №191. – С. 70-81.

63. Домнин, А.Д. Разработка этапов информационно-аналитической системы на предприятиях по бытовому обслуживанию населения в условиях цифровой экономики [Текст] / А.Д. Домнин // Кластеризация цифровой экономики: Глобальные вызовы. – 2020. – С. 546-551.

64. Домнин, А.Д. Специфика построения сетевой модели создания системы менеджмента качества в мультисервисе для предприятий бытового обслуживания [Текст] / А.Д. Домнин, Д.Г. Родионов, Е.А. Конников // Экономические науки. – 2021. – № 4 (197). – С. 80-89.

65. Дорошев, В.И. Потенциал сферы бытовых услуг в развитии инноваций и предпринимательской инициативы [Текст] / В.И. Дорошев //

Вопросы экономики и управления, 2016. – № 4 (6). – С. 75-78.

66. Жиганова, Н.В. Ярмуллина, А.С. Влияние внешних и внутренних факторов на финансово-хозяйственную деятельность [Текст] / Н.В. Жиганова, А.С. Ярмуллина // Экономика и торговли, Выпуск №12 (76). – Москва, 2022. – С.36-41.

67. Жилиева, И.А. Опыт регулирования сферы услуг за рубежом [Текст] / И.А. Жилиева // В сборнике научных трудов XXII всероссийской научно-практической конференции «Экономика, экология, общество в XXI столетии». – СПб: СПбПУ, 2017. – С. 132-137.

68. Жилиева, И.А. Социально-экономические аспекты и тенденции предоставления услуг массового потребления в российской федерации [Текст]/ И.А. Жилиева, Д.Г. Родионов // Экономика и предпринимательство, 2016. –№ 8 (73). – С. 676-689.

69. Забелин, Б. Интегрированная система планирования и управления реализацией проектов [Текст] / Б.Ф. Забелин, Е.А. Конников, В.М. Никишин, К.К. Хатанзейский, Д.Ф. Дробинцева // Экономические науки. – 2020. – №185. – С. 111-114.

70. Заяц, Е.Ю. Модернизация институционального механизма стабильного развития сферы бытового обслуживания [Текст] / Е.Ю. Заяц // Экономика и предпринимательство. – 2012. –№2. – С.250-254с.

71. Заяц, Е.Ю. Оценка качества бытовых услуг с применением модели Mysterry shopping [Текст] / Е.Ю. Заяц // Сб. научных трудов. Актуальные вопросы современной науки. – М.: Перо. – 2012. – С. 294-298.

72. Заяц, Е.Ю. Совершенствование управления на предприятиях бытового обслуживания [Текст] / Е.Ю. Заяц // Ресурсы, Информация, Снабжение, Конкуренция. – 2012. –№3. –452с. – С.447.

73. Исмоилов, Ш.М. Перспективы развития цифровой экономики в условиях Республики Таджикистан [Текст] / Ш.М. Исмоилов, Р.Б. Худжамкулов, М.Д. Лутфуллоев // Вестник ТГУПБП. Серия общественных наук. –Душанбе, 2020. –№3 (84). – С.41-46.

74. Канг, Д.Д. Критерии качества обслуживания: анализ модели качества обслуживания [Текст] / Д.Д. Канг // Менеджмент дайджест, 2015. – № 2. – С.15-21.

75. Ключкин, А.И. Корреляционно-регрессионный анализ как метод исследования организационного управления предприятий сферы услуг в период кризиса [Текст] / А. И. Ключкин // Микроэкономика. – 2018. – №6. –С. 87-91.

76. Комилов, С.Дж. Проблемы становления инновационного предпринимательства в Республике Таджикистан [Текст] / С.Дж. Комилов, Х.Б. Рахматзода // Финансово-экономический вестник Таджикский государственный финансово-экономический университет. – Душанбе, 2021, 2(26). – С.7-13.

77. Курбонов, М.А. Современные тенденции развития ИТ-аутсорсинга в Республике Таджикистан [Текст] / М.А. Курбонов // Вестник Таджикского государственного университета коммерции. – 2018. – №1 (22). – С. 17-23.

78. Лавлок, К. Маркетинг услуг: персонал, технология, стратегия. – 4-е изд.: пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2018. –1008с. – С.139

79. Медведева, Т.В. Разработка экономического механизма повышения эффективности использования оборотных средств на предприятии сферы услуг [Текст] / Т.В. Медведева, С.Г. Ерохин // Социальная политика и социология. – 2018. – Т.17. – № 1. – С. 21-28.

80. Молчанова, Е.Ю. Оценка качества бытового обслуживания [Текст] / Е.Ю. Молчанова // Вестник Белгородского университета кооперации, экономики и права. – №3 (39) – 2011. – 356с. – С.343.

81. Мухамеджанова, О.Г. Методический подход к разработке профессиональных стандартов в сфере услуг [Текст] / О.Г. Мухамеджанова, Т.И. Зворыкина // Стандарты и качество. – Москва, 2013. – №1. – С. 34-38с.

82. Нидоев, Н.Ф., Формирование индустриально-аграрной модели экономики на основе перехода к «Зелёной» экономике [Текст] / Н.Ф. Нидоев, Ш.Н. Нидоев // Известия Академии наук Республика Таджикистан. Отделение общественных наук. – Душанбе, 2015. – №2. – С.88-95.

83. Панышин, Б.Н. Факторы актуальности и понятие цифровой культуры [Текст] / Б.Н. Панышин // Тенденции экономического развития в XXI веке: материалы II Междунар. науч. конф., Минск, 28 февр. 2020г. / Белорус. гос. ун-т ; редкол.: А. А. Королёва (гл. ред.). – Минск: БГУ, 2020. – С. 574-578.

84. Панышин, Б.Н. Цифровая экономика: особенности и тенденции развития [Текст] / Б.Н. Панышин // Журнал: Наука и инновации. - Республиканское унитарное предприятие “Издательский дом «Белорусская наука»”, 2016. – №4. – С.17-20.

85. Раджабов, Р.К. Исследование факторов, характеризующих уровень потребительского спроса на рынке платных услуг [Текст] / Р.К. Раджабов, М.Х. Саидова, П.Д. Ходжаев // Проблемы и перспективы развития потребительской кооперации в условиях глобализации. Материалы межд.науч.прак.конф. – Душанбе: ТГУК, 2012. – 322 с. – С.318.

86. Раджабов, Р.К. Цифровая экономика: состояние и перспективы развития в Республике Таджикистан [Текст] / Р.К. Раджабов, М.Х. Саидова, А.И. Джабборов, А. Исоков // Вестник Таджикского национального университета. Серия экономических и социально-экономических и общественных наук. – Душанбе: Сино, 2017. – №2/8. – С.107-112.

87. Сабирова, З.Э. Формирование системы оказания социально значимых бытовых услуг населению [Текст] / З.Э. Сабирова // Экономика и управление: научно–практический журнал. – 2012. – №2 (106). – С. 100-104.

88. Саидова, М.Х. Проблемы развития сферы услуг Республики Таджикистан [Текст] / М.Х. Саидова, К.Р. Ашуров // Вестник ТНУ. – №2/8 (215). – 2016. – С.59-65.

89. Саидова, М.Х. Проблемы управления предпринимательской деятельностью в сфере услуг [Текст] / М.Х. Саидова, Б.С. Акбаров, М.Ш. Саидов // Материалы межд. науч. прак. конф. «Проблемы и перспективы развития потребительской кооперации в условиях глобализации», Душанбе: ТГУК. – 2012. – С. 294-301с.

90. Саидова, М.Х. Формирование механизма государственного регулирования оказания услуг населению в Республике Таджикистан [Текст] / М. Х. Саидова, К.Р. Раджабов, У.Т. Саломова // Вестник Таджикского государственного университета коммерции. – 2016. – №3(16). – Душанбе: Сумани Кудрат, 2016. – С. 45-51.

91. Сакаева, В.Ф. Оценка деятельности органов местного самоуправления по развитию сферы бытового обслуживания населения [Текст] / В.Ф. Сакаева // Экономика и управление: научно–практический журнал. – 2011. – №4 (102). – С.64-67с.

92. Саломова, У.Т. Исследование факторов, влияющих на формирование спроса на услуги бытового сектора потребительского комплекса Таджикистана [Текст] / У.Т. Саломова // Творчество молодых инновационному развитию Казахстана. Материалы межд. науч. техн. конф. студентов, магистров и молодых ученых (9-10 апреля 2015г.). –Усть–Каменогорск: ВКТТУ. – 2015. – Ч.5. – 430с. – С.428.

93. Саломова, У.Т. Предпосылки и условия развития сферы бытового обслуживания населения в Таджикистане [Текст] / У.Т. Саломова // Вестник Таджикского национального университета. Серия экономических наук. – Душанбе: Сино, 2015. – № 2/8 (181). – С.93 - 95.

94. Саломова, У.Т. Экономико-математическое моделирование прогнозирования спроса населения на бытовые услуги в Республике Таджикистан [Текст] / У.Т. Саломова, С. Зубайдов // Материалы межд.науч.прак.конф. Моделирование экономических процессов и современно-инновационных технологий. (г. Душанбе, 27 ноября 2015г.). –Душанбе: ТНУ, 2015. – С.45-50с.

95. Смирнова, А.А. Региональные особенности функционирования сферы бытового обслуживания [Текст] / А.А. Смирнова // Азимут научных исследований: экономика и управление. – 2018. – Т.7. – № 2(23). – С. 295-298.

96. Солиев, А.А. Совершенствование механизма государственного регулирования рынка платных услуг [Текст] / А.А. Солиев, Б. К. Рахимзода //

Вестник Таджикского национального университета. – Душанбе: Сино, 2015. – №2/8(181). – С. 279 - 285.

97. Стародубцева, Е.Б. Цифровая трансформация мировой экономики [Текст] / Е.Б. Стародубцева, О.М. Маркова // Вестник АГТУ. Серия: Экономика. – 2018. – №2. – С.7-15.

98. Тулиев, М.С. Вопросы моделирования оказания электронных услуг в условиях цифровой экономики [Текст] / М.С. Тулиев, Р.С. Исаев // Вестник ТГУПБП. Серия общественных наук. – Душанбе, 2020. – №2 (83). – С.39-47.

99. Умаров, Х. Повышение уровня занятости как фактор ускорения динамики и эффективности национальной экономики [Текст] / Х. Умаров // Проблемы трудовых отношений и социального развития Таджикистана: материалы респуб. науч. –практ. конф. – Душанбе, 2008. – С.10-21.

100. Фастовский, Е.Г. Технологияҳои ҳамгироии иттилоотӣ, ки ба хидматнигаронида шудаанд [Матн] / Е. Г. Фастовский. –Харков: НТУХПИ, 2011. –50с. – С.13.

101. Фозилханов, Д.О. Развитие государственно-частного партнерства в сфере бытовых услуг: опыт развитых стран [Текст] / Д.О. Фозилханов // Вестник университета (РТСУ). – 2021. – №2 (74). – С. 21-29.

102. Хомяков, В. Н. Построение обобщенных прогнозов экономических показателей [Текст] / В. Н. Хомяков // Вестник Академии. Научный журнал. М.: МосАП, 2009. –№1. – С. 46 - 48.

103. Шаронов, М.А. Некоторые технологические возможности современных бытовых услуг [Текст] / М.А. Шаронов, В.П. Шаронова, Р.Ю. Коротицкий // Фундаментальные и прикладные исследования кооперативного сектора экономики. – 2015. – №3. – С.53-57.

104. Tarasov, V.G. Examination of service business processes of thermal automation of thermal power plants on the example of thermal power plant of norilsk city [Text] / V.G. Tarasov // State regulation and self-regulation of the market of consumer services. – Т.13. – № 3 (2012). – P.218-223.

Диссертация ва авторефератҳо

105. Агафонова, А.Н. Методология управления комплексом информационных услуг в электронной коммерции: дисс... д.э.н.: 08.00.05 [Текст] / Агафонова Анна Николаевна. – Самара, 2015. – 333с.

106. Бабаева, П.М. Повышение социально-экономической эффективности бытового обслуживания населения в условиях рыночных отношений (на материалах Республики Таджикистан): дисс... к.э.н.: 08.00.05 [Текст] / П.М. Бабаева. – Душанбе, 2019. – 145с.

107. Брынцев, А.Н. Формирование инвестиционного климата в промышленности в условиях свободной экономической зоны: дисс... к.э.н.: 08.00.05 [Текст] / Брынцев, Александр Николаевич. – Москва, 2004. – 322с.

108. Гурова, Л.Г. Региональный механизм формирования и развития рынка платных услуг в сфере бытового обслуживания : дисс... к.э.н.: 08.00.05 [Текст] / Л.Г. Гурова – Тамбов, 2002. – 184 с.

109. Домнин, А.Д. Совершенствование организационных и инструментальных методов повышения качества бытовых услуг: автореф. дисс... к.э.н.: 08.00.05 [Текст] / А.Д. Домнин. – Санкт-Петербург, 2021. –24с. – С. 8-12.

110. Домнин, А.Д. Экономика и управление народным хозяйством. дисс. к.э.н.: 08.00.05 [Текст] / А.Д. Домнин. –С.Петербург, 2021. –251с.

111. Дудин, М.Н. Обеспечение стратегической устойчивости предпринимательских структур в условиях инновационного развития: автор. дисс... д.э.н.: 08.00.05 [Текст] / Дудин Михаил Николаевич. –Москва, 2013. – 49с.

112. Евневич, М.А. Совершенствование структур управления промышленными интегрированными бизнес-группами в современной России: дисс... к.э.н.: 08.00.05 [Текст] / Евневич, М.А. – Санкт-Петербург, 2007. – 171с.

113. Заяц, Е.Ю. Совершенствование оценки качества обслуживания на предприятиях сферы бытовых услуг: дисс... к.э.н.: 08.00.05 [Текст] / Заяц, Елена Юрьевна. –Красноярск, 2015. – 225с.

114. Иванов, Д.В. Совершенствование инструментария развития экономических институтов социальной сферы: дисс... к.э.н.: 08.00.01 [Текст] / Иванов, Д.В. – Тамбов, 2011. –176 с.

115. Исмоилова, Д.М. Формирование системы управления рынком бытовых услуг: автореф. дисс... к.э.н.: 08.00.05 [Текст] / Д. М. Исмоилова. – Душанбе, 2004. – 25с.

116. Левитина, И.Ю. Формирование системы управления рынком бытовых услуг на муниципальном уровне: дисс... к.э.н.: 08.00.05 [Текст] / Левитина, Ирина Юрьевна. – Санкт–Петербург: Санкт – Петербургский Государственный Институт Сервиса и Экономики, 2000. – 183с.

117. Рауфи, А. Региональные проблемы развития транспорта в системе рыночной экономики Таджикистана: дис... д.э.н.: 08.00.05 [Текст] / А. Рауфи. – Москва, 2008. – 283с.

118. Сабирова, З.Э. Развитие социально значимых бытовых услуг на принципах государственно–частного партнерства в регионе: автореф. дис. к.э.н.: 08.00.05 [Текст] / З.Э. Сабирова. – Москва, 2013. –24с.

119. Саломова, У.Т. Развитие рынка услуг бытового обслуживания населения в условиях рыночной экономики (на материалах Республики Таджикистан): дис... к.э.н.: 08.00.05 [Текст] / У.Т. Саломова. – Душанбе, 2017. – 178с.

120. Фозилханов, Д.О. Формирование и развитие рынка бытовых услуг в сельских территориях Таджикистана: автореф. дисс... к.э.н.: 08.00.05 [Текст] / Д.О. Фозилхонов. – Душанбе, 2009. – 23с.

121. Хабибова, С.С. Внутренняя торговля потребительскими товарами: оценка современного состояния и стратегические направления развития в условиях рыночной экономики (на материалах Республики Таджикистан) [Текст]: автор. дисс... к.э.н.: 08.00.05 / С.С. Хабибова. – Душанбе, 2017. – 24с.

122. Шаронова, В.П. Организационно-экономические основы развития сферы услуг в системе потребительской кооперации [Текст]: автор. дисс. к.э.н.: 08.00.05 / Шаронова, Валентина Петровна. –Москва, 2010. – 24с.

123. Шаропов, Ф.Р. Повышение эффективности функционирования розничной торговли: На примере Республики Таджикистан [Текст]: дисс. к.э.н.: 08.00.05 / Шаропов, Фарход Разокович. – Душанбе, 2004. – 162с.

Сарчашмаҳои электронӣ

124. Александр, Л. Руководитель подразделения инфраструктурных сервисов - Комплексная поддержка решений на базе Open Source продуктов - IBM [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.readkong.com/page/aleksandr-levin-rukovoditel-podrazdeleniya-infrastrukturnyh-4538455> (дата обращения: 04.02.2023).

125. Анализ планирования на примере ООО “ТЕХНОПОЛИС” [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.freepapers.ru/110/analiz-planirovaniya-na-primere-ooo/56733_370884.list2.html (дата обращения: 25.11.2022).

126. Аҳдҳои таъминшуда - заминаи мусоид барои пешрафти иқтисодиёт дар Тоҷикистон [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <https://tojikmatlubot.tj/axdxi-taminshyda-zaminai-mysoid-baroi-peshrafti-iktisodiet-dar-tojikiston/> (санаи муроҷиат: 20.09.2023).

127. Ашурова, Т.А., Бадалов, М.Т. Идоракунии тағйирот дар ташаккул ва рушди мутахассисони касбӣ барои кадрҳои иқтисодиёти рақамӣ [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <https://www.hgu.tj/ru/news/media/item/192.html> (санаи муроҷиат: 11.09.2021).

128. Варламов, К.В. Российская Венчурная компания, 06.07.2017 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.rvc.ru> (дата обращения: 08.09.2021).

129. Галушко, Н.А. Некоторые аспекты управления бытовым обслуживанием населения [Текст] / Галушко Н. А. (КФ АТ и СО, г. Курган, РФ) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://science-bsea.narod.ru/2007/ekonom_2007_2/galushko_nek.htm (дата обращения: 11.07.2023).

130. Гуру менеджмента качества и их концепции: Э. Деминг, Дж. Джуран, Ф. Кросби, К. Исикава, А. Фейгенбаум, Т. Тагути [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.classs.ru/stati/menejment1/guru.html> (дата обращения: 11.10.2022).

131. Дар бораи тасдики Қоидаҳои хизматрасониҳои маишӣ [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=> (санаи мурочиат: 20.08.2023).

132. Дар Тоҷикистон беш аз 8 миллион истифодабарандагони алоқаи мобилӣ вучуд дорад [Манбаи электронӣ]. –Речаи вуруд: <https://khovar.tj/rus/2023/07/v-tadzhikistane-bolee-8-millionov-polzovatelej-mobilnoj-svyazi> (санаи дастрасӣ: 10.03.2024).

133. Дифференциация цен на бытовые услуги и ее виды [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://studfile.net/preview/5350827/page:22/> (дата обращения: 12.06.2023).

134. Доля сельского хозяйства в ВВП - Классация стран [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.theglobaleconomy.com/rankings/Share_of_agriculture/ (дата обращения: 10.02.2023).

135. Доля сферы услуг - Классация стран [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.theglobaleconomy.com/rankings/Share_of_services/ (дата обращения: 19.12.2024).

136. Исакова, Т.А. Разработка WEB-сервиса для оказания бытовых услуг [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://elar.uspu.ru/handle/uspu/8257> (дата обращения: 13.12.2024).

137. Корпоративный центр данных для руководителей ИТ и бизнеса [Электронный ресурс]. –Режим доступа: <https://public.knoema.com/search?query=Tajikistan> (дата обращения: 31.01.23).

138. Макроэкономические исследования. Услуги на душу населения в мире в 2021 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://be5.biz/makroekonomika/service/world.html> (дата обращения: 8.03.2024).

139. Маркази маълумоти корпоративӣ барои менечерони роҳбарон ТИ ва тиҷорат [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <https://public.knoema.com/search?query=Tajikistan> (санаи муроҷиат: 31.01.2024).

140. Маркетинг бытовых услуг [Электронный ресурс]. –Режим доступа: https://www.freepapers.ru/74/marketing-bytovyh-uslug/149336.932753_.list3.html (дата обращения: 09.04.2023).

141. Маълумот оид ба сохтори ММД-и кишварҳои ҷаҳон ва ҳиссаи кишоварзӣ дар ММД - Таснифи кишварҳо [Манбаи электронӣ]. – URL: https://ru.theglobaleconomy.com/rankings/Share_of_agriculture/ (санаи дастрасӣ: 10.02.2023).

142. Минтақаи Осиёи Марказӣ. Таҳқиқот бо ҷамъоварии маълумот барои пешбурди соҳаи сайёҳӣ дар кишварҳо. Гузориши ниҳоии Осиёи Марказӣ - Январии 2022 [Матн] / Японское Агентство международного сотрудничества (JICA). International Development Center of Japan Inc. (IDCJ) PADECO Co., Ltd (PADECO) [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <https://openjicareport.jica.go.jp/pdf/12363982.pdf> (санаи муроҷиат: 04.09.2022).

143. Омилҳои ба вазъи молиявии корхона таъсир расонанда, тартиб додааст [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <https://www.rlexpert.ru/otsenka-biznesa/otsenka-finansovogo-sostoyaniya-predpriyatiya/dopmat/factory-vliyayushchie-na-finansovoe-sostoyanie-predpriyatiya/> (санаи муроҷиат: 20.04.2023).

144. Онлайн опрос Аналитического центра при Правительстве Российской Федерации с 12 по 25 января 2017г. Цифровая экономика - на пути к долгосрочной стратегии [Электронный ресурс]. –Режим доступа: <https://www.crn.ru/news/detail.php?ID=116780> (дата обращения: 02.03.2021).

145. Оценка эффективности инвестиционного проекта [Электронный ресурс]. –Режим доступа: http://www.reglament.net/bank/credit/2008_6/get_article.htm?id=544 (дата обращения: 16.04.2023).

146. Попов, В.Г. Развитие сферы бытового обслуживания населения в условиях реформирования местного самоуправления [Текст] / В.Г. Попов, Д.Ю. Ноженко // Чиновник. – №108 (53). – 2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://chinovnik.uapa> (дата обращения: 15.11.2022).

147. Рейтинг стран мира по индексу инноваций [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://globalstocks.ru/wp-content/uploads/2022/10/wipo-pub-2000-2022-exec-ru-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf> (дата обращения 02.01.2023).

148. Рейтинг стран по уровню сетевой готовности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://nonews.co/directory/lists/countries/networked-readiness-index> (дата обращения: 05.02.24).

149. Рейтинг стран по уровню цифровизации АНО «Диалог», представленный впервые в рамках ВЭФ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://web.telegram.org/z/#-1101170442> (дата обращения: 25.03.23).

150. Рейтинги давлатҳо аз рӯйи сатҳи омодагии шабака [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <https://nonews.co/directory/lists/countries/networked-readiness-index> (санаи мурочиат: 05.02.23).

151. Рейтинги кишварҳо аз рӯйи сатҳи рақамикунонӣ аз ҷониби АНО “Диалог”, ки бори аввал дар доираи EEF [Манбаи электронӣ]. Речаи дастрасӣ: <https://web.telegram.org/z/#-1101170442> (санаи мурочиат: 25.03.23).

152. Сиддикуи, Б. Безопасность Web-сервисов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iso.ru/rus/document5972.phtml> (дата обращения 18.12.2021).

153. Сиддик, Б. Амнияти хидматҳои веб [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <http://www.iso.ru/rus/document5972.phtml> (санаи мурочиат: 18.12.2021).

154. Смирнова, А.А. Показатели качества бытового обслуживания [Текст] / А.А. Смирнова // Экономические науки. Наука XXI века. – №7. – 2017 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://nauka21veka.ru>

[/articles/ekonomicheskie-nauki/pokazateli-kachestva-bytovogo-obsluzhivaniya-1499154256/](#) (дата обращения: 24.01.2023).

155. Соединенные штаты - экономические показатели [Манбаи электронӣ]. –URL: <https://ru.tradingeconomics.com/united-states/indicators> (санаи дастрасӣ: 19.12.2024).

156. Стоимость услуги [Электронный ресурс]. –Режим доступа: <http://scavolini-sale.ru/articles/servisy> (дата обращения: 05.03.2023).

157. Столлингс, В. Компьютерные сети, протоколы и технологии Интернета [Текст] / В. Столлингс. –СПб.: BHV, 2005. – 817с.

158. Сычев, А.В. Web-технологии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.intuit.ru/departament/internet/webtechno/> (дата обращения 16.12.2021).

159. Услуги Таджикистана, 1996-2021 (рост) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://be5.biz/makroekonomika/service/tj.html>. (дата обращения: 20.02.2023).

160. Хадамоти алоқа: Баҳри пурра таъмин намудани алоқаи мобилии насли 4 G бояд то 8 ҳазор истгоҳи базавӣ насб шавад [Манбаи электронӣ]. – Речаи вуруд: <https://khovar.tj/2024/01/hadamoti-alo-a-ba-ri-purra-tamin-namudani-alo-ai-mobili-nasli-4-g-boyad-to-8-azor-istgo-i-bazav-nasb-shavad> (санаи дастрасӣ: 24.03.2024).

161. Хадамоти Тоҷикистон, 1996-2022 (афзоиш) [Манбаи электронӣ]. – URL: <https://be5.biz/makroekonomika/service/tj.html>. (санаи дастрасӣ: 10.03.2024).

162. Хизматрасонӣ дар ҷаҳон аз рӯйи минтақаҳо [Манбаи электронӣ]. – URL: <https://be5.biz/makroekonomika/service/world.html#reg2> (санаи дастрасӣ 23.07.2023).

163. Хизматрасониҳо ба ҳар сари аҳоли дар ҷаҳон дар соли 2022 [Манбаи электронӣ]. – Речаи вуруд: <https://be5.biz/makroekonomika/service/world.html> (санаи мурочиат: 08.03.2024).

164. Холматов, М. Первые шаги цифровой экономики Таджикистана за годы независимости [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

<https://asiaplustj.info/news/tajikistan/economic/20190918/pervie-shagi-tsifrovoy-ekonomiki-tadzhikistana-za-godi-nezavisimosti> (дата обращения: 28.07.2023).

165. Худякова, Т.А. Анализ тенденций зарубежного и отечественного рынка химчисток [Текст]/ Т.А. Худякова, И.О. Быков, К.О. Куликов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.researchgate.net/publication/317090312_analiz_tendencij_zarubeznogo_i_otecestvennogo_rynka_himcistok (дата обращения: 10.08.2023).

166. Хусусиятҳои меъморӣ тарҳрезӣ ва таҳияи барномаҳои веб [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <https://studfile.net/preview/3640855/> (санаи мурочиат: 04/13/2023).

167. Цифровая экономика. Boston Consulting Group (BCG) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.tadviser.ru/index.php/> (дата обращения: 02.09.2022).

168. Шаяхметов, И.Т. Региональные аспекты развития сферы бытового обслуживания сельского населения [Текст] / И.Т. Шаяхметов, Р.Ф. Гатауллин, Г.М. Мулюков // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – №4 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=6499> (дата обращения: 22.11.2022).

169. Economics. Studio. Природа услуги в сфере бытового обслуживания [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://economics.studio/ekonomika-predpriyatiy/priroda-uslugi-sfere-byitovogo.html> (дата обращения: 03.05.2022).

170. GII 2024 results The GII reveals the most innovative economies in the world, ranking the innovation performance of 132 economies и Heatmap: GII 2022 rankings overall and by innovation pillar.

171. [Japan Exports Hit Record High](https://tradingeconomics.com/) [Electronic resource]. – URL: <https://tradingeconomics.com/> (date apeial: 03.08.2022).

172. Portulans Institute: Networked Readiness Index 2022, индекс сетевой готовности [Текст] / Гуманитарный портал: Исследования // Центр гуманитарных технологий, 2006-2023 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://gtmarket.ru/ratings/networked-readiness-index> (дата обращения: 09.01.23).

173. Public (общедоступно) платформа SAP Business Objects Business Intelligence. Руководство администратора платформы Business Intelligence [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://help.sap.com/doc/ec7df5236fdb101497906a7cb0e91070/4.3.3/ru-RU/sbo43sp2_bip_admin_ru.pdf (дата обращения: 25.11.2022).

174. The Network Readiness Index 2021 [Electronic resource]. – Access mode: <https://nonews.co/wp-content/uploads/2022/03/NRI2021.pdf>. (date of circulation: 03.08.2022).

175. 115,7 млрд сомони ММД-и Тоҷикистон дар соли 2022 [Манбаи электронӣ]. –URL: <https://pressa.tj/1157-mlrd-mmd-i-to%D2%B7ikiston-dar-soli-2022/> (санаи дастрасӣ: 10.03.2024).

ФЕҲРИСТИ ҚОРҲОИ НАШРШУДАИ МУАЛЛИФ ДОИР БА МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

А) Интишорот дар маҷаллаҳои тақризшаванда, ки аз ҷониби ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсия шудаанд:

[1-М]. Таҳлили ташакулёбии самтҳои тиҷорати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Исмадуллои Ш., М.А. Курбонов // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. – 2020. – №1/4 (80). –С. 251-255.

[2-М]. Асосҳои назариявии хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар шароити гузаштан ба иқтисодиёти рақамӣ / Исмадуллои Ш., М.А. Курбонов // Идоракунии давлатӣ, 2021. – №4/2 (54). –Душанбе, 2021. – С.23-32.

[3-М]. Ҳукумат ва тиҷорати электронӣ: моҳият, тасниф ва мавқеи он дар низоми иқтисоди миллӣ [Матн] / Исмадуллои Ш., М.А. Курбонов // Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. – 2021. – №4/2 (39). –С.30-35.

[4-М]. Хусусиятҳо ва мушкилоти хизматрасонии маишӣ ба аҳоли / Исмадуллои Ш., М.А. Курбонов // Идоракунии давлатӣ. – 2022. – №4/1 (58). – Душанбе, 2022. – С.80-88.

[5-М]. Омилҳои ба хизматрасонии маишӣ аҳоли таъсиррасон [Матн] / Исмадуллои Ш. // Идоракунии давлатӣ. – 2023. – №4/3 (65). – С.211-224.

[6-М]. Таҳлил ва баҳодиҳии вазъи муосири хизматрасонии маишӣ ба аҳоли [Матн] / Исматуллои Ш. // Идоракунии давлатӣ. – 2023. – №4/2 (64). – С.192-202.

[7-М]. Таҷрибаи хориҷии хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт [Матн] / Исматуллои Ш., М.А. Курбонов // Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. – Душанбе: Тоҷир, 2023. – №4/1 (49). – С. 67-78.

Б) Мақолаҳо дар дигар маҷаллаҳо ва маҷмуи маводҳои конференсия:

[8-М]. Иқтисодиёти рақамӣ: вазъ ва дурнамои рушд [Матн] / Исматуллои Ш., М.А. Курбонов // Конференсияи VIII илмию амалии байналмилалӣ “Тоҷикистон ва ҷаҳони муосир: масоили мубрами рушди иқтисодиёти инноватсионӣ” 25-26 сентябри соли 2020. – Душанбе: Тоҷир, 2020. – 348с. – С. 190-196.

[9-М]. Иқтисоди рақамӣ - Васоити таълимӣ [Матн] / Исматуллои Ш., С.С. Мавлоназаров, Р. Одинаев. – Душанбе: ҶДММ “Нушбод”, 2022. – 254с.

[10-М]. Татбиқи рақамикунонӣ дар соҳаи маориф [Матн] / Исматуллои Ш., С.С. Мавлоназаров // Конференсияи илмӣ - амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи “Технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ - омили муҳими рушд дар ҷаҳони муосир”, Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкорӣ Тоҷикистон. – Душанбе, 2022. – С.13-17.

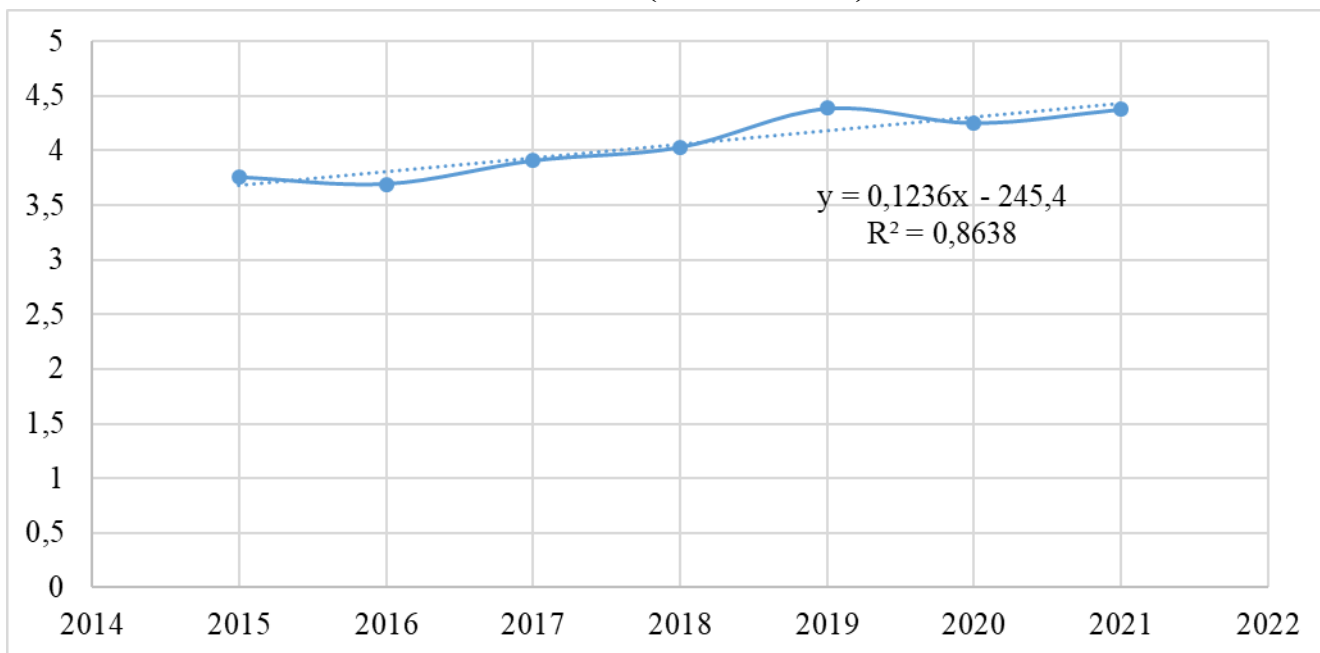
[11-М]. Саҳми Пешвои миллат дар татбиқи сиёсати иқтисоди рақамии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Исматуллои Ш., С.С. Мавлоназаров // Китоби “Мақтаби давлатдорӣ Эмомалӣ Раҳмон: масъалаҳои ташаккул ва рушд” ҷилди IV, ҷидаи 2. – Душанбе: ҶДММ “ФАСЛ-4”, 2023. – 551с. – С. 184-196.

ЗАМИМАҲО

Нишондиҳанда ва муодилаҳои ба афзоиши ҳаҷми маҷмуи маҳсулоти дохилӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсиррасон то 2030 сол

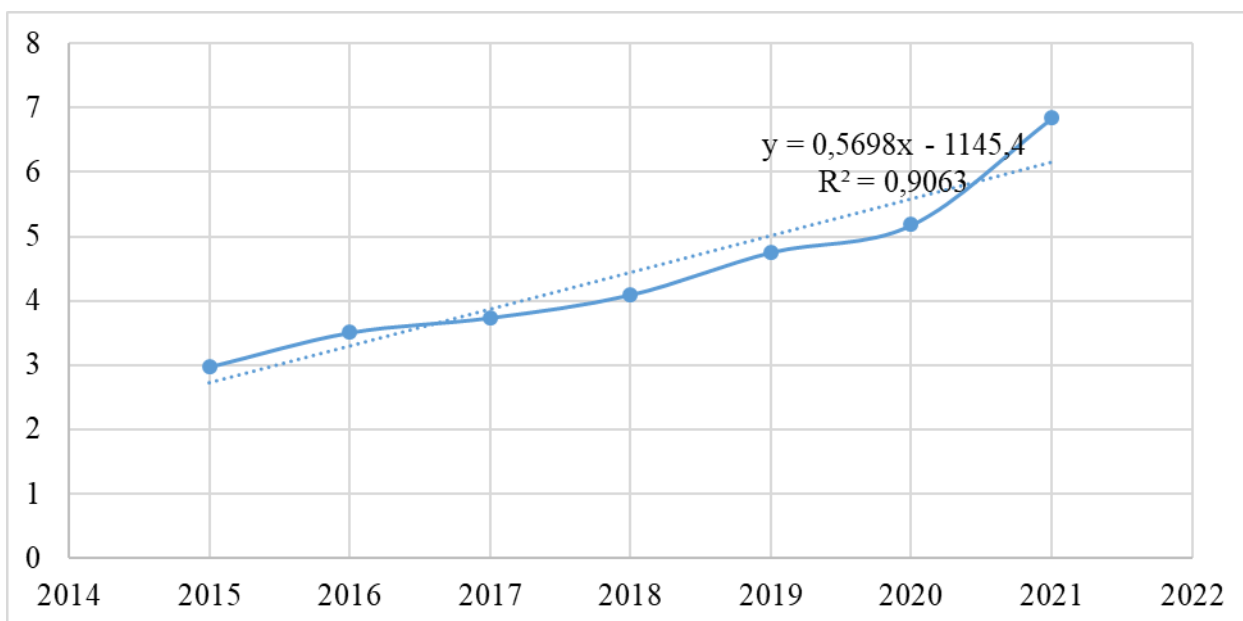
Замимаи А

Расми 1. Динамикаи ҳаҷми хизматрасонии маишӣ ба аҳоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (млн сомонӣ)

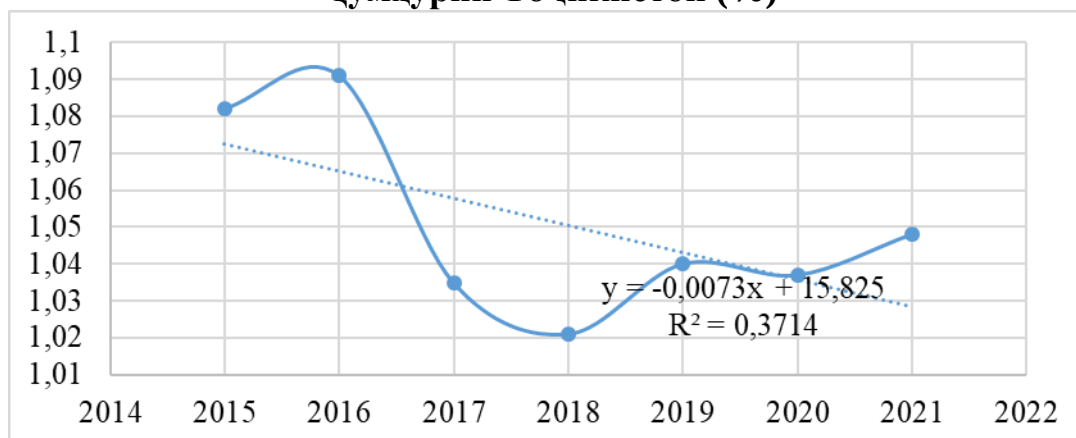

Замимаи Б

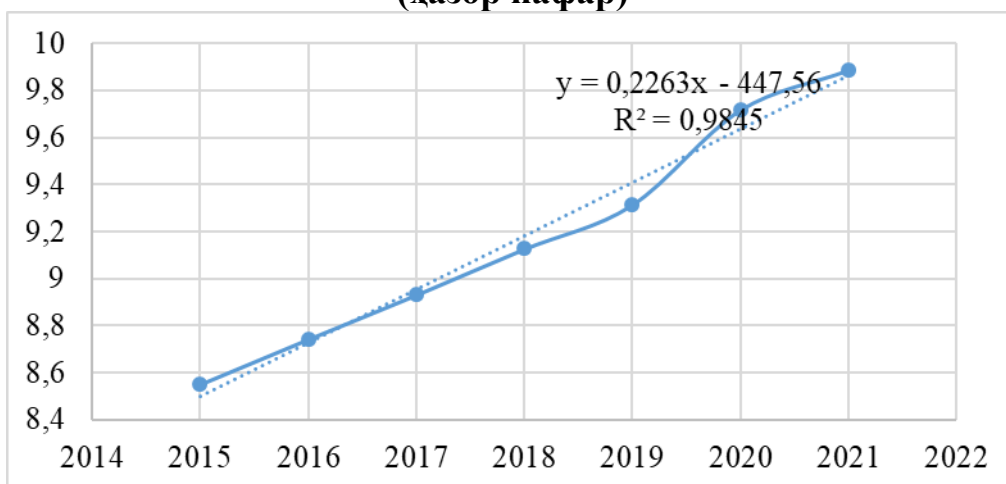
Расми 2. Динамикаи даромади миёна ба ҳар нафар аҳоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

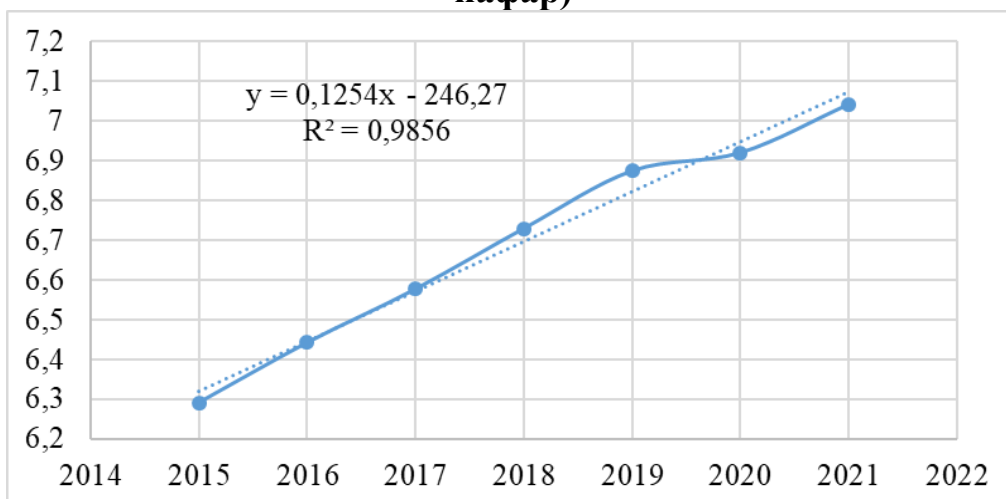
Расми 3. Динамикаи индекси нархҳо барои хизматҳои маишӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (%)

Расми 4. Динамикаи шумораи аҳоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҳазор нафар)

Расми 5. Динамикаи аҳолии деҳот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҳазор нафар)

Натиҷаҳои амсиласозии регрессиявӣ

ХУЛОСАИ НАТИҶАҲО								
Омори регрессионалӣ								
Чамъи R	0,999982							
R-муррабаъ	0,999964							
Меъёри R- муррабаъ	0,999783							
Хатогии стандартӣ	0,249037							
Мушоҳида	7							
Таҳлили дисперсионӣ								
	<i>Df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Аҳаммиятнокӣ F</i>			
Пастравӣ	5	1713,823	342,7646	5526,738	0,010212			
Бақия	1	0,062019	0,062019					
Натиҷа	6	1713,885						
	<i>Кoeffитсент</i>	Хатогии стандартӣ	<i>t-омор</i>	<i>Қимати P</i>	<i>Поёнӣ 95%</i>	<i>Болоӣ 95%</i>	<i>Поёнӣ 95%</i>	<i>Болоӣ 95%</i>
Ҷ-буриш	43,9447	17,6419	2,4909	0,2430	-180,216	268,1058	-180,216	268,1058
Тағйирёбандаи X 1	9,9592	1,1457	8,6929	0,0729	-4,5980	24,5165	-4,5980	24,5165
Тағйирёбандаи X 2	8,3465	0,3337	25,0096	0,0254	4,1060	12,5869	4,1060	12,5869
Тағйирёбандаи X 3	-87,2368	7,3552	-11,8606	0,0536	-180,693	6,21992	-180,693	6,2199
Тағйирёбандаи X 4	6,0618	1,1663	5,1975	0,1210	-8,7573	20,8807	-8,7573	20,8807
Тағйирёбандаи X 5	-2,0269	2,7337	-0,7414	0,5938	-36,7616	32,7079	-36,7616	32,7079

*Сарчашма: ҳисоби муаллиф.

Таҳлили нишондиҳандаи хизматрасонии маишӣ ба ҳар нафар аҳоли дар ҚТ ва давлатҳои пешқадами ҷаҳон барои солҳои 2019 – 2023

Кишвар	Навъҳои ҳисоб	Солҳо				
		2019	2020	2021	2022	2023
ШМА	Шумораи аҳоли (млн)	328,0	331,0	332,0	335,0	338,0
	ММД (млн \$)	21 430 000	20 940 000	22 990 000	25 460 000	26 850 000
	Ҳисаи хизматрасонӣ дар ММД (млн \$)	16 580 820	16 204 556	17 794 726	19 706 204	20 793 990
	Ҳисаи хизматрасонии маишӣ дар соҳаи хизматрасонӣ (млн \$)	2 487 123	2 430 683	2 669 209	2 955 931	3 119 099
	Ҳисаи хизматрасонии маишӣ ба ҳар нафар аҳоли (\$/наф.)	7 582,69	7 343,45	8 039,79	8 823,67	9 228,10
Чин	Шумораи аҳоли (млн)	1 400,0	1 402,0	1 403,0	1 412,0	1 415,0
	ММД (млн \$)	14 340 000	14 690 000	16 860 000	17 730 000	19 370 000
	Ҳисаи хизматрасонӣ дар ММД (млн \$)	7 484 680	7 662 358	8 812 292	9 282 690	10 123 320
	Ҳисаи хизматрасонии маишӣ дар соҳаи хизматрасонӣ (млн \$)	1 122 702,00	1 149 353,70	1 321 843,80	1 392 403,50	1 518 498,00
	Ҳисаи хизматрасонии маишӣ ба ҳар нафар аҳоли (\$/наф.)	801,93	819,80	942,16	986,12	1 073,14
Ҷопон	Шумораи аҳоли (млн)	126	125,8	125,5	125,2	124,8
	ММД (млн \$)	5 080 000	5 040 000	4 940 000	4 230 000	4 410 000
	Ҳисаи хизматрасонӣ дар ММД (млн \$)	3 511 388	3 482 064	3 415 974	2 922 793	3 047 049
	Ҳисаи хизматрасонии маишӣ дар соҳаи хизматрасонӣ (млн \$)	526 708,20	522 309,60	512 396,10	438 418,95	457 057,35
	Ҳисаи хизматрасонии маишӣ ба ҳар нафар аҳоли (\$/наф.)	4 180,22	4 151,90	4 082,84	3 501,75	3 662,32
Олмон	Шумораи аҳоли (млн)	83	83,2	83,1	83,2	83,3
	ММД (млн \$)	3 860 000	3 850 000	4 260 000	4 070 000	4 310 000
	Ҳисаи хизматрасонӣ дар ММД (млн \$)	2 388 600	2 374 300	2 632 680	2 514 210	2 665 580
	Ҳисаи хизматрасонии маишӣ дар соҳаи хизматрасонӣ (млн \$)	358 290,00	356 145,00	394 902,00	377 131,50	399 837,00
	Ҳисаи хизматрасонии маишӣ ба ҳар нафар аҳоли (\$/наф.)	4 316,75	4 280,59	4 752,13	4 532,83	4 799,96
Британияи Кабир	Шумораи аҳоли (млн)	66,8	67,1	67,3	67,5	67,7
	ММД (млн \$)	2 830 000	2 710 000	3 130 000	3 070 000	3 160 000
	Ҳисаи хизматрасонӣ дар ММД (млн \$)	2 009 300	1 924 100	2 222 300	2 179 700	2 239 600
	Ҳисаи хизматрасонии маишӣ дар соҳаи хизматрасонӣ (млн \$)	301 395,00	288 615,00	333 345,00	326 955,00	335 940,00
	Ҳисаи хизматрасонии маишӣ ба ҳар нафар аҳоли (\$/наф.)	4 511,90	4 301,27	4 953,12	4 843,78	4 962,19
Тоҷикистон	Шумораи аҳоли (млн)	9,31	9,72	9,89	10,08	10,29
	ММД (млн \$)	7257,78	7702,60	9273,06	10842,36	11999,22
	Ҳисаи хизматрасонӣ дар ММД (млн \$)	2691,17	2715,33	3094,94	3698,39	4991,69
	Ҳисаи хизматрасонии маишӣ дар соҳаи хизматрасонӣ (млн \$)	402,50	390,26	401,80	452,97	487,73
	Ҳисаи хизматрасонии маишӣ ба ҳар нафар аҳоли (\$/наф.)	43,23	40,15	40,63	44,94	47,40

Таҳлили нишондиҳандаи хизматрасонии маишӣ ба ҳар нафар аҳоли дар ҚТ ва давлатҳои ҳамсоя барои солҳои 2019-2023

Кишвар	Навъҳои ҳисоб	Солҳо				
		2019	2020	2021	2022	2023
Ўзбекистон	Шумораи аҳоли (млн)	33,58	34,23	34,92	35,65	36,41
	ММД (млн \$)	57 920	57 710	69 240	80 390	90 890
	Ҳисаи хизматрасонӣ дар ММД (млн \$)	28 555	28 913	35 797	33 362	39 446
	Ҳисаи хизматрасонии маишӣ дар соҳаи хизматрасонӣ (млн \$)	4 283	4 337	5 370	5 004	5 917
	Ҳисаи хизматрасонии маишӣ ба ҳар нафар аҳоли (\$/наф.)	127,55	126,70	153,77	140,37	162,51
Чин	Шумораи аҳоли (млн)	1 400,0	1 402,0	1 403,0	1 412,0	1 415,0
	ММД (млн \$)	14 340 000	14 690 000	16 860 000	17 730 000	19 370 000
	Ҳисаи хизматрасонӣ дар ММД (млн \$)	7 484 680	7 662 358	8 812 292	9 282 690	10 123 320
	Ҳисаи хизматрасонии маишӣ дар соҳаи хизматрасонӣ (млн \$)	1 122 702,00	1 149 353,70	1 321 843,80	1 392 403,50	1 518 498,00
	Ҳисаи хизматрасонии маишӣ ба ҳар нафар аҳоли (\$/наф.)	801,93	819,80	942,16	986,12	1 073,14
Қирғизистон	Шумораи аҳоли (млн)	6,39	6,52	6,67	6,89	7,10
	ВВП (млн \$)	8 456	7 742	8 523	9 491	10 930
	Ҳисаи хизматрасонӣ (млн \$)	4 228	3 910	4 347	4 888	5 684
	Ҳисаи хизмати маишӣ (млн \$)	634,20	586,46	652,01	733,18	852,54
	Ҳисаи хизмати маишӣ ба ҳар аҳоли (\$/чел)	99,25	89,95	97,75	106,41	120,08
Афғонистон	Шумораи аҳоли (млн)	38,04	38,93	39,84	40,72	41,61
	ММД (млн \$)	20147	19807	14581	14000	14600
	Ҳисаи хизматрасонӣ дар ММД (млн \$)	11 081	10 993	8 165	7 910	8 322
	Ҳисаи хизматрасонии маишӣ дар соҳаи хизматрасонӣ (млн \$)	1 662,13	1 648,93	1 224,80	1 186,50	1 248,30
	Ҳисаи хизматрасонии маишӣ ба ҳар нафар аҳоли (\$/наф.)	43,69	42,36	30,74	29,14	30,00
Тоҷикистон	Шумораи аҳоли (млн)	9,31	9,72	9,89	10,08	10,29
	ММД (млн \$)	7257,78	7702,60	9273,06	10842,36	11999,22
	Ҳисаи хизматрасонӣ дар ММД (млн \$)	2691,17	2715,33	3094,94	3698,39	4991,69
	Ҳисаи хизматрасонии маишӣ дар соҳаи хизматрасонӣ (млн \$)	402,50	390,26	401,80	452,97	487,73
	Ҳисаи хизматрасонии маишӣ ба ҳар нафар аҳоли (\$/наф.)	43,23	40,15	40,63	44,94	47,40

*Сарчашма: таҳлили муаллиф.